

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

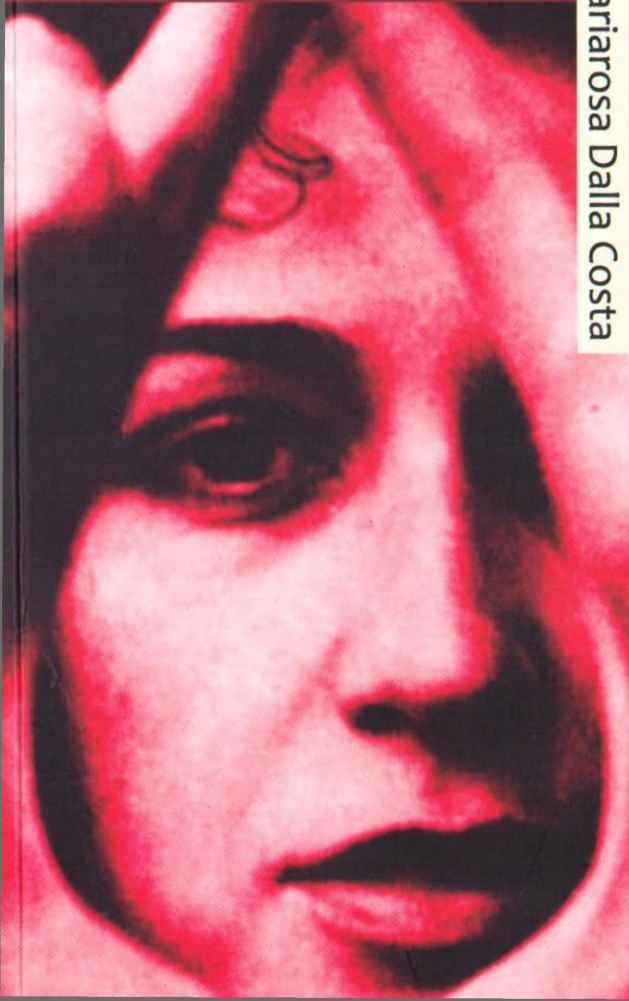
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KADINLAR

ve Toplumun Altüst Edilmesi

Mariarosa Dalla Costa

otonom
cadı kazandı

Bu kitap, 1970’lerde İtalyan feminist hareketin önemli figürlerinden olan Mariarosa Dalla Costa’nın o zamandan günümüze feminist mücadele üzerine yazılarından oluşuyor. Özelde İtalyan feminizmini genelde de Avrupa feminizmini ele alan bu yazıların temel eksen, kadınların yeniden üretim emeğinin kapitalist toplumsal işleyişi sürdürmede ve güvence altına almada nasıl işlev gördüğüne odaklanıyor. Bu bakış açısı, kapitalist değer üretimini fabrikadaki üretken erkek emeğine dayandıran yaklaşımların tartışmaya açılmasına neden oluyor ve toplumsal fabrikada kadının yeniden üretim emeğinin de sermayenin toplam döngüsü içinde değer ürettiğini iddia ediyor. Sermaye ve devletin, yeniden üretim işini kadınlar üzerine yıkarak hem bu işlerin maliyetinden kurtulduğunu hem de kadınları aileye kapatarak onları tahakküm altında tuttuğunu ifade ediyor. Bu fikirler etrafında örgütlenen feminist mücadele, “Ev İçi Emek İçin Ücret” talebiyle kadın emeğini değerli kılma, yeniden üretim işlerinden kurtulma, devlet ve sermaye tarafından dayatılan nüfus politikalarının reddi üzerinden örgütleniyor. Kürtajın serbest bırakılması, kadınların istediği zaman istediği sayıda çocuk yapma hakkına sahip olması, kadına yönelik şiddetin durdurulması ve evin dışında bir toplumsallık kurması, mücadelenin somutluğunu oluşturuyor. Ve Mariarosa’ya göre, mücadele özgürleşmenin bir aracı değil, doğrudan kendisi: şimdi ve burada, ötelenmeden ve ertelenmeden...

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com

KADINLAR VE TOPLUMUN ALTÜST EDİLMESİ

Mariarosa Dalla Costa

Mariarosa Dalla Costa, İtalyan feminist hareketin önde gelen figürlerinden biridir. 1960'lı yıllarda İtalyan Otonomist Hareket içinde yer almış, Marx ve *Kapital* üzerine dersler vermiştir. 1970'li yıllarda feminist hareket içinde otonomi fikrini yaygınlaştırmış ve fabrikadan toplumsal fabrikaya geçildiği fikrinden yola çıkarak yeniden üretim kavramını tartışmaya açmıştır. 1971'de *Lotta Femminista* (Feminist Mücadele) grubunu oluşturmuş ve Marksist değer kuramını yeniden yorumlayarak yeniden üretim emeğinin üretken emek olarak görülmesi gerektiğini iddia etmiştir. Bu iddia temelinde 1970'lerde İtalya'da, diğer Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da Ev İçi Emek İçin Ücret Kampanyası başlatılmıştır. Mariarosa Dalla Costa uzun yıllar Padova Üniversitesi'nde Tarih ve Politik Araştırmalar Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmış, küreselleşme, insan hakları, kadın sorunları üzerine dersler vermiştir. En önemli çalışmaları arasında *The Power of Women and The Subversion of Community* (Selma James ile birlikte, 1972); *Women, Development, and Labor of Reproduction* (yay. hz., M. D. Costa ve G.F. Costa, 1999) ve *Gynocide: Hysterectomy, Capitalist Patriarchy and the Medical Abuse of Women* (2007) yer alır. Bunların yanı sıra, çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Otonom 70

Cadı Kazanı 4

Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi
Marianrosa Dalla Costa

ISBN 978-975-6056-73-8

1. Basım Mayıs 2015, İstanbul (1000 adet)

Kitabın Özgün Adı

Women and the Subversion of Community

© Marianrosa Dalla Costa, 2014

© Türkçe yayım hakları Otonom Yayıncılık, 2014

İngilizceden Çeviren

Kolektif

Yayıma Hazırlayanlar

Münevver Çelik, Melis İnan

Kapak ve İç Tasarım

H. Mert İnan

Baskı ve Cilt

Kayhan Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Tel (0212) 576 01 36

Yayınevi Sertifika no: 11821

Otonom Yayıncılık

Firuzaga Mah. Çukurcuma Cad. Yazıcı Çıkmaşı No:2

Beyoğlu - İSTANBUL

Tel 0 212 244 87 09

Faks 0 212 244 87 88

iletisim@otonomyayincilik.com

www.otonomyayincilik.com

KADINLAR VE TOPLUMUN ALTÜST EDİLMESİ

Mariarosa Dalla Costa

İÇİNDEKİLER

9	Önsöz
15	Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi
57	Kadının Bakış Açısından Mahalle, Okul ve Fabrika
71	Yeniden Üretim ve Göç
123	İtalya'da 1970'lerden Beri Ev İçi Emek ve Feminist Hareket
143	Bu Kadının Bedeni Kime Ait?
165	Yeni Koşullarda Kadınların Otonomisi ve Bakım İşinin Hizmet Bedeli
193	İşçilik, Feminizm ve Birleşmiş Milletler'in Bazı Teşebbüsleri
219	Genel Grev
223	Annelik ve Kürtaj

İtalyan kadınların özgürleşme ve kendi emeklerini değerli kılma yönündeki feminist mücadele deneyimini anlatan bu derleme, kolektif bir çabanın ürünü olarak ortaya çıktı.

Büyük bir heyecanla makale arşivini açan ve önerilerde bulunan Mariarosa Dalla Costa'ya minnettarız. Derlemenin hazırlık aşamasını bir atölye çalışmasına dönüştüren, elbirliği ile makaleleri okuyan, tartışan, öneride bulunan ve emeklerini coşkuyla ortaklaştıran Bilge Tanrısever'e, Dilan Eren'e, Ece Durmuş'a, Melis İnan'a, Mine Sak'a, Nagehan Uskan'a, Nurhayat Köklü'ye, Pınar Öz'e ve Sumru Tamer'e sonsuz teşekkürler.

ÖNSÖZ

Feminist hareket bir yıldan kısa süre içinde İtalya'da yayılmaya başladı. Hareket, öğrenci hareketlerinin içinden gelen, parlamento dışında veya bir parti içerisinde politik deneyim elde etmiş ya da hiçbir politik militanlık deneyimi olmayan kadınlardan oluşan ve “kendiliğinden” olarak adlandırılan kadın gruplarından doğdu.

Bu grupları aynı yerde birleştiren ortak nokta, hiçbir yerde, örneğin öğrenci topluluklarında, partilerde veya parlamento dışı grupların toplantılarında ve kendi evlerindeki mutfağın dört duvarı arasında sadece bir “eklenti” olmaları ve mücadeleleri veya hayatları için bunun ötesine geçen bir yer bulamamalarıydı.

Öncelikle işçi olarak, “tarih boyunca sömürülmüş” tanımının, yani işçi sınıfının içine yerleştirilen işçi kadınlar, kendilerini her zaman sömürüye karşı mücadele ederken buldular, üstelik fabrikada işçi hakları için mücadele eden örgütün başında kim olursa olsun.

Şimdiye dek, kadınların itibarsızlaştırılması ve kişilikle-

rinin böyle bir itibarsızlaştırmayı sorunsuzca kabul edebilecek şekilde oluşturulması, feminist hareketle ilgili literatürde derinlemesine ve detaylı olarak tanımlanmış ve belgelenmiştir. Esas önemi *kasta* değil *sınıfa* verenler, kadınların otonomisini zayıflatmak için “sınıf analizi”ni kullanmışlardır. New Orleans hareketindeki bir kadın, “Marksist kadınların, [aslında] kadın kılığına bürünmüş erkekler” olduğunu söyler.

Ve aslında, bir tarafta “kadınların mücadelesi”nden (kadın hakları için mücadeleden) bir tarafta da daha büyük bir şeyden, “politik mücadele” denilen şeyden bahsettiklerinde de “kadın kılığına bürünmüş erkekler” gibi görünüyorlar. Biz “politik mücadele”yi sınıf mücadelesi olarak yorumluyoruz. Buradaki ikilem şöyle özetlenebilir:

a. Farklı sol hareketlerin de varsaydığı gibi, açıkça ev kadını ve görünmez işçi olan kadınlar, sermayenin hizmetçileri midir ve bu yüzden sermayeye karşı daha temel ve daha politik bir mücadelede sadece ikincil konumda mıdır?

b. Kadınların dışarıda bırakıldığı bir hareket politik olabilir mi?

Kadın deneyiminin Marksizm’in geçmişi ile karşılaştırılması, bizi kadınların nasıl itibarsızlaştırıldığına değil de niye itibarsızlaştırıldığına yanıt veren bir analiz yapmaya götürdü.

Feminist hareket literatürü, kadınların köleliğe nasıl koşullandırıldıklarını belirttikten sonra aileyi gençlerin, Marksist terimle, çalışma disiplininin başlayarak kapitalist ilişkilerin disiplinini kabul etmeye zorlandığı toplumsal alanlar olarak tarif etti. Bazı kadınlar, aileyi tüketimin merkezi olarak tanımlarken, bazıları da ev kadınlarını gizli emek gücü olarak tanımladı.

Ama “işsiz” kadınlar, sermaye ihtiyaç duyup da onları tekrar işe çağırana kadar, evlerinde kapalı kapılar ardında çalışıyorlar.

Bu varsayımları biz de öne sürüyoruz, ama farklı bir temelde: Kapitalizmde aile, tüketimin ve emek gücü rezervinin mer-

kezidir, ama her şeyden önce üretimin merkezidir. Daha önce bahsedilen “Marksistler” kapitalist ailenin sermaye için üretim yapmadığını, toplumsal üretimin bir parçası olmadığını iddia ettiklerinde, bunun sonucu olarak, kadınların potansiyel toplumsal gücünü reddettiler. Ya da daha iyi ifade etmek gerekirse, kadınların evde toplumsal gücü olamayacağını varsaydıkları için, kadınların evde üretebileceğini de hayal edemediler. Eğer senin üretimin kapitalizm için önemliyse, ancak o zaman üretmeyi reddetmek, çalışmayı reddetmek toplumsal gücün temel bir baskı gücü olabilir.

Kadınların ürettiği ürün, kapitalizm altında üretilen tüm ürünlerden farklıdır, onlar insanı, yani işçiyi üretirler.

Bu ürün tuhaftır, çünkü bir şey değil. Emek kapasitesi, yalnızca yaşamı üretim sürecinde tüketilen insan varlığında bulunur. İlk önce rahimde geçen 9 ay; sonra beslenmek, giydirilmek, ilgilenilmek zorunda. Çalıştığı zaman yatağı yapılmalı, kahvaltısı hazırlanmalı, akşam yemeği eve döndüğünde hazır olmalı, saat sabahın 8'i veya gece nöbetinden dönüyor olsa bile. Böylece her gün fabrikalarda ve ofislerde tüketilen emek gücü üretilir ve yeniden üretilir. Böyle bir üretim ve yeniden üretimi tarif etmek, kadının yaptığı işi tarif etmektir.

Kadınların, üretim ve yeniden üretiminin toplumsal içeriği, bu yüzden fabrikaya göre ikincil bir özgür alan değildir, tersine kapitalist üretim tarzıyla bizzat bütünleşmiştir ve gitgide fabrikadaki gibi güdümlenen bir hale gelmektedir. Bu yüzden biz ona “toplumsal fabrika” diyoruz.

Kadınların eve kapatılması, tarihsel olarak İtalya'da diğer sanayileşmiş ülkelerdekinden daha yaygındı ve hâlâ da öyle. “Kadınları korumaya” yönelik ender yasalara rağmen, bu durum daha da kötüleşmiştir. İtalya'da ücretler, inanılmaz derece yoğun bir ev içi emeğini kontrol etmek üzerinden düzenleniyordu. İtalya'daki sermaye, diğer sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, erkekleri fabrikada daha fazla sömürülmeye

hazır hale getirmek için, ev işinden “özgürleştirdi.”¹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında “sosyalizme yürüyen İtalya’da” kadınların gücü, gelecekte yüksek oranda istihdam edilecekleri fikrine bağlanıyor ve bu fikre gittikçe genişleyen demokratik özgürlüklerin uygulanacağı, kadın vatandaşların gerçek eşitliğinin ancak ilerlemeci bir yolla sağlanacağı fikri eşlik ediyordu. Ama kadın vatandaş kitleleri, o zamana kadar ya tarlalarda zaman sınırlaması olmadan çalışma ya da iş bulma garantisi olmadan şehirleşme alternatifleri arasında bir seçim yapmak zorundaydı.

Bunların yanı sıra, daha güvenceli işler erkeklere verilirken, kadınlar olumsuz ekonomik koşullardan daha fazla etkilenen, çağa uyum sağlayamayan sektörlerde istihdam ediliyordu.

Kadınlar fabrikalara girdiklerinde, en son işe alınan ve ilk kovulan onlar oluyordu.

1963-64’teki durgunluk ve günümüzde yaşanan durgunluk, bu konuda son derece önemli dersler vermişti, ama sol kesimler için değil daha ziyade patronlar için: Hatta bunlar, ulusal kalkınma planları yapanlara, ülke içinde kadın istihdamının küresel ölçekte kadın istihdamına oranını, gelecek yıllarda hemen düşürmeyi düşündürmüştür.

Eğer kadınlar mücadelelerine başlamak için istihdam edilmeyi bekleseydi, ne tarlalarda zaman sınırlaması olmadan çalışmanın sonu gelecekti, ne fiyat artışlarına ve ev içi çalışmaya karşı mücadele edilecekti.

Öte yandan, fiyat artışları karşısında kadınların gücünün sınırlılığı, aslında genel olarak sınıfın enflasyon karşısındaki güçsüzlüğünü ortaya koyar. İşçi sınıfının, durgunluğun şiddetiyle toplumsal boyutta karşılaştığında neden bu kadar çaresiz olduğu ancak bu şekilde açıklanabilir.

1 Buradaki özgürleştirme, ev işlerinin sorumluluğundan kurtulmak anlamına geliyor. (y.n.)

Kesinlikle diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi İngiltere ve Amerika'da da feminist özgürleşme hareketi, şehirde, fabrika dışında herhangi bir alanı düşünebilmek için, solun (sol partilerin) reddini gerektirdi.

İtalya'da özgürleşme hareketi, sol ve öğrenci hareketlerine karşı kendi otonom varlığını onaylarken, onların önerdiği bir alanda onlarla yüzleşti: toplumsal düzeyde bir mücadelenin nasıl örgütleneceği. Solun, toplumsal mücadele için yaptığı öneri, yalnızca fabrika mücadelesinin mekanik bir uzantısı ve yansımasıydı: Erkek işçi hâlâ merkez figürdü. Feminist özgürleşme hareketi, her şeyden önce evi toplumsal bir alan olarak tanımlar ve bu yüzden kadını toplumsal yıkımın merkezi figürü olarak görür. Böylece kadınlar, kendi politik çerçevelerini bir karşıtlık olarak ortaya koydular; politik mücadele ve devrimci örgütlenme yaklaşımına dair meseleyi yeniden gündeme getirdiler.

Bu sefer, tüm kadın nüfusu, "üretimin gürültü ve patırtısından şaşkına dönmüş"² olarak değil de "üretim" etrafında kurulan sol ideolojinin gürültü patırtısı karşısında, "bir şekilde kendine geliyor."

Ocak 1972

Çeviren: Pınar Öz

2 Karl Marx, *Il Capitale I*, Roma, Editori Riuniti, 1967, s. 314 [*Kapital I*, çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan, Yordam Kitap, 2011, s. 271].

KADINLAR VE TOPLUMUN ALTÜST EDİLMESİ

Bu gözlemler, “Kadın Sorununu” tanımlama ve analiz etme ve kapitalist iş bölümünün yarattığı “kadın rolü” algısını “Kadın Sorunu” başlığı altında sorunsallaştırma çabasının bir ürünüdür.

Bu yazıda en önemli husus, kadın rolü kavramının merkezi figürü olarak ev kadını ele alıyor olmamızdır. Tüm kadınların ev kadını olduğunu ve hatta dışarıda çalışan kadınların bile ev kadını olmaya devam ettiğini varsayıyoruz. Çünkü dünya ölçeğinde bu durum, yalnızca iş zamanı ve işin doğası olarak değil, aynı zamanda yaşam kalitesi ve meydana getirdiği ilişki kalitesi olarak da ölçülen ev işine özgüdür ve dünyanın neresinde olursa olsun ve hangi sınıfa ait olursa olsun, bir kadının yerini belirlemektedir. Biz bu yazıda işçi sınıfı kadınının konumuna odaklanacağız, ama elbette bu yalnızca işçi sınıfı kadınlarının sömürüldüğü anlamına gelmiyor. Aksine bu, kapitalist üretimden ayıramayacağını düşündüğümüz işçi sınıfı ev kadınının rolünün, diğer tüm kadınların konumunu belirlediğinin bir anlamda teyit edilmesi olarak anlaşılmalıdır. Kadınları bir

sınıf olarak ele alan her analiz, çalışmasına işçi sınıfı ev kadınlarının konumunu analiz ederek başlamalıdır.

Ev kadınının neden merkezi bir rol oynadığını anlamak için, ilk olarak kapitalizmin daha önce var olan aile gruplarını veya topluluklarını yok ederek modern aileyi ve bu modern aile içinde ev kadınının rolünü nasıl yarattığını kısaca analiz etmemiz gerekiyor. Bu süreç kesinlikle henüz tamamlanmadı. Batı dünyası ve bilhassa da İtalya hakkında konuşurken, kapitalist üretim biçiminin Üçüncü Dünya'yı da kendi kontrolü altına aldığı, aynı yok etme sürecinin Üçüncü Dünya'da da gerçekleşmesi gerektiği ve hatta gerçekleşiyor olduğu gerçeğini açık bir şekilde belirtmek isteriz. Teknik olarak en gelişmiş Batı ülkelerinde bugün gördüğümüz ailenin, kapitalizmde düşünebileceğimiz nihai aile biçimi olduğunu kesinlikle düşünmemeliyiz. Yeni eğilimlerin analizi, yalnızca tüm bu süreçte bir uğrak olarak kapitalizmin bu aileyi nasıl yarattığının ve bugün kadının rolünün ne olduğunun her birisi analiz edilerek yapılabilir.

Kadının rolünü ve evin dışında çalışan kadının konumunu analiz ederek bu çalışmayı tamamlamayı öneriyoruz, ama daha sonra. Burada yalnızca açık bir şekilde ayrı iki deneyim arasındaki bağlantıyı göstermek istiyoruz: ev kadını olmak ve çalışan kadın olmak.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, kadınların geliştirdiği günlük mücadeleler doğrudan fabrikanın ve evin örgütlenişini hedef alıyor. Kadınların evdeki ve dışarıdaki "güvenilmezliği" her geçen gün daha hızlı bir şekilde büyüyor ve doğrudan zaman ve mekânda örgütlenen sistematikleştirme olarak fabrikaya karşı ve emek gücünün yeniden üretiminin örgütlenmesi olarak toplumsal fabrikaya karşı yöneliyor. Daha fazla işe gelmeme, çalışma programına daha az itaat etme, daha fazla iş değişikliği yönündeki bu eğilim, genç erkek ve kadın işçilerde benzerlik gösteriyor. Fakat bir bütün olarak bakıldığında bir erkeğin gençliğindeki en önemli dönem yeni bir aileyi tek başına

desteklemekken, kadınlar bu şekilde sınırlandırılmamıştır ve işleri her zaman ev olarak kabul edilmiştir. Kadınlar iş disiplininden daha uzaktır, bu nedenle üretim akışında kesintilere ve sermaye için daha yüksek maliyete yol açarlar. (Kadınların bu durumu, pek çok kez, sermaye kaybını telafi etmek amacıyla ayrımcılığa dayalı ücret uygulamasının bahanesi olarak kullanılmıştır.) Bu, ev kadınlarından oluşan grupların, çocuklarını eşlerinin işyerine bıraktıklarında ifade ettikleri kopuş eğiliminin aynısıdır.¹ Bu eğilim, hiç şüphesiz ki fabrika ve toplumsal fabrika sistemlerinin artan ve giderek daha da artacak olan kriz biçimlerinden biridir.

Son yıllarda, özellikle de gelişmiş kapitalist ülkelerde çok sayıda kadın hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareketler toplumdaki temel çelişkinin erkekler ve kadınlar arasında olduğunu düşünen kadınlardan kadının konumuna sınıf sömürsünün özel bir tezahürü olarak odaklanan kadınlara kadar uzanan farklı yönelimlerden ve görüşlerden oluşmaktadır.

İlk bakışta, özellikle de daha öncesinde ordu deneyimi olan kadınlar olmak üzere toplumdaki esas çelişkiyi kadınlar ve erkekler arasında gören kadınların konumları ve yaklaşımları biraz kafa karıştırıcıdır, ancak bize öyle geliyor ki cinsel sömürünün temel toplumsal çelişki olduğunu düşünen kadınların ayrıca vurgulanması, hareketin içinde ve dışında milyonlarca kadın ve biz tarafından yaşanan hayal kırıklığının derecesi açısından oldukça önemli bir kanıttır. Kendilerine özgü bir lezbiyenliği bu terimlerle tanımlayan kadınlar vardır (özellikle ABD'deki hareketin bir kesimi tarafından ifade edilen görüşlere gönderme yapıyoruz): "Kadınlarla birlikteliklerimiz, erkeklerle kurulan ilişkileri artık hoş göremeyeceğimizi, erkeklerle

1 Bu olay, Ağustos 1970'te ABD'de Dünya Kadınlar Gününü kutlayan kadınların kitlesel eyleminin bir parçası olarak yaşanmıştır.

kurulan ilişkilerin kaçınılmaz olarak maruz kaldığımız güç ilişkilerine dönüşmesini önleyemeyeceğimizi kabullenebildiği için başladı. İlgi ve enerjimiz saptırıldı, gücümüz dağıtıldı ve amaçları sınırlandırıldı.” Bu reddediş, cinsel güç mücadelesinin ve biyolojik toplumsal birimin olmadığı bir ilişkinin olasılıklarını gösteren ve aynı zamanda kadınların kendilerini daha geniş toplumsal ve tam da bu nedenle cinsel bir potansiyele açması gerektiğini ileri süren eşcinsel bir kadın hareketinin gelişmesini sağladı.

Şimdi, giderek artan bir şekilde kadınların kendilerini ifade etme konusunda yaşadığı hayal kırıklıklarını anlamak için, kapitalizmdeki ailenin doğasında neyin bu bakımdan krize zemin hazırladığını açıkça tartışmamız gerekiyor. Her şeyden önce, kadınlara uygulanan baskı kapitalizmle birlikte başlamadı. Kapitalizmle başlayan şey, kadınların kadın olarak daha yoğun bir şekilde sömürülmesi ve kadınların tamamen özgürleşmesiyle sonuçlanacak olasılıktır.

Kapitalist Ailenin Kökenleri

Kapitalizm öncesi ataerkil toplumda, *ev ve aile* tarım ve zanaat üretiminin merkeziydi. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte üretimin toplumsallaşması, merkezi olarak *fabrikada* örgütlendi. Yeni üretim merkezinde, yani fabrikada çalışmaya başlayanlara bir ücret verildi. Dışlananlar ise ücret almadı. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, ailenin onların *toplumsal ve gerekli olarak kabul edilen* emeğine bağımlı olmasından kaynaklanan göreceli bir güç kaybına uğradılar. Bir bütün olarak aileyi, topluluğu ve üretimi yok eden sermaye, bir taraftan temel toplumsal üretimi fabrikada ve ofiste yoğunlaştırdı, diğer taraftan özü itibariyle erkeği aileden koparıp *ücretli işçiye* dönüştürdü. Kadınların, çocukların, yaşlıların ve hastaların, yani özetle herhangi bir ücret almayanların tüm finansal sorumluluğunun yükünü erkeklerin omuzlarına yükledi. O andan itibaren,

doğurmayan ve ücretli çalışanlara hizmet etmeyen herkes evden kovulmaya başlandı. Erkeklerden sonra evin dışına ilk sürülenler çocuklar oldu; çocukları okula gönderdiler. Böylece aile yalnızca bir üretim merkezi olmaktan değil, aynı zamanda bir eğitim merkezi olmaktan da çıkarıldı.²

Bu kesin iş bölümüne bağlı olarak, erkekler ataerkil ailenin despot reisleri haline geldikçe, kadınların, çocukların ve erkeklerin deneyimi bizim de miras aldığımız haliyle giderek daha çelişkili bir deneyim olmaya başladı. Fakat kapitalizm öncesi toplumda, serf topluluğunun her bir üyesinin çalışması, feodal lordun refahı ya da kendilerinin hayatta kalması amacına yönlendirilmiştir. Tüm serf toplulukları, kadınları, çocukları ve erkekleri aynı derecede kapsayan bağımlı bir bütünlük içinde elbirliği ile çalışmaya zorlandığı ölçüde, kapitalizm bu toplulukları parçalamak zorunda kaldı.³ Bu anlamda, *özgür olmayan birey, bağımlı demokrasi*⁴ bir krize girdi. Serflikten özgür emek gücüne geçiş, erkekleri kadın proletaryadan, kadın ve erkekleri çocuklarından ayırmıştır. Özgür olmayan aile reisi, “özgür”

2 Bu, “eğitime” tamamen yeni bir anlam yüklemek anlamına gelir ve şu anda zorunlu eğitim –zorla öğretme- tarihi üzerine yapılan çalışma bunu kanıtlamaktadır. İngiltere’de öğretmenler (1) çocukları “suça” karşı olma-ya şartlandırabilen ve toplumdaki işçi sınıfı ayrışmasını zapt edebilen; (2) hâlâ üretken ya da en azından geçerli bir örgütsel birim olan aileye dayalı işçi sınıfı örgütünü, yani “çeteyi” yok edebilen; (3) çocuklara daha sonra çalışırken gerekli olacak düzenli katılım ve zamanlamayı iyi yapma gibi alışkanlıklar kazandırabilen; (4) notlandırma ve seçme ile sınıfı tabakalara ayırabilen “ahlak polisi” olarak kabul edilirler. Ailenin kendisiyle birlikte bu yeni toplumsal kontrol biçimine geçiş, sorunsuz ve doğrudan yaşanmamış, kapitalizm tarihinin her aşamasında olduğu gibi hem sınıf içinde hem de sermaye içindeki çelişen güçlerin sonucunda gerçekleşmiştir.

3 Ücretli emek, tüm ilişkilerin ücret ilişkisine indirgenmesine dayanır. Akarabalık bağlarından koparılmış işçi, sermaye ile “bireysel” bir sözleşme yapmak zorundadır.

4 Karl Marx, “Critique of Hegel’s Philosophy of the State”, *Writings of the Young Marx on Philosophy and Society*, yay. hz. ve çeviren Loyd D. Easton ve Kurt H. Guddat, N.Y., 1967, s. 176.

ücretli çalışana dönüştürülmüş; cinsiyetlerin ve kuşakların çelişkili deneyimi daha derin bir yabancılaşma ve böylece daha altüst edici bir ilişki haline gelmiştir.

Çocukların yetişkinlerden koparılışını ayrıca vurgulamamız gerekiyor, çünkü bu, kadınların erkeklerden koparılışının önemini anlamak ve kadın hareketi mücadelesinin nasıl örgütlendiğini açık bir şekilde görmek açısından oldukça önemlidir. Kadın hareketi mücadelesi, erkeklerle tüm ilişki olasılıklarının şiddetli bir şekilde reddedilmesi biçimini alsa da, aslında bu yalnızca ücretli emek “özgürlüğüne” dayanan bu türden bir ayrışmanın üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır.

Eğitimde Sınıf Mücadelesi

Özellikle son yıllarda öğrenci hareketinin gelişmesiyle ortaya çıkan okul analizleri, okulu açık bir şekilde ideolojik disiplinin merkezi ve emek gücüne ve emek gücünü yönetenlere biçim veren bir yer olarak tanımlıyor. Daha önce kesinlikle ortaya çıkmamış ya da en azından bu kadar derinlikli olarak ortaya çıkmamış olan şey, tüm bunların ötesine geçiyor; anaokulunun ilk gününde kendisini bir sınıfa tıkmış olarak bulan ve anne ve babasının kendisini aniden terk ettiği bir çocuğun o bildiğimiz çaresizliğini bir düşünün. *Aslında tüm hikâye işte tam da bu noktada başlıyor.*⁵

Bu şekilde bakıldığında, ilkokul çocukları başkalarına muhtaç değildir, kendilerinden büyük çocuklardan öğrendikleri “ücretsiz öğle yemeği, ücretsiz ulaşım ve ücretsiz kitap”

5 Burada, çocukların diğer insanlarla kolay ilişki kurmasını önleyen çekirdek ailenin kısıtlılığından ya da psikologların bundan yola çıkarak sundukları uygun koşullandırmanın bu krizi önleyeceği argümanından söz etmiyoruz. Burada tüm toplumun örgütlenmesinden söz ediyoruz, aile, okul ve fabrika, bunların her birisi gettolaşmış bölgelerdir. Dolayısıyla, bu bölgelerin birinden diğerine her çeşit geçiş acılı bir geçiştir. Bu acı, bir gettonun diğeriyle ilişkisi düzeltilerek yok edilemez, bu acı yalnızca her bir getto imha edilerek ortadan kaldırılabilir.

talepleri sayesinde ortaokul ve lise öğrencileriyle bir şekilde birleşebilirler.⁶ İşçilerin kızları ve oğulları olan bu ilkökul çocuklarında, her zaman okulun kendilerini anne ve babalarından ayırıp akranlarıyla bir araya getirdiği bilinci vardır ve sonuç olarak ders çalışmaya ve “eğitilmeye” karşı içgüdüsel bir dirence sahiptirler. Bu, aynı zamanda siyahî çocukların İngiltere’de eğitim niteliği bakımından alt kategoride yer alan okullara gönderilmesi sınırlamasına karşı bir dirençtir.⁷ Siyahî işçi sınıfı çocuğu gibi Avrupalı işçi sınıfı çocuğu da öğretmeni kendisine anne ve babasına karşı bir şey öğreten kişi olarak görür; bu durum, çocuğun bir savunması olarak değil, sınıfta bir saldırganlık olarak kendisini gösterir. Kapitalizm, sömürülen sınıfın çocuklarının hâkim sınıf tarafından örgütlenen ve kontrol edilen kurumlarda disipline edildiği ve eğitildiği ilk üretken sistemdir.⁸

6 “Ücretsiz ulaşım, ücretsiz öğle yemeği, ücretsiz kitap” genç öğrencilerin mücadelesini işçi ve üniversite öğrencileri mücadeleleriyle birleştirmeyi amaçlayan İtalya öğrenci hareketinin bir kesiminin sloganıydı.

7 İngiltere’de ve ABD’de, siyahîlerin beyazlara kıyasla daha düşük “zekâya” sahip olduğuna “bilimsel olarak” ikna olmuş Eysenck ve Jensen gibi psikologlar ile Ivan Illich gibi yenilikçi eğitimciler tamamen zıt görüşlere sahiptir. Bu psikologların her birisi bunlar arasında bir bağlantı kurmayı amaçlar. Ama yöntem itibarıyla ayrılmaktadırlar. Her durumda, bu psikologların biri diğerlerinden daha az ırkçı değildir, yalnızca görüşlerini daha doğrudan ifade etmektedirler. “Zekâ” bir bilgelik hali olarak düşmanın durumunu tahmin etme ve kendi mantığını bu temelde biçimlendirme becerisidir. Kurumsal bakımdan beyazların ırksal olarak daha üstün olduğu varsayımı üzerinde işleyen toplumda, bu psikologlar, daha fazla bilinç ve okumayı öğrenmeyen çocukların molotof kokteyli yapmak dışında hiçbir şey öğrenemeyeceği şeklindeki “şartlanmayı” önermektedir. Bu, çocukların “yetersiz başarısı” konusunda duyarlı (yani “zekâ” fikrini reddeden) Illich’in de katılabileceği bir görüştür.

8 Sermayenin okulları yönettiği gerçeğine rağmen, kontrol hiçbir zaman tek seferde her şeyiyle devredilemez. İşçi sınıfı içeriğe sürekli ve giderek artan bir şekilde itiraz eder ve kapitalist okulun maliyetini reddeder. Kapitalist sistemin yanıtı kendi kontrolünü yeniden tesis etmektir ve bu kontrol giderek fabrikadaki montaj hattında kurulan kontrole benzeme eğilimi

Anaokulunda başlayan bu tuhaf beyin yıkamanın aileyi bölmeye dayandığına dair son kanıt, üniversiteye başlayan işçi sınıfı çocuklarının (bunu çok azı başarabilir) artık ait olduğu toplulukla iletişim kuramaz hale gelecek kadar beyninin yıkanmış olmasıdır.

Bu nedenle, işçi sınıfı çocukları okullara ve okullarda verilen eğitime karşı içgüdüsel olarak isyan eden ilk insanlardır. Fakat aileleri onları okula götürür ve okullara hapseder, çünkü anne-babalar mahkûm oldukları montaj hattına ya da mutfağa çocuklarının mahkûm olmaması için tek yolun “eğitim” olduğunu düşünürler. Bir işçi sınıfı ailesi, çocuğunda özel bir yetenek olduğunu gördüğünde, bu çocu-

gösterir. Tam da biz bunları yazarken şekillenen yeni eğitim politikaları bundan çok daha karmaşıktır. Biz burada yalnızca bu yeni politikaların itici gücünü açıklayabiliriz: (a) İşçi sınıfı gençliği, makineleri perçinlemek yerine beyaz yakalı olup daktilo ve çizim tahtaları kullanacak olsalar bile, eğitimin kendilerini fabrika dışında herhangi bir şey için hazırlamadığının farkındadır. (b) Orta sınıf gençliği, sınıflar arasındaki aracı rolünü ve bu aracı rolünün talep ettiği bastırılmış kişiliği reddetmektedir. (c) Ücret ve statü bakımından daha da farklılaştırılmış yeni bir emek gücü gereklidir. Ancak, mevcut eşitlikçi eğilim terse çevrilmelidir. (d) Monotonluğu ve mevcut montaj bandının parçalara ayrılmasını reddetmek yerine, işçinin “katılıma” ilgisini çekmeye çalışacak yeni bir emek süreci türü oluşturulabilir. Geleneksel “başarıya giden yol” ve hatta “başarı” kavramının kendisi gençlik tarafından reddedilirse, gençliği okula ve işe gitmeye özendirerek yeni hedefler bulunacaktır. Her gün “ücretsiz” eğitimde çocukların kendi eğitimlerini planlamaya katılımlarını teşvik eden, öğreten ile öğrenen arasında daha fazla demokrasi sağlamaya çalışan yeni “deneyler” ortaya çıkmaktadır. Bunun sermayenin bir yenilgisi olduğuna inanmak sadece bir yanılsamadan ibarettir, aksine daha çok devlet müdahalesi zafer kazanacaktır. Daha yaratıcı bir şekilde manipüle edilmiş bir emek gücünün oluşturulmasında, sermaye süreç içinde kârının yüzde 0,1'inden daha fazlasını kaybetmez. “Aslına bakılırsa”, sermaye “kendi yolunuzdan giderse-niz bizim için çok daha verimli olabilirsiniz, zaten tüm yollar bizim köye çıkıyor” demekte haklıdır. Fabrikanın bazı bölümlerinde ve toplumsal fabrikada, sermayenin sloganı olarak giderek daha fazla şunun kullanılması-na şaşırmamak gerekir: “eşitliği garanti altına almak ve hatta yaymak için özgürlük ve kardeşlik.”

ğün kendilerini işçi sınıfı olmaktan tamamen kurtaracağını ümit ederler ve adeta kumar oynarcasına tüm aile hemen bu çocuğa odaklanır, zaman zaman diğer çocuklar feda edilerek bu çocuk için en iyi koşullar sağlanır. Bu, aslında sermayenin yeni emek gücünü disipline etmede anne-babaların yardımını almak için onların umutlarının içinden geçtiği yol haline gelir.

İtalya'da, ebeveynler çocuklarını okula gönderme konusunda giderek daha az başarılı oluyor. Çocukların okula karşı direnci, bu direnç örgütlü olmasa bile sürekli artıyor.

Aynı zamanda, çocukların okullarda eğitim almaya karşı direncinin artmasıyla birlikte, bu direnç, sermayenin onların yaşına uygun olarak verdiği *tanımları kabul etmeye karşı bir direnç* dönüşüyor. Çocuklar gördükleri her şeyi isterler, bir şeye sahip olmak için ona para ödemek gerektiğini ve para ödeyebilmek için de bir ücret sahibi olmak gerektiğini ve bu nedenle de bir yetişkin olmak gerektiğini henüz idrak edemezler. Televizyonun onlara eğer olmazsa yaşayamayacaklarını söylediği şeylere neden sahip olamayacaklarını anlatmak hiç de kolay değildir.

Ama, yeni nesil çocuklar ve gençler arasında yetişkin olduklarında ulaşacakları noktanın gayet rastgele olduğunu açıklamanın giderek daha zor olduğu bazı şeyler yaşanıyor. Daha genç kuşak, bize kendi çağlarını gösteriyor: Altmışlı yıllarda altı yaşında olanlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyinde polis köpekleriyle karşı karşıya kalmıştı. Bugün aynı olguya Güney İtalya'da ve Kuzey İrlanda'da rastlıyoruz, buralarda da çocuklar ayaklanmalarda yetişkinler kadar aktif rol alıyorlar. Çocuklar (ve kadınlar) tarihin bir bileşeni olarak kabul edildiğinde, hiç şüphesiz ki oldukça genç insanların (ve kadınların) devrimci mücadelelerde yer aldığı başka örnekler de gün yüzüne çıkacaktır. Yeni olan şey, doğrudan üretimden *dışlanmalarına rağmen ve dışlandıklarından ötürü*

onların bu mücadelelere katılımının otonom olmasıdır. Fabrikalarda gençler daha yaşlı işçilerin liderliğini reddediyor ve şehirlerdeki ayaklanmaların başını çekiyorlar. Çekirdek ailelerin metropolde büyüyen çocukları, kurulu iktidarın temeli ni sarsacak bir süreç başlatan gençlik hareketlerini ve öğrenci hareketlerini başlattılar; Üçüncü Dünyada işsiz gençlik, işçi sınıfına dâhil olup sendikalarda örgütlenmeden önce genellikle sokaklara çıkmaktadır.

The Times of London'ın (1 Haziran 1971) öğretmenlerden birisi bir öğrenciye vurduğundan dolayı ihtar aldığı için gerçekleştirilen okul müdürleri toplantısı hakkında yaptığı bir habere burada yer vermekte yarar var: "Her yerde gizli gizli otoritenin gücünü sarsmayı amaçlayan benzersiz bir şekilde planlanmış yıkıcı ve güvenilmez öğeler dolaşıyor." Bu, "medeniyetimizin üzerinde inşa edildiği ve okullarımızın en hassas kalesi olduğu değerleri yok etmek isteyen bir komplodur."

Ücretsizlerin Sömürüsü

Özellikle de işçi sınıfından ve özellikle siyahî kesimden gelen çocuklar ve gençler arasında sürekli olarak güçlenen ayaklanma tavrına dair birkaç şey söylemek istiyoruz, çünkü bunun kadın hareketinin patlamasıyla yakından ilişkili olduğunu ve kadın hareketinin bunu dikkate alması gerektiğini düşünüyoruz. Burada, dışlananların, üretim sistemi tarafından bölünenlerin ve eylem sırasında toplumsal varoluşlarının önünde duran güçleri yok etmeleri gerektiğini dile getirenlerin, ama bu kez bireyler olarak bir araya gelenlerin ayaklanmasından söz ediyoruz. Kadınlar ve çocuklar dışlanmışlardır. Dışlanarak sömürülmeye karşı ayaklanma, ötekinin ayaklanmasının bir belirtisidir.

Sermayenin erkeği alıp ücretli emekçiye dönüştürdüğü bu süreç, erkek ve toplumsal üretime doğrudan katılmayan ve bu nedenle de toplumsal ayaklanmanın öznelere olamayacağı var-

sayılan ücretsiz diğer tüm proleterler arasında bir çatlak meydana getirdi.

Marx'tan itibaren, sermayenin, ücret ilişkisi sayesinde işlediği ve geliştiği, yani kapitalist toplumun temelini ücretli emekçi ve onun sömürülmesi olduğu açık hale gelmiştir. İşçi sınıfı örgütleri tarafından açıkça görülmeyen veya anlaşılmayan şey, ücretsiz emekçilerin sömürüsünün tam da ücret sayesinde örgütlendiğidir. Bu sömürü çok daha etkilidir, çünkü ücretin olmaması bu sömürüyü gizler. Demek ki ücret, fabrikada görünenen çok daha fazla bir emek miktarına komuta eder. *Söz konusu kadınlar olduğunda, emekleri sermayenin dışında kişisel bir hizmet olarak görülür.* Kadının yalnızca erkek şovenizminden zarar gördüğü, kapitalizm genel "adaletsizlik" anlamına geldiği için itilip kakıldığı düşünülür ve bunun sömürü değil, "baskı" olduğuna bizi ikna etmiş bir azınlık (erkekler) mevcuttur. Fakat "baskı", kapitalist toplumun en kapsayıcı diğer yönünü gizler. Sermaye çocukları evden dışlar ve onları okula göndermesinin nedeni, yalnızca, ötekiler gibi daha üretken "emek" olmaları ya da beyinlerini yıkamak değildir. Sermayenin ücret sayesinde işlemesi, eli ayağı tutan herkesi işbölümü yasası altında ve hemen değilse bile, gelecekte sermayenin büyümesi ve gelişmesi için kârlı olabilecek şekilde işlev görmeye mecbur kılar. Temelde okulun anlamı işte budur. *Çocuklar söz konusu olduğunda, onların emeği, kendi çıkarları için öğrenmek şeklinde gösterilir.*

Proleter çocuklar okullarda aynı eğitimi almaya zorlanır: Bu, sonsuz öğrenme olasılıklarına karşı kapitalist tek tipleştirmedir. Öte yandan kadınlar evde tecrit edilir, doğurma, çocuk büyütme, eğitme ve üretim için işçiye hizmet etme gibi vasıfsız olduğu düşünülen işleri yapmaya mecbur bırakılır. Toplumsal üretim döngüsündeki rolü görünmez olarak kalır, çünkü bu döngüde sadece kadın emeğinin ürünü olan işçi görünürdür. Kadın kapitalizm öncesi çalışma koşulları içinde sıkışır kalır ve hiç bir ücret almaz.

“Kapitalizm öncesi çalışma koşulları” derken, yalnızca süpürmek için süpürge kullanan kadınlardan söz etmiyoruz. En donanımlı Amerikan mutfakları bile mevcut teknolojik gelişim seviyesini değil, en fazla on dokuzuncu yüzyıl teknolojisini yansıtıyor. Belirli sınırlar dâhilinde saatlik ücret almıyorsanız, işinizi yapmanızın ne kadar zaman aldığı kimsenin umurunda değildir.

Kadının işi, diğer işlerden yalnızca *niceliksel* olarak değil, *niteliksel* olarak da farklıdır ve bu fark tamamen bu işin üretmeye yazgılı olduğu meta türünden kaynaklanır. Genel olarak kapitalist sistem içinde, emeğin üretkenliği sermaye ve işçi sınıfı arasında bir çatışma olmadığı takdirde artmaz: Teknolojik yenilikler ve elbirliği aynı zamanda hem işçi sınıfına saldırı anlarını hem de kapitalist yanıt anlarını ifade eder. Ama bu, genel olarak metaların üretimi için doğru olmasına rağmen, özel meta türünün, yani emek gücünün üretimi için doğru değildir. Teknolojik yenilikler gerekli emek miktarını azaltabilir ve endüstrideki işçi sınıfı mücadelesi boş zaman elde etmek için bu yenilikleri kullanabilir, fakat bu ev işi için geçerli değildir; kadınların en azından doğurmak, çocuk büyütme ve çocukların sorumluluğunu üstlenmek için tecrit edilmiş olarak kalması gerekir. Günlük ev işlerinin aşırı mekanik olması kadına hiç boş zaman bırakmaz. Kadının her zaman işi vardır, çünkü çocuk yapacak ve onları büyütecek bir makine yoktur.⁹ Örneğin, yemek yapma, çamaşır yıkama, ev temizliği gibi belirli işler için makineleşme, ev işinde üretkenlik artışı sağlayabilir. Ama, bir kadının işgünü asla sona ermez, bunun nedeni yalnızca ma-

9 Bu noktada, tüp bebek yapma çalışmalarını tamamen göz ardı ediyor değiliz. Ancak, günümüzde bu gibi mekanizmalar tamamen kapitalist bilim tarafından kontrol ediliyor. Bu gibi teknolojilerin kullanımı tamamen bize ve sınıfa karşı olabilir. Üremeden vazgeçmek, üremeyi tamamen düşmanın ellerine teslim etmek bizim çıkarımıza olmaz. Üreme özgürlüğünü ücret bedeli ve toplumsal tecrit bedeli ödemediğinde elde etmek bizim çıkarımıza olacaktır.

kinelerinin olmaması değil, aynı zamanda tecrit edilmiş olmasıdır.¹⁰

Kadının Yetersizliği Mitini Onaylamak

Kapitalist üretim biçimi geliştikçe, kadınlar bir tür tecrit durumuna sürüldüler, aile hücresine hapsedildiler ve her açıdan erkeğe bağımlı hale geldiler. Özgür ücretli kölenin yeni otonomisi kadını inkâr etti ve kadın kapitalizm öncesi kişisel bağımlılık aşamasında kaldı, ancak bu kez geniş ölçekte daha toplumsallaşmış üretim baskın olduğu için kadının içinde bulunduğu koşullar daha da vahşi hale geldi. Kadının belirli şeyleri yapma, bazı şeyleri anlama konusundaki yetersizliği, kadınların tarihinden kaynaklanır ve bu tarih pek çok bakımdan özel ESN sınıflarındaki “geri zekâlı” çocukların tarihine benzer. Kadınlar doğrudan toplumsallaşmış üretimden koparılıp eve kapatıldığı ölçüde, mahalle dışındaki tüm sosyal hayat olanaklarından mahrum bırakıldı ve bu nedenle toplumsal bilgi ve toplumsal eğitimden yoksun kaldılar. Kadınlar endüstriyel ve diğer kitlesel mücadeleleri kolektif olarak örgütlenme ve planlama deneyiminden mahrum kaldığında, temel eğitim kaynağından, toplumsal ayaklanma deneyiminden de dışlandılar. Ve bu deneyim, kendi becerilerinizi, yani kendi gücünüzü ve yeteneklerinizi, sınıfınızın gücünü öğrenmenin başlıca yoludur. Dolayısıyla, kadınların kendisi gibi sıkıntı çeken diğer kadın-

10 Bir çocuk, teknolojik ilerleme ile değil, sadece “insanın ilgisi” ile büyütülebilir; ev içi çalışma süresinden etkin özgürleşme ve ev içi işin niteliksel olarak değişimi, yalnızca kadın hareketi, yani kadın mücadelesi ile sağlanabilir; hareket ne kadar büyürse, daha az erkek ve politik militan, kadınların bebek bakımı sorumluluğunu üstlenmesine bel bağlar. Aynı zamanda, hareketin oluşturduğu yeni toplumsal atmosfer çocuklara kadınların ve erkeklerin olduğu yeni bir toplumsal alan sunar, bu yeni toplumsal alanın devletin organize ettiği günlük bakım merkezleriyle hiçbir alakası yoktur. Bunlar, hâlihazırda mücadelenin kazanımlarıdır. Bu tamamen doğası itibarıyla bir mücadele olan hareketin sonucudur, mücadelenin yerine başka türde bir elbirliği ikame etmeyi amaçlamaz.

lardan tecrit edilmesi, kadın yetersizliği mitinin hem toplum hem de kendileri tarafından onaylanmasına neden oldu.

Bu, öncelikle işçi sınıfının toplumda kitlesel mücadeleleri, kira grevlerini, enflasyona karşı mücadeleleri örgütlenme becerisini gizleyen mittir, bu mücadelelerin temeli her zaman kadının hiç durmadan el altından örgütlenmesi olmuştur; ikinci olarak, doğrudan üretim döngüsündeki mücadelelerde kadınların desteği ve örgütlenmesi ister resmi isterse gayri resmî olsun, belirleyicidir. Kritik anlarda, kadınların bu sonsuz ağı “yetersiz kadının” becerileri, enerjisi ve gücü ile ortaya çıktı ve gelişti. Fakat bu mit hâlâ ölmedi. Kadınların erkeklerle birlikte olabildikleri durumda, erkekler hayatta kalma (işsizlik zamanlarında) veya hayatta kalma ve kazanma (grev zamanlarında) başarısına sahip çıkar, galip gelenin başarısızlıkları ise “genel olarak” sınıfa aittir. Kadınlar nadiren özel olarak kendileri için bir şey alır; mücadelenin nadiren herhangi bir şekilde evin iktidar yapısını ve dolayısıyla fabrikayla ilişkisini değiştirmek gibi bir amacı vardır. Grev veya işsizlik, bir kadının işi asla yapılmaz.

Rahimin Kapitalist İşlevi

Bu asla kapitalizmin ilerlemesiyle ilgili değildir, kadının bir insan olarak tahrip edilmesi aynı zamanda *fiziksel bütünlüğünün* doğrudan yok edilmesi anlamına gelir. Kadın ve erkek cinselliği kapitalizmden çok önce de vardır ve bir dizi rejime ve şartlandırmaya tabi tutulmuştur. Fakat aynı zamanda, etkili doğum kontrol yöntemlerine de tabi tutulmuştur, bu kapitalizmin ilerlemesiyle birlikte esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolmuştur. Sermaye aileyi çekirdek aile olarak tesis etmiş ve çekirdek aile içinde kadını doğrudan toplumsal üretime katılmayan, kendi başına bağımsız bir şekilde emek piyasasında bulunmayan bir insan olarak erkeğe bağımlı hale getirmiştir. Sermaye, kadının tüm yaratıcılık ve çalışma etkinliğinin ge-

lişimi olanaklarını ve dolayısıyla kadının cinsel, psikolojik ve duygusal otonomisini ifade etmesini engellemiştir. Tekrar ediyoruz: Beyninden rahmine kadının her şeyini etkileyebilecek bu fiziksel bütünlüğün engellenmesi daha önce hiç bu kadar yoğun gerçekleşmemiştir. Diğer insanlarla birlikte, bir trenin, arabanın, uçağın üretimine katılmak yüzyıllar boyunca birkaç metrekairelik mutfakta aynı süpürgeyle yalıtılmakla asla aynı şey olamaz.

Bu elbette uçakların üretiminde kadın erkek eşitliğini talep etmek değildir, sadece iki tarih arasındaki farkın, yalnızca fiili mücadele biçimlerindeki farklılıkları belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda çok uzun zamandır görünmez olana sonunda ışık tuttuğunu da varsaymaktır: Kadınların mücadelelerindeki farklı biçimlerin geçmişte kaldığı düşünülür. Kadınlar kendi yaratıcı kapasitelerini geliştirme olanağından mahrum kaldıkça, yalnızca emek gücünün yeninden üretim işlevine indirgenen cinsel hayatlarını keşfetme olanağından da aynı ölçüde mahrum kaldılar: Ev işlerinin teknolojik gelişimi üzerindeki yaptığımız gözlemlerin aynısı, günümüze kadar araştırmalar tarafından sürekli göz ardı edilen doğum kontrolü (ve aslında tüm jinekoloji alanı) için de geçerlidir. Kadınlar yalnızca çocuk doğurmaya zorlanmış ve kürtaj hakkı ellerinden alınmıştır ve elbette tahmin edilebileceği gibi, en ilkel doğum kontrol yöntemleri başarısız olmuştur.

Sermaye kadınları, bu şekilde tamamen güçsüzleştirerek kadın rollerini inşa etmiştir ve erkeği ailede bu güçsüzleştirmenin bir aracı haline getirmiştir. Ücretli işçi ve aile reisi olarak erkek, bu belirli sömürü biçiminin, yani kadın sömürüsünün özel aracı olmuştur.

İşbölümünde Eşcinsellik

Bu anlamda, erkekler ve kadınlar arasındaki yozlaşmış ilişkilerin, toplumun kadını bir nesne, bir "tamamlayıcı" olarak

erkeğe bağımlı kılarak erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiye dayattığı kırılma sayesinde belirlendiğini açıklayabiliriz. Ayrıca bu bakımdan, erkeklere karşı¹¹ mücadele etmek isteyen ve erkeklerle yaşadığı bütün cinsel ilişkiler her zaman hayal kırıklığı olduğu için artık güçlerini, cinsel ilişki de dâhil erkeklerle hiçbir ilişkiyi sürdürmeye harcamayı arzu etmeyen kadınların eğilimlerinin hareket içinde patlamasının neden doğrulandığını görebiliriz. İktidar ilişkisi, her türlü sevgi ve yakınlığı engeller. Çünkü iktidar kendi hakkı olduğunu düşünerek erkekler ve kadınlar arasındaki cinsel duygulanımı ve yakınlığı *yönetir*. Bu anlamda, eşcinsel hareket, cinsellikle iktidarı birbirinden ayırmaya yönelik en kitlesel çabadır.

Ama eşcinsellik aynı zamanda, bizzat kapitalist toplumun genel çerçevesiyle aynı köklere sahiptir: Evdeki kadınlarla fabrikalardaki ve ofislerdeki erkekler tüm gün boyunca birbirinden ayrılırlar; ya da 1.000 kadının çalıştığı sıradan bir fabrikada 10 ustabaşı veya 50 profesyonel erkeğin çalıştığı bir ofiste bir sekreter (ve elbette kadın) bulunur. Tüm bunlar kendi başına eşcinsel bir yaşam çerçevesi çizer.

Sermaye, bir yandan heteroseksüelliği bir din mertebesine yüceltirken, öte yandan pratikte, erkeklerin ve kadınların fiziksel ve duygusal olarak birbirine yakın olmasını imkânsız hale getirir; cinsel, ekonomik ve toplumsal bir disiplin olması dışında heteroseksüelliği sürekli olarak baltalar. Bu gerçeklikten başlamanız gerektiğini düşünüyoruz. Eşcinsel eğilimlerin patlak vermesi, hareket için kesinlikle önemli olmuştur ve hâlâ da önemlidir, çünkü bu eğilimler kadın mücadelesi özgünlüğünde bizzat yer edinmenin ve her şeyin ötesinde bu eğilimlerin kadın sömürsünün tüm yönleriyle ve bağlantılarıyla ilişkili olduğunu açıklamanın aciliyetini ortaya koymuştur.

11 Bu eğilimlerin, hareketi ileri taşımaya ne kadar devam edeceğini ve ne zaman kendi karşıtlarına dönüşeceklerini tahmin etmek imkânsızdır.

Artı Değer ve Toplumsal Fabrika

Bu noktada, özellikle de Marksist partilerin ideolojisinde ve pratiğinde Ortodoks Marksizmin sorgusuz sualsiz doğru kabul edilen bakış açısının temelini açıklığa kavuşturmak istiyoruz. Bu bakış açısı şudur: Kadınlar toplumsal üretimin, yani toplumsal olarak örgütlenmiş üretim döngüsünün dışında kaldığında, toplumsal üretkenliğin de dışında kalırlar. Başka bir ifadeyle, kadınların rolü, ev dışında marjinal olarak istihdam edildiği durumlar hariç, her zaman üretimin dışında kalan psikolojik olarak bağımlı insan olarak görülmüştür; özellikle de evde bir dizi kullanım değeri üreten bir tedarikçi olarak. Bu temel olarak, fabrikada çalışan kadınlara ne olduğunu gözlemleyen Marx'ın görüşüdür; Marx evde kalmalarının kadınlar için daha iyi olacağı, bunun ahlaki olarak daha üstün bir yaşam biçimi olduğu sonucuna varmıştır. Fakat ev kadınının rolünün gerçek doğası Marx'ta asla açık bir şekilde açıklanmamıştır. Bu nedenle, gözlemciler bir yüzyıl boyunca pamuk işçiliği yapan Lancashire kadınlarının cinsel olarak daha özgür olduğu ve ev işlerinde erkeklerden yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, kadınların çok düşük bir yüzdesinin ev dışında çalıştığı Yorkshire'in kömür madenciliği yapılan bölgelerinde, kadınlar koca figürüne daha çok bağımlıdır. Toplumsallaşmış üretimde kadınların nasıl sömürüldüğünü tanımlayabilenler bile, kadınların evdeki sömürölme konumunu anlayamamışlardır; ayrıca erkekler de kadınlarla kurdukları ilişkilerinde bazı tavizler vermek durumunda kalmışlardır. Bu yüzden, yalnızca kadınlar kendilerini anlatabilir ve kadın sorunu hakkında fikir yürütebilirler.

Şunu açıkça belirtmeliyiz ki, ücret dâhilinde ev işi yalnızca kullanım değerleri üretmez, aynı zamanda artı değer üretimi için de mutlaka gereklidir.¹² Bu, fiziksel, psikolojik ve mesle-

12 Metni İngilizce okuyan bazı okuyucular, bu kadın işi tanımının net olması gerektiğini düşünmektedir. Biz bu tanımla bir iş olarak ev işinin

ki olarak her seviyede bağımlı hale getirilmiş kadın rolünün tamamı için geçerlidir, bu durum toplumsal düzeydeki üretkenlik arayışında, kapitalist iş bölümünün kesin ve hayati bir parçası olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Toplumsal üretkenliğin yani artı değer üretmenin kaynağı olarak kadının rolünü daha ayrıntılı inceleyelim. Elbette ilk olarak aile içinde.

A. Ücretli Köleliğin Ücretsiz Köleliğe dayalı Üretkenliği

Ücretli köleliği tanımlarken, kadınların ev içi emek açısından üretken olmadığı sıkça dile getirilir. Aslında, kapitalist örgütlenmenin özelleştirilmiş etkinlik haline getirip kadınların sırtına yüklediği sosyal hizmetlerin muazzam miktarı düşünüldüğünde, tam tersi doğrudur. Ev içi emek, özünde “kadın işi” değildir; bir kadın çamaşır yıkayarak veya evi temizleyerek bir erkekte daha fazla tatmin olmaz ya da daha az yorulmaz. Bunlar emek gücünün yeniden üretimine hizmet ettiğinden ötürü sosyal hizmetlerdir. Sermaye, tam da kendi aile yapısını kurumsallaştırarak, erkekleri bu işlerden “azat etmiş”; böylece onları doğrudan sömürü için tamamen “özgür”, bir kadın tarafından emek gücü olarak yeniden üretilmesini sağlamaya yetecek parayı “kazanması” için tamamen “özgür” hale getirmiştir.¹³ Sermaye, erkekleri ücretli köle haline getirirken, bu gibi hizmetlerin yükünü ailede kadının üzerine yüklemeyi becer-

Marksist anlamda üretken olduğunu, yani artı değer ürettiğini kastediyoruz. Yani kadın rolünün tamamının bu bakımdan üretken olduğunu iddia ediyoruz. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, kadının hem işiyle ilişkili olarak hem de bir kadın olarak tüm rolüyle ilişkili olarak üretkenliği, şu an üzerinde çalıştığımız metnin bir sonraki bölümünde anlatılacaktır. Bu bölümde, kadınların konumu, kapitalist döngünün tamamı göz önünde bulundurularak daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

- 13 Emek gücünün “bu bakımdan ilginç bir meta olması çok önemli değil. Emek gücü, yalnızca, yaşamı üretim sürecinde tüketilen insana mahsusdur... Emek gücünün basit üretimini ve yeniden üretimini açıklamak, kadınların yaptığı işi açıklamaktır.” (Selma James’in yazdığı Giriş bölümünden alınmıştır).

miş ve bu şekilde, aynı zamanda kadınların emek piyasasına akışını da kontrol altına almıştır. İtalya'da, kadınlar hâlâ evde durmak zorundadır ve sermaye hâlâ bu aile biçimine ihtiyaç duymaktadır. Genel olarak Avrupa'da, özellikle de İtalya'da mevcut gelişme düzeyine bakılırsa, sermaye hâlâ emek gücünü az gelişmiş bölgelerdeki milyonlarca erkekten sağlamayı ve aynı zamanda kadınları evde tutmayı tercih etmektedir.¹⁴

Sadece, kadınlar ev işlerini *ücretsiz ve greve gitmeden* yaptıkları için değil, aynı zamanda ekonomik krizler nedeniyle periyodik olarak işten çıkarılıp tekrar evlerine gönderildikleri için de hizmet işi kadınların sırtına yüklenir. Aile, yani bu anaç kafes, her zaman ihtiyaç anlarında yardıma hazırdır ve koruyucudur, işsiz derhal yıkıcı bir yabancı kalabalığına dönüşmesini engelleyen en iyi kaledir.

İşçi sınıfı hareketinin örgütlü partileri, ev içi işe ilişkin soru sormama konusunda oldukça dikkatlidir. Bu partilerin, kadınları fabrikalarda bile her zaman alt bir yaşam biçimi olarak gördüğü gerçeğini bir yana bırakırsak, ev içi emeğe ilişkin sorunun ortaya atılması, (a) yalnızca fabrikalarla; (b) ölçülen ve "ücretli" iş günüyle; (c) ve bizden geri alınan ücretlerle, yani enflasyonla değil, yalnızca bize verilen ücretlerle

14 Fakat, buna belirli bazı sektörlerde kadınların endüstriye dâhil edilmesini öneren karşıt bir eğilimle karşı çıkmıştır. Aynı coğrafyada sermayenin farklı gereksinimleri, farklı ve hatta tam tersi propaganda ve politikaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eski aile istikrarı görece standartlaşmış bir mitolojiye bağlıken (politika ve propaganda değişmez ve resmi olarak kabul edilmiştir), bugün sermayenin farklı sektörleri birbiriyle çelişmekte ve sabit, değişmez ve "doğal" bir birim olarak aile tanımını sarsmaktadır. Buna verilebilecek klasik bir örnek doğum kontrolü üzerindeki görüşlerin çeşitliliği ve finansal politikalarla. İngiliz hükümeti bu amaç için ayırdığı bütçeyi iki katına çıkarmıştır. Bu politikanın ırkçı göçmen politikasıyla ne kadar bağlantılı olduğunu mutlaka incelememiz gerekiyor; bu yetişkin emek gücü kaynaklarının manipülasyonudur ve iş etiğinin giderek daha fazla erozyona uğraması, işsiz ve destek almayan annelerin eylemlerine neden olmuş, yani sermayenin saflığını kirleten doğumların kontrol edilmesine yönelik girişim, devrimci çocuklarla bozulmuştur.

ilgilenen örgütlerin bütün temeline meydan okuyacaktır. İşçi sınıfı partileri, kadınları özgürlüklerini hep farazi bir geleceğe ertelemeleri için zorlar, kadınların özgürlüğünü erkeklerin kazanımlarına bağımlı kılar, kadın mücadelesinin kapsamını bu partilerle sınırlandırır ve "kendileri" için kazanımları gerektiğini söylerler.

Gerçekte, işçi sınıfı mücadelesinin her aşaması, kadınların tabiyetini ve sömürülmesini bir üst seviyede sabitlemiştir. Ev kadınları için emeklilik maaşı önerisi¹⁵ (neden ücret olmadığını merak ediyoruz), sadece bu partilerin kadınları ev kadını olarak ve erkekleri (ve kadınları) ücretli köle olarak kurumsallaştırmak istediğini göstermek dışında hiçbir anlam taşımamaktadır.

Şurası açık ki, hiçbirimiz kurtuluşun, özgürleşmenin işle elde edilebileceğine inanmıyoruz. İster ev içinde, ister evin dışında iş iştir. Ücretli işçinin bağımsızlığı yalnızca sermaye için "özgür bir birey" olmaktır ve bu, kadınlar için erkeklerden daha az geçerli değildir. İşçi sınıfı kadınlarının özgürleşmesinin ev dışında bir iş bulmaya bağlı olduğunu savunanlar, mevcut sorunun kesinlikle çözümü değil, parçasıdır. Bir montaj hattında kölelik, mutfak lavabosu köleliğinden özgürleşmek anlamına gelmez. Mutfak köleliğini inkâr etmek, montaj hattı köleliğinin kendisini inkâr etmektir ve bu yine kadınların nasıl sömürüldüğünü anlamadan erkeklerin nasıl sömürüldüğünün asla anlaşılamayacağını gösterir. Fakat bu soru, ayrıca ele almamız gereken çok önemli bir sorudur. Burada şunu açıkça belirtmek gerekir ki, bizler kapitalist olarak örgütlenmiş bir dünyada üretirken, patron figürü ödenmemiş ücret sayesinde koca figürünün arkasına gizlenir. Koca, ev içi hizmetlerden yararlanan tek kişidir ve bu da ev işine karma-

15 Bu, İtalyan Komünist Partisi'nin politikalarından biriydi ve birkaç yıl önce İtalya Parlamentosu'na 55 yaşına gelen ev kadınlarına ve bekâr kadınlara emeklilik maaşı verilmesini öneren bir yasa tasarısı olarak sunuldu. Bu yasa tasarısı meclisten geçmemiştir.

şık ve köleliğe benzer bir karakter katar. Sevgi dolu bağılıklarla ve sevgi dolu şantajlarıyla, kocalar ve çocuklar, bu emeğin ilk ustabaşları, bu emek üzerinde doğrudan kontrol sahibi ilk kişiler haline gelir.

Koca, karısı tıpkı kendisi gibi işe gitmiş ve eve gelmiş olsa bile, gazetesini okuyup akşam yemeğinin pişmesini ve hazırlanmasını bekler. Ev içi işin temsil ettiği bu belirli sömür biçimi, karşılığında belirli bir mücadele biçimini, yani *aile içinde* kadın mücadelesini gerektirir.

Bu aile biçiminin kapitalist iş örgütlenmesinin yapı taşı olduğunu göremezsek, bu aile biçimini yalnızca fabrikadaki mücadelenin aşamalarına bağlı olarak değişecek bir üstyapı olarak görme hatasına düşersek, yalnızca *sınıf mücadelesinde temel bir çelişkinin, kapitalist gelişim için oldukça işlevsel bir çelişkinin devam ettiği ve hatta daha da güçlendiği* aksak bir devrim yaparız. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, kendimizi yalnızca kullanım değeri üreten üreticiler olarak kabul edip, ev kadınlarını işçi sınıfının dışında tutarsak, aynı hatayı yapmaya devam ederiz. Ev kadınları işçi sınıfının dışında tutulduğu müddetçe, sınıf mücadelesi her an ve her noktada sekteye uğrar, hayal kırıklığı yaşar ve kendi eylemi için eksiksiz bir faaliyet alanı bulamaz. Bunun ayrıntılarına burada daha fazla değinmeyeceğiz. Ev içi emeği üretken emeğin maskeli bir biçimi olarak tanımlamak ve ele almak, kadın mücadelesinin amaçları ve biçimleri açısından bir dizi soru gündeme getirir.

Tecrit Edilmiş İşçinin Mücadelesini Toplumsallaştırmak

Aslında, “ev içi iş için ücret istiyoruz” olarak ifade edilen bu talep, duruma İtalya’daki mevcut güç ilişkileri ışığında bakma riski taşımaktadır, çünkü bu talep sanki ev içi iş koşuluyla üretilen kurumsallaşmış kölelik durumunu daha da sağlama almak istiyormuşuz gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Bu ne-

denle böyle bir talep pratikte harekete geçirici bir amaç olarak çok az işe yarar.¹⁶

Dolayısıyla asıl mesele, ev kadınına barışçıl bir şekilde evde bırakmayan, zaman zaman sokaklarda meydana gelen eylemlerde yer almak için her daim hazır olmalarını sağlayan ve asla ödenmeyecek bir ücret için bekletmeyen mücadele biçimleri geliştirmektir; ev içi işin tüm yapısını anında dağıtacak, ev kadını olarak rolümüzün ve varoluşumuzun gettosu olarak evi toptan ve tamamen reddeden mücadele biçimleri keşfetmemiz gerekiyor. Çünkü sorun yalnızca bu işleri artık yapmamak değil, ev kadını rolünü tamamen paramparça etmektir. *Başlangıç noktası, ev işlerinin daha etkili bir şekilde nasıl yapılacağı değil, mücadelede öncü olarak bir yer nasıl bulunacağıdır; yani ev içi emeğin daha üretken hale getirilmesi değil, mücadelede daha yıkıcı bir güce sahip olmaktır.*

Ev-işine-harcanan-süre ve ev-işine-harcanmayan süre arasındaki ilişkiyi derhal altüst etmek için, her gün çarşafı ve perdeleri ütölemek, pırıl pırıl oluncaya kadar yerleri silmek ve toz almak gerekmez. Oysa pek çok kadın hâlâ bu işleri yapıyor. Tabi ki aptal oldukları için değil: ESN okuluyla daha önce kurduğumuz benzerliği bir kez daha hatırlayalım. Gerçekte, daha önce de söylediğimiz gibi sermaye kadınları toplumsal olarak örgütlenmiş üretim sürecinden alıkoyduğu için, kadınlar bu ev içi işlerle kendilerine bir kimlik edinebiliyorlar.

16 Bugün, ev içi iş için ücret talebi, İtalya'daki ve başka yerlerdeki kadın hareketinde giderek daha fazla ve daha az muhalefetle karşılaşarak dile getiriliyor. Bu metnin ilk taslağı hazırlandığından beri (Haziran, 1971), tartışma daha da derinleşti ve tartışmanın nispeten yeni olmasından kaynaklanan pek çok belirsizlik ortadan kalktı. Fakat en önemlisi, proleter kadınların gereksinimlerinin ağırlığı yalnızca hareketin taleplerini radikalleştirmeyle kalmadı, aynı zamanda bu talepleri daha ileri bir noktaya taşımak için bize güç ve güven de verdi. Hareket İtalya'da ilk başladığında, yani bir yıl önce, hâlâ devletin ev işine karşı kadın isyanını aylık 7-8 poundluk bir ücret ödeyerek kolayca zayıflatılabileceğini düşünenler vardı, çünkü özellikle de emekli maaşına bağımlı "dünyanın sefillerine" bunu zaten daha önce yapmıştı.

Fakat toplumsal olarak örgütlenmiş üretim sürecinden koparılma, otomatik olarak toplumsal mücadeleden koparılma anlamına gelmez: Aslında mücadele, ev işi dışında bir zaman gerektirir ve bu aynı zamanda daha öncesinde yalnızca ev gettosunda kendine bir kimlik bulabilen kadına alternatif bir kimlik de sağlar. Mücadelenin toplumsal ortamında, kadınlar kendilerine yeni bir kimlik sağlayan bir güç keşfederler ve bu gücü kullanırlar. *Yeni kimlik yalnızca yeni bir toplumsal güç aşamasıdır ve olabilir.*

Kadınların evdeki emeğinin *toplumsal olarak üretken karakterinden* kaynaklanan toplumsal bir mücadele olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu, aslında şu anda ev işleri kadının rolü olarak tanımlanıyor olsa bile, kadınların rolünü toplumsal olarak üretken hale getiren şey, yalnızca veya aslen evdeki toplumsal hizmetler değildir. Sermaye ev işlerinin yapılma koşullarını teknolojiyle iyileştirebilir. Ama sermayenin esas istemediği şey, en azından İtalya'da, kadınların çekirdek aile içindeki konumunun tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bu yüzden, ev içi işlerin otomasyonunu beklemenin hiçbir anlamı yoktur, çünkü bu hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir: Çekirdek ailenin muhafaza edilmesi, bu hizmetlerin otomasyonu ile çelişir. Bu işleri gerçekten otomatikleştirdiğinde, sermaye bildiğimiz haliyle aileyi yok etmek zorunda kalacaktır; yani bu işleri tamamen otomatikleştirmek için bunların toplumsallaştırılması gerekecektir.

Fakat hepimiz şunu çok iyi biliyoruz ki, bu işlerin toplumsallaşması, en azından Paris Komünü'nün her zaman tam tersi anlama gelmiştir!

Kapitalist yeniden örgütlenmenin yapabileceği ve bizim şu anda ABD'de ve daha gelişmiş kapitalist ülkelerde kokusunu alabildiğimiz yeni atılım, genel olarak üretimin ev içi pre-kapitalist tecridini, elbirliğine dayalı emek aracılığıyla kapitalist eşitliği ve tahakkümü çok daha fazla yansıtan bir aile inşa ederek ortadan

kaldırmak; temelinde pre-kapitalist, özgür olmayan kadın nede-niyle evde mevcut “kapitalist gelişim eksikliğini” aşmak ve aileyi emek gücünün yeniden üretim alanı olarak kapitalist üretim iş-levinin biçimini yansıtır hale getirmektir.

Daha önce tartıştığımız konuya geri dönecek olursak, kadınlar, kendilerini evle tanımlayan ev kadınları, yaptıkları işte saplantılı bir mükemmeliyetçilik eğilimi taşımaktadır. Hepimiz şu lafı çok iyi biliyoruz: Evde her zaman yapacak bir iş bulunabilir.

Bizi kendi dört duvarları dışında düşünemiyorlar. Pre-kapitalist emek biçimi olarak ev kadınının rolü ve dolayısıyla kadına dayatılan bu “kadınsılık”, kadının dünyayı, ötekileri ve tüm iş örgütlenmesini anlaşılamaz, esasen bilinmez ve biline-mez olarak görmesine; kendisini yaşayan değil, yalnızca her gün giden kocanın arakasında kalan ve ev işleriyle yüz yüze gelen bir gölge olarak algılamasına yol açıyor.

Bu nedenle, kadınların ev-içi-çalışma-süresi ve ev-dışı-çalışma süresi ayrımını ortadan kaldırması ve evin dışına çıkmaya başlamaları gerektiğini söylediğimizde, başlangıç noktası olarak kesinlikle yalnızca komşularıyla ve arkadaşla-rıyla değil, diğer kadınlarla, iş arkadaşlarıyla ve iş arkadaşları olmayan kadınlarla bir araya gelmek için ev kadınlığı rolünü bırakmaları gerektiğini kastediyoruz. Özel alana hapsedilmiş kadın geleneğini tüm çelişkileriyle birlikte yıkmak ve kadınlar arasında gerçek bir dayanışma, yani savunma için değil saldırı için bir dayanışma oluşturmak, mücadelenin bu şekilde örgüt-lenmesini sağlamak böyle mümkün olacaktır.

Genel bir emek biçimine karşı ortak bir dayanışma. Benzer şekilde kadınlar, kocaları ve çocukları dış dünyadan eve geldi-ğinde ve yemek saatlerinde, onlara yalnızca eş ve anne olarak davranmaya bir son vermelidir.

Kapitalist örgütlenmenin her aşaması evi önvarsaydığı için, ev dışındaki tüm mücadele alanları kadına bir saldırı şansı sağlar;

fabrika mitingleri, mahalle toplantıları, öğrenci birlikleri, bunların her biri kadın mücadelesi için meşru alanlardır, kadınlar burada erkeklerle bir araya gelirler ve erkeklere karşı koyarlar. İsterseniz erkeklere karşı kadınlar diyelim, ama anne-baba, oğul-kız olarak değil, ayrı bireyler olarak erkeklerle bir araya gelirler; bu durum tüm olasılıklarıyla birlikte sermayenin aile içine itmek istediği çelişkilerin ve gerilimlerin ev dışında patlamasını sağlar.

Sınıf Mücadelesi İçin Yeni bir Alan

Eğer kadınlar, işçi kongrelerinde, gece sevişmek gündüz sevişmek gibi olmadığı için gece vardiyasının kaldırılmasını ve gece uyumayı talep ederlerse ve bütün gün toplumsal iş örgütlenmesine karşı kadın olarak kendi bağımsız ilgilerini geliştirmek için çalışacaklarını dile getirirlerse, bunlar, kocaları ve çocukları için yetersiz anne olmayı da reddettikleri anlamına gelir.

Fakat bu yeni müdahale ve çatışmada, kadınlar aynı zamanda, kadın olarak yalnızca kendilerine söylendiği gibi sınıf çıkarlarından ayrı ve sınıf çıkarlarının dışında bir çıkarları olmadığını da ifade etmiş olurlar. Uzun bir süreden beri, özellikle de sol politik partiler ve sendikalar işçi sınıfı mücadelesinin alanını belirlemiş ve sınırlandırmıştır. Sevişmek ve sevişmek için gece çalışmayı reddetmek, *sınıf çıkarı* içindir. Bu soruyu ortaya atanların neden erkekler değil kadınlar olduğunu incelemek, sınıf tarihinin tümüne yeni bir ışık tutmak anlamına gelir.

Bir öğrenci toplantısında, oğlunuzla ve kızınızla karşılaşmak, onları diğer bireyler arasında konuşan ayrı bireyler olarak keşfetmenizi sağlar; bu aynı zamanda kendinizi de onlara bir birey olarak sunmanız demektir. Pek çok kadın kürtaj olmuştur ve pek çok kadın doğum yapmıştır. Öğrenci olunsunlar ya da olmasınlar kadınların, tıp öğrencileri birliğinde öncelikle bir kadın olarak kendi fikirlerini ifade etmemeleri

gerektiğine ilişkin hiçbir neden bulamıyoruz. (Tıp fakültesi-ni bir örnek olarak tesadüfen vermedik. Amfide ve klinikte, işçi sınıfının üçüncü sınıf hastalar olarak araştırmalar için gine domuzları gibi kullanılarak bir kez daha sömürüldüklerini görebiliriz. Özellikle kadınlar deneylerin ve ayrıca cinsel aşağılamanın, sadizmin ve doktorların profesyonel kibrinin öncelikli nesneleridir.)

Özetleyecek olursak, en önemli şey, kadın hareketinin, kesinlikle kapitalist aile örgütlenmesiyle şimdiye kadar sahip oldukları tüm bağlardan koparılmış kadınların kendi çıkarlarının özgünlüğünün bir ifadesi olarak patlamasıdır. Bu, kesinlikle kadınların çıkarlarının bastırılmasıyla kurulan bu toplumun her köşesinde savaş açılması demektir, çünkü sınıf sömürsünün tamamı kadın sömürsünün belirli bir dolayımı üzerine kurulmuştur.

Bu nedenle, kadın hareketi bu sömürünün bulunduğu her bir alanı tek tek tespit etmelidir, yani mücadelenin devam ettiği süreç boyunca kadın, çıkarının özgünlüğünü bütünüyle yeniden ele geçirmelidir.

Her fırsat işe yarar: Ailelerde evden atılmakla tehdit edilen ev kadınları, yaptıkları ve karşılığında herhangi bir ücret almadıkları ev işlerinin değerinin evin aylık kirasından daha fazla olduğunu iddia edebilir. Milan banliyölerinde, pek çok aile bu tür bir mücadeleye çoktan başladı.

Evlerdeki elektrikli ev aletleri oldukça sevimlidir, ancak bunları yapan işçiler için bu aletler zaman harcamak ve yorulmak anlamına gelir. Her işçinin bunları alacak ücrete sahip olması imkânsızdır; her kadının bu aletleri tek başına kullanması gerektiği varsayılır, bu sadece kadının eve tıklıp kalacağı ama bu sefer daha mekanikleşmiş bir şekilde çalışacağı anlamına gelir. Şanslı işçi ve şanslı karısı!

Sorun, ortak kantinlere sahip olmamak değildir. Sermayenin işçiler için önce Fiat'ı ve ardından kantinleri yaptığını unutmamakta fayda var.

Bu nedenle, emeğin örgütlenmesine, emek zamanına, toplum düzeyinde yeni bir sıçrama için itici güç sağlayabilecek risklere karşı verilen mücadeleyle bir arada düşünmeden mahallede ortak kullanılabilecek bir kantin talep etmek, yine kadınların daha çekici bir iş için düzenli olarak çalışmasına neden olacak, böylece herkes kantinde kolektif olarak öğle yemeğini tıkmama şansına sahip olabilecektir.

Şunu bilmelerini istiyoruz ki, biz ne ortak kantin ne de aynı sistemle çalışan oyun merkezleri ya da kreşler talep ediyoruz.¹⁷ Elbette kantin, kreş, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi istiyoruz, ama aynı zamanda seçenekler de istiyoruz: Buralarda sadece her zaman yaptığımız işleri yapmayı değil, istediğimizde birkaç insanla özel olarak yemek yemek ve çocuklarla, yaşlı insanlarla, hastalarla zaman geçirmek de istiyoruz. Bunları yapmak için "zamanın olması" daha az çalışmak anlamına geliyor. Çocuklarla, yaşlılarla ve hastalarla zaman geçirmek, çocukları, yaşlıları ya da hastaları bıraktığınız yerlere şöyle bir uğrayıp hemen ardından da ayrılmak demek değil. Bu ilk olarak dışlanan insanlar olarak biz kadınların, dışlanmış diğer insanların hepsini, yani çocukları, yaşlıları ve hastaları başkasına muhtaç olmadan, otonom bir şekilde bizimle ve erkekler

17 Kantinlerle ilgili söylediklerimiz hakkında kafa karıştıran bir takım şeyler var. Benzer bir kafa karışıklığı, İtalya'da ve başka ülkelerde ev işi için ücret tartışmalarında da kendisini göstermişti. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, ev işi fabrika işi gibi kurumsallaşmıştır ve bizim nihai amacımız her iki kurumu da yok etmektir. Fakat hangi talepten söz ettiğimizden bağımsız olarak, bir talebin ne olduğuna ilişkin bir yanlış anlama var. Yalnızca bir şey değil, tıpkı herhangi bir andaki sermaye gibi özellikle de toplumsal ilişkideki bir antagonizma aşamasında ortaya çıkan bir hedeftir. İster bir kantin, ister ev işi için ücret elde etmiş olalım, bunun bir zafer veya yenilgi olması mücadelemizin gücüne bağlıdır. Bu güç, emeğimizi daha rasyonel bir şekilde kullanması için sermayeye mi fırsat verildiğine, yoksa sermayenin üzerimizdeki kontrolünü zayıflatmak için bize mi fırsat verildiğine bağlıdır. İster ev işi için ücret, ister kantin, ister serbest doğum kontrolü olsun, ulaştığımız her hedef mücadelede ortaya çıkar ve aslında mücadele içinde yaratılır ve bu mücadelede kazandığımız gücün düzeyini gösterir.

de dahil olmak üzere hepimizle yeniden bir araya getirebilecek ve toplumsal refaha yeniden kavuşturabilecek bu mücadelede inisiyatif alması anlamına geliyor. Onlar için de tıpkı kendimiz için istediğimiz şeyleri istiyoruz, çünkü tıpkı bizim dışlandı-
ğımız gibi onların, yani çocukların, yaşlıların ve hastaların da üretken toplumsal süreçten ve toplumsal varoluştan dışlanma-
ları, kapitalist örgütlenme tarafından yaratılmış bir durumdur.

İşin Reddi

Bu nedenle, kesinlikle biz kadınların icat etmediği ve kesinlikle herhangi bir ücret ödenmeyen, bizi evde kalmaya mecbur bırakmak için absürt bir şekilde günde neredeyse 12 - 13 saat süren ev işini kadınların işi, bize dayatılan bir iş olarak reddetmemiz gerekiyor. Evden çıkmalıyız; evi red-detmeliyiz, çünkü başka kadınlarla birleşmek, kadının evde kalması gerektiğini varsayan tüm koşullara karşı mücadele etmek, ister bir kreş, bir okul, hastane ya da huzurevi, ister gecekodu olsun, gettoda bulunan diğer tüm mücadelelere katılmak istiyoruz. Evi terk etmek zaten bir mücadele biçimidir, çünkü sunduğumuz sosyal hizmetler bu koşullarda artık gerçekleştirilmez ve böylece ev dışında çalışan herkes şimdiye kadar bizim üstlendiğimiz yükün doğrudan ait olduğu yere, yani sermayenin omuzlarına yüklenmesini talep eder. Kadınların ev içi emeği reddi ne kadar sert ve kesin olursa, mücadele şartlarındaki bu değişiklik de o kadar sert ve kitle-sel ölçekte olur.

İşçi sınıfı ailesi, oldukça zor bir kırılma noktasıdır, çünkü aile işçinin işçi olarak tek desteğidir ve tam da bu nedenden do-layı sermayenin tek desteğidir. Bu aile sınıf desteğine, sınıfın hayatta kalmasına bağlıdır; *ama bu, sınıfın kendisine değil kadı-na mal olmaktadır.* Kadın, ücretli kölenin kölesidir ve köleliği, erkeğinin köleliğini güvence altına alır. Tıpkı sendika gibi aile de işçiyi korur; erkeğin ve kadının işçi dışında başka hiçbir şey

olmamasını sağlar. Bu nedenle işçi sınıfı kadınının aileye karşı mücadelesi kritik bir öneme sahiptir.

Evlerinde ve evlerinin dışında çalışan başka kadınlarla tanışmak başka mücadele olasılıkları elde etmemizi sağlar. Mücadelemiz çalışmaya karşı bir mücadele olduğu sürece, işçi sınıfının kapitalist işe karşı verdiği mücadeleye dâhil olur. Ancak kadınların ev içi iş sayesinde sömürülmesinin kendine ait bir tarihi vardır ve çekirdek ailenin varlığını sürdürebilmesiyle yakından ilişkilidir; dolayısıyla mücadelenin kendine özgü seyri kapitalist toplumsal düzen tarafından kurulan çekirdek ailenin ortadan kaldırılmasına yönlendirilmelidir ve sınıf mücadelesine yeni bir boyut kazandırılmalıdır.

B. Pasifliğin Üretkenliği

Fakat kadınların aile içindeki rolü yalnızca, toplumsal hizmetleri, karşılığında ücret almadan sunmak değildir. Başlangıçta da belirttiğimiz gibi, kadınları bütünüyle tamamlayıcı işlevlere hapsetmek ve çekirdek aile içerisinde erkeklere tabi kılmak, aynı zamanda kadınların fiziksel olarak bir araya gelmelerine engel olan bir öncüdür. İtalya’da, her zaman kadını aşağılık bir yaratık olarak tanımlayan Katolik Kilisesi’nin yardımıyla, kadın evlilik öncesi cinsel perhize, evlilik sonrası ise yalnızca çocuk doğurmaya adanmış bastırılmış bir cinselliğe mahkûm edilmiştir ve çocuk doğurmaya mecbur kılınmıştır. Bu, cinsel kimliği kutsallaştırılmış, işlevi tamamen diğer insanların duygusal dışavurumu için bir alıcı haline getirilmiş, aile içi gerginliğin dengeleyicisi olan kadın için “kahraman anne ve mutlu eş” imajı yaratmıştır. Kadın frijitliği olarak tanımlanan şey, aynı zamanda cinsel işlevde dayatılmış pasif alıcılık olarak yeniden tanımlanmalıdır.

Şu anda, aile içinde kadının bu pasifliği kendi başına “üretken”dir. Bu pasiflik öncelikle, kadını, erkeğin ev dışındaki dünyada maruz kaldığı tüm baskıların patlama noktası ve aynı

zamanda kapitalist emek örgütlenmesinin hegemonyası tarafından erkeğe aşılana iktidar açlığını kullanabildiği bir nesne haline getiriyor. Bu anlamda, kadın kapitalist örgütlenme için üretken oluyor; toplumun neden olduğu toplumsal gerginlikler için bir güvenlik supabı işlevi görüyor. İkinci olarak, kadının kendi kişisel otonomisini tamamen reddetmesi, her zaman ev merkezli bir dizi sonu gelmez ihtiyaçlarda kendi hüsrânını yüceltmesine neden oluyor; bu, kadınların ev işlerinde takıntılı mükemmeliyetçiliğiyle kesinlikle paralel bir tüketim biçimidir. Şurası açık ki, kadınlara evlerinde neye sahip olmaları gerektiğini söylemek bizim işimiz değildir. Bizim ilgilendiğimiz husus, bu yüceltmenin artık gereksiz olacağı bir mücadele örgütlemektir.

Ölü Emek ve Cinselliğin İstırabı

“Yüceltme” sözcüğünü kasten kullandık. Monoton ve önemsiz ev işlerinden ve cinsel pasiflikten kaynaklanan hüsrân yalnızca sözcüklerle birbirinden ayrılabilir. Cinsel yaratıcılık ve emeğin yaratıcılığı, insanın “birinden diğerine doğallıkla geçerek yapabildiği kazanılmış etkinlikler”¹⁸ için özgür bir alana ihtiyaç duyduğu iki konudur. Kadınlar (ve dolayısıyla erkekler) için, doğal ve kazanılmış güçler aynı anda bastırılır. Kadının pasifleştirilen cinselliği takıntılı bir ev kadını yaratır ve monoton montaj hattını terapi haline getirebilir. Pek çok ev işinin önemsiz olması ve her gün, her hafta, her yıl ve tatillerde iki misli aynı işi yapmak için gerekli disiplin, özgür cinsellik

18 Karl Marx, *Das Kapital*, Kritik der politischen Ökonomie, Band 1, Berlin, Dietz Verlag, 1962, s. 512 [*Kapital I*, çev. M. Selik ve N. Satlıgan, Yordam Kitap, 2011, s. 466]. “Sermayenin değişen sömürü ihtiyacını karşılamak için yedekte tutulan, her an kullanıma hazır, sefil durumdaki işçi nüfusunun yerini değişen iş ihtiyaçlarına uygun olarak her an mutlak olarak kullanılabilir durumdaki insanların alması; yaptığı iş bütünün ancak küçük bir parçası olan parça-bireyin yerini bütün yönleriyle gelişmiş, farklı toplumsal işlevleri birinden diğerine doğallıkla geçerek yapabilen bir bireye bırakması, büyük sanayi ile ölüm kalım meselesi haline gelmiş bulunuyor.”

olasılığını yok eder. Çocukluğumuz, bu eziyet için bir hazırlıktır; bize mutluluğu tertemiz çarşafılar üzerindeki tertemiz seksle yakalamamızı, cinselliği ve diğer yaratıcı etkinlikleri aynı anda ve tek seferde feda etmemizi öğretilir.

Şimdiye kadar, kadın hareketi en belirgin olarak vajinal orgazm mitini ortadan kaldırarak, kadının cinsel potansiye-
linin erkek tarafından çok sınırlı bir şekilde tanımlanmasına ve kısıtlanmasına yol açan fiziksel mekanizmayı açıklığa kavuşturdu. Artık, yaptığımız iş bizi ve bireysel kapasitemizi tahrip etmediği sürece ve cinsel ilişki yaşadığımız kişiler bizim efendilerimiz olmadığı ve onların yaptığı işin bizi tahrip etmesine izin vermediğimiz sürece, cinselliği başka yaratıcılık alanlarıyla yeniden bir araya getirebilir ve cinselliğin şimdiye kadar nasıl sınırlandırıldığını görebiliriz. Vajinal orgazm mitini yıkmak, itaate ve yüceltmeye tamamen ters olan kadın otonomisi talep etmektir. Fakat bu yalnızca vajinaya karşı klitoris meselesi değildir. Rahme karşı bu ikisidir. Vajina ister meta olarak satılan emek gücünün yeniden üretimine giden birincil yol, yani rahmin kapitalist işlevi olsun, ister doğal gücümüzün bir parçası olsun, bizim toplumsal donanımımızdır. En nihayetinde, cinsellik dışavurumların en önemli toplumsal alanı, en derin insan etkileşimidir. Bu anlamda, otonominin çözülmesidir. İşçi sınıfı kendisini bir sınıf olarak aşkınlaştırmak için sınıf olarak örgütlenir; bu sınıf içinde, otonomiyi aşkınlaştıracak bir temel oluşturmak için otonom bir şekilde örgütleniriz.

Kadınlara Karşı “Politik” Saldırı

Fakat mücadelede yolumuzu ararken ve kendimizi mücadele içinde örgütlerken, biz bir hareket oluştursak bile her zaman sadece kadınlara saldırmak isteyenler tarafından engellendiğimizi fark ederiz. Kadın kendisini iş ve tüketimle tahrip edilme karşısında savunurken, birileri sınıf içinde birlik sağla-

namamasından kadınları sorumlu tutar. Hadi kadınların sürekli suçlandığı günahların kısmi bir listesini yapalım:

1. Diyelim ki kendisine ve çocuklarına daha fazla giysi almak için kocasının ücretinin daha fazla olmasını istiyordur, bu erkeğe göre kadının gerçek ihtiyacı değildir, sadece kadın kendisinin ve çocuklarının sahip olması gerektiğini düşünüyordur. Erkek para için çok çalışır. Kadın ise daha yüksek refah ve daha yüksek ücret için mücadelede kocasına yardım etmek yerine sadece sahip olmadığı refah için başka bir bölüşüm çesidi istiyordur.

2. Bir kadın daha çekici olmak, daha fazla şeye sahip olmak, komşularından daha temiz ve düzenli bir ev sağlamak için diğer kadınlarla sürekli rekabet halindedir. Bir kadın, sınıf temelinde diğer kadınlarla ittifak kurmaz.

3. Kadın kendisini eve kapatır ve kocasının üretim bandında verdiği mücadeleyi anlamayı reddeder. Kocasını greve gittiğinde, ona destek olmak yerine şikâyet bile edebilir. Muhafazakâr partiye oy verir.

Bunlar, fabrika mücadelelerinde öncü roller oynayan ve militan eylemlerinden ötürü toplumsal patronluğun doğasını en iyi anlayabilecek olan erkekler tarafından bile kadınların gerici ya da muhafazakâr olarak kabul edilmelerinin nedenidir. Toplumun egemen ideolojisi olduğu için kadınları gerici olmakla suçlamak için en kolay yoldur. Doğdukları ilk andan itibaren, kadınların varını yoğunu verdiği bu bağımlı konumundan faydalandıklarını listeye eklemesler. Annelerin, kız kardeşlerin ve kız çocuklarının "kendi" erkeklerine hizmet etmesi o kadar doğaldır ki, bazı erkekler kadınların hizmet ettiğini bile bilmezler. Öte yandan, bu doğal erkek üstünlüğünü kesinlikle "politik" olan, sadece sınıfın yararı için yapılan erkek saldırısından ayırt etmek bizim için bir hayli zordur.

Bu konuyu biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

1. Tüketici olarak Kadınlar

Evi tüketim merkezi haline getiren kadınlar değildir. Tüketim süreci emeğin üretim sürecine dâhildir ve kadınlar alış-veriş yapmayı (bu para harcamaktır) reddederse, bu bir grev eylemidir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, kadınların toplumsal olarak örgütlenmiş emekten uzak tutularak reddedildiği toplumsal ilişkileri de buna eklemeliyiz, kadınlar bu reddedilmişliği genellikle bir şeyler satın alarak dengelemeye çalışırlar. Kadınların aldıkları şeylerin önemli olup olmaması, bunu değerlendiren kişinin bakış açısına ve cinsiyetine bağlıdır. Entelektüeller de kitap satın alır, ancak buna hiç kimse önemsiz tüketim demez, bu toplumda kitap hâlâ kapitalizmden bile daha eski olan bir erkek değerini temsil etmektedir.

Kadınların evleri için bir şeyler satın aldıklarına, çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi bir evleri olduğuna ilişkin tek kanıt budur. Fakat idareli tüketim fikri her şekilde kapitalizm kadar eski bir fikirdir ve köklerini işçilerin durumu için her zaman işçinin kendisini suçlayan kapitalistlerden alır. Yıllar boyunca, yeri göğü inleyen liberaller Harlem'de siyahî erkekler Cadillac sürmeye artık bir son verdiğinde (ancak finans şirketi bunları geri alınca), ırk sorununun çözüleceğini söylediler. Buna tek uygun yanıt olan mücadelenin şiddeti, toplumsal gücün ölçütünü sunana kadar, Cadillac iktidar potansiyelini gösteren nadir yollardan biriydi. Liberallerin acı çekmesine neden olan şey, "pratik ekonomi" değil, *siyahîlerin Cadillac sürmesi*ydi.

Her durumda, eğer özgür olsaydık, hiçbirimiz ihtiyacımız var diye bir şey almazdık. Ne bizi zehirleyen yiyecekleri ne bizi sınıf, cinsiyet ve kuşak olarak tanımlayan giysileri ne de bizi hapseden evleri satın alırdık.

Her durumda, bizim sorunumuz, çok şeye sahip olmamız değil, hiçbir zaman yeterince şeye sahip olmamamızdır. Kadınların erkekler üzerindeki bu baskısı, *bir saldırı değil, bir ücret savunusudur*. Kadınlar kesinlikle ücret kölelerinin köleleri oldu-

ğundan, erkekler ücreti kendileri ve genel aile harcaması olarak ikiye böler. Kadınlar herhangi bir talepte bulunmadığında, ailenin genel yaşam standardı enflasyona uyum sağlamak için düşer, kadın elbette bu noktada olmazsa olmaz ilk şeydir. Dolaşısıyla, kadın herhangi bir talepte bulunmadığı takdirde, daha önce listelediklerimizin yanı sıra kadın, sermaye için ayrı bir anlamda daha işlevsel hale gelecektir ve emek gücünün ücretinin düşmesine de uyum sağlayacaktır.¹⁹ Bu nedenden ötürü, bu durum kadınların sınıfın yaşam standardını savunabileceği tek somut yoldur ve kadınlar politik mitingler için dışarı çıktıklarında, daha fazla paraya ihtiyaçları olacaktır!

2. Rakipler olarak Kadınlar

Kadınlar arası “rekabete” ilişkin olarak, Frantz Fanon’un Üçüncü Dünya’da sadece ırkçılığın genel olarak sınıfa baş vurmadığını net bir şekilde ifade ettiği fikrini hatırlatmak isterim. Fanon’a göre, sömürgeleştirilenler, kendilerine baskı uygulayanlara karşı örgütlenmediklerinde, birbirlerine saldırırlar. Daha fazla tüketim için kadınların uyguladığı baskı, genelde rekabet biçiminde ortaya çıkar, ancak ne yazık ki az önce de dile getirdiğimiz gibi bu sınıfın yaşam standartlarını korur. Ama iş, kadınların cinsel rekabetine gelince, bu rekabet köklerini kadınların erkeklere ekonomik ve toplumsal bağlı oluşundan alır. Erkekler için yaşadıkları ölçüde, erkekler için

19 “Fakat öte yandan, daha temel olarak, sonraki bölümlerde daha ayrıntılı ele alacağımız itiraz, gerçek ücretlerin genel düzeyinin doğrudan ücret pazarlığının karakteri tarafından belirlendiği varsayımını tartışmamızla ortaya çıkar... Ücretlerin genel seviyesini belirleyen öncelikli *başka belirli faktörler* olduğunu göstermeye çalışacağız... *İçinde yaşadığımız ekonominin bu açıdan aşında nasıl işlediğine yönelik temel bir yanlış anlama olduğunu* iddia edeceğiz.” (Vurgu sonradan eklenmiştir). *The General Theory Of Employment, Interest and Money*, John Maynard Keynes, N. Y. Harcourt, Brace and World, 1964, p. 13 [*Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi*, Kalkedon Yayınları, 2008]. Bize göre “Belirli bazı faktörler” öncelikle kadınların tümüdür.

giyinirler, bu rekabet sayesinde erkekleri manipüle ederler.²⁰

Ev konusundaki rekabet açısından kadınlar, temiz ve düzenli bir eve sahip olmak için doğdukları andan itibaren takıntılı ve sahiplenici şekilde eğitilir. Ancak her iki açıdan da erkekler böyle bir hisse sahip olamaz; özelleştirmenin etkilerinden şikâyet edip sonra da evde özel bir hizmetçi ayrıcalığının tadını çıkarmaya devam edemezler. Şikâyet etmeye devam ederlerse, rekabet için bize saldırılarının aslında bizim köleliğimize dair bir özür olduğu sonucuna varmamız gerekir. Fanon, sömürgeleştirilenler arasındaki kavga düşük örgütlenme düzeyinin bir

20 1917'den sonra, pek çok Bolşevik'in mülksüzleştirilmiş aristokrasi içinde kadın ortaklar bulduğu tespit edilmiştir. İktidar, devlette ve kişisel ilişkilerde erkeklerin elinde olmaya devam ettiği sürece, kadınlar "komünal ihtirasın kurbanı ve hizmetçisi" (Karl Marx, *Economic ve Philosophic Manuscripts of 1844*, Progress Publishers, Moskova, 1959, s.94 [1844 Elyazmaları, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 1993, s.170]) olmaya devam edecektir. "Yeni çarların" soyu çok eskiye dayanır.

1921'deki "Komünist Enternasyonal Üçüncü Kongre Kararları"nın, "Kadınlar Arasındaki İş" adlı I. Bölüm'ünde şu ifadeler açıkça okunabilir: "Üçüncü Komintern Kongresi, devrimci Marksizmin, 'özel bir kadın sorunu' ve 'özel bir kadın hareketi' yoktur ve burjuva feminizmiyle her türlü dayanışma ve aynı zamanda kadın işçilerin toplumsal araçların ve oportünistlerin hain taktiklerine verdiği tüm destekler proletaryanın gücünün azalmasına neden olur şeklindeki temel önermesini kabul eder... Kadın köleliğine bir son vermek için, toplumun yeni Komünist örgütlenmesini başlatmak gerekir." Erkek olma teorisinde, pratik "nötrleştirilir." O zaman kurucu babalardan bir alıntı yapalım. 26 Mart 1922'de, İtalya Komünist Partisi'nin ilk Ulusal Komünist Kadınlar Konferansı'nda şunlar ifade edilir: "Yoldaş Gramsci, proleter kadınların büyük bir kısmını oluşturan ev kadınları arasında özel bir eylemin örgütlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Özel örgütler kurarak bir şekilde bizim hareketimizle ilişkilendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yaptıkları işin miktarı dikkate alındığında, ev kadınları zanaatkârlara benzer ve bu nedenle komünist olmaları zordur; fakat işçilerin eşleri olduklarından ve bir şekilde işçi hayatını paylaştıklarından, komünizme ilgi duyarlar. Bu nedenle, bizim propagandamız bu ev kadınlarını etkileyebilir, onları tarafsız hale getirebilir; böylece işçilerin olası mücadelelerinin karşısına dikilmezler." (*Compagna*, İtalya Komünist Partisi, kadın çalışma birimi, Yıl I, No: 3 [2 Nisan 1922], s. 2)

dışavurumudur derken haklı değilse, o zaman antagonizma doğal yetersizliğin bir işaretidir. Evi bir getto olarak tanımladığımızda, onu dolaylı kurallarla yönetilen bir sömürge olarak adlandıırabiliriz ve bu doğru olur. Sömürgeleştirilenlerin birbirine karşı düşmanlığının çözülmesinin altında otonom mücadele yatar. Mücadele içindeki erkekleri desteklemek üzere birleşmek için, kadınlar rekabetten daha büyük engelleri aşmak durumundadır. Kadınlar mücadeleyi kendi taleplerini elde etmek için bir araç haline getirirlerse, mücadelenin en dönüştürücü ve derinleştirici anlarında başarısız olurlar. Otonom mücadele esas sorunu tamamen değiştirir; “kadınlar mı erkekleri desteklemek için birleşiyor” yoksa “erkekler mi kadınları desteklemek için birleşiyor.”

3. Bölücü Kadınlar

Kadınların önceki politik müdahalesini ne engelledi? Bazı koşullarda neden grevlere karşı kullanılabildiler? Yani, sınıf neden birleşmedi? Bu yazının başlangıcından beri, merkezimize kadınların toplumsal üretimden dışlanmasını aldık. Bu kapitalist örgütlenmenin nesnel bir karakteridir: fabrikada ve ofiste elbirliğine dayalı emek, evde yalıtılmış emek. Endüstride çalışan işçilerin topluluktan ayrı olarak örgütlenmesi, bunu öznel bir şekilde yansıtmaktadır. Topluluk ne yapar? Kadınlar ne yapar? Evde ve mücadelede erkekleri destekler ve erkeklerin bir uzantısı haline gelir, hatta kadınlar sendikalara bile yardımcı olmaz mı? Bu bölünme ve *bu tür bir bölünme* sınıfın tarihinde vardır. Mücadelenin her aşamasında, üretim döngüsüne en çevresel olan şey merkeze karşı kullanılır ve sonraki öncekini göz ardı eder. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde sendikaların tarihinde yaşanan da tam böyle bir şeydir. Siyahî işçiler grev kırıcılar olarak kullanıldığında, tıpkı kadınlar gibi siyahîler de hemen yaftalandı ve nesnel bölünmelerden kaynaklanan önyargıları pekiştiren grev kırıcılığının nedeni ola-

rak görüldü; beyaz işçiler ise buna sıklıkla inandırıldı: montaj hattındaki beyaz, ayakaltını temizleyen siyahî; ya da montaj hattındaki erkek, eve gittiğinde ayakaltını temizleyen kadın.

Erkekler çalışmayı reddettiğinde kendilerini militan olarak görürler ve biz çalışmayı reddettiğimizde aynı erkekler bizi dırdırcı kadın ilan ederler. Bazılarımız muhafazakârlara oy verdiğinde, bizim gerici olduğumuzu düşünürler, oysa erkekler bizi ıvır zıvır işler dışında bir şey yapmayan kişiler olarak gören ve bizi (ve hepimizi) uçurumdan aşağıya yuvarlayan partilere oy verdiklerinde kesinlikle gerici olmazlar.

C. Disiplinin Üretkenliği

Kadının ailedeki rolünün üçüncü boyutu ise, daha önce de tartışıldığı gibi, kişiliğinin kendine özgü engelleyici tarzı nedeniyle, ailede baskıcı figür haline gelmesidir, ailedeki tüm üyeleri psikolojik ve ideolojik olarak disipline eder. Kocasının ve evinin “kahraman anne ve mutlu eş” tiranlığında yaşıyor bile olsa, tüm varoluşu bu ideali inkâr eder. Tahakküm altında tutulan ve herhangi bir güce sahip olmayan kadınlar, uysal işçiler ve küçük tiranlar yetiştirmek için tıpkı okullardaki öğretmenler gibi birer tirana dönüşürler. (Bu noktada, kadın kocası tarafından oyuna dâhil edilir: ebeveyn-öğretmen işbirliği şans eseri ortaya çıkmamıştır.) Emek gücünün yeniden üretiminden sorumlu kadınlar, bir yandan geleceğin işçileri çocuklarını disipline ederler, öte yandan ise her gün çalışması için kocalarını disipline ederler, sadece bu şekilde işçilerin ücreti yeniden üretilen emek gücü için ödenebilir.

Burada psikolojik çıkarımların ayrıntısına girmeden, yalnızca kadının ev içi üretkenliğini açıklamaya çalışıyoruz. En azından, kadınların oynadığı rolün karmaşıklığından dolayı kadının ev içi üretkenliğini tespit etmek ve temel noktaları özetlemek istiyoruz (ayrıca, bu herhangi bir ödeme olmaksızın üstlendiği yük olan fiili ev içi iştir). Kadınları birbirinden, er-

keklerden ve çocuklardan ayıran, kadınları ev işine hapseden ve sermaye için ölmesini ve geriye bir nur topu bırakmasını talep eden bu rolü kırmanın en gerekli şey olduğunu ileri sürüyoruz. Tüm bunları reddetmek için, daha önce de söylediğimiz gibi, ev kadınlarının kendilerini sınıfın bir kesimi, ancak herhangi bir ücret almadıkları için değeri en düşük kesimi olarak kabul etmeleri gerekir.

Genel kadın mücadelesinde, ev kadınlarının rolü çok önemlidir, çünkü ev kadınlarının mücadelesi, kapitalist iş örgütlenmesini destekleyen temeli, yani aileyi tamamen sarsacaktır.

Bu nedenle, kadınların bu her şeye ve herkese ikincil olarak kurulmuş ev kadınlığı imajına karşı bireyliğini onaylayan her amaç, bu rolün devamlılığını ve üretkenliğini altüst edecek bir amaç olduğu için oldukça değerlidir.

Benzer şekilde, üretken yaratıcılıkla birlikte kazanılması gereken ilk şey olan cinsellikten başlayarak kadının temel fiziksel işlevlerinin bütünlüğünü yeniden sağlayabilecek tüm talepler çok acil bir şekilde hemen ortaya konmalıdır.

Doğum kontrolündeki araştırmaların bu kadar yavaş gelişmesi, neredeyse tüm dünyada kürtajin yasak olması veya sonunda sadece "tedavi" amaçlı kürtajin serbest bırakılması tesadüf değildir.

İlk olarak bu taleplerden yola çıkmak, basit bir reformizm değildir. Bu olayların kapitalist yönetimi, sınıf ayrımcılığı ve özellikle de kadın ayrımcılığı üzerine kuruludur.

Neden proleter kadınlar, Üçüncü Dünya kadınları bu araştırmada gine domuzu gibi denek olarak kullanılıyor? Doğum kontrol sorunu neden hâlâ kadınların sorunu olmaya devam ediyor? Bu sorunlar üzerindeki kapitalist yönetimi yıkmak, sınıf temelinde ve bilhassa da kadın temelinde gerçekleşmelidir. Bu mücadeleleri, sadece kadınların sorumluluğuymuş gibi algılanan anneliğe, kadının işiymiş gibi kabul edilen ev işlerine

ve son olarak kapitalizmin kadınlara kurtuluş olarak sunduğu erkek rolünün çirkin bir kopyası olmak dışında hiçbir şey olmayan modellere karşı mücadelelerle birleştirmek, iş bölümüne ve emeğin kapitalist örgütlenmesine karşı verilecek bir mücadeledir.

Kadınlar ve Çalışmama Mücadelesi

Şimdiye kadar olan tartışmaları kısaca özetleyelim. Yalıtılmışlığı sarf ettiği toplumsal emeği gizlediği için, ev kadınının rolü tamamen yok edilmelidir. Ama alternatiflerimiz kesin olarak tanımlanmalıdır. Şimdiye kadar, başka birisinin ücretine bağımlı olan ve bu nedenle başka birisinin bilinciyle şekillenen bu yalıtılmış kadının içine işlemiş olan kadınların yetersiz olduğu miti, yalnızca bir eylemle yıkılabilir: Kendi ücretine sahip olan kadın, kişisel ekonomik bağımsızlığına yönelik engeli aşar, ev dışındaki dünyayla kendi bağımsız deneyimini oluşturur, ister fabrikada ister ofiste olsun, toplumsallaşmış yapıdaki toplumsal emekte kendine yer edinir ve sınıfın geleneksel biçimleriyle birlikte kendi toplumsal isyan biçimlerini de yaratır. *Kadın hareketinin gelişimi bu alternatifin reddidir.*

Sermayenin kendisi, giderek daha fazla kadını emek gücüne dâhil ederek, milyonlarca kadın tarafından kadınların geleneksel konumunun reddine dayalı bir hareket yaratan dürtünün aynısını benimsemiştir. Hareket yalnızca buna karşıt olduğunda gelişebilir. Hareket ilk varoluşundan itibaren bunu barındırmaktadır ve kadınların çalışarak özgürleşeceği mitini reddeden eyleme giderek daha fazla dâhil olmalıdır.

Şimdiye kadar çok çalıştık. Milyarlarca ton pamuk didikledik, milyarlarca adet kirli bulaşık yıkadık, milyarlarca metreka-re yer cilaladık, daktiloda milyarlarca kelime yazdık, milyarlarca radyo kablosu bağladık, elde ve makinede milyarlarca bebek bezi yıkadık. Geleneksel olarak erkeklere özgü bir sektöre girmemize ne zaman "izin verilse," kendimizi yeni bir sömürü düzeyinde

buluyoruz. Her ne kadar farklı olsa da, Üçüncü Dünyadaki az gelişmişlik ve metropoldeki az gelişmişlik –daha kesin olarak ifade edecek olursak, Üçüncü Dünya’nın ve metropollerin mutfakları- arasında bir paralellik kurmamız gerekiyor. Kapitalist Planlama, Üçüncü Dünya’nın “gelişmesini” amaçlar; Üçüncü Dünya, hâlihazırdaki sıkıntılarının yanı sıra, endüstriyel karşı-devrimin acısını da çeker. Metropoldeki kadınlara bir miktar “yardım” sağlanır. Mecbur olduğumuz için ya da fazladan para kazanmak için veya ekonomik bağımsızlık kazanmak için çalışmak üzere evlerinden dışarı çıkan bizler, çalışmayanları uyarırız: Enflasyon bizi bu kahrolası daktiloya ya da bu montaj hattına hapsetti ve bunda özgürlük namına bir şey yok. Bize sundukları gelişmeyi reddetmemiz gerekiyor. Fakat çalışan kadının mücadelesi, her ne kadar bazı pazartesi sabahları çok çekici görünse de, evdeki yalıtılmışlık konumuna geri dönmek değildir; ev kadınının mücadelesi de, zaman zaman yirmi katlı bir binanın yalnızlığına kıyasla daha çekici olsa bile, eve hapsolmek yerine masaya ya da makineye hapsolmek kesinlikle değildir.

Kadınlar kendi potansiyellerini tamamen keşfetmelidir, bu ne çorap yamamak ne de okyanuslarda yüzen gemilerin kaptaını olmaktadır. Bunları yapmak istiyor olabiliriz, fakat bunları yaparken hiçbir yerde değil, sermayenin tarihinde yer alırız.

Kadın hareketinin karşılaştığı güçlük, kadınları evden özgürleştirirken aynı zamanda iki misli köle olmalarını önlemek ve diğer yandan başka bir kapitalist kontrol ve sistemleştirme derecesinden korumak için yeni mücadele biçimleri bulmaktır. *Bu, en nihayetinde kadın hareketi dâhilindeki reformizm ve devrimci politika arasına bir sınır çekmektir.*

Öyle görünüyor ki, az da olsa dahi kadınlar vardır. Fakat, toplumsal süreçten koparıldıkları için, hangi alanlarda bu yeteneklerini ortaya koyabileceklerini bilemiyoruz. Ama artık yeteneklerini gösterebilecekleri bir alan var, mücadelenin kendisi.

Freud, her kadının penis kıskançlığıyla doğduğunu söyledi. Fakat bu kıskançlığın bir şekilde penisin güç sahibi olmak anlamına geldiğini fark ettikten sonra başladığını eklemeyi unuttu. Penisin geleneksel gücünün, kadınların erkeklerden ayrılmasının kapitalist bir bölünme haline geldiği ilk andan itibaren başladığını ise fark etmedi bile.

Ve bizim mücadelemiz işte tam da burada başlıyor.

1972

Çeviren: Nurhayat Köklü

KADININ BAKIŞ AÇISINDAN MAHALLE, OKUL VE FABRİKA

Aşağıdaki düşünceler, feminist hareket tarafından yaklaşık bir yıl önce başlatılan, Marksist “gerekli emek” tanımını üzerine genel bir yeniden tartışmadan doğmuştur.

Biz kadınları, “gerekli emek” tanımını yeniden düşünmeye iten şey, teknolojik büyümenin ulaştığı bu düzeyde, *gerekli emek* zamanının sifıra indirilebileceğinden duyduğumuz şüphe, çünkü kadınların, günde en az on üç saatten başlayıp, emek gücünün, yani çocuğun yeniden üretiminin ilk yıllarında yirmi dört saate kadar çıkan gerekli emek zamanı, sekiz saatlik normal işgününü fazlasıyla aşmakta ve bu durum her gün bir kez daha kanıtlanmaktadır.

Bu bulanıklığın Marksist söylemlerde hiç dile getirilmiyor oluşu, bizim görüşümüze göre, erkeklerin sermayenin kötülüğünden yeterince şikâyet etmiyor olmalarından değil, kadınlarla iktidar ilişkisi geliştiren erkeklerin yeniden üretim işinin gerçek öznelere göre görmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, gerekli emek kavramının, emek gücünün yeniden bütünleştirilmesi için gereken emek olarak tanımlanma-

sında herkes hemfikir olsa da, yeniden üretim emeğinin zamanı, alanı ve öznesinin kavranmasında bir o kadar yanılmaktadırlar. Bu yüzden Marksist bilinçlerde, kabaca, maaşını aldıktan sonra pazara giden, alışveriş yapan ve onu tüketen ve sonra tekrar iş mekânına dönen bir işçi tanımına tekabül eden işgücünün, üretken bir döngü olduğu fikri oluşmuştu. Etkin öznenin hep aynı olduğu bu üretim ve yeniden üretim döngüsünde maaşın alınması ve onun idaresi hep aynı elden geçmekteydi.

Oysa zaten gerçekte olan şeyi kabul edecek olursak, *erkek işçiyi yeniden eski durumuna getirmek için harcanan emek, bu erkeğin arkasında bulunan kadın tarafından harcanan emektir*. Bu iki emek arasında temel bir niteliksel fark bulunduğunu görüyoruz: İşçi tarafından harcanan emek doğrudan bir ücret karşılığı bulurken, kadınıninki bulmaz.

Üretim döngüsünün bu iki kısmı arasındaki, meta üretimi ve emek gücünün yeniden üretimi uğraklarındaki bu temel niteliksel farkın hiç mesele edilmemiş olması, tüm Marksist geleneği, geç komünist geleneğe ve İtalya'da 60'lı yılların sonundan itibaren oluşmakta olan parlamento dışı sola varıncaya kadar birleştiren bir süreklilik ögesidir. Parlamento dışı sol tarafından gerçekleştirilen saldırı komünist geleneğin kendi emek ideolojisine yönelmekle birlikte, bu saldırı, ev içinde kadın emek gücünün harcanmasına dayanan değerlendirme sürecini tamamen göz ardı etmek gibi bir sınırlılık taşıyordu.

Bunu müteakip, 60'lar hareketinin yüksek evrelerinden doğan aynı politik tartışma ve özellikle de tüm odak noktasını öğrenci hareketinde bulan *otorite karşıtı tema*, devrimci solun *radikal bir karşıtlığının* olmamasının da yardımıyla fazlasıyla geniş bir alan buldu. Soldaki bu radikallik eksikliği, baskı ve sömürüyü salt *baba ve oğul* (öğretmen ve öğrenci, patron ve işçi) arasındaki bir hesaplaşmada kutuplaştırıp, bu ikiliyi bir arada tutan özneyi, *eş, anne, ev kadını*nı, göz ardı eden bir tartışmaya bağlı kalınmasından kaynaklanıyordu.

Otorite karşıtı mücadeleden farklı olarak, ücretler üzerine mücadele henüz belli bir düzeye ulaşmış değildi. Çünkü okul, evin içinin dört duvarıyla karşılaştırıldığında, emek gücünün yeniden üretiminin ve değerlenmenin ayrıcalıklı uğrağı olarak kabul ediliyordu. Halbuki bu süreç aynen okul, fabrika, iş yerinde olduğu gibi evde de aralıksız devam etmekteydi.

Şimdi kadının, ev kadını, yani emek gücünün yeniden üreticisi işlevinde harcadığı emek ile meta üreticisi işlevinde işçi olarak harcadığı emeğin niteliksel karşılaştırmasına gelelim. Bunlardan ilkinin hiçbir zaman ücret karşılığını bulmamış olmasının, son yıllara kadar, Marksist politikanın bakış açısında ve pratiğinde belli sonuçlara neden olduğunu düşünüyoruz. Marksist söyleme göre basit ve karmaşık emek arasındaki fark, bunları sağlayan emek gücünü yeniden üretmek için ödenen maliyet arasındaki farka dayanır.

Karmaşık emek daha yüksek üretim maliyetlerinin birleşmesiyle oluşur. Bu yüzden, mesela, uzmanlaşmış bir işçi, vasıfsız işçiye oranla karmaşık emek sağlamaktadır. Çünkü birincisini üretmek için öğretmenlere maaş ödenmiş, kitaplar alınmıştır vs. Yani burada, vasıfsız bir işçinin hayatında yeri olmayan bir dizi maliyet söz konusudur. Bu anlamda uzmanlaşmış işçiye oranla vasıfsız işçi, basit emek sağlayan emek gücünü temsil etmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz “gerekli emek zamanı” meselesinde olduğu gibi, vasıfsız işçinin bu “basitliği” de bizim için muğlaktır. Hatta bize bu ikisi arasında sıkı bir bağ varmış gibi geliyor: Bir yandan, *yeniden üretim emeğinin*, asıl öznenin, yani kadının omuzlarına yeniden yüklendiğinde, zaman bakımından sıfıra yaklaşmak şöyle dursun, herhangi bir ücretli çalışma saatinden çok daha fazla etkin bir çalışma saati gerektirdiğini ortaya koymuştuk. Diğer yandan, maliyet kavramı “ücret” ya da “aylık kazanç” gibi parasal görünüşlerinden bir kere kurtulduğunda, vasıfsız emeğin “basit”, uzmanlaşmış emeğin ise

“karmaşık” olarak sayıldığı hesabı baştan yapmalıymışız gibi görünmektedir. Başka bir deyişle, bu son ayırım, aklımıza şu ilkokul şiirini getiriyor: “Yine alıçların çiçekleri gibi giyinen Valentino.” Ayaklarında sadece “küçük ayaklarının derisi” olsa da, nakaratta annesi için oldukça pahalıya mal olmuş bir birey olarak belirir.¹

Harcanan kadın emek gücü, tam da kadın emeği kendini her zaman açıkça zor, yorucu, monoton, izole bir hayatın bedeli olarak gösterdiği için (tüm ideolojik düzenleme karşı yönde olsa da), evrensel anlamda erkek bilinci tarafından fark edilememiştir.

Emek gücünün metanın gerçek özü olduğunu savunarak, emeğin değerini örneklendirmeyi ve bir imgede somutlaştırmayı amaçlayan, *emeğin değeri etrafında yürütülen tüm bir eril tartışma*, bu özü her zaman erkek özüyle, bakış açısını ise sadece işçinin hayatıyla sınırlandırmıştır. Başka bir deyişle meta, işçinin hayatının kesitlerini somutlaştırmakta, hayatın fabrikada geçen kısmını somutlaştırmaktadır. Meta söz konusu olduğunda, hayatın çok daha fazla bir kısmını kapsayan evde geçen hayattan, Valentino'nun annesinin hayatından eser bile yoktur.

Tüm bunlar İtalya'da son yıllarda, *sınıfın bir yeniden bileşimi* yönündeki örgütlenme çabasının, *ağırlıklı olarak sadece erkek emek gücünün* değil, aynı zamanda daha spesifik olarak, *karmaşık emeğin* terimlerine çevrilmeye devam ettiği anlamına gelmekteydi. Bu sadece fabrika için değil, aynı oranda okul ve mahalle için de geçerlidir.

Okulda öğrenci hareketi ve onu takip edenler, basit emek meselesiyle yüzleşemiyordu. Bunun nedeni basit emeğin okulda hiç bulunmamasından ziyade, onun özüne inilmemesin-

1 Giovanni Pascoli'nin Valentino şiirinden söz edilmektedir. Bu şiirde Pascoli, kırsal yaşamdaki yoksulluğu ve hayat mücadelesini Valentino isimli küçük çocuktan hareketle anlatır. Valentino'nun annesi emeğiyle bu mücadeleden baş kahramanıdır. (ç.n.)

den kaynaklanmaktaydı. Başka bir deyişle, okul “emek gücünün formasyonu”nun bir uğrağı olmak yerine, emek gücünün “üretim” sürecinin tikel bir uğrağı olarak kavranamıyordu. Bu emek gücü sadece evin duvarları arasında başlamakla kalmaz, *kendi içinde, bu sürecin sadece aşırı biçimde parçalanmış ve tali bir yanını oluşturan okul saatlerini sürdürür de.*

Okul-mahalle ilişkisi, bu durumda, daha az iradeci bir bakış açısından ele alınabilir.

Okulun mahalle üzerinde önceliği tartışmasız kabul edilmeyebilir, en azından kadının ev içi emeği karşısındaki çıkarı, gencin eğitimin örgütlenmesi karşısındaki çıkarına nazaran bastırılmayabilir.

Böylece *mahalle* ve *fabrika* arasında, birincinin ikinciye bağımlı olduğunu farz etmek, sadece kalkınma planlamacılarının iradesi olarak görülebilir.

Mahalle, kadınların *orada belirmesi* ve *emeklerini doğrudan orada harcaması* anlamında, özünde kadınların mekânıdır. Fabrika da aynı şekilde kadın emeğinin içerildiği mekândır. Ne var ki kadınlar burada görünmezler ve emeklerini burada doğrudan çalışır görünmekte olan erkeklere aktarmış durumdadırlar.

Aynı şekilde okulda da kadının görünmeyen emeği içerilmiş haldedir. Bu emek, her sabah anneleri, nineleri, ablaları ve (daha avantajlı durumlarda) hizmetçi kadınlar tarafından karnı doyurulmuş, bakımı yapılmış ve saçları taranmış biçimde okula gönderilen öğrencilere aktarılmıştır.

İşte tam bu noktadan hareket etmeliyiz. Sadece tüm o devasılığıyla kadınların üzerine yıkılması bakımından değil, daha kesin olarak, içerilmiş olduğu tüm mekânlar, yani sadece mahalle değil, aynı zamanda fabrika ve okul bakımından da mücadelenin terimlerine çevrilmesi gereken kadın emeğinin harcanmasından.

Bugüne kadar, bu gerçekleştirilemediği oranda, sınıf bileşiminin çözülmesi de o kadar yeniden üretilmiştir.

Fabrika, okul, mahalle düzeyinde, sadece kadın varlığının dramı değil, aynı zamanda okulla pek de ilgisi olmayan genç kadın ve erkeklerin dramı da yeniden üretilmektedir. Başka bir deyişle, içermekte oldukları yüksek orandaki harcanan kadın emeği; mücadele, gerilim ve politik bir bedel üretmediği sürece, bu gençler çok daha yaygın ve kolay bir şekilde vasıfsız işçi olarak üretilebilmektedir. Kadının kitlesel bir şekilde dışarıda istihdam edildiği diğer ülkelere göre, *İtalya bu ev içi emek gücünün harcanmasını ve aile birliğinin düzeyini doğal karşılamaya eğilimlidir*. Aile birliğinin bu mevcut düzeyi, çocukların ve kocanın, doğal ve belli sınırlar yüzünden bizzat kadının da bu emek gücünün harcanmasını kaçınılmaz görmelerinin bir meyvesidir. Ev dışında çalışan kadın oranının toplam emek gücünün yüzde 35-40'ını oluşturduğu ABD gibi ülkelerde, ahlakçıların yakınıp sosyologların araştırmakta olduğu aile bağlarının çözülmesi olgusu, ev dışı ve ev içi emeğin neden olduğu gerilimlerin sonucudur. Toplumsal zenginlik büyüdüğü ölçüde, bu aynı zamanda ailenin çözülmesinin de ön koşulu haline gelir.

Bu anlamda *kadınların varoluşu ile gençlerin varoluşu arasındaki ilişkinin* dramı şöyle tanımlanabilir: Kadınlar, kız ve erkek çocukları üzerine hayatlarını harcadıkları ölçüde, bu kız ve erkek çocuklar birer vasıfsız işçiye dönüşmektedir.

Proleteryanın ücretinin belli düzeyinin altında, kadının ev içi emeğinin *bedavalığı*, sadece bu olağanüstü biçimde uzun emek süresine ve olağanüstü biçimde geri kalmış çalışma koşullarına maruz kalan kadınlara karşı işlemekle kalmaz, aynı zamanda buna bağlı olarak, bu emekle üretilen kadın ve erkek bireylerin değersizleşmesini de beraberinde getirir.

Başka bir deyişle emek piyasasında sadece annelerinin, ablalarının ya da ninelerinin emek bedelini kendilerine içermiş bir biçimde mevcut bulunan bu genç erkek ve kadınlar, emek piyasasında en vasıfsız, en güvensiz ve en kötü ücretlendirilen işlerde istihdam edilir. Bu bile mümkün olmadığında ise, göç

etmeye, ıslahevine, hapisanelere, fuhuşa ya da dini tarikatlara mahkûm olurlar.

Hâlâ erkeklere ayrıcalık tanıyan bir ev ekonomisi politikasının içinde, eğilim, *erkekten daha çok kadın vasıfsız işçilerin yeniden üretimi yönündedir*: Seçim yapmak gerektiğinde para, okula kız çocuğu yerine erkek çocuğu göndermek; erkek çocuğu liseye, kız çocuğunu ise meslek enstitüsüne ya da sekreterliğe; erkek çocuğu mühendislik okumaya, kız çocuğunu ise açık öğretime göndermek için harcanmaktadır. Bu yüzden ev dışındaki emeğin tüm örgütlenmesinde de, en vasıfsız, en güvencesiz ve en kötü ücretlendirilen işlerde yine erkeklere nazaran çok daha büyük oranda kadınların istihdam edildiğini görürüz ve hâlâ da görmekteyiz.

Kitlesel olarak basit emek (vasıfsız emek) oluşturmaya, ağırlıklı olarak kadın basit emeğini (vasıfsız emek) yeniden üretmeye mahkûm olmaya devam eden kadınlar, bu üretim sürecinde mümkün olduğu kadar bedavaya emek ve enerji harcayarak kendilerini tüketmeye zorlanmaktadır.

Coğrafik alanlara göre dozu ayarlanmış ve katmanlaştırılmış olsa da, basit emeğe göre karmaşık emeğin büyümesine doğru bir eğilimin olduğunu da daha sonra açıklayacağız.

Peki, tüm bunlar kadınlar için ne anlama gelmektedir? Karmaşık emeğin büyümesi, kadın emeğinin harcanmasına bağlı olmasının yanı sıra, sadece dar anlamıyla okulla sınırlı kalmayan, vasıfsız emeğe mahkûm edilmemiş olanlara uygun bir rol veren, sporun, kültürün ve genel anlamda dünyanın bilgisinin araçlarının düzenlenmesini de içeren bir dizi maliyete ve yatırıma bağlı bir yeniden üretim süreci anlamına gelmektedir. Bazı okullarda derhal öğrettikleri gibi, "hayvanlar gibi yaşamak için dünyaya gelmediniz, erdem ve bilgi peşinde koşmak göreviniz."² Ama burada da, teknolojik ilerlemenin art-

2 Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, 1999, 26. kanto. (ç.n.)

masıyla kadının görevlerinin hafiflediği yönündeki fazlasıyla yaygın olan inancı çürütmek gerekmektedir. Vasıfsız yerine uzmanlaşmış işçileri yeniden üretmek, kadınların vakitlerini çocukları havuza, judoya, dansa ve dil derslerine götürmekle harcamalarını anlamına gelir. Ama en önemlisi, kadınların, çocukları doğa anadan ve köydeki diğer çocuklardan öğrenebilmeleri için kırsal alana bırakma alternatifine oranla daha çok enerji harcamasını gerektiren bir disiplinin uygulanması ve korunması için sürekli olarak tetikte olmaları anlamına gelir. *Her durumda vasıfsız işçinin üretimi ile uzmanlaşmış işçinin üretimi arasında, teknolojik gelişmenin kendisi değil, kadının sömürülmesi ve mücadelesi* bulunur. Vasıfsız işçi ile uzmanlaşmış işçi imkânı arasında, hangi teknolojik düzeyde olursa olsun kadının bedavaya çalışması *reddedilmediği, üretilecek çocuğun türü ne olursa olsun kadının üretmek için yaşaması reddedilmediği* sürece; uzmanlaşmış işçi vasıfsız işçiye göre daha hafif olan bir alternatif değildir. Teknolojik yenilik ve otonom kadınlar olarak bizim çıkarlarımız arasında tanımlanması ve fethedilmesi gereken de yine aynı ilişkidir. *Otonominin fethi, hayatımızın yeniden üretim için harcanmasının yıkımıyla eşzamanlı olarak ilerler, yani sadece yaşamamıza izin veren bu bedelin yıkımıyla. Bu bedele karşı örgütlenmek, kadınlar olarak özgürleşmemiz anlamına gelir.*

Yukarıda da söylediğimiz gibi, sermayenin kadınlar olarak bize ödettiği ve ödetmekte olduğu, içerilmiş olduğu her yeri, yani mahalle, okul ve fabrikayı keşfetmemizi sağladığı bu karmaşık hayat bedeline karşı mücadele örgütlememiz gerekir.

Mahallede, mesela süpermarketlere saldırı, kiraların ödenmemesi gibi örgütlenme önerileri, üzerinde sadece büyüme imkânı bulabileceğimiz gerekli bir doku örgütlenmesi olarak, kadınların hareketliliğine gönderme yapar. Hayatında bir kez bile yüz gram parmesan peyniri almamış olduğu bir durumdan, *süpermarket* saldırısına hemen geçilemeyeceği elbette doğrudur. Ama bir o kadar da doğru olan şudur ki, İtalya'da bu

tür saldırıların olmamasının nedeni, burada kadın çıkarının herkesinkine oranla daha birincil olmasıdır. Nitekim kadınlara düşen, alışverişi aile tartısıyla dengelemenin yorucu yükü meselesinde, hiçbir zaman örgütlenme bakımından biraradalık sağlanamamış, bu her zaman *kesintili* ve *parçalı* kalmıştı. Parçalılık, bir tesadüf değildi.

Yani kadınların, gerek süpermarkete ilişkin çıkarlarının özgünlüğü, gerek ona göre kendilerini konumlandırmak zorunda olmaları dolayısıyla, bu örgütlenme pratiği için tek uygun muhatap olduğu anlaşılmadı. Burada konumlanmayla kastedilen, üzerinde sadece bir “saldırı” önerisinin karşılık bulabileceği bu basit temellük pratiği için vakit harcama imkânıdır. Bu, kendi içinde fabrikadan süpermarkete olmaktan ziyade, fabrikayla karşılıklı bağımlılığı içinde mahalleden süpermarkete doğru kurulmakta olan bir ilişkidir.

Bu eksikliğin olumlu bir yanı varsa o da, bu şekilde doğrudan kadınlar tarafından yöneltilmeyen örgütlenme önerilerinin artık fazla karşılık bulmuyor olmasıdır. Çünkü bu gibi öneriler kadının gücünün gerçek düzeyinde gelişmediğinden, kadınlara dönük bir manevra taktiğinin ötesine geçememektedir. Başka bir deyişle, sınıfın “genel” çıkarının lehine olduklarından, kadınların “çıkarları”nın ve dolayısıyla onların politik gücünün büyümesinin lehine olan bir özelliğe sahip değildirler. Bu ancak bugün bir risk haline gelmiştir, çünkü feminist hareket tarafından ortaya konulan “feminist sektör”ün keşfi, adeta bir kamikaze niteliğine sahip kadınların bu örgütlere dahil olmasını da beraberinde getirmiştir. Ama bu durum aynı zamanda, sınıf çıkarına nazaran sektörel ve kısmi bir politik pratik olarak, devrimci süreçte oldukça sorunsal darboğazlar yaratacaktı.

Bu demek oluyor ki eski ve şimdiki iki olanak arasındaki ayırt edici fark, *kadın gücünün büyümesidir*. Bu gücü, uğradıkları sömürüyü ve baskıyı otonom olarak tanımlayarak, aynı şekilde

mücadelenin süresine ve biçimlerine otonom olarak karar vererek sadece kadınlar ifade edebilirler. Bugüne kadar “mücadele planlamaları” başkalarına aitti.

Bu, mülk sahipleriyle hesaplaşmak istemiyoruz ya da hesaplaşmamalıyız anlamına değil, aksine bunu “sol”un uzaktan bile işaret etmeyi başaramadığı biçimlerde ve sürelerle yapmamız gerektiği anlamına gelir. Henüz yeterince net değilse açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer konu da, son yıllarda İtalya’da gerçekleşen olaylar üzerinde kaçınılmaz olarak bir yargı oluşturmaya götüren tüm değerlendirmelerin, ne “yapmış olmanız gerekenler” üzerine kısır yargılar, ne de “aslında yapmanız gerekenler”i ortaya koymaya yeltenmesidir. Bu değerlendirmeler olsa olsa, sadece “yapacağınızdan şüpheli olduğumuz şeyler”den bahsediyordu. Bugüne kadar sol bunu bize ve sınıf çıkarına karşı kullandığından, şimdi politik bir yargı olarak ortaya koyuyoruz. Başka bir deyişle feminist sola, feminist harekete karşı eril solun gösterebileceği en doğru tavır, hangi biçimde kendini ifade ediyor olursa olsun, kadının yıkıcı potansiyelini bastırmaktan vazgeçmektir. Bunun sadece politik bir yargı, bir ilişki tanımlaması olduğunu belirterek burada duruyorum. Bu ilişkiyi dayatma gücü bütünüyle harekette bulunmaktadır.

Mahalle ve onun fabrikayla ilişkisine geri dönecek olursak, *kiranın* ödenmemesi sadece öncelikli olarak kadınlar tarafından yönetildiği ölçüde yaygınlaştırılabilir ve sürdürülebilir bir örgütlenme önerisidir. Evin ve aynı şekilde alışverişin yönetimi de, hayatını dışarıda geçiren erkeği değil, öncelikle kadını ilgilendirir. Ev, kadının çıkarıyla, erkeğinkine oranla çok daha fazla ilişkilidir: Eski ve kötü durumdaki bir evi temiz tutmanın yoruculuğu, sağlıksız bir evde hastalanan kişinin bakımının yoruculuğu, kira ve alışverişi ücretle dengelemenin yoruculuğu hep kadına aittir. Mücadeleye hâkim olan fabrika değildir. “Başlangıçta söz vardı” gibi “Başlangıçta fabrika vardı” demek,

örgütlenme bakımından onu ilgisiz kılma ve hatta mistikleştirme riski taşır.

Bugün aşılması gereken bir *ütopya* varsa eğer, o da gelecekteki toplu sözleşmeler esnasında, diğer antikapitalist mücadele döngülerinde olduğu gibi, *fabrika kurulunun* ya da *fabrika komitesinin* yalnız başlarına fabrika dışındaki (fiyatların yükselmesi ya da kiranın ödenmesine karşı yürütülenler gibi) mücadele biçimlerini belirleyebileceklerini düşündürmektedir.

Bu toplumsal mücadelenin belirlenmesine *yeni* ve dolayısıyla tayin edici teşvik, fabrikayla girdikleri ikili ilişki nedeniyle, mutlaka ev kadınları ve kadın işçilerden gelmelidir.

Fabrika başlangıçta olduğu gibi şimdi de, emeğin içerilmesine dayanır: emek gücünü yeniden üreten kadın emeği ve erkek emeği, fabrika duvarlarının dışında ve içinde harcanan emek.

(Emperyalist) işbölümünün ilk temeli, tam da emeğin fabrikanın dışı ve içi, kadın emeği ve erkek emeği olarak ikili kutuplaşması üzerine kuruludur.

Sadece kıtalar üzerinde coğrafi olarak çizilen ve birinci, ikinci ve üçüncü dünya olarak katmanlaşan değil, aynı zamanda metropol mutfaklarından ve ülkelerin var olmayan he-lalarından geçen işbölümü.

Bugün yine, taşıma araçlarına baktığımızda, özel taşımacılığın önceliği, *otomobil*, öncelikle *erkektir*. *Otobüsler* çoğunlukla *kadınları* taşırlar.

Otobüs yavaş ve güvenli ilerler ama uzağa gitmez, bu yüzden pazara ya da iş yerine gitmek için idealdir.

Otobüsler üzerine mücadelede bugün öncelikle kadınları ilgilendirir.

Kadınlar olarak haftasonu da otonom olarak hareket etmek istediğimizde ise, sorun bütünüyle apaçık hale gelir.

Kadınları, ev ve ev dışındaki emeklerinin örgütlenmesine bağlayan ilişki üzerine bir dizi değerlendirmede bulunduk. Bizim bakış açımızdan, mahalleyi okula ve fabrikaya bağlayan ilişki üzerine.

Dar anlamıyla fabrika üzerine yeni özgöl değerlendirilmelerde bulunmamış olabiliriz. Fakat bunu, sadece fabrikayı değil, emek örgütlenmesinin diğer uğraklarını da daha özgöl bir şekilde ele alacak yeni değerlendirmelere erteliyoruz.

Ana hatlarıyla göstermeye çalıştığımız şeyi belki şöyle de ifade edebiliriz: Sözleşmenin dolumunun bu uzun süreleri, bildiğimiz gibi, her üç yılda bir tekrar ediyor; yeni sözleşmeler ve yeni reformlar gerçekleşecek - böyle diyorlar.

Fakat ya reformlar gerçekleşmeyecek ve bu yüzden biz kadınlar darbe alacağız ya da gerçekleşecek ve yine darbe alanlar biz kadınlar olacağız: Çünkü reformları yapmak için gereken paraları, kategori yelpazesini genişleterek ve her zamanki gibi bizi yine sona atarak, her zamankinden daha da kötü koşullarda yapacakları sözleşmeler sayesinde alacaklar.

Bunu onların verdikleri sözlerin anlamını açıklığa kavuşturmak için söylüyoruz.

Bu yüzden onların sözleşmeleri ve reformlarıyla pek de ilgilenmiyoruz.

Bu sözleşmelerden hiçbir umudumuz olmadığı için, en azından umut ederek ölme riskine girmiyoruz.

Örgütleyici otonomi sürecimiz başlamıştır: Sözleşmelerle ya da tüm diğer meselelerle ilgili mücadeleler, bu örgütleyici otonominin sadece bir aşamasını oluşturacaklar. Bu, mücadele edenlerle bir ilişki kurmayacağımız anlamına gelmiyor. Fakat mücadelelerimiz bizimdir ve "genel sınıf çıkarları"nın bunu elimizden almasına izin vermeyeceğiz.

Var olan, sadece onu kadınlar kendi ellerinde bulundurursa büyüyecektir.

Sadece mevcut ekonomik durgunlukta değil, bizim için son on yıldır zorlu olan her meselede sert bir duruş sergiledik.

Ne bu sözleşme süreleri ne de bu ekonomik durgunluk bizi durdurabilir.

Savaş dansımız tam da şimdi başlıyor.

1972

Çeviren: Nagehan Uskan

YENİDEN ÜRETİM VE GÖÇ¹

Giriş

1

En azından 19. yüzyılın sonundan beri, *ideal nüfus miktarı* “sorusu” kisvesi altında, politik ekonomi aslında emek piyasasının genişlemesi veya daralmasını da göz önünde bulundurarak, doğum ve doğurganlık oranları üzerindeki devlet kontrolü sorununu ortaya atmıştır. Gerçekte ise bu sorunun öteki yü-

1 Bu makale ilk kez Alessandro Serafini tarafından yayına hazırlanan kitapta basıldı: *L'operaio multinazionale in Europa*, Milano: Feltrinelli, 1974. İngilizce çevirisi Silvia Federici ve Harry Cleaver tarafından kitabın İtalyanca ikinci baskısından (1974) sonra yapılmış ve yazarın kendisi tarafından gözden geçirilmiştir. Fransızca çevirisi, Collectif L'Insoumise tarafından yayına hazırlanan *Le foyer de l'insurrection, Textes sur le salaire pour le travail menager*, Le Mont-sur-Lausanne içinde bulunabilir: Coopérative d'Impressions Nouvelles and Genève: Collective L'Insoumise, 1977. İspanyolca çevirisi için bkz. Mariarosa Dalla Costa, *Dinero, perlas y flores en la re-producción feminista*, Madrid: Ediciones Akal, 2009. Japonca çevirisi için bkz. Mariarosa Dalla Costa, *Kajirodo ni Chingin-o-feminizumu no aratana tenbo*, Tokyo: Impact Shup-pankai, Ekim 1986, 2. baskı 1990.

zünde, *devletin ideal boyutu* ve bununla ilgili olarak da emperyalist savaşlar için “ölmeye giden” askerlerin mevcudiyeti sorusu vardı.

Bu sorunun bütün Avrupa ülkelerinde özellikle doğum oranlarının düşmeye başladığı 19. yüzyılda ortaya çıkması pek de şaşırtıcı değildi; burada tek istisna doğum oranlarındaki düşüşün daha önce, 18. yüzyılın son çeyreğinde başladığı yer olan Fransa’dır.

Sorunun öteki yanında, *nüfusun refah seviyesine ters orantılı olarak* büyümesi, dolayısıyla yaşam standartlarında bir yükselmenin doğurganlık oranında² düşüşe yol açması vardı. Bu durum, Malthusçu aşırı nüfus korkularını yatıştırıyor ama aynı zamanda hükümetin, ekonomik gelişmenin yeterli miktarda emek gücünün yeniden üretimiyle garanti altına alınacağı umudunu kırıyordu.

Devletin doğum ve doğurganlık oranları üzerindeki kontrolü, her şeyden önce *devletin kadınların kaderi üzerindeki kontrolü* anlamına gelir - bu da, kadınların yalnızca devletin büyüme veya küçülmeyi gözetken ekonomik planlarına eklenti olmaları değil, “toplumsal bireyler” olma olanaklarının azalması demektir.

Devlet doğurganlık ve doğum oranları arasındaki uçurumdan, ancak doğum oranları *çok düşük* olduğunda *kaygılanır* ve buna doğum kontrolünü ve kürtajı yasaklayarak cevap verir. Bu tür politikaları sömürgelerde değil de sadece Hitler Almanya’sında ve Mussolini İtalya’sında uygulamalarına rağmen, hem Nazizm hem de Faşizm, bu konuda tipik örnek oluştururlar. Ama doğum oranının yeterli olduğu düşünüldüğü sürece, devlet, doğurganlık ve doğum oranı arasındaki uyumsuzluğu

2 Bkz. Michael T. Sadler, *The Law of Population*, Londra 1830; Thomas Doubleday, *The True Law of Population*, Londra 1842. Bu iki yazar, nüfus artışı ile refah arasında ters orantı olduğunu ve yaşam standardında artışın doğurganlık oranının düşmesine sebep olarak Malthus’u korkutan nüfus fazlalığı tehlikesini ortadan kaldırdığını gözlemlediler.

göz ardı eder ve kadınların kürtaj olmalarıyla veya nasıl kürtaj olduklarıyla ilgilenmez.

Burada devletin tutumunu etkileyebilecek bağımsız değişkenlerin tamamı ile ilgilenmiyoruz, ama devletin doğum oranını ve daha az da olsa doğurganlık oranını düzenlemeye yönelik çıkarının, hem zamansal hem de uzamsal olarak ve en önemlisi aynı rejim süresi içinde değişebileceğini belirtmek anlamlıdır.

Örneğin SSCB'nin 1917'den sonraki (ve Doğu Avrupa'nın 1945 sonrası) demografik tarihi, aşırı serbestlik ve sıkı kontrol arasındaki sürekli dalgalanmayı³ göz önüne serer. *Maddi teşviklere rağmen*, özellikle SSCB'nin belli bölgelerinde *doğum oranı* planlamacıların beklentilerinden *düşük kaldı*. Daha sonra görüleceği gibi, bu durum Batı Avrupa'da da böyledir ve bu analizin ana konusudur.

Peki, kadınların böyle bir planlamaya karşı direnmeleri nasıl yorumlanmalı? Görünen o ki, bu durum kolayca, kadınların "*ortak fayda*" denilen *şeyle özdeşleşmedeki* eksiklikleri olarak yorumlanabilir. Kadınlar "ortak fayda"nın, onları doğu Avrupa'nın ofislerinde ve fabrikalarında, evde veya bir batı Avrupa ülkesinin tarlalarında uzun saatler boyunca çalışmaya zorlayacak planlanmış bir ekonomik büyüme oranı anlamına geldiğini görebiliyorlardı.

Amerikalı sosyolog William J. Goode, muhteşem kitabı *World Revolution and Family Patterns*'de⁴ şöyle der:

3 1936'ya dek SSCB'de kürtaja ilişkin kısıtlamalar yoktu; 1936'dan 1955'e dek ise kürtaj sıkı kontrol altına alındı. 1956'dan itibaren devlet belli bir noktaya kadar tekrar serbestleşme sağladı. Savaş sonrası dönemde nüfusun artması için sağlanan azımsanmayacak teşviklerden sonra halk demokrasileri, 1956 ve 1958 yılları arasında kürtaja aşırı müsamaha gösteren düzenlemeler getirdiler, fakat bunlar 60'larda örneğin 1966'da Romanya'da, son buldu. Çekoslovakya, Macaristan ve Bulgaristan aile yardımları, çocuk hizmetleri ve maaşlı ve ücretli çalışan kadınlar için hamilelik izinleri gibi maddi teşviklerle nüfus artışını tetiklemeye çalıştılar.

4 William J. Goode, *World Revolution and Family Patterns*, New York: The Free Press, 1970

Dolayısıyla önemli değişim, doğum oranının son nesilde düşmesi değildir, çünkü düşüş Fransa'da 18. yüzyılın son çeyreğinde, Birleşik Devletler'de 19. yüzyılın başında ve İngiltere ve muhtemelen İsveç ve Belçika'da 1875'ten önce zaten başlamıştı. Aksine, asıl değişim, karı ve kocanın, eğer isterlerse çocuklarının sayısını kontrol edebilecekleri fikrini genel olarak kabul etmeleridir; bunun sonucunda da, zenginlik, savaş ya da nüfusun belli kesimlerinin özel deneyimleri gibi yaşam koşullarında değişimlere daha hızlı uyum sağlanabileceği için, doğum oranlarındaki artış ve azalış eskisine göre daha hızlı olabilecektir.⁵

Çocuk sayısı üzerindeki bu *kontrolün* -ki bu, kadınlar için, bütün aileye olduğundan daha büyük bir yük oluşturur- yaygınlaşan bir eğilim olduğunu ve bunun şaşırtıcı olmadığını ekleyebiliriz. Aslında peş peşe yaşanan savaşlardan sonra, devlet, sıradan erkek ve kadınların gözünde itibarını kaybetmenin sıkıntısını çekti. Eğer, bu itibar kaybının üzerine ailelerin çocuklarına fabrikada çalışmaktan başka bir gelecek sunabileceklerine dair artan farkındalıklarını da eklersek, kadınların devletin nüfus politikalarına verdikleri tepkilerinin hiç de çekingen olmamasının nedeni açığa çıkar. Kadınlar ve devlet birbirinden alakasız tamamen ayrı çıkarlara sahiptir; bu çıkar ayrılığı, özellikle devletin yüksek doğurganlık ve doğum oranını korumak istediği ülkelerde görünürdür. İtalya'daki kapitalist sınıfın faşizm yıllarındaki nüfus artışından ne kadar çok avantaj elde ettiğini görmesini anlamak zor değildir. Kadınların Mussolini'nin nüfus politikalarıyla savaşmayı ve onları yok etmeyi yalnızca kilisenin ve devletin yasalarına karşı gelerek başardıklarını doğrulayabiliriz. Onların bu yasaları yok saymadaki başarıları, doğum sayılarındaki görece azalmaya⁶ ve

5 a.g.e., s. 53.

6 1943 yılına ait İtalya İstatistik Yıllığı (ISTAT) verileri, belli dönemlerdeki doğum oranlarına dair şu rakamları verir: 1920-22 arası dönemde 139.2, 1930-32 arası dönemde 110.2, 1935-37 arası dönemde 104.8, 1939-40

rejim süresince ve sonrasında gerçekleşen milyonlarca kürtaja bakılarak ölçülebilir.

1950'lerde, Mussolini döneminde doğmuş çocuklar yetişkin oldular. Peki, bu kuşaktan olanların çoğu nereye gitmişti? Bu kuşağın insanları, Kuzey İtalya'nın tarlalarından ve Güney İtalya'dan, *İtalya'nın endüstriyel üçgenine* ve *Orta Avrupa'ya* gittiler. Özellikle Alman ve İsviçre hükümetleriyle ilişkilenen zamanın İtalya hükümetleri tarafından bu ülkelere emek gücü sağlanması, İtalyan yönetici sınıfına yabancı ortaklarla pazarlıkta etkili bir güç kazandırdı.

Peki, kadınlar, özellikle Güney İtalyalı kadınlar, yurtdışına emek gücü akışı temelinde pazarlık yapan bir devlet hakkında ne düşündü?

1950'lerdeki emek gücü akışı, 1939 ve 1942 arasındaki dönemde Almanya'ya gerçekleşen emek gücü akışından farklı mıydı? Bu emek gücü akışı, Devlet Başkanları⁷ tarafından organize edilen ve insanları İtalya'daki yüksek işsizlik seviyesini kabul etmek zorunda bırakan bir akıştı.

Görülebileceği gibi, kadınların "HAYIR"ının, devlet baskısını reddetmelerinin iyi temellenmiş -geçmişe ve geleceğe uzanan- nedenleri vardır ve var olmuştur.

2

Ama argümanı biraz daha genelleştirmek ve İtalyan örneğinin ötesine geçmek için, burada *çokuluslu işçi sınıfının oluşumunun kökeninde sınıfın bir kesimi olarak kadınların tarihinin yatığının* göstermeye çalışıyoruz. Özellikle *savaştan beri*, kadınlar gittikçe homojen ve yaygın bir şekilde kendi yollarında ilerlemeye başladılar. Dolayısıyla, politik gücün bu sınıfta vücut

arası dönemde ise 106'dır. Görüldüğü gibi, doğurganlık ibresinin yükselmesi -fakat sadece 104.8'den 106'ya yükselmiştir- ve ekonomik teşviklerin sağlanması aynı döneme rastlamaktadır.

7 Edward L. Homze, *Foreign Labor in Nazi Germany*, Princeton: University of Princeton Press, 1967.

bulan yeni niteliğinin doğuşu, sınıfın çeşitli kesimleri ve özellikle kadınlar tarafından önü açılan yeni otonomi süreçlerine dayandırılmalı ve onunla açıklanmalı.

Her şeyden öte, kadınların doğurmayı reddetmesi üzerinde düşünülmesi.

60'ların ikinci yarısı boyunca, bütün Avrupa ülkelerinde, doğum oranında, tamamiyle doğum kontrol yöntemlerinin artan kullanımına dayandırılmayacak⁸ dramatik bir düşüş yaşandı.⁹ Doğum oranı, daha önceden doğurganlığı kontrol etmekte daha az başarı göstermiş kesimlerde daha da keskin bir şekilde düştü.¹⁰

Kadınlar, ailelerden, yaşlılardan, kocalardan ve öteki çocuklardan gelen baskıya daha çok direndikçe, devletin doğurma üzerindeki kontrolüne de daha çok direnebiliyorlardı.

8 "Dahası, güncel doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlık düzeyi, en azından Avrupa'da, doğurganlık oranındaki düşüşü açıklayacak nitelikte değildir" Roland Pressat, *Population*, London: Penguin Books, 1973, s. 97. Biz bu tespiti, Katolik Kilisesi'nin egemenliğinde olan bu ülkelerde kadınların ezici çoğunluğunun sadece güncel doğum kontrol yöntemlerine değil, herhangi bir doğum kontrol yöntemine erişmesinin bugüne kadar zor olduğunu eklemek istiyoruz. Bu bakımdan İrlanda tarihinin yeni bir kahramanı var. Bir balıkçının karısı ve hâlihazırda dört çocuğun annesi, daha şimdiden iki kez serebral tromboz geçirmiş olan 28 yaşındaki Bayan Mary McGee, gümrükte çantasında spiral bulan bir polis tarafından geçtiğimiz yıl tutuklanmıştır. Mary McGee öfkeden delirmiş bir halde, doğum kontrolünü serbestleştiren ilk hükmü Aralık 1973'te vermiş olan Yargıtay'a başvurmuştur: Yargıtay, "Bu tarz kişisel ve hassas meselelere müdahale etmek, devletin işi değildir" kararını vermiştir. *La Stampa*, 22 Mart 1973. s. 3.

9 Paris'teki Ulusal Demografik Çalışmalar Enstitüsü'nde dersler veren tanınmış bir demografi uzmanı ve "Analyse demographique" adlı ilginç çalışmanın sahibi olan Profesör Roland Pressat (bu çalışma için bkz. aynı yazarın kitabı, *Population*, s. 96) 1964'ten sonra Hollanda, İtalya, Büyük Britanya, Batı Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg'ta doğum oranlarının düşüşünü çok net bir grafikte göstermiştir. Zaten bu, tüm demograflar tarafından yaygın biçimde kabul gören bir olgudur.

10 Bkz., Roland Pressat, a.g.e.

Bu reddediş ve direniş, ücretli işlerde istihdam edilen kadın sayısının az veya çok olmasından, ülkenin göç alan veya veren bir ülke olmasından, kadınların “yerli” ya da göçmen olmalarından bağımsız olarak, az ya da çok bütün ülkelerde mevcuttu.

Böylece ücretsiz emeğin ve kişisel bağımlılığın merkezi *aile*, kadınların direnmeyi başardıkları ve kitlesel düzeyde örgütlendikleri birincil alan olarak ortaya çıktı.

Kadınlar kendilerini ailenin kısıtlamalarından ne kadar özgürleştirirlerse, *hayatlarını geliştirme becerilerini sınırlayan koşullardan özgürleşmeyi* de o kadar çok başarabileceklerdir.

İlk olarak, kırsal kesimdeki değişimler bağlamında bakalım:

a) Ataerkil köy ailesinden şehirli çekirdek aileye geçişte, ailenin çeşitli sınırlamalarından özgürleşme süreci, kadınların, kendilerinin değil çocuklarının ihtiyaçlarını ön planda tutmaya devam etseler de, *ücreti idare etme*¹¹ yönteminde bir dönüşümle belirginleşti.

Önceki aile modelinde daha yaşlı akrabaların uyguladığı otorite ve kontrol çekirdek aileye geçişle birlikte azaldıkça, kadın maaşını harcamakta daha özgür hale geldi ve eskiden olduğu gibi biriktirmek zorunda kalmadı. Maaşlarını çoğunlukla çocuklarının durumlarını iyileştirmek için harcadılar. Kadınlar, çocuklarını bebek mamasıyla büyötmeye başladı ve sigara kullanmaya, kasetçalar ve pikap kullanmaya alıştı.

Bütün bunlar belli bir seviyede endüstrileşmiş bölgelerde yaygındır. Ama bu durum, *dışgöç yüzünden kadınların yalnız bırakıldığı*, kendi çıkarları için, örneğin mahallelerindeki maddi

11 Bu, İtalya’da kadının sermayeyle ilişkisinin son otuz yılını analiz eden *Le donne contro la famiglia* (Kadınlar Aileye Karşı)’da Leopoldina Fortunati’nin geliştirdiği temel tezlerden biridir. Savaş dönemine ve hemen savaş sonrası döneme ilişkin analizlerini barındıran çalışmalarından bazıları için bkz. “La famiglia verso la ricostruzione”, Mariarosa Dalla Costa ve Leopoldina Fortunati, *Brutto ciao. Direzioni di Marcia delle donne negli ultimi 30 anni*, Roma: Edizioni delle donne, 1976, s. 71-147.

hayat koşullarının gelişmesi için, su ve iş için hâlâ mücadele etmek zorunda oldukları Güney İtalya gibi bölgeler için doğru değildir. Oysa Güney İtalya'daki *kadınların mücadelesi*, daha iyi bir hayat standardı elde etmek için mümkün olan her yöntemi kullanan *çocuklarının mücadelesini kolaylaştırır*. Dolayısıyla Güney İtalya'da artan orandaki "çocuk suçları" ve benzer olaylar bu bağlamda anlaşılmalıdır.

Hem endüstriyel bölgelerde hem de Güney İtalya'daki örneklerde, kadınların hem kendileri hem de çocukları için daha iyi hayat şartları elde etmek üzere yürüttükleri otonom mücadeleler, yeni bir kuşak, yeni bir işçi sınıfı ve yeni bir mücadele düzeyi yarattı.

Kadınların evlenmeye gitgide daha az istekli ya da ilgili olmaları, daha az sayıda çocuk sahibi olmaları ve kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını iyileştirmeye daha istekli olmaları, işte tüm bunlar, *fabrikadaki mücadeleye yansıdı*. Göçmen olsun ya da olmasın genç işçiler, evlenip evlenmemekle pek ilgilenmiyorlardı (çünkü kadınlar da evlenmekle pek az ilgiliydiler¹²); muhtemelen bu genç işçiler geniş aile babası olmakla da ilgili değildiler ve zaten aile ücreti belli bir hayat standardını karşılamaya *yetmediğinde her koşulda mücadele etmeye* çoktan alışmışlardı.

Açıkça, kadınların doğurmayı reddetmeleri ve çocuklarının durumlarını iyileştirme yönündeki çabaları, bazı ülkelerde diğerlerine kıyasla daha çok başarı kazandı. İşgücü açığının oluşmasının muhtemel ve işçilerin daha yüksek beklentilerinin olduğu Fransa, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde,

12 Bennett Kremen, "Lordstown - Searching for a Better Way of Work," *New York Times*, 9 Eylül, 1973. General Motors'un Montaj Hattı Bölümü'nün Genel Müdürü Joseph Goodfreys şöyle der: "Evet, işçilerimiz bizden ziyade kendilerine bağlılar... Çok fazla huzursuzluk var ve biz bunu montaj hatında hissediyoruz - savaşı, gençlik, isyan, içki, ırk, enflasyon ve ahlaki bunalım. Evlilik, artık eskiden olduğu gibi değil. Bunu hissediyoruz, işçilerin aklı başka yerde!"

işçi sınıfı daha iyi ücretler alabiliyordu. Güney İtalya, İberya bölgesi (İspanya ve Portekiz), Mağrip, Türkiye gibi diğer bölgelerde, kadınlar doğum sayısını sınırlamakta pek başarılı değildi ve çocuklarının hayat standartlarını geliştirmek için daha az şansları vardı. Ama *Avrupa sermayesi*, az gelişmiş ülkelerin çocuklarını “satın aldığı” ve onları gelişmiş ülkelerin çocuklarına karşı kullandığı zaman, giderek *kadınların direnişiyle, mücadelesiyle ve emeklerinin değerini alma çabasıyla* bizzat yüz yüze kalıyordu.

b) Dolayısıyla *dış göç, kadınların uyum sağlamayı ve doğurmayı reddetmeleri karşısında devletin uyguladığı politikadır*. Bu politika, işçi sınıfını nitel ve nicel olarak iyileştirmek, örneğin yeterli disiplini yeniden sağlamak ve sermaye için işlevsel bir boyuta getirmek üzere verilen çabayı temsil eder. Aynı zamanda, *bir mücadele süreci olarak reddetmenin temsil ettiklerine ve oluşturduğu yeni ilişkilene biçimlerine de bir cevaptır. Yeni çokuluslu işçi sınıfı bu sürecin doğrudan ifadesidir*.

Daha önce belirttiğimiz üzere, Avrupa’daki kadınlar için savaş sonrası yıllar, evde ve tarlada uzun çalışma saatleriyle nitelenen kırsal yaşam tarzını, erkekler ve yaşlı akrabalar tarafından yönetilen hiyerarşik iktidar yapısıyla nitelenen ataerkil köy ailesini, küçük kasabalardaki yalıtılmışlığı ve kilisenin iktidarını ve etkisini reddetmeye başladıkları mücadele yıllarıdır. Çeşitli ülkelerin sanayileşme düzeylerinde, kadınların ücretli işlerde istihdam edilme oranında, kırsaldan dışarı göç etme, göç alma ve göç verme sayısında ve daha pek çok alanda birçok farklılık olması, kadınların mücadelelerinin genel gidişatını etkilemez; onlar her yerde kendilerini kişisel ve ekonomik bağımlılıktan ve bitmek bilmez çalışma programından özgürleştirmeye çalışıyorlar. Annelerin, eşlerin ve kız çocukların ücretsiz işyerinde -ailede- başkaldırılarıyla, kadınlar ve erkeklerin ücretli işyerinde -fabrika- başkaldırıları arasındaki paralelliği görmek zor değildir.

Batı Avrupa’da dışgöç, bu iki alandaki, yani fabrika ve ailedeki mücadelelere, yeni nitelikler kazanmış ve öncekilere göre daha yıkıcı olan bir *mücadeleler ağına* karşı bir cevap olarak görülüyordu.

Dolayısıyla dışgöç, *kadınların* devlet politikalarına uygun olarak *doğurmayı reddetmelerine* ve kadın ile erkek arasında, ücretli ile ücretsiz işyerleri arasında kurulan yeni ilişkilere yöneltilen bir karşı saldırıdır. Dışgöç, doğum oranını yeniden düzenlemeyi ya da sınıfı gerekli boyuta ve disipline yeniden kavuşturmayı hedeflemekle kalmaz, aynı zamanda doğurma talebini reddetmenin arkasında yatan mücadele sürecini de parçalamayı hedefler.

a. *Dışgöç* sadece kendi topluluğundan ve örgütlenme ağından ayrılmış ya da yalıtılmış bireyi değil, *topluluğun kendisini*, özellikle de topluluğun temel direği olan, sınıfın daha genç ve bağımsız kesimleriyle bağlantıdan yoksun bırakılmış *kadınları vurur*.

b. *Dışgöç aracılığıyla*, daha “geri kalmış” bölgelerdeki emek gücü, “gelişmiş” bölgelerdeki emek gücüyle karşı karşıya getirilir. Bu, sadece (daha yalıtılmış ve örgütsüz olan) genç göçmenlerin emek gücünü, yerli ve daha iyi örgütlenmiş emek gücüne karşı kullanmak anlamına gelmez, aynı zamanda, arkada kalan kadınlara, *geri kalmış bölgelerdeki kadınlara*, yani kendi mücadelelerini geliştirmekte daha az başarı elde eden kadınlara darbe vurmak demektir. “Geri kalmış” bölgelerdeki kadınlar gelişmiş bölgelerdeki, daha fazla güç elde etmiş kadınlara karşı etkili bir biçimde kullanıldılar.

c. Göçmen akışının yöneldiği *metropol bölgelerde*, her yeni göç dalgası, farklı kesimlerdeki göçmen kadınlar ile yerli kadınlar arasındaki örgütlenme imkânlarını, *zamansal ve mekânsal olarak birbirinden daha da uzaklaştırır*. Bu uzaklık, evdeki emek ve fabrikadaki emeği, yani yeniden üretim emeğini ve üretim emeğini birbirine bağlayan kumaşta bir yırtığa daha işaret eder.

d. Bütün bunlardan dolayı dışgöç, erkeklerin kadınlar üzerinde üstünlük elde etme eğilimi taşıdıkları *ücretli işyerindeki kadınları da vurur.*

3

Erkeklerin ücretli işyerinde kadınlara üstünlük sağlaması kuralı, özellikle 1968'den sonra ve yetmişli yıllarda *kırılmaya başladı. Makine, otomobil ve kimya sanayi gibi sektörlerde göçmen kadınlar işe alınmaya başladı.*

Peki, bu durum nasıl yorumlanmalı? Bu, sermayenin -yukarıda bahsedilenler gibi- ana sektörlerde erkekler yerine göçmen kadınları işe almayı tercih ettikleri anlamına gelir mi ya da gelir miydi? Kadınları ev dışında çalıştırmaya yönelik daha genel bir kaymanın işareti midir? "Kadınlar bu fırsatı değerlendirmek için ellerinden geleni yapmalılar" diye düşünen reformistlerin onayladıkları türden bir durum mu vardı? Kısaca, hayır. Argümanın gelişiminde görüleceği gibi, bu yeni eğilimden çıkarılabilecek sonuçlar çok farklıdır.

Bütün bu sektörlerde -makine, otomobil, kimya sanayi- kadınlar hep en düşük ve beceri gerektirmeyen kademelerde işe alınırlardı. Yani, kadınların işe alınmalarının arkasındaki nedenin, yakın zamanda erkek göçmenler tarafından elde edilmiş mücadele düzeyini kırmaya çalışmak olduğu görülüyor. Aynı zamanda, daha önce bahsedildiği ve daha sonra detaylıca bahsedileceği gibi, kadınların yeni elde ettikleri bağımsızlık, planlı ekonomik büyümenin gereklilikleri ve büyüme hedeflerini karşılayabilmek için ihtiyaç duyulan yeniden üretim düzeyleri (üreme ve ev işi) yüzünden, sermaye ve devletle kadınlar arasında zaten bir gerilim yaratmıştı. Bu gerilim gitgide, sadece Batı değil Doğu Avrupa'da ve dünyanın geri kalanında da, gelişmenin köşe taşı oldu.¹³ Kadınların üremeyi ve genel

13 Bu reddedişin dünya çapında yol açtığı oldukça tutarsız politikalar 1974'te Bükreş'teki Dünya Nüfus Konferansı'nda gösterilmiştir.

olarak yeniden üretimin bedelini ödemeyi reddetmelerinden ve bu reddin sınıf içi ilişkileri, yeni iktidar yapılarını özellikle kadınlar ve kadın emeğine bağımlı gençler örneğinde nasıl etkilediğinden daha önce bahsetmiştik.

Dolayısıyla, kadınların anahtar sektörlerde işe alımı bu bağlamda incelenmelidir. Yani sorulması gereken sorular şunlardır:

- Sermaye *henüz yeni gelmiş ve kadınların mücadelesiyle içerilmiş ve bütünleşmiş göçmenlerin mücadelesini kırmak için kadınları* daha ne kadar süreyle kullanabilecek?
- Geleneksel bakımdan kadınların fabrikadaki politik güçsüzlüğüne dayandığı ve *kadınların zaten fabrika dışında bir mücadele alanı açtığı* gerçeğini görmezden geldiği düşünülürse, bu politika gerçekten işe yarayabilir mi?
- Kadınlar, *aynı zamanda yeniden üretim işlevlerini* -yani mevcut yaşam koşulları, ev işi, fabrika ve ofis işi koşulları düşünüldüğünde, kadınların çok ağır bedeller ödemek zorunda kaldıkları için reddetmeyi öğrendikleri işlevleri- *yerine getirmeye teşvik edilirken*, fabrikada daha ne kadar işe alınabilirler?

Kısaca da olsa formüle ettiğimiz ve geliştirmeye çalışacağımız hipotezler, uluslararası alanda feminist hareketin ortaya çıkışına yanıt verme iddiasında olan birçok politikacı tarafından da kabul edildiği üzere, başka bir sorunun, kadın istihdamı sorununun söz konusu olduğu daha genel bir bağlamı ortaya koyar.

Bu bağlamda kadınların erkek istihdamının kalelerine, makine, otomobil ve kimya sanayisine girmesinin, sermayenin kadın istihdamına yönelik tutumunda bir dönüm noktasını simgelediğini varsaymak gerçek dışı olur. Bunu varsaymak, argümanın aksine, kadın ve erkek emek gücü piyasası ayrımının ortadan kaldırılmasına yönelik bir hamle olarak düşünülemez. "Karma fabrika"yı bu ayrımı ortadan kaldırmanın bir yolu olarak kabul edenlerin, bir zamanlar böyle bir ayrımın varlığını inkâr edenlerle aynı kişiler olması bir tesadüf değildir.

II. Savaş ve sonrası dönem boyunca, belli coğrafi bölgeler ve topluluk yapılarında somutlaştığı şekliyle, üretim ve yeniden üretim ilişkileri arasındaki “denge” artık bozulmuştu.

Peki bu neden II. Dünya savaşıyla başladı? Çünkü II. Dünya Savaşı, *emek gücünün değerine yönelik kitlesel bir saldırıyı* ve kapitalist iktidarın çokuluslu düzeyde yeniden yapılanmasının başlangıç noktasını temsil ediyordu. Ama bu zamana dek emek gücü her zaman erkek emek gücü olarak düşünülüyordu, bu tespit, ne bahsettiğimiz saldırının karmaşıklığını ne de uluslararası işçi sınıfının oluşumu sırasında yaratılan ilişkilerin karmaşıklığını gösterebilir.

Romolo Gobbi,¹⁴ İtalya’daki Direniş boyunca işçi mücadelelerine yaptığı çok orijinal okumada şu çok önemli veriyi alıntılar: “Bu süreç boyunca gerçek ücret, sistematik olarak azaldı, 1945’te gerçek ücret 1913’teki gerçek ücretin % 22’si, yani 30 yıl önceki gerçek ücretin 5’te biri oranında düştü.”¹⁵ Dahası Gobbi şöyle devam eder: “I. Dünya Savaşı boyunca, savaş malzemeleri üreten sektörlerde istihdam edilen emek gücünün büyümesinden avantaj elde eden işçi sınıfı, daha önceki ücret seviyesine karşı güçlü bir saldırı başlattı ve 1913’te endeks üzerinde 100 olarak belirtilen gerçek ücret seviyesini 1921’de 127’ye yükseltmeyi başardı. Bu mücadele döngüsü boyunca, işçiler, 8 saatlik iş günü ve işçinin fabrikada üretim süreci düzeyinde temsilinin tanınması gibi başka zaferler de kazandılar.”¹⁶ Oysa 1945’te, gerçek ücret sadece 1913’teki seviyesinin 5’te biri kadar düşmekle kalmadı, aynı zamanda savaş boyunca işçiler, Birinci Dünya Savaşı’nda elde ettikleriyle karşılaştırılabilecek bir güç seviyesi de yakalayamadılar. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı’nın Birinci Dünya Savaşı’ndan çok farklı, niteliksel olarak farklı bir emperyalist ilişkiler bütününe dayandığını gösterir.

14 Romolo Gobbi, *Operai e resistenza*, Torino: Mussolini, 1973.

15 a.g.e., s. 3.

16 a.g.e., s. 3-4.

ABD’de, işçiler ücretlerini savunmada oldukça başarılıydılar. Tabii, Amerika hiçbir ordu tarafından işgal edilmedi ve Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha az can kaybı verdi.¹⁷ Ciddi bir gıda kaygısı yoktu: “Sıradan bir Amerikalı, yetersiz beslenme yüzünden ortaya çıkan kilo kaybı problemiyle, savaş zamanında bile karşılaşmak zorunda kalmadı.”¹⁸ Amerika’da kadınların fabrikalarda ve ofislerde istihdamı, Avrupa’da olduğu gibi, bütün topluluğa yöneltilen şiddetli bir saldırı bağlamında ortaya çıkmadı. Aşırı şiddet ve yoksunluk, Atlantik’in öte kıyısında yaşandı ve bu, *dış göç üzerine kurulmuş temeli sağlayan ilişkilerin zayıflaması ve parçalanması* demektir.

Avrupa’da emek gücünün değerine yöneltilen saldırının anlamı şuydu: Almanya’da emek gücünün zor yoluyla kullanılması -kadın ve erkek mahkûmların zorla çalıştırılması- İngiltere’de kadınların fabrikalarda, ofislerde ve hizmetlerde mümkün olan en yaygın düzeyde kullanımı ve istihdamı.

Emek piyasasında işsiz erkekler olduğu sürece savaş endüstrisinde kadınları kullanmaya yanaşmadılar. Kadınların varlığı

17 David Thomson, *Europe Since Napoleon*, New York: Alfred A. Knopf, 1957, İtalyanca çevirisi: *Storia d'Europa*, Milano: Feltrinelli, 1961, s. 852. Savaş zararıyla ilgili olarak, Thomson şu rakamları verir: Ölen kişi sayısı bakımından, Birleşik Devletler’in 325.000 kaybına karşılık, Fransa’nın 500.000, İngiliz İmparatorluğu’nun 445.000, Almanya’nın (sadece savaş alanında) 2.250.000, Rusya’nın 7.000.000 resmi (zikredilen başka rakamlar da vardır) kaybı vardır. Ayrıca bkz. F.Roy Willis, *Europe in the Global Era: 1939 to Present*, New York: Dodd, Mead&Co., Toronto, 1968, s. 180; Nicholas Valentine Riasanovsky, *A History of Russia*, New York: Oxford University Press, 1963, İtalyanca çevirisi: *Stroai della Russia, Dalle origini ai giorni nostril*, Milano: Garzanti, 1968, s. 604; Denna Frank Fleming, *The Cold War and Its Origins*, New York: Doubleday, 1961; İtalyanca çevirisi: *Storia della guerra fredda*, Milano: Feltrielli 1964, s.193.

18 Romolo Gobbi, a.g.e., s. 8. Daha detaylı analiz için bkz. Shepard Bancroft Clough, *The Economic History of Modern Italy*, New York: Columbia University Press, 1964, İtalyanca çevirisi: *Stroai dell'economia italiana dal 1861 ad oggi*, Bologna: Cappelli, 1965; Rosario Romeo, *Breve storia della grande industria in Italia*, Bologna. Universale Cappelli, 1973.

başlangıçta unutulmuştu. Aralık 1939'da, resmi olarak kayıtlı işsiz kadın sayısı 270.000'di... Mart 1941'de hükümet kadınları işe koşmaya karar verdi... İşe alınmaları birçok yönden erkeklerin askere alınmasına benziyordu. Bunun dışında kalanlar yalnızca, savaşa çağrılan kocalarının yerine çiftliklerde çalışan kadınlar, hemşireler, ebeler ve öğretmenlerdi. Mayıs 1942'de, fabrikalarda çalışma seferberliği, on sekiz ve on dokuz yaşlarındaki kadınları da kapsayacak kadar genişledi. 1944'de 7.650.000 kadın kendini sanayide ve yan hizmetlerde ya da sivil savunmada örgütlenmiş buldu. 900.000 kadın, aynı sektör ve hizmetlerin kontrolünde yarı zamanlı çalıştı. Bir milyon kadın ise ücretsiz gönüllüler olarak Kadın Gönüllük Hizmeti'nde çalıştı. Sonunda, çiftliklerde çalışan kadınları, hemşireleri ve öğretmenleri içermek ve üretimi olabildiğince merkezileştirmek zorunlu hale geldi. Hemen ardından depolar ve fabrikalar, annelerin de işe alınmasını mümkün kılacak şekilde mahallerde ve banliyölerde örgütlenmeye başladı. Yarı-zamanlı çalışma hızla yayıldı.¹⁹

İşçi sınıfının her türlü savunma (daha önceden kadınlara rağmen sürdürülen) imkânını zayıflatan ve kadınların özerkleşme sürecinin radikalleşmesini başlatan şey, aslında, *üretim ve yeniden üretim arasındaki ilişkiye, erkek ve kadın emek gücüne yöneltilen bu saldırıdır*. Emek gücü olarak kadınlar, sadece, savaş yüzünden çok sert bir darbe almakla kalmadı, aynı zamanda kendilerini ve topluluğu savunmak için en fazla sorumluluğu da üstlenmek zorunda kaldılar. Devletin keyfi iradesiyle karşılaşınca, kadınlar, *topluluğun artık onları hiçbir şeyden koruyamayacağını* keşfettiler ve aynı zamanda, özellikle topluluk içindeki zayıflık ve bağımlılık ilişkileri yüzünden topluluğu desteklemek için çok ciddi bedeller ödemek zorunda kaldılar. Bu nedenle, kadınlar gitgide toplulukla daha az özdeşleşmeye başladı ve belki yine bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra *beklenmedik bir güç* olarak ortaya çıktılar.

İtalya'ya bakmak için Gobbi'nin sezgisel anlamda güçlü analizine geri dönelim: "İşçi sınıfı ücretlerinin sert biçimde

19 Evelyne Sullerot, *La donna e il lavoro*, Milano: Etas-Kompass, 1973, s. 166-167.

azalması ve kalorilerin geçim seviyesinin altına düşmesi, birbirine bağlı iki faktörün, yani enflasyon ve şehir ile kırsal arasındaki mübadele dengesinin bozulmasının sonucuydu.”²⁰

Kadınların “birincil” işi olan yeniden üretimin maliyetleri, savaş süresince hızla yükseldi. Bu maliyet artışı sadece, gıda tedarik etmenin zorluğu ve temel ürünlerin maliyeti yüzünden yeniden üretimin katlanarak artmasından değil (kadınların Torino’da 1946’daki gösterilerinin yankısı “uzun süre devam edecek”),²¹ aynı zamanda kadınların devletin ödenekleriyle hayatta kalamayacak olan askerlere ürün ve para göndermek için düşük ücretli “ikincil” işlerde çalışmak zorunda olmalarından kaynaklanıyordu.

Dolayısıyla, kendilerini, çocuklarını, askerleri ve yaşlıları yeniden üretmek için, kadınlar mümkün olan her tür işi üstlenmeye zorlandılar: evde, tarlada ve fabrikada. Ama bir fabrikada, ofiste çalışmak veya otobüs sürmek kadınlara kendilerine ait bir maaş alma gücüne sahip oldukları fikrini verse de, aynı zamanda ücretlerinin erkeklere kıyasla ne kadar düşük ve ayrımcı olduğunu da gösterdi.²²

İtalya’da, kırsalda hayatta kalmak, bir şekilde topraktan ürün elde edilebildiği için genellikle daha kolaydı. İngiltere’de kırsal kesim, evde çalışmanın örgütlenme merkezi oldu. “Huzurlu İngiliz kırsalındaki köyler, kadınların toplamaya ve almaya geldikleri malzeme ve hammaddeler için kamusal bir takas merkezi olmanın yeniliğini keşfetmeye başladılar. Sadece Midlands’de, bu tip bir örgütlenme tarzından yararlanarak, kırsalda kadınların evde yaptığı işin 1000 tane tam zamanlı kadın işçinin yapacağı işin

20 Romolo Gobbi, a.g.e., s. 11.

21 Liliana Lanzardo, *Classe operaia e partito comunista alla Fiat: la strategia della collaborazione: 1945-1949*, Torino: Einaudi, 1971, s. 332.

22 Bu olgu mevcut politik literatür tarafından genellikle göz ardı edilse de, erken dönem feminist literatür tarafından kabul görüp vurgulandığını biliyoruz. Diğerlerinin yanında bkz. Fransa’da Evelyne Sullerot, a.g.e., İtalya’da Luisa Abbà vd., *La coscienza di sfruttata*, Milano: Mazzotta, 1972.

yerini tuttuğu hesaplandı. Üretimin bu şekilde merkezsizleşmesi, ekonomiyi alt üst etmek için yapılan bombardımanlara maruz kalan bir ülkede önemli bir avantajdı.²³

İtalya, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde, şehirde hayatta kalmanın tek yolu genellikle fuhuş yapmaktır. Fuhuşa, gayrimeşru doğumlar –geçip giden orduların, doğum kontrolüne ve kürtaja karşı yüzyıllardır süren terörizmin meyveleri- cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve yüksek sayıda çocuk ölümleri eşlik ediyordu.

Direnışteki kadınların rolüne gelince, bu kadar karmaşık bir konuya girmek için yeterince yer yok. Yine de, savaştan kaynaklanan çok büyük çelişkilerin bir kısmından bahsetmek gerekirse, yaptıkları iş açısından bakıldığında kadınların direnişteki rolünün netleştiği belirtilmeli. Kadınlar *hem* evde, tarlada ve fabrikada çalıştılar, *hem* de genellikle *en riskli politik işleri* yerine getirdiler, Vietnamlı²⁴ ve Cezayirli²⁵ kız kardeşleri

23 Evelyn Sullerot, a.g.e., s. 167

24 “Erkekler direnişe katılmak için orduya yazılacak; kadınlar ise tarlalarda çalışıp hanelerinin başına geçerek onların yerini alacaktı. Bunun yanı sıra (vurgu bize ait) kadınlar, gerilla mücadelesinde de yer aldı ve cephe için malzeme topladı.” (alıntı; *Aperçus sur les institutions de la République Démocratique du Vietnam (Nord)*, Hanoi ve *Nuova Rivista Internazionale*, n. 6, “Vietnam, la famiglia nel diritto vietnamita” *Donne e politica*, IV, n. 19, Ekim 1973, s. 30).

25 Yukarıdaki dipnotta anlatılanlar Cezayirli kadınlar için de geçerlidir. Terör dönemi boyunca barlarda ve stadyumlarda patlayan bombaların kadınlar tarafından yerleştirilmiş olduğu iyi bilinmektedir. Fakat tüm dünyada, özgürlük savaşları, kadınları her zaman özgürlük ve direniş literatürü tarafından gizemleştirilen bir konuma yerleştirmiştir. Bizzat savaş, ayakta kalmanın tek yolu olarak kadınları fuhuşa zorlarken, toplumun alay konusu olan tıraşlı kadınlar örneği hakkında ne söyleyebiliriz? Bu konuda söyleyebileceğimiz tek şey, savaşın aynı zamanda erkek sadizminin kutsanması olduğu ve daha az mistik bir şekilde, erkeklerin kadınlarla ilişkisini gözler önüne serdiğidir. Kadınlar sadece, büyük bedeller karşılığında üremeyi garanti altına almaya zorlanmakla kalmazlar, ayrıca bir kez daha kendilerini erkeklerden korumak zorunda bırakılırlar: onlara tecavüz eden “düşman”dan, onları tıraş eden “partizan”dan ve fahişelik yaptıkları için onları hor gören komşudan.

gibi. Hem de politik örgütlerde sesleri hiç duyulmazken.²⁶

Savaş sonrası dönem çoğu kadın için işsizlik, yağmalanma veya en düşük ücretli, en güvencesiz işlere sürülme anlamına geldi. İngiltere’de, diğer yerlere göre daha küçük ölçekte de olsa yaşanan buydu: “Aralık 1945’te Çalışma Bakanı ‘eve dönüş’ hareketini kontrol etmeye çalıştı. Ama erkekler, çalışacak bir iş bulmayı ve kadınların yeniden bir araya gelen aileye bakmak için eve geri dönmelerini umarak döndüler. Resmi olarak işsiz kadınların sayısı hızla arttı. Kadınlar işlerini kaybetmemek için, daha düşük ücretleri kabul etmeye zorlandılar. Kadın ve erkeğe, eşit işe karşı eşit ücret ödenmesini zorunlu kılan hiçbir yasa çıkarılmadı.”²⁷

İtalya’da hem kadınların ücretli işlerden kovulması hem de hayat masraflarının tırmanması çok daha aşırı boyuttaydı. Torino’da, 1946’da, 10.000 kadın, valiyi pencereden atmak istedi.²⁸ Komünist Parti Lateran Anlaşmaları’nı²⁹ kabul etti ve aynı sırada kızıl Puglia Salvemini’de kadınların dini geçit törenlerine taşlarla saldırdıklarını ve kuzeydeki hapisanelerde genel bir isyan havası olduğunu bildirdi. İtalyan devletinin cevabı ise baskı oldu. Baskı, ilk önce sınıfın daha zayıf kesimlerini, yani kadınları, gençler ve diğerlerini, daha sonra da Hristiyan Demokratlar’ın etkileyemediği diğer kesimleri vurmaya devam etti.³⁰ *Kadınlara oy hakkı vermek*, reformist partilerin mümkün

26 Vietnamlı kadınların durumunun “en ileri düzeyde” olduğu sanılabilir. Oysa bu kadınların elde edebildikleri politik güç her zaman için son derece “kısmı”ydı. Günümüzde hâlâ, kürtaj olmak isteyen Vietnamlı kadınların özel bir yargı komisyonundan izin istemek zorunda olması tesadüfi değildir. Bu durum, “Avrupa’nın ileri koşullarıyla” üzücü bir benzerlik gösterir.

27 Evelyn Sullerot, a.g.e., s. 169-170.

28 Liliana Lanzardo, a.g.e., s. 332.

29 Lateran Anlaşması: 1929’da İtalya ile Vatikan arasında imzalanan anlaşma. Bu anlaşma çerçevesinde, Papalık, İtalya devletini tanıdı ve İtalya da Papalık’ın 44 hektarlık bir alanı kaplayan Vatikan Kent Devleti üzerindeki egemenliğini onayladı. (y.n.)

30 İki kadının biyografileri durumu özetlemektedir: Danilo Montaldi, *Mili-*

olan her yolla bastırmaya çalıştıkları memnuniyetsizliği kapamak için yaptıkları önemsiz bir hareketti, bir “kusuru gizleme” girişimiydi. Aynı anda, 1929 sonrası yılların bir özelliği olan demografik genişleme politikasını yeniden başlatmak adına –bu sefer antikomünist yeniden yapılanmanın bayrağı altına yürütülse de– bir çaba vardı.³¹ Savaş sonrası Avrupa’da genel olarak herkesi geleneksel rollerine, önceden geldikleri rollere yerleştirmeye yönelik topyekûn bir gayret vardı.

Ama bu her yerde böyle değildi. Bazı ülkelerde kadınlar kitlesel yağmaya ve işsizliğe maruz kalmıyorlardı. Örneğin Doğu Avrupa ülkelerinde, ücretli işlerde kadın istihdamı, savaşta öldürülen milyonlarca erkeğin yerini tutmaları gerektiği için arttı. Ayrıca Batı Avrupa’da, Almanya’da da kadın istihdamı seviyesi, 1960’ların sonrasında düşmeye başlayana dek yüksek kaldı.

Bütün Avrupa’da Aile Ödeneği sistemlerinin başlatılması veya hâlihazırda mevcut olanların genişletilmesine odaklanan nüfus politikaları, genellikle başka ekonomik teşviklerle birlikte denendi ve uygulandı. Fransa, geleneksel olarak yüksek olan kadın istihdam seviyesini düşürmeye başladı ve kadınların eve geri dönmesine imkân sağlayacak *salaire unique* (tek maaşlı aile) uygulamasına geçti.³²

Söz konusu tedbir yalnızca bu kadınları kandırmayı değil, doğum oranını artırmayı da hedefliyordu. Bütün bu nüfus politikalarının asıl hedefi, kadın ile aile topluluğu arasındaki ilişkiyi yeniden inşa etmektir. Savaş ve savaş sonrası süreçteki deneyimleri kadınlara, geniş olsun ya da olmasın *aile topluluğunun* ücretsiz ve erkekler gittiğinde de geri döndüğünde de

tanti politici di base, Torino: Einadi, 1971 (“Margitt”’in biyografisi ve kitap-taki sonuncu biyografi: “Girl”).

31 Bu yeniden yapılanma için kullanılan araçlardan hiç de önemsiz olmayanlardan bazıları Kutsal Yıl’la ilgili kampanyalar ve Maria Goretti ve Domenico Savio’nun kutsanmasıdır.

32 Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 207.

kadınları *tamamen savunmasız bırakan* bir iş örgütlenme merkezi olduğunu, topluluğun onları *üremeye zorladığı* *çifte bir şantaja maruz bıraktığını* fark ettirdi: Bu *çifte şantajı*, kadınlardan uysalca “ev işlerine” geri dönmelerini bekleyen işverenler ve erkekler yapıyordu.

“Ortak çıkar”a ve aileye bağlandıkları *göbek bağını kesmek*, savaşın hemen sonrasında kadınlar için *gitgide daha önemli bir mesele haline geldi*.

Kopuş, her şeyden önce, doğurmanın, yani aile yapısı içinde yerine getirilen, aşırı iş yükü yaratan ve hayat tarzını kısıtlayan bir görevin reddedilmesiyle başladı.³³ Kadınlar için savaş sadece “dokuz ay karınlarında taşıdıktan sonra doğurdukları çocukların” katledilmesi anlamına gelmiyordu, aynı zamanda kadınların hayatlarını riske atarak yaptıkları işin koşullarına yöneltilecek ölümcül bir saldırı demekti.

Dolayısıyla Avrupa çapında yayılan doğurma karşıtı mücadele, kadını korumak yerine güçsüzlüğe mahkûm eden bir örgütlenme olan *ailenin örgütlemesine karşı bir mücadele*ydi ve hep öyle olagelmisti.

Sonuç olarak, aile içinde başlayan bir isyan, *aile biriminin sınırlarının ötesine, onun temeli olan topluluğa*, aileyi sürdüren ve ona model olan topluluğa *doğru genişledi*: köylere, özellikle ücrete erişimin kısıtlı olduğu Güney İtalya’da kadınların şehirlerde ve kasabalarda idare edebilmesine yardım eden şehirli akraba ve arkadaş ağlarına yayıldı. Bu anlamda, kadınların Avrupa çapında önünü çektikleri *hareketin büyümesi, yayılması ve gelişmesi, erkeklerin sürdürdüğü hareketin gidişatını da bir yere kadar belirlemekteydi*.

Kadınlar kırsal alanlardan kentlere göçün, küçük toprak sahiplerinden (ortakçı ya da küçük çiftçi ailelerden), aile

33 Roland Pressat, a.g.e. Ayrıca bkz. Giorgio Mortara, “L’Italia nella rivoluzione demografica 1861-1961”, *Annali di Statistica*, anno 94, serie VIII, vol. 17, Roma 1965; Massimo Livi Bacci, “Il declino della fecondità della popolazione italiana nell’ultimo secolo”, *Statistica* anno XXV, n. 3.

mülkiyetinde olan ve yönetilen çiftliklerden,³⁴ köylerden ve küçük kasabalardan göçün başını çektiler. Hâlâ yürürlükte olan Faşist yasalar tarafından dayatılan yerleşim kısıtlamalarına rağmen göç ettiler. Göç, daha sonradan görüleceği gibi, kadınların sosyal çevreleriyle özdeşlik kurma eksikliklerini, bu çevrenin dayattığı hayatın bedelini ödemeyi veya bu hayatı kabul etmeyi reddettiklerini gösteren yaygın, çok geniş bir hareketti. *Evlilik de bu çevreyi reddetmenin bir aracı olarak kullanılacaktı.*

Ellili ve altmışlı yıllarda İtalya gibi ülkelerde evliliğin reddedilmesi genellikle bu şekilde kullanıldı.³⁵ İtalya'da, evde dolayısıyla ücretsiz çalışan kadın işçilerin sayısının, ev dışında ücretli işlerde çalışan işçi sayısına oranla yüksek olması, diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında İtalya'daki durumu bir hayli değiştirdi. Dolayısıyla kadınların aile içindeki koşulları savaş sırasında ve savaş sonrası dönemde açıkça gözler önüne serilmiş olsa da, *kadın olarak içinde bulundukları koşullara karşı isyan etmeleri, sadece evliliğin reddi biçiminde olamazdı.*³⁶

Savaş boyunca ev işi yükünün artması, malların fiyatlarının yükselmesi ve zor elde edilmesinin sonuçları, hâlihazırda anlatıldı. Yiyecek karnesi uygulaması savaş sonrası dönemde 1947³⁷ yılına kadar devam ederken, 1938-1945 arasında yarıya inen milli gelir "1949'a kadar asla savaş öncesindeki seviyesine yükselmedi."³⁸ Dahası, 1948'de üretim 1938'deki seviyesine ulaşmış olmasına ve 1960'larda kişisel ve milli gelir neredeyse ikiye katlanmasına rağmen *"İtalya'da kişi başına düşen milli gelir, hâlâ Avrupa'daki en düşük milli gelir düzeylerinden biriydi."*³⁹

34 Bu, şu an devam eden ve yakın zamanda sonuçlarının açıklanması beklenen sayısız araştırmadan birinin konusudur.

35 Bkz. Massimo Livi Bacci, a.g.e.

36 Bkz. Leopoldino Fortunati, a.g.e.

37 Shepard Bancroft Clough, a.g.e., s. 370.

38 a.g.e., s. 378.

39 a.g.e., s. 388.

Bu durumun, kendilerine ait bir ücretten yoksun bırakılmış ve en fazla kocalarının maaşlarına mecbur edilmiş kadınlar için, iş ve bağımlılık bakımından ne anlama geldiği, istatistiklerde açığa çıktı. Bu istatistikler, az gelişmişlik hastalığı denilen hastalıklardan, vitamin eksikliğinden ve kan dolaşımı yetersizliğinden ölenlerin çoğunlukla kadın olduğunu gösterdi.⁴⁰ Bir diğer deyişle, başta kırsal kesimde olmak üzere başka pek çok yerdeki kadınlar başkalarının, yani kocalarının ve çocuklarının doyduğundan emin olmak için, bir şey yemeden yatağa giriyor,⁴¹ saatlerce ayakta duruyor ve neredeyse bütün gün elleri sudan çıkmıyordu.⁴²

Şehirdeki kadınlar ve çocukların ise çok daha fazla beklentisi vardı. Romita'nın yazdığı gibi:

Savaşın sonra fahişelik, daha da kötüleşen bir yara gibi devam etti. Bu konuda da kesin emirler verdim... ama bu sorunla baş etmek için iyi, verimli, iyi eğitilmiş polis kuvveti şarttı...⁴³ Gençlik çılgınlığıyla ilgili denecek ne var ki? Bu özellikle büyük şehirlerde büyük bir problem idi... Hemen komut verdim... ve polis, genellikle yasadışı ticarete sokulan ve başka kötü yollara girme tehlikesi altında olan terk edilmiş çocukları bulmakta (yani görevlerini yerine getirmekte) başarısız olmadı. En kötü durumdakileri ıslah etmeye, çeşitli kurumlarda ulaşılabildiğimiz az sayıda yere onları yerleştirmeye çalıştık. Öbür durumlarda ise yalnızca ailelerini uyarayabiliyorduk...⁴⁴

Anlatılan durum yeni değildi. Ama tüm bunlar sadece savaş sırasında ve sonrasında neler yaşandığını tartışmak için

40 Bkz. İtalya İstatistik Yıllığı, ISTAT. Oysa bilim, ev işlerinden kaynaklı ve istatistiki olarak mantıksal bir yorum gerektiren zararı hiç hesaba katmaz.

41 "Ücretli olanlar ve ücretli çalışmaya yazgılı olanlar daha iyi beslenirler," kimin daha çok çalıştığının hiçbir önemi yoktur. Bu açıdan bakıldığında *kentleşmenin çok da bir fark yaratmadığına inanıyoruz*.

42 Bu dönemde elektrikli ev aletlerinin en önemli ithal ürünler arasında olduğunu keşfetmek, bu bakımdan çarpıcıdır (Bkz. Shepard Bancroft Clough, a.g.e., s. 407).

43 Giuseppe Romita, *Dalla monarchia alla Repubblica*, Pisa: Editore Nistri-Lischi, 1954, s. 41

44 a.g.e. s. 41.

söylenmedi, aksine bu istatistikler, bazı gerçekler ve (şimdiye kadar politik tartışmada göz ardı edilmiş olan) bir takım önemli konuların analizleri, üretim ve yeniden üretim ilişkisindeki keskin kopuşun izlerini takip etmek ve bulmak için ortaya serildi. Bu, bütün toplumsal alanların ayrışmasına neden oldu; göç ise bu kopuş ve onun sonucundaki toplumsal çöküş üzerine temellendi. Kadınlar bu noktadan sonra kendilerini, önceden beri kendi yollarını çizmek için ayrılmak istedikleri topluluktan tam anlamıyla ayırmaya başladılar. Göç başlamadan önce bile, topluluğun kadınlara verecek hiçbir şeyi yoktu.

Ama bu tartışmayı sonuçlandırmadan önce, *tarım işçilerinin mücadelelerinin* kadınlar için ne ifade ettiğine bakmak gerekir. Birçok insan (reformist programın bütün belirsizlikleriyle birlikte) “çiftçiye toprak” sloganının geri kalmışlığı konusunda ortaklaşsa da, burada ilgimizi çeken bir başka “geri kalmışlık” ya da daha iyi bir ifadeyle güçsüzlük vardır. *Proleter ailenin sadece sermayenin isteği doğrultusunda değil derinlemesine değiştiği bir zamanda*, kadınların hâlâ erkeklerin mücadelelerinden faydalanabileceklerine dair umut taşımalarından kaynaklanan güçsüzlükten bahsediyoruz.

Kadınların örgütlenmesinde söz haklarının bulunmadığı hareketlere katılıp kırmızı bayraklar ve su fiçileri taşıyarak toprağı işgal ettikleri, erkeklerle ve gençlerle, yani polis için savunmasız hedef olanlarla birleştikleri ayaklanmalar döngüsü, her koşulda erkeklerin kitlesel göçü nedeniyle sona erecekti. Angelina Mauro’nun ölümü dönemin bitişine işaret etti.⁴⁵ Göçten sonra geride sadece kadınlar, çocuklar ve yaşlı insanlar kaldı.

Şimdi Kuzeye giden göçmenler, öncekilerden, yani Amerika’ya göç edenlerden çok daha az para gönderebiliyorlardı. Aslına bakılırsa parayı eve göndermeye, başkalarına bakmaya pek de istekli değildiler. Bu yüzden genç kadınlar iş aramaya başladı. Bir çeyizi

45 Melissa isyanı sırasında yaralanan Angelina Mauro, Crotone'deki hastanede sekiz gün geçirdikten sonra 9 Kasım 1949 gününde öldü.

düzecek parayı ancak getirecek olsa da şehirlerde ev hizmetçiliği, evde parça başı iş, mevsimlik işler gibi her tür işi aradılar.

Kırsal alandaki mücadelelerinin olumlu yanı, kadınların, toprak sahibinin karısına ücretsiz hizmet vermesi gibi utanç verici bir gelenekten kurtulmaları oldu.⁴⁶ Kocaları göç edip tarım işçiliğinden fabrika işçiliğine geçtikçe, çiftliklerde çalışan kadınların retleri daha da keskinleşti. Aynı zamanda, artık tarımsal emek piyasasında daha az erkek olduğu için ücretleri günde 400 lireden 1200-2000'e sıçradı.

Sonunda kadınlar, kendilerine ait bir miktar paraya sahip olmanın yanı sıra, her zaman düzenli olmasa da göç eden erkeklerin gönderdiği parayı da almaya başladı. Böylece kadınlar parayı ve erkeklerin bıraktığı mal varlığını ilk kez doğrudan yönetmeye başladılar. Hâlâ daha yaşlı aile üyeleri tarafından kontrol ediliyorlardı, ama yine de bu durum Güney İtalya topluluğunda kesin bir değişikliği göstermekteydi. Bazı kadınlar erkeklerin peşinden gitse de, büyük çoğunluğu gitmemişti ve bugün Güney İtalya'nın kadınlarla dolu olmasının sebebi budur. Eğer aile, kadına bağımlılıktan ve işten başka bir şey sunamıyorsa, kadınlar göçmen mahallesinde gerçekten her şeyin daha iyi olacağını nasıl umut edebilirlerdi? Bu yüzden kadınlar bir başka yol çizdiler.

III. Dışgöç bu kırılmanın içinde ve üzerinde temellenir, ama hızlandırıcı işlev görür ve bazı alanlarda kadınların zaten açılmış olan özerkleşme yollarını genişletir.

46 Bu sadece bir "gelenek ve alışkanlık" meselesi değildi. Bu pratik, kâğıt üzerinde de tasdik edilmişti. Toprak sahipleri ve "toprakta çalışanlar" arasındaki anlaşmalardan, kadınların ücretsiz çalışmasıyla ilgili bir maddeyi de içeren, örnekler şu çalışmada mevcuttur: Vincenzo Mauro, *Lotte dei contadini in Calabria*, Milano: Sapere, 1973. Dahası, *II Giorno*'nun 2 Eylül 1973 baskısında editöre yazılmış bir mektupta yazıldığı üzere, Trapani'de düzenlenen ve erkeklerin yanı sıra kadınların da katıldığı bir balıkçılar kurulu toplantısında biri, "Tekne sahiplerinin, sadece, eşleri tekne sahibinin evinde bedavaya çalışacak olan balıkçıları seçmelerine daha fazla katlanmayacağız!" diye haykırmıştır.

a) İtalya Örneği

İtalya'dan Almanya'ya yapılan göçle birlikte, Kuzey ve Güney İtalya'da *kadın mücadelesi radikalleşti* ve diğer Avrupa ülkelerinde de benzer biçimde yeniden yapılanan mücadelelerin birçok özelliğini aldı. *Dışgöç, savaş sonrasında Avrupa'da işçi sınıfının yeniden yapılandırılması sürecindeki temel etmendir*. Hem kadın hem erkek emeğinin değerine karşı ağır bir saldırı olarak kullanıldı: ilk olarak savaş sırasında açığa çıkan bir saldırı. Göçün bu amaçla kullanılması, proleter topluluğun örgütsel yapılarının çöküşü ile birlikte bütün toplulukların yerinden edilmesi ve yeniden üretim imkânlarına yapılan saldırı üzerinde temellendi.

Saldırının asıl yükünü yeniden üretim taşımak zorunda kaldı ve böylece proletarya fabrikaya girmeye, uluslararası işçi sınıfının parçası haline gelmeye zorlandı.

1943'te Sicilya'daki kadınlar, köyün kısıtlı bir biçimde de olsa sunduğu topluluk hissini savunmak için faşist hükümetin ailelere verdiği evleri yaktılar. Topluluğa içkin çelişkilerin farkında olmalarına rağmen bunu yaptılar. Ama erkekler göç ettikten sonra, bu gerilim ve çelişkiler patladı; köy artık onlara hiçbir şey sunmuyordu.

Göç ve göçün güvencesiz ilişkilerin doğasını açığa çıkarması sayesinde, kadınların reddetme ve bu reddi devlet politikaları ve kontrolü üzerine temellendirme yönündeki eğilimlerinin seyri takip edilebilir. Devletin ekonomik büyüme için planlamalarına, sayısız çocuğa bakmak, saatlerce eve ve tarlalara bağlı kalmak anlamına gelen, kişisel özgürlük ve özerklikten yoksun ve hep başkalarına, aileye, erkeklerin yokluğunda daha yaşlı kuşağın hüküm sürdüğü köye bağımlılık konumunda bırakan planlamalara boyun eğmeme eğilimleri gözlenebilir. Güney İtalya'da, sadece yaşlıların kaldığı ve kadınların geniş bir hanedeki ve tarladaki işin çifte yüküyle karşı karşıya olduğu bir ailede, erkeklerin dışarıdan gönderdiği paraları yönetmek,

kadınların artık kabul etmeyecekleri kişisel bir bedel ödemek anlamına geliyordu.

Bu durum hem Güney hem de Kuzey İtalya'da yaygınlaşmıştı. Kuzeyde, özellikle küçük köy çiftlikleri için doğrudu. Devletin, kadınları saatlerce toprakta çalışmaya bağlamayı ve yalıtmayı istediği her yerde, kadınlar kaçtı ve toprağı terk etti. *Women Against the Family* (Kadınlar Aileye Karşı) adlı çalışmasında Leopoldina Fortunati, İtalya bağlamında, kadınların aileye karşı mücadelelerinin çiftlik emeğine karşı mücadeleleri üzerinden nasıl geliştiğini gösterir. Fortunati, kadınlar ücretlerini yeni yöntemlerle yönetmeye başladıkça, mücadelenin de ne kadar yayıldığı ve yoğunlaştığını dile getirir.

Kırsal kesimden şehir ve kasabalara göç, hükümetin kontrol etme yönündeki tüm girişimlerine ve "oturma hakkı sadece işi olanların hakkıdır ve iş sadece oturma hakkı olanlara verilir" şeklindeki kısıtlamalara rağmen geniş ölçekte gerçekleşti.

Kadınlar bu dönemde diğer stratejiler arasında evliliği, toprağı terk etmenin bir yolu olarak kullandılar. Onları şehre götürmeyecek ya da götüremeyecek erkeklerle evlenmeye daha az istekliydi. ⁴⁷ Şehre taşınmak, yalnızca, çok kişi yerine bir kişi için çalışmak değil, ailenin ve köyün baskısından özgürleşme anlamına geldiğinden, aynı zamanda çocukların sayısını sınırlamak ve kontrol etmek için de daha fazla fırsat demektir. "Hipotezlerimiz doğrulandı... gönüllü doğum kontrolü ilk ve nüfusun diğer kesimlerine nazaran en hızlı biçimde şehir nüfusu içinde yaygınlaştı. Gönüllü kontrol, daha düşük bir evlen-

47 Bu bilinen bir gerçektir. Bugün Kuzey İtalya'daki çiftliklerde kalan erkekler giderek artan bir şekilde Güney İtalya'da "evlilik ticareti yapan" bazı kadın ve erkeklerin hizmetine başvurmaktadır. Böylelikle, bir fotoğraf takası sonunda, kendi başlarına göç etmenin yolunu bulamayan (Campania, Lucania ve Sicilya'nın bazı ücra köylerindeki) kadınlara ulaşırlar. Fakat bu kadınları, sadece tarım işçileri değil, "8 saat" çalışma gününe kavuşamamış işçiler de aramaktadır.

me oranıyla birleşince doğum sayısı üzerinde kayda değer bir etki yarattı.”⁴⁸

İtalya’da 1861 ve 1961 arasında doğum oranlarındaki düşüş üzerine yazan Giorgio Mortara’ya göre “Doğum kontrolünün denendiği yerlerde, evlenmeme ya da geç yaşta evlenme yüzünden, toplam evli çift, özellikle genç evli çift sayısının düştüğü görülebilir; doğum kontrolünün ve hamileliğin sonuçlarını önlemenin sıklıkla uygulandığı yerlerde, bazen evli çift sayısında artış da görülebilir.”⁴⁹ Mortara, hipotezimizi doğrulayarak şöyle devam eder: “Nüfusun gitgide şehir merkezleri ve banliyölerde yoğunlaşması, doğumları sınırlandırmak için tasarlanmış pratiklerin yayılmasını teşvik etti.”⁵⁰

Şehir, proleter kadın için daha fazla güç anlamına geldi ve gelmektedir. Şehirde kadınlar, yalnızca çocuklarının sayısını kontrol edebilir hale gelmekle kalmazlar, aynı zamanda hem kendi hem de çocuklarının hayat kalitesini artıracak daha fazla imkâna da kavuşurlar.

b) Fransa Örneği

Kırsal kesimden şehre, yeniden üretim üzerinde daha fazla etki ve kontrol sahibi olma yönündeki hareket, kadınlar açısından bütün Avrupa çapında yaşanan bir olguydu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa genelinde kadınlar, toplumsal dokunun Güney İtalya’dan daha iyi ayakta kaldığı ya da daha az çözüldüğü bölgelerde bile üreme yönündeki taleplere karşı savaşılmaya başladılar. Her yerdeki kadınlar, yeniden üretim için ödedikleri bedeli çok yüksek buluyor ve bunun getirdiği bağımlılığı ve yalıtılmışlığı kabul edemiyorlardı.

48 Massimo Livi Bacci, a.g.e., s. 410. Ayrıca, evli kadınların bekar kadınlara oranı için Grafik 3’e, evlilik içi doğum, genel doğum ve evlilik dışı doğum oranları için Grafik 2,1 ve 12’ye bakınız.

49 Giorgio Mortara, a.g.e., s. 6.

50 a.g.e., s. 6.

Fransa'daki durum İtalya'daki duruma en yakın olardı.⁵¹ Devlet kadın istihdamını dereceli olarak daha da düşük bir seviyeye indirdi. Buna rağmen ve kısmen buna karşı harekete geçen kadınlar, tarımı ve küçük aile şirketlerinde çalışmayı terk etti. Dahası, Fransız kadınlar, doğum kontrolü üzerinde, Avrupa'nın diğer yerlerindeki kadınlardan daha önce bir miktar güç elde ettiler.⁵² Bu kontrol, başkentin savaş sonrası yeniden inşası planlarında problemler yarattı. 1945'te De Gaulle, Fransız kadınlarını "12.000.000 güzel bebek"⁵³ doğurmaya çağırdı, aynı zamanda Fransız hükümeti, açıkça "yeniden nüfuslandırma"⁵⁴ olarak görülebilecek bir hareketle Cezayir'den göçü teşvik etti.

Bu, De Gaulle'ün grotesk çağrısının, Cezayir'den göç ile hemen çözüldüğü anlamına gelmez. Asıl mesele, sadece, işçi sınıfının niceliksel olarak yeniden yapılandırılması değildi, devlet açısından mesele daha ziyade, bu yeniden yapılandırma planını tehdit eden kadın mücadelelerini etkisizleştirmekti. Fransa'nın savaş sonrası demografik politikaları⁵⁵ ile kadın

51 20. yüzyıldan önce Fransa, kadın istihdamında köklü bir geçmişe sahip olması bakımından ABD ve İngiliz İmparatorluğu'yla karşılaştırılabilir. Fakat yüzyılın başında, bu istihdam düzeyi çoktan azalmıştı. 1906'daki nüfus sayımında çalışan kadın sayısı 7.694.000 iken, 1962 yılında bu sayı 6.585.000'dir.

52 Bkz. William J. Goode, a.g.e. s. 53.

53 Marie-Françoise Mouriaux, *L'emploi en France depuis 1945*, Paris: Librairie Armand Colin, Collection U2, 1972, s. 35

54 "1958 ve 1965 yılları arasında Fransa nüfusunda görülen %52,4'lük artışın %47,6'lık kısmını gelen göçmen sayısındaki artış, geri kalanını ise bebek ölüm oranındaki düşüş oluşturur. "Les Travailleurs immigrés parlent", *Les Cahiers du Centre d'Etudes Socialistes*, sayı 94-98, Eylül - Aralık 1969, Paris, s. 19.

55 Aile yardımlarının, tek maaş uygulaması yanında başka uygulamalarla tamamen yeniden düzenlenmesi söz konusuydu. "II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 12 Nisan 1945 tarihli bir kararnameyle, High Consultative Committee on Population and the Family (Nüfus ve Aile Yüksek Danışmanlık Kurulu) kuruldu." (*The Population Council, Country Profiles: France*, New York, 1972 Mayıs, s. 8). Bu kurul, tüm diğer Avrupa ülkelerinde uygulanan aile yardımı sistemlerini de dikkate alarak, aile yardımı sisteminde birçok değişiklik yaptı (bkz. s. 9-10).

istihdamının uyumlu şekilde düzenlenmesi⁵⁶ ve Cezayir göçünün “yapısı” arasındaki bağlantı açıktır. Cezayir göçü, daha önce söylediğimiz gibi, yeniden nüfuslandırma politikası olarak tasarlanmıştır: işçi sınıfının yeniden yapılandırılmasına yönelik bir politika olduğunu söylemek daha iyi olur. Cezayirli kadınlar, çocukları ve kocaları ile birlikte geldiler ve daha fazla çocuk doğurmaya,⁵⁷ fabrikaya gitmek zorunda kalacak çocuklar doğurmaya devam ettiler.

Bunun matematiksel değil politik bir ilişki olduğu ve politik terimlerle anlaşılması gerektiği bir kez daha vurgulanmalıdır. Çok az sayıda politikacı bunu kabul ve hatta fark etse bile⁵⁸, maddi teşviklerin sağlanması ve kadınların dışlanması ya da marjinalleştirilmesi yoluyla düzenlenmemiş, “kabul edilemez” bir nüfus artış oranı ile göç politikalarının kullanımı arasındaki ilişkinin uzun bir tarihi vardır.

Daha önce söylediğimiz gibi, Fransa’da kadın mücadelelerinin seçtiği yol, İtalya’dakine çok benziyordu. Kırsal kesimden şehre toplu göç oranı çok büyüktü. 1910’dan 1954’e kadar her dört tarım işçisinden biri toprağı terk etmişti. 1954 ile 1962 arasındaki dönem için de aynı oran geçerlidir. 1962’den sonra

56 1949 tarihli McCloy planından 1950 tarihli Schuman planına kadar, Avrupa ekonomik entegrasyonu “ileri derecede emek yoğun sektörlerin korunması ve büyütülmesiyle kazanılan, düşüşte olmayan sabit bir ücrete, yani emek gücünün aşağı doğru tabakalaşmasının genişlemesine ... dayanan bir politik proje”nin kârlılığını varsaydı.

Bu proje “yeni ve politik olarak zayıf pek çok emek kesiminin fabrika üretimine kitlesel katılımı anlamına geliyordu... kadın emek gücü bu projeye ancak kısmen alındı... Kadınlar vasıfsızlaştırılmaya karşı direndiler...” Franca Cipriani, *Proletariato del Maghreb e capitale europeo*, bu kitap içinde bkz. Alessandro Serafini vd. *L'operaio multinazionale in Europa*, Milano: Feltrinelli, birinci basım: Mayıs 1974, ikinci basım: Ocak 1977, s. 79.

57 Şu sıralar Cezayirli kadınlar da “sosyal hizmet uzmanları” tarafından verilen “ev ekonomisi dersleri”yle bu görevi yerine getirmeye zorlanıyorlar.

58 Fakat Maria Francois Mouriaux, Fransa’daki istihdam eğilimleriyle ilgili olarak şöyle yazmıştır: “Doğum oranının çok düşük olması nedeniyle, ülke dış göç alma yoluna gitti.” (Marie-Francois Moureaux, a.g.e., s. 29.)

ise bu oran hızla artmıştır.⁵⁹ 1906'da 3,329,000 kadın çiftçi ve tarım işçisi varken, bu sayı 1962'de 1.272.000'dir.⁶⁰

*Genç kadınlar, kırsalı terk etme konusunda erkeklerden bile öndeydi. "Kırsalda kalmak isteyen genç köylüler boş yere eş arıyorlardı. Bütün kızlar, anneleri gibi muamele görmemek için, yani "şömine kraliçesi" olmak ya da bir köle gibi muamele görmek yerine şehre kaçmıştı."*⁶¹

Kırsaldaki okullar, erkek çocuklara tarım bilimi ve tarım makineleri, kızlara ise ev ekonomisi dersleri verdi.

Taşradan kaçış, bireysel yalıtılma ve kölelikten, geri kalmışlıktan kaçıştan daha fazlasını ifade ediyordu. Tarımda millileşmenin bile kadını kurtaramadığı çifte işten, yani hem evde hem tarlada çalışmaktan kaçış demekti. Devlet kadınları bir kez daha eve ve taşraya göndermeye çalıştı ve bilinen hiçbir ekonomik teşvik kadınları yeniden üretim işlevini yerine getirmeye razı edememesine rağmen, onlardan yeniden üretim işini yapmalarını talep etti. Bu bağlamda, 1920'de kürtaşı ve korunma reklamlarını yasaklayan yasaların kabul edilmesi, 1932'den sonra doğum oranını istenen düzeyde yükseltmeyi başaramadığı için⁶² Fransız hükümetinin *bir aile yardımı sistemi* kurmak zorunda kaldığını belirtmek önemlidir.

Savaşın sonra bu yardımlar, örneğin tek maaşlı aile uygulaması, çelişkiler barındıran tehlikeli bir iyileştirme yöntemi, yani büyük miktarda ev işinin hiçbir ücret almadan kadınlar tarafından yapıldığı geleneksel sistemi tehdit eden bir yöntem haline geldi. Bu yardımların para olarak karşılığı çok fazla değildi, ama kadına devlet tarafından aylık düzenli katkı sunuyordu. 1945'te İngiltere'de Aile Yardımı olarak kurumsallaştıran

59 *Les travailleurs immigrés parlent*, a.g.e., s. 20.

60 Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 206

61 a.g.e.

62 1942'de *Code de Famille*'nin onaylanmasıyla birlikte bu girişim, bir adım daha ileri taşındı.

programla benzerlikler taşıdığı açıktır – her ikisi de doğum oranının uluslararası seviyede düşmesine karşı olumlu bir tutum geliştirmeye çalışıyordu.⁶³

Tek maaşlı aile uygulamasıyla ödenen para miktarı az da olsa, kadınlar bu parayı kayıt dışı işlerden elde ettikleri ödemelerle birleştirip biriktirmek için çaresizce uğraşıyordu.

Eğer kadınlar kayıt dışı yaptıkları işleri beyan ederlerse, devlet yardımı otomatik olarak kesilirdi. Dolayısıyla, parça başı çalışan işçiler, ev hizmetçileri ve yarı zamanlı işçiler ödenek almama korkusuyla yaptıkları işleri beyan etmediler.⁶⁴

Fransız kadını için şehirde iş bulmak, sabit bir gelir bulmaktan daha zordu.⁶⁵ Avrupa entegrasyonunun altında yatan hedef, söylemiş olduğumuz gibi, kadın emek gücünü daha da marjinalleştirmek ve ona karşı ayrımcılık yapmaktı. Yine de, kadınların daha önceden erkeklere ayrılmış endüstriyel sektörlerde çalıştırılmaya başlanması, bir yenilikti.

63 Daha ayrıntılı biçimde incelediğimizde şunu görürüz: Aile Yardımları, evli olsun olmasın aldığı parayı “kesinlikle çocukları için harcayacak olan” anneye veriliyordu (İtalya’daki gibi babanın maaşına eklenmiyordu); böylece (tekrar iktidarda olan) işçi hakları savunucularının arzuladığı ve desteklediği niteliksel gelişme, genel sosyal yardım politikaları sayesinde güvence altına alınmış oluyordu.

64 Öte yandan biliyoruz ki, her ülkede, kayıt dışı yapılan işlerin beyan edilmemesinin, emekli maaşı alma hakkını ya da aile yardımı alma hakkını kaybetme gibi bir dizi nedeni vardı. İşte bu yüzden, Fransa’da olduğu gibi, istatistiki verilere dayanarak kayıt dışı piyasaların boyutunu net biçimde söyleyebilmek çok zordur. Fakat hem ücretli çalışan kadınların yüzdesinin düşüklüğünü hem de devletin bağımsız bir gelire sahip olmak isteyen kadınların emeklerine savaş sonrası dönemden itibaren yaptığı ayrımcılığı dikkate alırsak, bu piyasanın çok geniş olduğunu kolaylıkla varsayabiliriz.

65 Yine de hizmet sektöründeki istihdam azımsanmayacak seviyededir. Bu da Avrupa çapında bir olgudur. Fransa’yla ilgili olarak bkz. François Lantier, *Le travail et la formation des femmes en Europe. Incidences de la planification de l’éducation et du changement technologique sur l’accès aux emplois et aux carrières*, La Documentation Française, Bibliothèque du Centre d’Etudes et de Recherches sur les Qualifications, num. 4, Ekim 1972, s. 44. Bilhassa bakınız, Grafik XIII, s. 45.

Aslında sanayide kadın istihdamı yüzyılın başından beri mutlak ve görelî olarak düşmekteydi. Savaş sonrası süreç boyunca, kadın emek gücündeki bu düşüş miktarının dağılımında önemli değişiklikler görüldü. Bunun önemli bir örneği, tekstil sektörünün yeniden yapılanma tarzında bulunabilir; bu sektörde yeni, daha çok yetenek gerektiren ve daha çok ücret ödenen işler yaratılmış ve bunlar çoğunlukla erkeklere verilmiştir. Tekstil sektöründeki emek gücü piyasasından dışlanan kadınlar, elektronikte ve metal işleme endüstrisinde düşük nitelik gerektiren konumlarda iş buldular.

1954'ten 1962'ye kadarki dönemde, kadınlar büyük oranda makine endüstrisine girdiler. Bu sektörde istihdam edilen kadın sayısı %42,1 oranında bir artışla 136.646'dan 194.222'ye çıktı. 1962'den sonra durum neredeyse sabit kaldı. Aynı dönem boyunca (1954-1962) elektrik endüstrisinde istihdam edilen kadınların sayısı 65.500'den 114.000'e yükseldi (%74 artış). Yine bu dönemde kimya sektöründe çalışan kadınların sayısı 92.196'dan 104.540'a yükseldi (%13,4 artış) ve gıda sektöründe kadınların sayısı %8,8 oranında arttı, ama bu sektörde binlerce mevsimlik işçi⁶⁶, kalıcı işçilerin rakamına eklenmelidir. Kadın istihdamında bir miktar artış da ilaç, kozmetik ve plastik maddeler üreten fabrikalarda görülmüştür.

Hem porselen ve ayakkabı gibi geleneksel olarak kadınla özdeşleşmiş sektörlerde hem de makine endüstrisi gibi yeni sektörlerde, kadın işçiler her zaman en düşük konumlara yerleştirildi. Tek istisna, giyim sektöründeki atölyeleri idare eden kadınlardır. Ama bu işler de yetenek gerektirmiyorlardı, yalnızca denetimle ilgiliydiler.⁶⁷ Elektrik sektöründe yetenekli kadın işçi hiç yoktur, çünkü yetenek gerektiren iş erkeğe ayrılmıştır. Sanayide teknisyen olarak işe alınmış kadınların sayısı

66 François Lantier, a.g.e., Grafik XIII, s. 45. Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 208.

67 François Lantier, a.g.e., s.54.

tamamen önemsizdir.⁶⁸ Madeleine Guibert'in belirttiği gibi, otomasyonun devreye girmesi, "kadınların sınırlandırılmasına önem verme" gibi bir sonuç yaratmıştır.⁶⁹

c) Cezayir Örneği

Savaş sonrası dönemdeki 1950'lerde Fransa'nın nüfus politikaları, kadın istihdamı ve göç arasındaki yakın ilişkiye dair analizin, Cezayirli kadınlar için ne anlama geldiğini ele almadan bitiremeyiz. Göçün Mağrip veya Türkiye gibi bölgelerdeki etkisinin güney İtalya'dakiyle benzer olup olmadığını sorgulamamız gerekir. İtalya'da göçün topluluğu parçalayacak güçleri, özellikle kadınlara gönderilen paraları ve kendilerine ait az miktardaki ücreti⁷⁰ yönetirken kazandıkları ve onlara daha büyük özerklik alanı ve güç veren yeni deneyimleri harekete geçirdiğini söyledik. Peki bu, Cezayir gibi bölgeler için de doğru mu?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, *Cezayir topluluğu gerilimlerden ve kadınlara yönelik baskıcı fikirlerden yoksun değildi*. Cezayir topluluğunda kadına yönelik şiddet vardı ve hâlâ var. Cezayir devleti, devrimden önce de sonra da, kadınlara karşı her zaman sertti. Kadınlar erkeklere ve devlete karşı her gün mücadele içindedirler. Kadınların Cezayir'deki konumları, erkeklerin işlediği kadın cinayeti ve cinayet teşebbüsü⁷¹, kadınların intihar ve intihar teşebbüsü ve annelerin, özellikle evli olma-

68 a.g.e., s.54

69 a.g.e., s.55.

70 Daha önce bahsettiğimiz tarım işçilerinin durumuna ek olarak, Kuzey İtalya ile karşılaştırıldığında Güney İtalya'da daha yaygın olan ve aynı zamanda mevsimlik geçici istihdamın olduğu pamuk endüstrisine de bakınız: "Il lavoro a domicilio," *Quaderni di rassegna sindacale*, anno XI, no. 44-45, Eylül-Ekim 1973.

71 Genel olarak Arap kadınları (ama Mağrip'teki kadınlar en azından klitoridektomiye-klitoris sünnetine maruz bırakılmazlar) için bkz. Yussef El Masry, *Il dramma sessuale della donna araba*, Milano: Edizioni di Comunità, 1964.

yan annelerin gerçekleştirdiği çocuk katli sayılarına bakılınca açıkça görülür.⁷²

Daha varlıklı kesimlerde bile evlilik, kadınlar sürekli karşı çıkmalarına rağmen, hâlâ aileler arasında pazarlık konusu olan bir anlaşmadır.⁷³ Artık buna boşanma dense de, bu anlaşmadan geri dönme ihtimali yine de vardır; ama Cezayirli kadınların durumu göz önünde bulundurulduğunda bu geri dönme ya da boşanma tam bir trajediydi ve hâlâ öyledir.⁷⁴

1972'de bu durumu sürdürmek için De Gaulle'ün 1945'teki "12 milyon güzel bebek" doğurma sözünü Cezayirli devlet adamı Boumediene de benimsedi. Sivil hizmet için gönüllü öğrencilere "nüfus patlaması" konusunda konuşma yaparken "ben kişisel olarak sorunun aile planlamasında değil kalkınmada

72 Cezayirli Fadela M'Rabet'in *Les Algériennes* (Paris: Maspero, 1969) isimli kitabı -Cezayir'de alım satımı yasaklanmış olan bir kitaptır- kadınlardaki çok yüksek intihar oranlarına ilişkin kanıtlar sunar. Dahası, bu yüzdeleri değerlendirirken kadınların her zaman daha az sayıldıklarını unutmamalıyız; doğumları ve ölümleri gibi intiharları da, hatta camdan atlamak fakat kurtulmak gibi başarısız intihar girişimleri de kaydedilmiyor olabilir. İntiharlar kayıtlara umumiyetle "kaza" ölümleri olarak geçer. Bekâr kadınlar arasında, mümkün olan tek doğum kontrol yöntemi olarak bebek öldürmeler de çok yaygındır (s. 169).

73 Cezayirli kadınlar anne babalarının karar verdiği zamanda onların karar verdiği kişiyle evlenmeye mecbur bırakılır. Bu durum üniversitede bir kaç ders almayı başarabilmiş düşük eğitilmiş azınlık için de geçerlidir. Fakat unutmamalıyız ki, kural olarak, kadınlar, başlasalar bile, ilkokul ikinci sınıftan sonra okuldan alınır. Bugün, üniversitede bir kaç dersten öte doğum kontrol haplarına da ulaşabilmiş bu küçük azınlık, evlilikte bu hapların son derecede spesifik bir kullanımı keşfetmişlerdir. Zorla evlendirilmeye direnecek güçleri olmadığından bu kadınlar evlenirler, sonra haplar sayesinde kısırmış gibi yaparlar; böylece kısa bir süre içinde, tıpkı istedikleri gibi, kocaları onları reddederek boşar.

74 Fakat Cezayirli kadınların büyük bir bölümü için kendi istekleriyle boşanma şansı çok azdır, bunun ilk nedeni içinde yaşadıkları maddi koşullardır, ama daha da kötüsü, çoğu kadın doğduklarında nüfusa kaydettirilmemiştir. Kadına bir mal olarak büyük değer atfeden Cezayir "medeniyeti", işin aslı, onların birey olarak var olduklarını görmezden gelir.

yattığını düşünüyorum”⁷⁵ dedi. Cezayir’de kalkınma Avrupa’daki gibi *yeniden üretim bedeli mümkün olduğunca düşük tutulmak zorunda olan* “sınırsız eme gücü arzıyla” kazanıldı. En azından bu konuda devrim sonrası Cezayir devleti, kadınların doğurmalarını güvence altına almak için sömürü ve tehdit etme geleneğini korudu.⁷⁶

Peki Güney İtalya’dan farklı gözüken bu bağlamda, göç etme kadınlar için ne gibi değişiklikler getirdi veya getirebildi?

1950’lerde göç etmiş Cezayirli genç erkekler *eşlerini nadiren yanlarına alıyordu*. Bir eş bulup başlık parası ve çeyiz masrafı için 500.000 lîret ödemeleri gerektiği ve Cezayirli bir tarım işçisinin ortalama yıllık gelirinin 200.000-250.000 lîret olduğu düşünülürse, neden evlenmediklerini anlamak kolaydır. Kocaları göç ettikten sonra Cezayir’de kalan kadınlar, kendilerini, yaşlanan bir topluluk içinde, kocaları, babaları ve erkek kardeşlerinin tahakkümü altında ve onların mülkiyetinde yaşarken buldular; para üzerindeki her türlü kontrolden mahrum bırakılmışlardı. Cezayirli göçmen işçilerin bazıları, bir eş alabilmek için yeterli para biriktirmeyi başarinca, Fransa’ya giden kadınlar ev işinin yeni bir boyutu ile yüzleşmek zorunda kaldılar. Ev işi miktarı artık sürekli artma eğilimi gösteriyordu, çünkü uzundur, Fransa’ya göç eden her göçmen ayakta kalmak için hali hazırda orada yerleşmiş olan bir ailenin yanında kalmak zorundaydı. Böylece yeniden üretimi tek bir kadın (ve onun küçük kızları) tarafından sağlanan ve sayısı giderek artan erkeklerden oluşan gruplar ortaya çıktı. Bu gruplara bakan kadın, aynı zamanda Cezayir’de kalan kadınların yerine de çalışmak zorundaydı. Bağımsızlık Savaşı’nı desteklemek, sa-

75 Boumedienne’nin kamu hizmeti gönüllüsü öğrencilere yaptığı bir konuşmadan, Moudjahid, 22 Temmuz 1972.

76 Hastanelerin durumu ve doğumla ilgili lezyonlarla ilgili olarak bkz. Ministère de la Sante, *Tableaux de l’economie algerienne*, Alger, 1970, s. 82-83.

vaşı finanse etmek için⁷⁷ Cezayir'deki gerillalar Fransa'daki göçmenleri vergilendirmeye başlayınca, zaten çok düşük olan ücretlerden alınan bu vergi, kadınların omuzlarına yüklenen ev işini daha da artırdı. Dolayısıyla Cezayirli göçmen kadınların, diğer bağımsızlık savaşlarındaki kadınlar gibi, savaşta zor bir rolü vardı.

Böylece, 1950'ler boyunca, Fransız hükümeti "kalkınma" problemini, göç alma politikası sayesinde, bedelini Cezayirli kadınlara ödeterek çözmeyi başardı. Aynı şekilde, *üretim ve yeniden üretim arasındaki ilişki problemini ve bunun imlediği mücadeleyi sürecini de çözmeyi başardı*. Kısaca, Fransız devleti ikinci Cezayirli göçmen dalgasını Cezayirli kadınların hem topluluk-taki hem de yeniden üretimdeki zayıflığı ve güçsüzlüğü üzerine inşa etti.⁷⁸

Belli bir sanayileşme seviyesini yakalamış -İtalya gibi- ülkelerde savaş ve savaş sonrası süreç, hem toplulukta hem de yeniden üretimdeki çatışmaları hızlandırıcı bir rol oynarken, aynı şey mevcut toplumsal doku nedeniyle Cezayir için geçerli değildir. Özgürlük savaşı bir yandan bazı toplumsal gerilimleri tetiklemesine rağmen, mevcut toplumsal doku yüzünden, kadınların, yeniden üretimin örgütlenmesine karşı çıkmasına, daha genel terimlerle, geri kalmış koşullarından özgürleşmek için herhangi bir girişimde bulunmalarına hiç olanak tanımadı.

Hem içinden geldikleri koşullar, hem de Fransa'da tanıştıkları koşullar yüzünden, kendilerini ilk kez bir maaşı yönetirken bulan Cezayirli göçmen kadınlar, ilk başta bunu topluluk içinde ve dışında yeni bir güç seviyesi elde etmek için bir araç olarak görmediler. Koşulları, Avrupa'nın "geri kalmışlığının hücreleri"ndeki Avrupalı kadınlardan bile daha kısıtlayıcıydı. Daha fazla güç elde etme fırsatları sürekli olarak baltalanıyor-

77 Yves Courrière, *La guerre d'Algérie*, Tome II, *Le Temps des léopards*, Paris: Fayard, 1969

78 İlk dalga göç, 1935 ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem olarak düşünülmelidir.

du, çünkü *ellerindeki parayı, her yeni gelen göçmenle büyüyen topluluğa bakmak için kullanmak zorunda bırakılıyorlardı.*

İtalyan kadınlar, ücreti ataerkil köylü aileyi ya da genel anlamda geniş aileyi reddetmek ve onun yerine belli bir ücretle⁷⁹ daha iyi yaşayacak daha küçük bir aileyi seçmek için bir araç olarak kullanmışlardı, oysa Fransa'daki Cezayirli kadınlar için böyle bir seçenek söz konusu değildi. Cezayirli kadınlar, ücretlerini, kendilerinin veya çocuklarının hayat koşullarını iyileştirmek için kullanamazlardı, çünkü bütün bir topluluğu yeniden üretmek ve Cezayir'deki kadınların burada yapmaları gereken işleri de üstlenmek zorundaydılar.

Cezayirlilerin göçü üzerine bu yorumlar, göçün kendi içindeki güç hiyerarşilerini, asıl toplulukta ya da yurtdışındaki göçmen topluluklarda oluşan hiyerarşileri anlamak için bir temel, bir bakış açısı sağlar. Cezayir örneği, diğer göçmen akışlarını, Fransa'nın gelişimine Cezayirliler gibi katkıda bulunmuş Afrikalı göçmenleri değerlendirmek için de kullanılabilir.

Son olarak, İtalya, İspanya ve Portekiz'den Fransa'ya neredeyse sürekli devam eden göçmen akışı, Fransız kadınlarının daha önceden doğurmaya, yeniden üretim işini yürütmeye ve devletin onları (özellikle çiftliklerde) geri kalmışlık koşullarında tutma arzusuna karşı koymalarıyla ilişki içinde düşünülmelidir. Göç, Fransız devletinin her zaman öyle ya da böyle teşvik ettiği bir akıştır; ilk başta Fransız kadınlarının terk ettiği Fransız tarlalarına bu kez dışarıdan gelen göçmenleri yönlendiren bir akış.

d) Almanya Örneği

Sanayileşme seviyesi yüksek bir ülke olan Almanya, savaş sonrası yıllarda alışılmadık düzeyde yüksek bir kadın istihdam

79 Leopoldina Fortunati, yukarıda adı geçen eserinde, İtalya ile ilgili olarak, köylü ataerkil aileden kentli çekirdek aileye geçişin, sadece sermaye tarafından değil kadınların kendileri tarafından da belli bir aile biçiminin çözülmesinin ürünü olduğunu söyler.

oranını korudu.⁸⁰ Hem kadınlarla devlet arasındaki ilişkide hem de sermayenin her düzeyde yeniden düzenlenmesinde göçü daha fazla kullanma ihtiyacı duyması karşısında kadınların çıkardığı zorluklara dair söylediğimiz her şey, Almanya için de geçerlidir. Almanya'da ellili yıllar, kadınların, sonunda Nazi kısıtlamalarından özgürleştikleri, ev emeğine, tarım emeğine ve aile işletmelerine "ek" olarak yaptıkları işe karşı direnişlerini geliştirdikleri yıllardı.⁸¹ Bir tür ev ekonomisinde temellenen mesleklere de karşı koydular. Ev işine direnişleri öyle büyüktü ki, bazı insanlar, kadınların bıraktığı boşluğu kapamak için "askeri hizmet" gibi örgütlenen bir "ev hizmeti" tahayyül etmeye yöneldi.⁸²

Yine de, kadınların kırsal bölgelerden kaçışı kayda değer bir göçmen akışıyla engellendi. Bu, Doğu Almanya'dan geniş bir "politik" göçü ve 1957'den sonra büyüyen bir İtalyan göçmen dalgasını da içeriyordu. 1960'ların sonuna kadar, sayısı 12 milyon civarında olan bu göçmenler önce kırsala, savaştan daha az zarar görmüş alanlara yerleşme eğilimi gösterdi ve daha sonra da kentsel alanlara taşındı.⁸³

Hem göçmenler hem de Almanlar toprağı terk ettiğinde ve şehirlere yöneldiğinde, köylü kadınlar çiftliklerde "yardımcı" olma konumundan, yönetici konumuna geçtiler. Bavyera gibi bölgelerde, erkeğin sanayide çalıştığı ve kadının hem ev işini hem de tarlalarda daha önceden erkeklerle paylaşılan işi üstlenmesi gerektiğini görmek zor değil.

Aynı şekilde, el zanaatları işinde "artık zanaatkârın oğlu babasının işiyle ilgilenmeyi bıraktığı için, kızlar, fırınların, cilttevelerinin ve dekorasyon dükkânlarının sahibi haline geldi."⁸⁴

80 Evelyne Sullerot, a.g.e., s.231.

81 Bkz. OECD, *Labor Force Statistics*, Paris, 1970, s. 96-97.

82 Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 230

83 Bruno Groppo, "Sviluppo economico e ciclo dell'emigrazione in Germania Occidentale", Alessandro Serafini vd. *L'operaio multinazionale in Europa* içinde.

84 Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 231.

Yine de, yetenek gerektirmeyen işlerde çalışmak kadınlar için hâlâ daha olağandı.

Genel olarak, kadınların *Kinder Küche Kirche* (çocuklar, mutfak ve kilise)'ye karşı geliştirdikleri pazarlık gücü, ev dışında çalışmaya ilişkin bir pazarlık gücüne çevrilmedi. Devlet çözümü, Doğu'dan ve İtalya'dan gelen göçmenleri kullanmakta ve doğurmayı reddeden kadınların emek piyasasına girmelerini ve Alman erkeklerle eşit koşullarda iş bulmalarını engelleme kararı alarak duruma müdahale etmekte buldu. İtalyan göçmen akışının öncelikle 1930'larda⁸⁵ ve sonrasında, savaş boyunca⁸⁶ İtalya'yla yapılan ortak anlaşmalarla yeniden güvence altına alınmış olması, ulusal işçi sınıfının yeniden üretiminin o sıralarda bile zaten yetersiz olduğunu gösterir.

Alman devleti, ekonomik büyüme döneminde nüfusun yetersiz olmasından korkarak, 1950'lerin ikinci yarısı boyunca, doğudaki birçok ülke kürtaşı bir dereceye kadar serbest bırakmaya başlamasına rağmen, kürtaşı yasaklamaya katı bir şekilde devam etti. Yine de *Almanya'da, diğer Avrupa ülkelerindeki gibi*, korkulan bir "nüfus düşüşü" yaşandı ve 1960'ların ortalarından sonra düşüş daha da kötüleşti. Almanya'nın savaş sonrası kalkınması emek gücünün yoğun kullanımına,⁸⁷ uzun çalışma saatlerine, fazla maaş ve tarımsal emeğin gitgide yok olmasına⁸⁸ dayansa da, endüstriyel işlerde kadınlara ağır bir ayrımcılık uygulanıyordu.

Fransa örneğinde olduğu gibi, kadınlar geleneksel olarak dışlandıkları bu endüstriyel sektörlere sonunda girdiler.⁸⁹ 1950

85 Bu konuyla ilgili bkz. *Foreign Labor in Nazi Germany*, a.g.e.

86 Savaş boyunca doğudan gönderilen ve bunlar haricinde, iyi bilindiği gibi, Yahudi, çingene ve politik kadınlar zorla çalıştırdılar.

87 Bruno Groppo, a.g.e.

88 a.g.e., Grafik no. 4.

89 Bu bakımdan, yeniliklerden hep görelî anlamda bahsediyoruz. Kökenlere indiğimizde, her endüstriyel sektörün daima devasa bir kadın ve genç emek gücü kullanımına dayandığını keşfederiz. İtalya'daki durum için bkz. Stefano Merli, *Proletariato di fabbrica e capitalismo industriale. Il caso italiano: 1880-1900*, Firenze: La Nuova Italia, 1973.

ve 1960 arasında bütün sanayiler kadın çalışanların sayısını artırdılar: çelik ve metal işleme sanayilerinde çalışan kadın sayısı %162,3 kadar arttı, elektronik sektörü de çok geride kalmadı. Kadın istihdamı hem tekstil, giyim, yemek, tütün, tatlı gibi geleneksel sektörlerde hem de özellikle mekanik, optik, saat yapımı ve fotoğrafçılık gibi⁹⁰ el becerisi ve incelik gibi tam tamına kadın yeteneklerinin, yeteneksizlik iddiasının düşük ücret için bahaneden başka bir şey olmadığını, gözler önüne serdiği alanlarda arttı.

IV. 1960'larda daha önceki süreçlerde izinden gidilmiş çizgiler daha derinden takip edildi. Genç işçi sınıfı direnişten, isyandan ve arkasındaki kadın mücadelelerinden doğdu.

*Kadınların savaş sonrası dönemde başlattıkları hareket çok sayıda çocuk doğurup bakmalarını, evde, tarlada ve ofiste uzun saatler boyunca çalışmalarını, kişisel bağımlılık koşulları altında zincirlenmiş ve gettolaştırılmış olmalarını isteyen kalkınma planlarının eklentisi olarak işlev görmeye karşı direnişleri, 1960'larda büyüdü ve yayıldı. Doğum oranında 1964'te başlayan şiddetli düşüş, kadınların doğuma üzerinde elde ettikleri kontrolün büyüklüğünün neredeyse fotografik bir imgesini verir. Başlangıçta söylediğimiz gibi, Avrupa çapındaki bu olgu sadece doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşmasının bir sonucu değildir. Dahası, doğum oranındaki düşüş, daha önceden doğurganlığı kontrol etmekte en başarısız olmuş tabakalarda kesinlikle daha hızlıydı.*⁹¹

Gördüğümüz gibi, doğum oranındaki bu düşüş kadınların kazanmış oldukları gücün seviyesini ifade eder ve şu ya da bu etmenlerle açıklanacak bir "olay" değildir. Düşüş, bütün

90 Evelyne Sullerot, a.g.e., s. 231.

91 Bkz. yukarıda, dipnot 9.

savaş sonrası veya devrim sonrası hükümetlerin⁹² kadınları mahkûm ettikleri genel “geri kalmışlığı” telafi etmeye yönelik bir mücadele sürecinde inşa edilen, kadınların yeni ve daha iyi bir yaşam için pazarlık yapmalarına giderek daha fazla olanak sağlayan *bir güç seviyesini ifade eder.*

*Avrupa'nın bütünleşmesi başladığından beri*⁹³ kadınların kontrolü Avrupalı planlamacıların gönlünden geçtiği şekilde, 1960'larda arttı. Ama bu bütünleşmenin temel aracı olan göçün, iki tarafı keskin bir kılıç olduğu kanıtlandı. Çok iyi bilindiği üzere sadece göçmenler isyanın öncülerine dönüşmekle kalmadı, aynı zamanda göçün kendisi de, kadınların ve gençlerin harekete geçirdiği *merkezkaç güçlerini kesinlikle radikalleştirdi.* Bu durum bedeli ne olursa olsun belli bir yaşam kalitesini giderek daha ısrarla talep eden yaşlılar için de doğrudu (her ne kadar bugün İtalya'da “gri güç”⁹⁴ diye bağırarak zor olsa da.)⁹⁵ Kadınların (yardımlardan ya da kendi kazandıklarından oluşan) bir ücretin bütününe ya da bir kısmını yönetebildikleri ve yönetemedikleri bölgeler arasında, hâlâ Avrupa bütünleşmesinin lehine işleyen bir ayrım çizgisi (1960'lar boyunca daha az da olsa) vardır. Kadınların bu ücreti yönetemedikleri bölgelerde hayatta kalma, kırsal gelire ve ek işlere dayanır ve *kadınlar tamamen* ailelerin erkeklerine ya da daha yaşlı kadınlara *bağımlıdır.* Bu durumda, bazı erkeklerin, özellikle topluluğu destekleme sorumluluğu olmayan en gençlerin göçü, topluluğun kendisini yok etmez. Cezayir örneği bu bakımdan özgündür ve sanayileşmiş alanları olan ve sanayileşmiş bir ülkede yer alan Güney İtalya'dakinden farklıdır. Güney İtalya'daki genç kadınların taşradan kaçması tesadüfî değildir; böyle bir hareket

92 Burada, daha sonra döneceğimiz Cezayirli kadınların durumuna özel olarak işaret ediyoruz.

93 Bkz. yukarıda, dipnot 54.

94 50 yaş ve üzerindeki vatandaşların refahını ve sağlığını destekleyen bir örgütlenmenin savunulması. (y.n.)

95 Leopoldina Fortunati, a.g.e.

Cezayir’de düşünülemez.⁹⁶ Eğer bazı Güney İtalyalı kadınlar, artık Almanya’dan para gelmeyeceği için kendilerine ait bir gelir bulmanın daha iyi olduğu sonucuna varırlarsa ya da herhangi bir şey yapmaya karar verirlerse, Cezayirli kadınların elde edemeyeceği alternatifler onlara açıktır.

Kadınların artan bağımsızlığına bağlı, 1960’ların sonundaki işçi sınıfı hareketleri dalgasını anlayabilmek için analiz edilmesi gereken bir başka olgu da kadınların -yaşlılar mevcut olmadığına ya da kadını itaat ettirmeyi başaramadıklarında- ücretin aile içinde farklı bir kullanımını zorlayabiliyor olmalarıdır. Almanya’ya giden İtalyan erkeklerin ve Napoli ve Gela’daki işçilerin eşlerinin, kocaları tarafından gönderilen paraları ve maaş çeklerini veya kendi ücretlerini yönetme umutları giderek arttı. *Bu kadınlar, yaşlıların geleneksel olarak biriktirdiği veya toprağa yatırdığı parayı çocuklarına yatırmayı seçtiler. 1960’larda FIAT’ta çalışmaya giden Güneyli genç proleterler bu yeni yatırım biçimini ve onunla beraber daha yüksek bir hayat standardı umudunu benimsediler.*

Yeni kuşak işçi ve öğrenci isyanlarının yenilikçi yönlerini küçümsemek istemiyoruz, ama bu isyanın, ailenin dışında bir ortamla doğrudan yüzleşmeden daha fazlasını içerdiğini vurgulamak istiyoruz. İsyân aynı zamanda ailenin bir derecede dağılmasını içerir. *Aileye dair yeni bir bakış açısına ihtiyacımız var.*⁹⁷

96 Bu “kurtulma” Cezayir’de de hem tarlalardan bir kaçış hem de kocalarından bir kaçış olarak vuku bulur. Cezayir’deki bazı Avrupalıların evlerine hizmetçi olarak girip ortadan kaybolmak amacıyla yapılan çaresiz kaçışlardır bunlar. Fakat polis, Ta’a yasalarına uyarak düzenli olarak bu kadınları evlerine geri getirir. Yussef El Masry’nin adı geçen eserindeki bölüme bakınız.

97 “Yeni bir bakış açısı geliştirin” diyoruz, çünkü bu analizde kastedilen bakış açısı uluslararası düzeyde bir Feminist Hareketle beraber ABD’de 60’ların sonunda ve Avrupa’da 70’lerin başında gelişmeye başladı. O yıllarda sosyologlar ve politikacılar konuyu sadece daha da karmaşık hale getirdiler. Ayrıca bkz. Mariarosa Dalla Costa, “Quartiere, Scuola e Fabbrica dal punto di vista della donna”, *L’Offensiva*, Torino: Musolini, 1972, 1974.

1960'lerde, proleter ailelerde bile zuhur eden otorite aşınmasını göz önünde bulundurmalıyız ve bu olguyu kadınların, erkeklerin ücretlerini yönetmeye başlamalarıyla ilişkilendirmeliyiz. Bu yönetim gittikçe genişleyen proleter kadın kesimler arasında savaş sonrası dönemde Avrupa'nın (dışgöçe dayalı) bütünleşmesi ilerledikçe ve kadınların başını çektiği kentleşme süreci Avrupa'ya yayıldıkça kök saldı. Sıklıkla yeraltı ekonomisi dâhilinde ev içi üretim, parça başı iş, yarı zamanlı iş vb. yaparak kazandıkları ve nadiren elde ettikleri kendi ücretleriyle beraber, çoğu zaman bütün ailenin tek geçim kaynağı olan erkeğin ücretini de yönetmek, erkeklerle ilişkide bir otorite krizine yol açarak, kadınlara daha fazla güç verir ve çocuklar, anneleri ve babaları arasında daha farklı bir ilişkiye öncülük eder.

İtalya gibi ülkelerde 40'lar ve 50'ler boyunca, bir kısım proleter kadın, ücret yönetimini ilk kez deneyimledi. Dışgöç, bu kadınları Cezayir gibi ülkelerdeki kadınları etkilediği şekilde etkilemedi. İtalya'da dışgöç kadınların bağımsızlığa doğru ilk adımlarını kolaylaştırdı. Hâlbuki öteki ülkelerde, en azından kısa dönemde, kadınların konumunu kötüleştirdi. Kadın istihdamının yüksek olduğu ülkelerde, gençler arasında, fabrika içinde ve dışında artmakta olan başkaldırı ve bununla ilişkili olarak ailenin dağılması, kadınların evde ve ev dışında çalışıyor olmalarından kaynaklanan gerilimlerin sonuçlarıydı.⁹⁸ Yine de her iki örnekte de genç işçi sınıfı yeni İtalya'da (Torino, Piazza Statuto, 1962) ve Avrupa genelinde bir mücadeleler döngüsünü harekete geçirdi. Bu yeni mücadeleler döngüsü, mücadelenin büyümesi için koşulları yaratmış ve sürdürmüş olan proleter kadınların giderek büyüyen direniş ve isyanından doğdu.⁹⁹ Hâlihazırda söylemiş olduğumuz gibi, Avrupa'nın

98 Mariarosa Dalla Costa, "Quartiere, Scuola e Fabbrica dal punto di vista della donna," a.g.e., s. 27.

99 Mariarosa Dalla Costa, *Potere femminile e sovversione sociale (con "Il posto della donna" di Selma James)*, Padova: Marsilio, 1972, 1974, p. 41. [İngilizce çeviri ve basım: Mariarosa Dalla Costa and Selma James, *The Power of Wo-*

bütünleşmesinin başından beri kadınlara karşı süren saldırı, 60'lar boyunca daha da şiddetlendi, bu eğilim on yılın sonunda işçi mücadeleleri dalgasıyla iyice hızlandı.

Sol göz ardı etmiş olsa da İtalya'da kadınların 1962'den itibaren fabrikalardan sürülmesi henüz sonlanmış değil: İşsizler arasına bir milyon kadın daha katıldı.¹⁰⁰ 1960'dan sonra Almanya'da sermaye ağırlıklı gelişme ve üretim sürecinin rasyonelleştirilmesi, kadının ev dışındaki çalışma koşullarının daha da kötüleşmesini hızlandırdı.¹⁰¹ Kadınlar gitgide fabrikalardan sürülüyorlar ve yarı zamanlı, parça başı ya da geçici işlere başvurmaya zorlanıyorlardı. 1961'den 1971'e kadar geçen sürede, yarı zamanlı çalışan kadınların sayısı %83 oranında arttı ve 2.3 milyona ulaştı.¹⁰² Göçmen kadınlar vasıfsız (%60) ve yarı-vasıflı (1/3) işçiler olarak çalıştırıldılar.¹⁰³

Fransa'da yeni sanayi sektörlerinde çalışan kadınların yüzdesi 1962 ile 1968 arası dönemde arttı: Elektrik sanayinde %11,1 oranında artarak 114.000'den 126.660'a, kimya sanayinde %14,2 oranında artarak 104.500'den 119.440'a, gıda

-
- men and the Subver-sion of the Community*, Bristol: Falling Wall Press, 1972, 1974, s. 26-27.] "Fabrikalarda gençler, yaşlı işçilerin liderliğini reddediyor ve toplumsal ayaklanmalarda asıl öncü güç onlar. Metropollerdeki çekirdek ailelerin içinden, kurulu iktidarın çerçevesini sarsan süreci başlatan gençlik ve öğrenci hareketleri çıktı: Üçüncü dünyadaki işsiz gençlik de genellikle sendikalarda örgütlenen işçi sınıfından önce sokaklara çıkıyor."
- 100 Mart 1972'ye ait ISTAT aylık bültenine göre, araştırma yapıldığı sırada 13 yaşın üzerindeki 21.754.000 çalışanın 16.168.000'i kadın ve 5.586.000'i erkekti. Kadınların %49,1'i, yani 10.701.000'i ev kadınıydı. Daha kesin olarak, 1970'te, istihdam edilen kadınların %22'si tarım sektöründe çalışıyordu ve neredeyse tamamı evliydi ve genç değildi. Diğerlerinin %45'i hizmet sektöründe (evli ya da değil, genç ya da değil) ve %33'ü sanayide çalışıyordu. İngiltere'deki durumla kıyaslamak için ayrıca bkz. M. Pia May, "Il Mercato del lavoro femminile, espulsione o occupazione nascosta femminile", *Inchiesta*, anno III, n.9, Ocak-Mart 1973, s. 27-37.
- 101 Genel olarak bkz. OECD, *Labor Force Statistics*, Paris, 1970.
- 102 Bruno Groppo, a.g.e.
- 103 A.g.e.

sanayinde %8,6 oranında artışla 126.100'den 137.00'e, makine sanayinde %4 oranında artışla 194.220'den 202.160'a yükseldi. Yine de bu artışlar, söz konusu sektörlerde cinsiyete dayalı istihdam bileşimini önemli boyutta değiştirmedir.¹⁰⁴

1970'de, CGT'nin Dördüncü Milli Kongre'sinde kadın emeği üzerine konuşan Christine Gilles şunları söyledi: "Bahsetmiş olduğum *ikinci, yani %33'ü gösteren şekil*, kadın ve erkeklerin gerçek ücretleri arasındaki farkı temsil eder... 1945'te giyim sanayinde bir kadın makine işletmecisinin katsayısı P1'e ve metalurjideki P2'ye eşittir. Bugünse eşit olmaktan uzaklar. Geçen yıl mayıs ayında, en düşük saat ücreti 3,93 ve 4,10 franktı."¹⁰⁵

Göçmen kadınlar ve özellikle Cezayirli kadınlara uygulandığı gibi, 1962-1963'te uygulanan para politikası gereği, Cezayirlilerin 10 franktan fazlasını ülke dışına çıkarmasının yasaklandığı hatırlanmalıdır. Bu durum, Fransa'ya henüz gelmiş birinin, yeniden üretimi birkaç kadın tarafından sağlanan bir grup erkekle birlikte kalmayı tercih etmesi için bir neden daha sağladı.

1967'den itibaren, Cezayirli göçmenlerin Cezayir'e frank göndermesini engelleyen yeni kısıtlamalar, oradaki kadınların zaten kötü olan durumunu daha da kötüleştirdi, çünkü para gelmeyince, sadece frankla alabildikleri bir takım ürünleri alamaz oldular.

Bağımsızlık'tan sonra, *Cezayirlilerin dışgöçü* de değişti. Küçük çekirdek aileler ya da *bekâr kadınlar*, kırsal hayatı ya da "İslami sosyalizm" in liderlerinin beklediği üzere, kadınların erkeklerden ayrı mutfakta yemek yemesi gibi baskıları reddeden bekâr kadınlar da göç etmeye başladı. Fransa'ya tek başına göç eden kadınların çoğu proleter değildi. Aslında, birçoğu turist ve

104 François Lantier, a.g.e., grafik XII, s. 45. Daha genel olarak bkz. OECD, *Labor Force Statistics*, Paris, 1970.

105 Marie-Francoise Mouriaux, a.g.e., s. 150. [İngilizce'ye çevirenin notu: CGT = Confédération générale du travail ya da General Confederation of Labor, Fransız sendikalarının bir çok konfederasyonundan biri]

öğrenci vizesi sayesinde ülkeye girmeyi başardı. Ama Fransa'ya varınca, *bekâr erkeklerden farklı olarak, bekâr kadınlar Fransa'daki Cezayir topluluğuyla bütünleşemediler ve bütünleşemezlerdi; çünkü bu topluluk kadınları bir erkeğin kontrolü altında olmadan kabul etmezdi.* Dolayısıyla, en iyi ihtimalle garson, ama çoğunlukla hayat kadını oldular. Göç eden proleter kadınlar genel olarak -Cezayir, Fas, Tunus, Türkiye, Yugoslavya, Portekiz'den- garson ya da makine sektöründe vasıfsız eleman oldular.

V. 1968'den sonra 1970'ler. Kadınlar yeniden üretim konusunda pazarlık yapmaya başladılar. Göçmen topluluğu artık kendisini yeniden üretmek zorunda değil.

1968'den sonra, Avrupa'daki kadınların çocuklarına yaptığı *yatırım -kendilerinininkiyle beraber çocuklarının hayatlarını iyileştirme çabaları- işçi sınıfının Avrupa çapında verdiği mücadelenin seviyesi ve potansiyeli ile gözler önüne serildi.*

Bu mücadeleleri takiben İtalyan içgöç dalgası¹⁰⁶ daha fazla kesintiye uğradı ve İtalyanların geri çekilmesiyle birlikte Avrupa'da göçmen istihdamının boyutu genişledi. Akdeniz'in diğer bölgelerinden göçmen akışı arttı: Türkler, Yunanlılar, Cezayirli, Tunuslular, İspanyollar ve Portekizliler düşük vasıf gerektiren veya gerektirmeyen işleri üstlenmek için Avrupa'ya geldi.

İyimser olmamak gerekse de, *Financial Times*'in açıkça itiraf ettiği gibi, dışgöç son birkaç yılda toplumsal barış yerine "*devrim hayaletini*" getirdi.¹⁰⁷

Bu nedenle, emek gücünün kaynağını, nereden geldiği fark etmeksizin erkek göçmenlerden daha zayıf ve daha kolay şan-

106 Dışa göçteki ilk yavaşlama 1962'den sonra yaşandı.

107 "Europe Keeps Revolution at Bay" ("Avrupa Devrimi Kendine Yaklaş-tırmıyor"), *Financial Times*, 28 Ocak 1973: "Devrim heyulası, bu hayalet dolaşıp duruyor, Hollanda'ya bile uğruyor, fakat en fazla İtalya'ya düşkün. ... Asıl önemli olan şu; sanayi, sendika ve hatta hükümet liderlerimiz, bazıları bilinçli bazıları sadece belirsiz bir şekilde de olsa biliyor ki Batı toplumu savaştan beri herhangi bir zamanda olduğundan çok daha kırılgan bir dönemden geçiyor."

taj yapılabilen bir kesimini, yani kadınları keşfetmek yönünde kısıtlı da olsa bir çaba vardı. 1970'lerin sorunu burada yatar, çünkü bu yıllarda kadınlar tarafından kat edilen yol belirleyici bir dönüm noktasına geldi. Birleşik Devletler'de olduğu gibi Avrupa'da da kadınların bağımsızlık ve özgürlük ihtiyacını, artık hayatını fabrikada ve evde çalışarak harcamayacağını dile getiren kitlesel hareketler ortaya çıktı.

Eğer erkeklerin fabrika disiplinine boyun eğmeye niyeti çok daha azsa, göçmen kadınların bundan etkilenmelerinden daha doğal ne olabilir. Bu örnekte de özellikle göçmen kadın ve erkek arasındaki güç farkı unutulmamalıdır. Ama kadınların ilerlediği yön göz önünde bulundurulursa, hem daha "çok" hem de daha "az" gelişmiş bölgelerde kadın istihdamından yararlanma, Avrupa sermayesinin sorunları için uzun süreli bir çözüm sağlaması veya sağlayabilmesi açısından pek mümkün değildir. İyi bilinen "kâğıt kaplanlar" ve "beyaz filler" imgeleri arasında belki de "kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan kedi" imgesi, kapitalist oyununun en iyi imgesidir.

Avrupalı planlamacılar şimdi, en az "çemberi kare yapmak" kadar zor olan başka bir sorunla karşılaştılar. Almanya, Fransa ve İtalya'da (FIAT'ta 1969'dan sonra) kadınları, özellikle göçmen kadınları emek gücüne dâhil edip, fabrika disiplinine uymamakta direten göçmen işçilerin yerine geçirmek için çabalar sarf edildi. İsveç'te, sadece Cassino'daki FIAT'la karşılaştırılabilen, Saab's Scania's of Sodertalje'de, emeğin özellikle daha yaşlı kadınların da içinde olduğu ev kadınlarına uygun tarzda örgütlenmesi için "yıldız gibi"¹⁰⁸ yöntemler bulunur. Ama öte yandan Avrupalı kadınların, ücretsiz ev işiyle fabrika işini birlikte kabul etmeye pek niyeti yoktu ve yeniden üretim işlerinin karşılığını

108 Sırada bekleyen işçi düzenlemesinden bahsediyoruz. 12 Mart 1973 tarihli *Financial Times*'de yayımlanan "Car Plants without Mass Disaffection" başlıklı yazıda şöyle deniyor: "Montajcılar, daha önce üretim deneyimi olmayan tüm ev kadınları, üç kişilik gruplar halinde çalışır." Fakat bu ayırık bir örnektir.

almak konusunda daha kararlıydılar. Böylece kapitalist kalkınma, sürekli yerine getirilmesi gereken ve şimdiye kadar devlete çok az maliyet yüklemiş olan yeniden üretim üzerinde temellenirken, kadınlar da saldırılarına özellikle bu yeniden üretim temelinden başlamışlardır. Devletin politik açıdan hâlâ daha güçsüz olan kadınlara, hem evde hem fabrikada çalışma konusunda şantaj yapmakta başarılı olduğu doğrudur, ama en azından Avrupa'da devlet, kadınların, yeniden üretimin karşılığını alma yönündeki taleplerine cevap vermek zorunda kalmaktadır. Bu zorlamanın en önemli örneklerinden biri Fransa'da Union National des Associations Familiales'ın ev emeğine karşılık -asgari ücretin %50'sine denk gelecek, vergiye tabii olacak ve tam anlamıyla bir ücret olarak görülecek- bir ücret için öneri sunmasıdır.¹⁰⁹ Önerinin hükümet mecralarında zaten biraz desteği vardı. Bir başka örnek de İtalya'da, kadınların, ev işlerinin yanı sıra, engelli bir yakını bir kuruma yerleştirmek yerine ona evde bakması karşılığında aldığı 50.000 liretlik çek uygulamasıdır.¹¹⁰ Yine İtalya'da Aile Yardımları'nın miktarını yükseltmek için yasalar öneriliyor. Aile Yardımları, ev işi karşılığında ödenen bir "maaş" türü olmasa da, yeniden üretimin zaten bir pazarlık alanı olduğunun açık işaretleridirler.

Sonuca varmadan önce, Avrupa Topluluğu'na çok yeni katılmış olan ve Birleşik Devletler sermayesiyle sıkı bağlara sahip Büyük Britanya'ya bakmamız gerekir; iki ülke arasındaki bu bağlar, onların nüfus ve kadın istihdamı konusundaki politikalarının ve stratejilerinin benzerliklerin de açıklar. Britanya'da kadın istihdamının geleneksel olarak yüksek düzeyde olduğundan zaten

109 «Les femmes au foyer», *Le Nouvel Observateur*, 10 Nisan 1973.

110 Emilia'nın bazı merkezlerindeki taşra idareleri tarafından düzenlenen bu çekler resmi olarak, çekin kendisi için iyileştirici bir işlevi olduğu varsayılan özürü akraba adınadır: ailesine "bağımlı" ya da bir "yük" gibi hissetmesini engellemek için. Resmi olarak, bu kişinin evde kalıyor oluşunun kadının iş yükünü arttırdığı ve 50.000 liretin bu iş yükünün karşılığını "ödemeye" yetmediği yok sayılır.

bahsetmiştik. 1970'ler boyunca, hükümet kadınların durumu ve istihdam seviyesi hakkında kapsamlı çalışmaları teşvik ve finanse etti. Bu amaçla kurulan komisyonlar “kadının yarı zamanlı ya da tam zamanlı işler arasından seçebilmesi” için işin örgütlenmesinde maksimum esneklik önerileriyle neticelendi. “Günlük bakım merkezlerinin ve hemşirelik okullarının anneelerin ihtiyaçlarına göre ayarlanabilecek esnek bir programla birlikte hızla genişlemesini” (yani anneler işe gitmelidirler) ve bunun yanında “annesi çalışan gençlere ve çocuklara, *okulun tatil olduğu günlerde bile*” (bizim vurgumuz) yemek sağlayacak kafeteryalar açılmasını tavsiye ettiler. Dahası “Eğitim Bakanlığı’nın *kadın örgütleriyle düzenli iletişim içinde olmasını*” ve (yalnızca Akdenizlilerin bir sorunu olmayan) “evde çalışma koşulları ve oranları hakkında yeterli bir incelemenin yapılmasını” önerdiler.¹¹¹

Ama bütün bunlara rağmen, İngiliz hükümetinin İngiliz kadınlarını fabrikalarda çalışmaya ve Batı Hindistanlıların, Afrikalıların, Hintlilerin ve Pakistanlıların yerini almaya ikna etmesinin imkânsızlığı kanıtlandı. İngiliz kadınlar zaten kendilerine sürekli önerilen ayrımcı işleri kabul etmeye karşı direniyorlardı, dolayısıyla kadınların, sekreterlik, daktiloculuk gibi¹¹² işleri kabul etmeleri pek olası değil, üstelik de bu işler, belli bir yetenek taşıyan kadınların daha yaygın istihdamına ihtiyaç duyulduğu yönündeki söylentiler sonucunda öneriliyorsa. Ayrıca yeniden üretim masrafları ve ev işinin ücretlendirilmesi için mücadele Britanya’da zaten başlamış ve Aile Yardımları¹¹³ kampanyası ile ulusal düzeyde yaygınlaşmıştı. Bu

111 Bu konuya ilişkin bkz. Her Majesty’s Stationary Office, *Sixth Report from the Expenditure Committee*, 1972-73 dönemi, *The Employment of Women*.

112 1973 senesine ait *Finacial Times* ve *Le Monde* sayılarına bakmak yeterlidir.

113 İngiliz İmparatorluğu’nda Aile Yardımları Sisteminin kısa tarihi için bkz. Suzie Fleming, *The Family Allowance Under Attack*, Bristol: Falling Wall Press, 1973; *Hands Off our Family Allowances, What We Need is Money*, Londra: Crest Press, 1973. Bu mücadelenin, yani ev işi için ücret mücadelesi ve

yüzden hükümet, kadınların doğrudan elde ettikleri tek para olan aile yardımlarını iptal etme planını terk etmek zorunda bırakıldı ve geri döndürülemez bir mücadele başlatan ve yenden üretim üzerinde pazarlığa girişen bir hareketin büyümesiyle yüzleşmek durumunda kaldı.

Aynı zamanda, *kadın ve erkek göçmen topluluğu, devletin kadınları erkeklere karşı kullanmasına zaten çok fazla izin veren bir altüst oluş düzeyine ulaşmış durumda*. Aslında, göçmen kadınların ücretli işlerdeki oranı *cinsiyetler arası ayrımın çok belirgin olduğu* bir bağlamda dikkat çekecek derecede yüksek. Göçmen işçi sınıfının altüst oluşu, yeni kuşak işçi sınıfı tarafından, ilk göçmenlerin Britanya'da doğmuş ya da büyümüş oğulları ve kızları tarafından, her ücretin bir kazanım olduğu toplumsal bölgelerden gelen anne babalarına özgü sınırlamalardan özgürleşmiş, toplumsal ve emek hiyerarşisi içinde kolayca yükselebileceklerine dair hiçbir yanılsaması olmayan bu genç erkek ve kadınlar, özellikle de kadınlar tarafından gerçekleştirilmekte.

Fakat ücretli bir işin *istikrarı*, ikinci kuşağın tam da bu istikrarı kırabilecek yeni bir güç seviyesi elde etmesine olanak sağlıyor. Bu genç işçiler, mücadeleleri emek piyasasında ırkçılığa karşı mücadeleyle daha da keskinleşmiş olsa da, ücretli emeğe karşı uluslararası yaşlılarıyla aynı tavrı takınıyor. Bugünkü yöneticiyi, eski zamanlarda köleleri zorla çalıştıran kişilere benzettikleri için mücadeleleri daha da sertleşiyor. Kadınlara özgü mücadele ise, anne babanın ücreti ile kurulan ve bu ücreti gerektiren bir aile hayatı tarafından dayatılan sınırlamalara karşı bir mücadele ve bu tarz hayatı reddediyor. Kadınların fabrikadaki ve okuldaki mücadeleleri henüz erkeklerin mücadelesinin düzeyine ulaşmış değil, ama kadınların aileleri karşısına almalarını sağlayan güç, genellikle yalnız başlarına ve aileden soyutlanarak mücadele etmek zorunda

bu mücadele ile geceleri temizlik yapan kadınların mücadelesinin arkasındaki bakış açısı için bkz. *Radical America*, sayı. 7, no. 4 ve 5, Temmuz-Ekim 1973, s. 131-192. Tüm sayı, İtalya, İngiltere ve ABD'de devam eden ev işi için ücret tartışmasını detaylı olarak ele alır.

olmalarıdır ve bu, mücadele etmeye hazır olduklarının göstergesidir. Bu genç kadınlar sokakta polisle çok az çatışmaya girdikleri için, bağımsızlık mücadeleleri genellikle fark bile edilmez.

Britanya'da da Siyahî Hareket, programlarında ve hedeflerinde kadınların durumunu tamamen yok saydı. Yine de bu hareketin gösterdiği çabaların sonuçları, genç insanların anne babalarının, gençler polisle çatıştığında ve genel olarak otoriteyle uğraştığında, duruma müdahil ve yardımcı olma yönünde daha istekli olmalarında görülebilir. Mücadelede erkekler görünür öncü olmaya devam ederken, genç kadınların mücadeleleri çoğunlukla gizli olsa da genellikle etkilidir.

Bazen ailesini geçindiremediğini fark ettiği için Batı Hindistanlı bir siyahînin, karısını ve çocuklarını bırakıp Britanya'ya gitmesi gerekir. Kadınların da, erkeklerle veya erkekler olmaksızın, kendi bağımsızlıklarını kazanmak için evden çok uzağa gitmeleri gerekti. Yerleştikleri zaman çocukları onlara katılabilsin diye para gönderen genelde kadınlardı. Böyle bir durumun bir otorite krizine yol açması çok uzun sürmedi. İngiliz hükümeti uzun süredir göçe kısıtlama getirmeye uğraşırken, ayrıca bugün yani yetmişli yıllarda Batı Hindistanlı kadınların doğurmasını önlemeye çalışıyor ve siyahîlerin doğum oranını azaltmak için doktorları siyahî kadınları kısırlaştırmaya teşvik ediyor. Bu durum *Birleşik Devletler*'in 1960'lardaki siyahîlere ve genel olarak Üçüncü Dünya'ya yönelik politikalarıyla aynı çizgidedir. Göç almak işe yaramamaya başladığında, sermaye ihraç etmek, fabrikaları işçilere götürmek daha uygundur. Ama Üçüncü Dünya'daki kadınlar ve erkekler, bu durumu ses çıkarmadan kabul edecek gibi görünmüyorlar.

1974

Çeviren: Mine Sak

İTALYA'DA 1970'LERDEN BERİ EV İÇİ EMEK VE FEMİNİST HAREKET

Bu makale çeşitli ülkelerdeki feminist hareketler içerisinde hâkim olan temalara kısaca değindikten sonra, 1970'lerde ev işinin feminist tartışmadaki merkezi yeriyle başlayıp bu dönemin ve 1980'lerin başında ana tema olmasıyla ilgili bazı sorulara odaklanıyor: Her şeyin ötesinde, bir yanda özellikle 1970'lerde İtalya'da mücadelenin temel bir aracı olarak işin reddinin politik bir pratik olarak kuramsallaştırılması ve öte yanda kadınların çalışmaya hazır olması/olmaması arasındaki ilişkiye yoğunlaşıyor. Kadınların davranışlarına vurgu yapan bir yaklaşım içerisinde kalan bu konu, 1980'lerin başlarındaki sosyo-politik bağlam içinde de analiz ediliyor. Kadınların çevrelerindeki kişileri ücretsiz olarak yeniden üretmesi için işlevsel olan bir varoluş biçiminden giderek bağımsızlaşan bir kimlik kurma izleği çerçevesinde tanımlanan bazı temel uğraklar tanımlanıyor: sadece evliliğin ve üremenin reddi değil, aynı zamanda bazı durumlarda kürtaj, lezbiyenlik ve fahişelik etrafında verilen büyük mücadele uğrakları. Ama eğer, bu şekilde, kadınlar kendilerini fedakârlık rolünden uzaklaştırdıysa

ve eğer sözüm ona “teknolojik devrim” ile beraber yeniden üretimin kitlesel düzeydeki olanakları giderek daha da çok sınırlandırılıyorsa, o zaman insanın yeniden üretim nasıl olacak? Yazarın provakatif olarak merak ettiği gibi, sevgiye ne olacak?

Uluslararası ölçekte, hem ileri kapitalist ülkelerde hem de diğer yerlerde, iş konusu her durumda, birbirinden farklı birçok ekonomik ve sosyo-politik sistemde ortak olan eşitsizliği vurgulayan feminist tartışmanın ve kadın hareketlerinin belli başlı odağı haline gelmekte: Kadından sadece karşılığında hiçbir ödemenin yapılmadığı ev işlerini yapması beklenmiyor, aynı zamanda ister endüstride ve hizmet sektöründe çalışıyor olsun isterse de örneğin Üçüncü Dünya'da genellikle olduğu gibi toprağı ekıyor ve pazar tezgâhında mahsulünü ve diğer muhtelif malları satıyor olsun, yaptığı diğer işe ek olarak ev işlerini de yapması bekleniyor.

Şüphesiz ki ortaya çıkan diğer bir önemli tema olan ve beden konusuyla iç içe geçmiş kadın *cinselliği*, iş teması içerisinde temel bir yeniden tanımlanma aşamasından geçmek durumundadır. Aslında emeğin, en önemlisi ev içi emeğin örgütlenmesine dair bakış açısı, aile ve toplumsal üretim anlamında dayatılan bir kadın cinselliğinin, başka bir deyişle kişinin kendisini ya da arzusunu yeniden üretmektense esas itibarıyla başkalarını yeniden üreten bir cinselliğin örtüsünü çekip almayı mümkün kılmaktadır. Aynı şekilde, kadın bedeninin bir üreme makinesine dönüştürülerek olumsuzlanması ifşa edilmektedir.

Emek analizinden yola çıkıldığında, kadın ya da erkek kim tarafından yapılırsa yapılsın “ev işi için ücret” talebi, İtalya, diğer Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika'da ev işini, örgütlenmiş bir işkolunu tanımlamakta ve oldukça canlı bir tartışma alanı yaratmakta. Bu talebin çeşitli yönleriyle dile getirildiği 1970'lerin başlarından bu yana, tartışma çok çeşitli ülkelerde

yaygınlaşmaya devam etti, destek kazandı ve polemiklere yol açtı, ama merkezi konumunu, en azından 1980'lerdeki tipik kadın ve erkek eşitliği yönündeki inisiyatiflerin çokluğu içinde korumaya devam etti.

Feminist tepki, şu ana kadar farklı ülkelerde birçok değişik şekilde ifade edildi. Burada sadece Fransız deneyiminde büyük ağırlığı olan psikanalitik yaklaşımdan ve bazı yönlerden Birleşik Devletler'deki "bilinç yükseltme" fikrine çok şey borçlu olan İtalya deneyimindeki "öz-farkındalık" pratiğinden bahsedeceğiz. İtalya ulusal düzeyde ele alındığında ve feminist hareketin çalkantılı gerçekliğini şemalaştırma çabasının sınırları kabul edildiğinde, "ev işi için ücret" ve "öz-farkındalık", İtalyan feminizminin iki önemli ifade tarzı olmuştur.

Fakat 1970'lerin İtalyası, belli başlı fabrikalardan üniversitelere, okullara ve daha geniş bir toplumsal alana yayılmış olan mücadelelerin yürütüldüğü çok özgül bir alanı temsil ediyordu. O yıllarda kurum-dışı politik tartışmalar zemininde, geleneksel Marksizmden önemli kopuşlar yaşandı. Bu kopuşlar arasında, iş ideolojisine karşı işin reddi; üretim araçlarının kamusal mülkiyetinin kapitalizm ve sosyalizm arasındaki ayrım çizgisi olduğu şeklindeki varsayımın artık kabul görmemesi vardı. Kapitalist stratejinin karmaşık eklemlenmesi olarak anlaşılan devlet, çeşitli hareketler tarafından ortaya atılan taleplerin yöneltildiği öncelikli bir hedef olarak belirdi. Böyle bir bağlamda, İtalyan feminist hareket, diğer ülkelerde olduğundan daha fazla vurguladığı "iş/işin reddi" *ana teması* ile ayırt ediliyordu: Bu ana tema, her şeyden önce kadınlığın bir emek olarak (ev emeği, yeniden üretim emeği) keşfi ve ifşasını, ama aynı zamanda kadın emeğinin karşılığının devlet tarafından üstlenilmesini, harcanan emek zamanının azaltılmasını ve bu emek biçimini sunmayı buyuran asıl örgütsel hücrenin yani ailenin parçalanmasını içeriyordu.

Bu büyük bir yenilikti ve hem ev işini¹ kadına bir fedakârlık ve görev olarak dayatan Katolik gelenekten hem de ev işini görmezden gelen veya onu geri kalmışlığın bir ifadesi olarak damgalayan ve kadınları ev dışında, mümkünse fabrikada iş bulmaya teşvik edip, bunu kurtuluşa giden yolda özgürleşmenin tek geçerli biçimi olarak gösteren Komünist gelenekten de büyük bir kopuştu.

1960'ların sonlarındaki büyük işçi ve öğrenci mücadeleleri 1970'lerdeki feminist hareketin ortaya çıkışının zeminini hazırladı. Baştan itibaren feminist grupların oluşumuna öncülük eden ve diğer kadınların bir araya gelmesini sağlayan kadınlar, tam da 1960'lardaki öğrenci ve işçi hareketleri içinde ve bu hareketlerin parlamento dışı eylemlerinde politik özneler olarak temsil edilmemiş olan kadınlardı.

Fabrikalarda grev sözcüleri "Daha fazla ücret, daha az çalışma saati!" diye slogan atarken, evde ücretsiz çalışan kadınların saflarında başlangıç noktası "Kendimize ait para ve sekiz saatten fazla çalışmama" sloganıydı.

Öğrenciler eğitimleri boyunca verilecek bir ön-ücret talep ederken, hiçbir ücreti olmayan on milyon ev kadını öyle kolayca görmezden gelinemezdi. Sloganlarla "Bedava ulaşım, bedava yemek!" talep edilirken, kadınların her zaman talep ettiği ama nadiren karşılık bulmuş ve sonra da kadınların evdeki çalışma saatleri hiç azaltılmadan sadece kadınlar ev dışında bir işte çalışabilsin diye karşılanmış olan kreş talebine ne demeliydi? Böylece mücadele alanı, yeni çelişkilerin artarak patladığı bir mayın tarlası haline geldi.

Üretici/üretici olmayan emek üzerine tartışma, fabrikalara ve ofislere yayılmışken, aile de diğer bir fabrika olarak, emek gücünün üretimi ve yeniden üretiminin yeri, içinde kadının sö-

1 Her zaman olduğu gibi burada "ev işi"ni, temizlik, yemek yapma, yıkama gibi maddi görevlerin toplamı olarak gören vülger sosyolojik anlamda değil, daha geniş anlamda "emek gücünü üreten ve yeniden üreten emek" olarak kabul ediyorum.

mürüldüğü, ama hakim literatürün iddia ettiği gibi sadece ezildiği değil, aynı zamanda bir emek biçimine -ev işine- sınırsız iş günü ile ücret, tatil, emeklilik maaşı ve sosyal yardım olmadan hapsedildiği yer olarak tanımlanmıştır.

Ev işinin üretkenliği tartışıldı ve defalarca tekrar edildi, fakat ev işinin üretkenliğine dair farklı bir sonuca varılmış olsaydı bile bu, feminist taleplerde herhangi bir değişiklik olacağı anlamına gelmezdi. Ev işinin üretkenliği tartışması, o zamanlarda olmazsa olmazdı ve feminist dünyada erkek dünyasına nazaran pek de hararetli bir tartışma değildi. Üretken olsun olmasın, kadınlar kendilerini karşılığı ödenmeyen ve toplumsal kimliklerinin zorunlu yolu olarak sunulan böyle bir işten kurtarma kararlılığında direttiler.

Feminist hareketle beraber kadınlar, daha fazla kadın olma, dolayısıyla kadın olarak daha fazla kabul edilme ve başkalarının yeniden üretimine daha uygun görülme fikrine son verme kararlılığını gösterdiler. Bana göre o yıllarda ortaya çıkan en iyi kadın tanımlarından biri şuydu: "Bir kadın, eğer yaptığı şey aileyle ilgili bir şeyse, bunu yapmayı kesmesi gerektiğini düşünen kişidir."

Üretimin diğer kutbu olarak aile tanımında, tam da "geçinmek" ya da belli bir düzeyde geçinmek karşılığında kendi emeğini aile içinde değişmenin "uygunluğu"nun sorgulanabilir olması, katlanılmaz bir yoksulluk yaşandığını ortaya çıkardı. Bu, mücadele sürecinde elde edilen daha yüksek eğitim düzeyi, toplumsallaşma ve politikleşmenin, kadınların kendilerini ekonomik kalkınma planları için ya da ekonomik kriz anları için işlevsel olan aile kurumlarının bir uzantısı olmaktansa, toplumsal bireyler olarak yeniden tanımlamaları ihtiyacını ertelenemez bir şekilde yarattığı bir zamandaydı. Dolayısıyla kendilerini toplumsal bireyler olarak yeniden tanımlamak, her şeyden önce kendilerini kendi cinsel kimlikleri içerisinde yeniden tanımlamayı gerektirdi; bu ise, kadın cinselliğinin doğur-

ganlık ve yeniden üretim işinin işlevi olarak çarpıtılmasının yeri olan aileye karşı mücadele etmek demektir. Bu yüzden, kadınların maddi koşulları üzerinde, temel hakların elde edilmesi ve ikinci sınıf vatandaş konumuna karşı bir mücadele alanının açılmasına ihtiyaç vardı. Fakat temel olarak, kadının kendi kimliğini ve hayat projesini belirleme -ve her şeyden önce onu değiştirme- hakkı için bir mücadele söz konusuydu.

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarındaki toplumsal mücadelelerde, kadınların işçi-sınıfı ücretini savunmaları (hayat pahalılığına, ev ve barınma gibi giderlerin yüksek oluşuna karşı mücadeleler) yönündeki adanmışlıkları belli bir düzeye ulaşmıştı. Ama bu mücadeleler, kişinin kendi bireyselliğini, zenginlik alanını ve düzeyini yeniden tanımlamaktan ya da geri kazanmaktan ziyade, hâlâ daha aile yapısını savunan mücadelelerdi.

1960'ların sonunda ücret etrafında örgütlenen politik mücadelelere ve bunların toplumdaki somut sonuçlarına devletin verdiği yanıt, üretimin yeniden yapılandırılması, merkezsizleştirme, piyasanın istikrarsızlaştırılması, enflasyon artışı, (özellikle erkekler arasında) işsizliğin artması, kısaca 1970'lerdeki kriz yönetimi oldu ve tüm bunlar ailenin yapısında ve işlevinde pek çok değişikliğe yol açtı.

Her şeyden önce, erkeklerin iş ve ücretlerinin istikrarına yapılan ağır saldırı, hem proleter hem de orta sınıf arasında finansal güvencenin erkekler tarafından sağlandığı bir aile modelinin altını oydu. Böylece o zamana kadar İtalyan ailesini karakterize eden, erkeğin evin geçimini sağladığı, kadınınsa ev kadını olduğu -yine de kadının evde ev işi dışında ve genelde illegal ya da yarı zamanlı yaptığı işlerle aile gelirine katkı sunduklarını katiben görmezden gelmek istemeyiz- derinlere kök salmış hiyerarşinin içinde çatlaklar açıldı. 1970'lerin başına kadar, tipik olan bu aile modeli göz önüne alındığında, diğer birçok endüstrileşmiş ülkede olduğu gibi 1964'ten itibaren do-

ğum oranının hızla azalmasını, (bizim görüşümüze göre) kadınların çocuklarına daha yüksek bir yaşam standardı sağlamak amacıyla vermiş olduğu bir karar² ve dolayısıyla aile içindeki dengeyi geliştirmenin bir işlevi³ olarak görmek gerekiyor. Bu, 1970'lerdekinden farklı olarak; annelik yükümlülüğünden ve eş rolünden kurtulmuş bir kişisel kimlik talebi değildi. "Kadınlar, sadece çocukları değil, fikirleri de doğuralım!" sloganı, kadınların tutumundaki değişime en çok işaret eden sloganlardan biriydi.

1970'ler aslında, feministlerin seçtiği yolun doğrudan ifadesi olarak sadece anneliğin reddedildiği yıllar değildi. Bu yıllar aynı zamanda, bir yaşam tarzı olarak aileyi kabul etmemenin ifadesi olması bakımından evliliğin de reddedildiği yıllardı. Yani işin reddini göz önüne aldığımızda, 1970'lerden önce çocuk sayısının azaltılmasının, daha az çalışma için işlevsel olduğunu, ama hâlâ yaşamın genel düzeni olan aile evreninin sınırları içinde kaldığını söyleyebiliriz. Oysa 1970'lerde doğum oranının daha da azalması ya da *kısaca* üremenin reddi, böyle bir ailenin reddinin ve feminist otonomiye odaklanan bir yol haritasının parçasını oluşturdu.

1972'den sonra bir yandan üretimin yeniden düzenlenmesi, fabrikalarda kapsamlı teknolojik yeniliklere ve eski endüstri merkezlerinde belli iş yapılarının giderek artan bir şekilde tasfiyesine yol açtı; öte yandan ise üretimin yeni bir coğrafi dağılımı gündeme geldi. Üretimin merkezleşmesi denilen şey, yeni kuşak genç erkek ve kadınlardan oluşan kesim ve aynı zamanda eski kuşaktan insanlar için, daha yaygın iş olanaklarına ve dolayısıyla genellikle daha "kötü (illegal)" ücretlere yol açtı. Kadınların cephesinde ise, bir yanda erkeğin desteği ve erkeğin ücretinin sağladığı güvence olmadan yaşamının nes-

2 Burada bahsettiğimiz kadının "kararı", çoğunlukla illegal bir şekilde hayata geçirilirdi, çünkü doğum kontrolü ve kürtaja karşı sert bir yasaklama vardı.

3 Bu bağlantıda, mevcut kentleşme süreçlerini, taşradan ve Güney İtalya'dan gelenlerin iş bulma olanağını dikkate alıyoruz.

nel durumu ile öte yanda karşılığı ödenmemiş yeniden üretim emeğinin giderek keskinleşen reddi ve bu tür emeğe dayalı bir hayat tarzını dayattığı ölçüde ailenin kendisinin ve bununla beraber kadının hayat projesinin aile sorumluluklarına tabii kılınmasının reddi yönünde kadının öznel olarak belirlediği yol arasında uyumlu bir yakınlaşma vardı. Her şeyin ötesinde kadınların seçtiği yol daha ziyade, kendi hayat projelerini kurma yolunda kendi gelirlerini kazanmalarına yol açtı. Bu anlamda daha esnek ve hareketli emek gücüne ilgi duyan yeni emek piyasası, daha fazla iş imkânı sağladı.

1972-1979 arasında açıklanan verilere göre kadın istihdamı 1.415.000'lik bir artış gösterir (ISTAT 1973,1980).⁴ Kadınların çok büyük bir kısmı hizmet sektörüne ve kayda değer bir kısım da endüstriye girdi; sadece Fiat fabrikasında 1978-80 arasında 15.000 kadın işe alındı. Başka yerlerde, kadınların oldukça büyük bir kısmı kayıt dışı emek olarak işe alındı.

Şimdilerde kitlesel boyutlara ulaşmış olan feminist hareketin büyük mücadeleler dalgasının doruk noktasında, özellikle 1974-76 arasında, kürtaj, boşanma, aile danışmanlığı merkezleri, aile kanununun reforme edilmesi ve işyerinde eşitlik konularını kapsayan çok çeşitli yasal önlemler alınmıştı. Bunlar, kadın emek gücünü, eskiden sermayenin kullandığı ama şimdi çağdışı olan bazı kısıtlamalardan ve sınırlamalardan kurtarmak için tasarlanmıştı. Aslında yeni aile modelinin daha eşit hale gelmesi bu noktada oldu: Hem erkek hem kadının güvencesiz işlerde çalıştığı ya da kadının işinin güvenceli ama erkeğin işinin güvencesiz, çocuklar ve yaşlılar dâhil herkesin aile gelirin katkıda bulunduğu bir aile modeli. İddia edildiği üzere bu aile, emek gücü arzının ve aile gelirinin bileşiminin düzenlendiği yerdi, fakat bu aile içindeki hiyerarşi, her ne kadar kadının yeniden üretim işindeki sorumluluğu önceliğini

4 ISTAT (1973) verilerine göre 1972'de 4.881.000 kadın iş sahibiyken, 1979'da bu rakam 6.296.000'a çıktı (ISTAT 1980).

korumuş olsa da, kesinlikle erkeğin daha az lehineydi.

Bu yeni aile ve yeni emek piyasasının ilişkisi hakkında uzun süren bir tartışma ve birçok inceleme vardı. "Kadınların bakış açısı"ndan yapılan akademik araştırmaların neredeyse tamamı, yeni ailenin yeni emek piyasası açısından işlevselliğini vurguluyordu; ayrıca kadınlar tarafından ev dışında yapılan işlerin, evde yaptıkları işlerle uyumlu olduğunu vurgulayan pek çok araştırma vardı. Diğer araştırmalar ise "çalışma isteğinin" yeniden doğuşunu öne çıkarıyor, 1960'lardaki "büyük ret" sonrasında, ücretli işe uygunluğun giderek artmasının, 1970'lerde aile birimlerinin yüksek bir yaşam standardı sürdürmesine nasıl olanak sağladığına dikkat çekiyorlardı.

Oysa bizim görüşümüze göre bu yorum, o yıllara dair büyük resmin sadece bir boyutunu kavırıyor. Aslında hem erkekler hem de kadınlar inkâr edilemez şekilde mal ve hizmet üreten emek sunmaya uygun olsalar da, bu durum giderek artan bir şekilde retlerini ifade etmeyi sürdüren kadınların, emek gücünü üreten ve yeniden üreten emeği için geçerli değildi.

Hatta öyle ki, feminist hareketin baştan beri yeniden üretim emeğinin ücretlendirilmesi yönündeki talebi, devletin süre giden eylemsizliği⁵ ile çatıştı; 1970'lerin ikinci yarısında emek gücünün yeniden üretimiyle yakından ilişkili finans ve hizmetlere ayrılan devlet bütçesinde daha fazla kesinti yapılması karşısında, giderek artan sayıda kadın, başkalarının yeniden üretimini sağlamayacaklarını ifade etti. Yeniden üretim emeği yerine, her şeyden önce kendi hayatlarının garantisini kendi ücretli emekleri yoluyla kazanma kararlılıklarını dile getirdiler.

En çok bilinen iki örnekten bahsetmek gerekirse, kadınların kreş olarak dönüştürmek için binaları işgal ettiği veya basitçe çocuklarını işe getirdikleri zamanlarda ve bu eylemlerine

5 Bu konuyu ve 1970'deki feminist mücadeledeki uğrakları başka bir yerde ele almıştım (1982: 50-73).

yerel yönetim ve bireysel işverenlerden nadiren ve geçiştiren cevaplar aldıkları bir ortamda, hükümetin, bırakın ev işini ücretli çalışma zamanı olarak kabul etmesini, en azından çocukların yetiştirilmesini kabul etmeye dair bile kayda değer herhangi bir girişimi olmadı. Sadece çalışan kadın sayısı artmakla kalmıyor, aynı zamanda kendi emek gücünü sunan kadınların sayısı da giderek artıyordu. Diğer bir deyişle giderek artan sayıda kadın işsiz olduğunu ya da ilk işini aradığını ilan ediyordu. Bunun kadar önemli ve geçmiştekinden farklı olan şeyse, çalışan annelerin çocukları olduğu zaman işi bırakmamalarıydı, yani alışlagelmiş bir durum olan 25-35 yaş arasında emek piyasasından çekilme gibi bir durum yoktu.⁶ Aksine, kadınlar işe gelmemeyi kullandılar; 1970'lerde kadınların işe gelmeme düzeyi, erkekler arasında zaten çok yüksek olan işe gelmeme düzeyinin neredeyse iki katına ulaştı.

Fakat eğer sadece artan sayıda kadının iki işi birden yapmayı becerdiğini iddia etseydik -her zaman varsaymış olduğumuz gibi- bir aileyi idare etmek için yapılan normal ev işinin toplamının sekiz saatten çok daha fazla zaman aldığını varsayarsak, hem istihdamın hem de kadın emek gücü arzının artmasında esrarengiz bir şey olması gerekirdi. Her ne kadar ev dışında çalışma, ev işinde belki daha fazla "rasyonalizasyona" sebep olsa da ya da yeni bir maaş ev işlerinde kullanılacak yeni aletleri almayı mümkün kılrsa da, her ne kadar feminizm ev işlerinin daha fazla bölüşülmesini ve aile içinde daha eşit bir işbirliği biçimini yaratmış olsa da (erkeğin mesleğinin buna uygun olduğu ölçüde), eğer yapılan ev işi miktarı tipik bir ailenin (anne, baba ve bir ya da iki çocuk) yeniden üretimini içeriyorsa, bu iş miktarı belli bir eşğin altına indirilemez.

Dolayısıyla kadınların ev dışında çalışmalarının artmasını açıklamak için iki tür düşünce ortaya çıkar:

6 Bu bağlantıda aşağıda tartışılan etmeni tercih etme durumunu akılda tutmak gerek: doğurmanın ertelenmesi.

(a) Eğer bir kadının yukarıda bahsedildiği şekilde bir ailesi ve ev dışında çalıştığı düzenli bir işi varsa, o zaman en azından ev işinin büyük bir kısmı aile fertleri tarafından (genellikle erkeğin ya da kadının annesi) ya da üçüncü bir kadın, siyahî ya da beyaz bir ev hizmetçisi tarafından yapılıyor ve kadının aldığı maaşın büyük bir bölümü hizmetçiye ödeme yapmak için harcanıyor demektir. Aslında, 1970'lerin başında düşen ücretli ev içi emek, yani ev hizmetçisi sayısı, daha sonraları tekrar bariz bir artış gösterdi. 1974'te 630.000 olarak bildirilen ev hizmetçisi kullanan aile sayısı 1977'de 1.030.000'e yükseldi, gerçi hizmetçilerin çok büyük bir kısmı kayıtsız çalışmayı tercih ediyor. Hizmetçiler için kayıt dışı çalışmak, kocalarının sağlık sigortasından yararlanabiliyor olmaları sebebiyle onlara daha uygun geliyor, bu kendi işlerinin onlara sağlamadığı bir hak ve kocaları, eşlerinin geçimi için verilen aile çekini almaya devam edebiliyor.⁷

(b) Mesele daha üst düzeyde ele alındığında, gittikçe daha çok kadının aile kurmayı, üremeyi ve erkekleri yeniden üretme sorumluluğunu üstlenmeyi reddettiği görülür.

Bize göre, politik anlamda, en önemli davranış biçimi budur. Bu, aile ve emek piyasası arasındaki ilişkinin her zaman görmezden gelinmiş boyutunu vurgulamak anlamına gelir: Kadınların sayısı giderek artan bir kesimi için ev dışı bir işte çalışmaya hazır olmak; tek bir maaşı iki iş (kendi ve ev hizmetçisinin işi) için harcamak zorunda kalmayı ve ev dışında çalışacağı işin alanını evdeki çocuğu ya da erkeği dikkate alarak sınırlandırmayı engellemek için çocuk sahibi olmamak, evlenmemek ya da bir erkekle beraber yaşamamak kararını gerektiriyordu. Ya da bir kocanın, eşinin maaşına dokunmadan hizmetçinin ücretini karşılayabileceği kadar yüksek bir maaş aldığı gibi

⁷ Bu tür çalışma biçimiyle ilgili yasa, kayıt dışı çalışmayı uygun hale getirdiği için, ev işi hizmeti sağlayan kadınlar emeklilik haklarını isteğe bağlı katkılarla oluşturuyor.

varsayımsal bir durumda, bu adamla bir aile kurmayı reddetmenin sebebi, çoğunlukla kadının politik kimliğini büyük ihtimalle ortadan kaldıracak olan sosyal statü yoluyla gelen aracılık ve suç ortaklığı ağlarının reddedilmesi idi. Her durumda, mücadele anına kadar izi sürülebilen değerler topluluğu ve devletle ilişkili bir iktidar kullanımı, anneliğin reddinde her zaman bulunabilmesine rağmen, post-feminizmin çok mürekkep akıttığı “anneliğin yeniden keşfi” için aynı şey geçerli değildir. Bu ikinci yaklaşımdaki temel hata, anneliğin koşulları proleter düzeyde giderek kötüleştiği ve bu sadece İtalya’da yaşanmadığı için, annelik seçiminin aslında bir “lüks” haline gelmiş olmasıdır. Anneliği birinci şahıs tanıklıklarıyla yücelten bu yazarlar, aslında genellikle kendilerine yalancı tanıklık yapmaktadırlar, çünkü her şeyden önce ifadelerinin dayanmış olduğu, kendileri ya da kocalarının keyfini sürdüğü konforlu gelir düzeyinden ve bazı imtiyazlı işlerin zaman açısından sağladığı esneklikten bahsetmeyi ihmal ederler.

Daha önce bahsettiğimiz gibi 1970’lerde, evlilik dışı doğumlardaki artışa rağmen, doğum oranlarında giderek hızlanan bir düşüş vardı. Ama önceki dönemin aksine, bu düşüşün nedeni, feminist otonominin bir ifadesi, kadınların kendi hayat seçimlerini çeşitlendirmek yoluyla kendilerini tanımlamak için, yeniden üretim aracılığıyla yapılan bir kadın tanımını reddetmelerinin ifadesiydi.

Bu kadınlar tarafından doğurmanın reddedilmesi, evliliğin reddedilmesi (ve yasal boşanma davalarının sayısında ki artış) ile el ele gidiyordu ve nüfus bilimciler de bunu on yıl içindeki en dinamik faktör olarak görür. Temel olarak duygusal ilişkilerin yapısına ayak uydurmayan daha serbest beraber yaşama biçimleri, daha az tanımlanmış birliktelik ve ilişki biçimleri, yalnız yaşayan kadınlar (çocuklar veya başka kadınlarla beraber) o kadar yaygın bir davranış biçimi haline geldi ki; ailenin, yasal-olmayan aile biçimini alabileceği alışılmamış ve çok

çeşitli biçimlerden Katolik çevredeki uzmanlar bile bahsetti. Yeniden üretim koşulları ve biçimleri, geleneksel aileninkine hiç benzemeyen ailelerden söz ettikleri bir noktaya ulaştılar. Bekâr kişilerin yanı sıra "aile komünleri"nden bahsettiler.

Aile ya da bir erkekle bir arada yaşamak reddediliyordu, çünkü böyle bir ilişkinin içerisinde kişinin kendisini çok uzun zamandan beri kadına biçilmiş rolün getirdiği sorumluluklardan, yalnızca ev işinin somut yükümlülüklerinden değil, aynı zamanda psikolojik, duygulanımsal ve yeniden üretimin başka yönlerini de kapsayan sorumluluklardan da özgürleştirmesi çok zordur.

Böylece, 1970'lerdeki kadın için yeniden üretim meselesi, mücadelenin birincil alanı haline geldi. Reddetmenin belli seviyelerde başarılması, başka şeyler yapmak için enerji bulmayı, ev dışında bir işte çalışmakla ilgili farklı seçenekleri değerlendirmeyi, zorla bir araya gelme ve anlaşma uğrakları inşa etmeyi, erkeğin talepleri ve aile sorumluluklarının dışında farklı bir öz-tanımlama bulmayı mümkün kıldı. Daha da önemlisi, çocuk sahibi olmaya karar veren kadınlar arasında bile, çocuk yapma tercihi, daha önceki yılları niteleyen "ailenin elverişliliği" düşünülerek sıklıkla erteleniyordu. Ancak 35 ya da 40 yaşında çocuk sahibi olunuyordu, çünkü öncesinde, sıklıkla değiştirilen bir projenin ardına düşülüyor ve uzun süre ayakta kalabilecek bir finansal bağımsızlık oluşturmaya çalışılıyordu.

Bu bağlantı noktasında, ortaya çıkan tartışmanın zenginliği temel noktalara yoğunlaşmak zorunda olsa da, kürtaj, lezbiyenlik ve çok bariz olmamasına rağmen fahişelik üzerine verilen mücadelenin ne ölçüde, karşılığı ödenmeyen yeniden üretim işinin reddiyle aynı eğilimde olduğunu bir kere daha vurgulamakta fayda var.

(a) Kürtajın yasallaşması için verilen mücadele, aslında bedel ödemeyi durdurmakla ilgili bir meseleydi, yalnızca paranın ödenmemesi değil, aynı zamanda ölümlerin, fiziksel sa-

katlanmanın ve hapsedilmenin bedelini ödememektir; ev işinin en şiddetli reddiydi. Aslında ev içi emek arzındaki niteliksel ve niceliksel sıçramanın, çocuklar doğduğu zaman gerçekleştiğine hiç şüphe yoktur. Yani, kadının doğurması artık ne kadının kendi kimliğini bulması için geçmesi gereken bir yol olarak ne de cinsel deneyimin zorunlu ya da tesadüfi sonucu olarak kabul edildiği için ve annelik tercihinin kadının öz-belirlenimi olarak görülmesiyle birlikte, her çocuk için yapılması gereken ev işi miktarının da kesin olarak reddedilmesi olanağına içkin öz-belirlenime vurgu yapılıyordu.

(b) Lezbiyenliğe gelince, 1970'lerde, apaçık bir politik talep olma gücünü elde etmiş bir pratikti. Burada da, sadece kişinin cinsel tercihlerine kendi-karar vermesi hakkı olarak değil, aynı zamanda yeniden üretim emeği eşitliğe daha yatkın bir ilişki yapısı içinde sağlandığı ölçüde bu emek miktarının azaltıldığı bir deneyim olarak bu talep çok daha önemliydi. İlişkinin bir erkek yerine bir kadınla olması, aslında işbölümü cinsiyet rolleri dolayısıyla izah edilmediği için, ev işlerinin bölüşümü üzerinde anlaşmaya varmak çok daha az enerji harcamayı gerektiriyordu. Şunu da ekleyebiliriz ki, feminist harekette politik çalışmaların, mücadelelerin ve tartışmaların inşası neredeyse tamamıyla kadınlar arasında ortaya çıkarıldığı için, yeniden üretim emeğini bir erkeğe harcamaktansa bir kadına harcamak daha çok tercih ediliyordu. Böyle yapmak, deneyimlenen toplumsallaşma biçimi ile daha uyumluydu ve politik terimlerle ifade edersek çok daha "üretici" -eğer bu doğru kelimeyse- idi.

Her halükarda burada mesele, yasallık elde etmek değil, iş yerindeki tehditler ve hukuki boşanma davalarında çocuğun velayetini alma hakkının reddedilmesi yoluyla devlet tarafından yapılan kriminalleştirilmenin etkisizleştirilmesiydi.

(c) Fahişelik hususunda da mesele yasallaşma değildi, bunun yerine diğer ülkelerde olduğu gibi, fahişeliğin kriminalleştirilmesine karşı çıkmaktı: Kriminalleştirilmenin etkisizleştirilmesi.

rilmesi ve her ne kadar fahişeliğe direkt olarak saldırmaları da, kriminalize edilmesine dolaylı olarak katkıda bulunan yasal tedbirlerin yürürlükten kaldırılmasıydı. Her durumda, fahişelik, güçlü bir şekilde kriminalleştirilmiş bir faaliyet olarak kalmaya devam etti, çünkü fahişelik tam olarak verili belli cinsel görevlerin parayla mübadele edilmesi bakımından, evlilikteki mübadelenin -geçim karşılığı sınırsız emek ve yeniden üretimin- temel koşullarının reddiydi.

Ev içi emeğin en temel görevi olan seksin, evlilik "sevgi-anlaşması"nın (sevgi emeği) gizeminden kurtulmuş olması ve sadece "geçindirilmek" karşılığında değil doğrudan para karşılığı mübadele edilmesiyle elde edilebilir olması gerçeği, her zaman en çok onun kriminalize edilmesine sebep oldu ve söz konusu kadınları izole etme ihtiyacını en üst seviyeye çıkardı. Dolayısıyla fahişelik meselesi 1970'lerdeki mücadelede aşırı derecede zor bir meseleydi, ama o zamana kadar sınıf mücadelesi tartışmalarında büyük ölçüde görmezden gelinmiş olan bir mesele üzerinde genel bir mutabakat yaratmak gibi bir yararı oldu. Daha sonraları yapılacak daha açık birçok talep için zemin hazırlamayı mümkün kıldı.

1982 yılında İtalya'da, Venedik'ten çok da uzak olmayan Pordenone'de bir Fahişe Komitesi kuruldu. Fahişelerin kendilerine ait bir gazetesi ve yine kendilerine ait Haklar Bildirgesi vardı ve çeşitli forumlarda yapılan sayısız tartışma sayesinde gettolarından dışarı çıkmışlardı. Her şeyden önemlisi, 1970'lerde fahişe olarak çalışmak, giderek daha fazla sayıda ve değişik katmanlardan kadına, maaşlarına ek olarak ya da başka bir maaşın yokluğunda güvencesiz de olsa iyi kötü bir gelir kaynağı sağlıyordu. 1980'lerde, en az bir milyon İtalyan kadının fahişe olarak çalışıyor olduğu tahmin ediliyordu⁸ ama

8 Italian Academy of Moral and Biological Sciences tarafından 1980'de Roma'da düzenlenen "Aspetti biologici, sociali e giuridici della prostituzione" başlıklı kongrede ortaya çıkan sayıya referansla.

bu rakamın eksik bir tahmin olduğu söyleniyordu ve giderek artan sayıda kadının sadece hayatta kalmak için değil, gittikçe fazlalaşan yüksek tüketim eğilimlerini karşılayabilmek için de bu emek biçimini sunduğu kabul ediliyordu.

Bugün bir kere daha, kadınların çalışması ve bunun red-dine dair çok önemli bir noktaya ulaştık. Bir yanda karşılığı ödenmeyen yeniden üretim emeğinin, ücretli emek piyasasının gittikçe genişleyen olanakları için reddedilmesi eğiliminin tas-dik edilmesi var. Diğer yanda ise, doğum ve evlilik oranlarında önemli bir artış olmamasının yanı sıra, kadın işgücü artışının 1977 ve 1982 yılları arasında neredeyse erkeklerdeki artışın iki katı olduğu bir durum var: erkeklerde 469.000 artışın karşısın-da, kadınlarda 872.000 artış. Yine de doğruyu söylemek gere-kirse arz edilmek istenen kadın emek gücünün aslında yalnız-ca üçte ikisi iş bulabildi. Kadınların emek piyasasındaki yerine dair yaptığımız analizde şu sonuçlara vardık. Kadın istihdamı:

- 1) Tarımda düşmeye devam etti.
- 2) Endüstride, 200-499 çalışanı olan ve çalışanlarının yüzde 30'unu kadınların oluşturduğu küçük ve orta ölçekli firma-larda yoğunlaşmıştı ve sayısı sabit kaldı.
- 3) 1982'de toplam çalışan sayısının yüzde 58'inin kadınlar-dan oluştuğu hizmet sektöründe arttı.

İşi olan kadın sayısı, 1982'de 6.561.000 iken 1983'te 6.621.000 idi (ISTAT 1984, 1983).⁹ Aynı zamanda, kendilerini işsiz ilan eden ya da ilk işlerini arayan kadınların sayısında da bir artış vardı. Ama zaten daha yavaş bir büyüme oranı göste-ren kadın istihdamı üzerinde ağır sınırlandırmalar vardı.

1980'lerde mikro-elektronik hızla yayılması ve sonuç olarak daha önceki yıllarda kadın istihdamının arttığı önemli bir alan olan hizmet sektöründeki dönüşüm, yeni işler yarat-mış olabilir; ama bu dönüşüm aynı zamanda iş imkânlarının

9 ISTAT (1983) verilerine göre işi olan erkek sayısı 1982'de 14.116.000 iken 1983'te 14.083.000 idi ISTAT(1984).

azalmasına dair bir korku da uyandırmıştı. Bu sadece “daha ileri düzey rasyonelleşme”nin belli bir üretim zincirinin mikro-işlemcilere kaydırılacak olmasından değil, aynı zamanda kadınların, yeniden yapılanmanın yarattığı yeni işleri doldurabilmelerini ve her şeyden önemlisi hızlı bir şekilde demode olan ve yenisiyle değiştirilen makinelerin getirdiği hızlı değer yitiren ve değişen görevlerle başa çıkmalarını sağlayacak olan kadın mesleki eğitim kurslarının açılmasında başarısız olmasındandı. Bunun yanı sıra, teknolojik olarak daha çok gelişmiş her ülkede olduğu gibi, İtalya'da henüz bir gerçekliği olmasa da, şöyle bir plan var: Kadınlara evde bilgisayarla yapabilecekleri işler vermek. En önemlisi, özellikle hizmet sektörü ile ilgili olarak, kamu harcamalarının kısıtlanması politikasını gözden kaçırmamak gerek, çünkü bu politikanın bir dizi sonucu şöyle sıralanabilir: kamuda kadrolu çalışan personel sayısındaki azalma ve daha genel olarak iş imkânlarındaki düşüş; özellikle de işe gelmemeye karşı ciddi yaptırımlar uygulanması ve bazı kamu personelinin emeklilik maaşlarını görece erken bir yaşa çekebilmesini sağlayan “erken-emeklilik” haklarının kesilmesi. Bunların hepsi kadınların istihdamına ağır kısıtlamalar getiren ve hizmet sektörünün ekonominin diğer sektörlerindeki kaybı telafi eden rolünü ortadan kaldıran faktörler.

Yani, sağlam bir zemine basıyormuş gibi görünen tahminlere göre, gelecek yıllarda toplumsal çerçeve şu koordinatlara göre belirlenecek: doğum sayısında daha fazla düşüş, kadınlardan ve yaşlı insanlardan emek piyasasına daha fazla baskı gelmesi (yaşlıların, emeklilik maaşı ve gelirlerdeki aşınmanın artmasından dolayı emek piyasasında kalmaya devam etmeleri), yeni teknolojilerin yaygınlaşması, eğitimin yaygınlaşması (ama yeni üretim süreçlerine uygun olarak, kim için ve kaç kişi için?), emeğin daha çok esnekleşmesi, yarı-zamanlı çalışmanın yaygınlaşması. Bugün İtalya'da kurumsal tartışma, emeğin maliyetinden çok istihdam seviyelerine odaklanmış durumda,

çünkü sistemin ne şimdiki işsizlik düzeyini ne de sonuçlarına ilk olarak genç insanların, kadınların, göçmenlerin ve geri dönen göçmenlerin katlanacağı yakın gelecekteki işsizlik düzeylerini tolere edemeyeceği düşünülüyor.¹⁰ Kadınlar için bu durumun nedeni hem kadınların yeni işler bulmakta daha fazla zorluk çekmesi hem de sendikaların, hükümetin ve işletmecilerin politikalarının onları kurban olarak feda etme konusunda mutabık olmaları.

Aynı veya farklı düzeylerde ücret ödenen işler yaratmak amacıyla haftalık çalışma süresini (35 saate) düşürmeye dair bir tartışma var. Ama en önemli tartışma, çalışılan saat miktarındaki küçük azalmalarla ilgili değil, ki eğer buna ücretlerdeki azalma eşlik etseydi bu bir hayli problematik olurdu; daha ziyade genel anlamda tamamen farklı bir iş örgütlenmesinin yaratılması ile ilgili. Bununla kastedilen şey, daha güvencesiz bir emek piyasasının var olması ve daha az üretken veya daha önemsiz işlevleri olduğu düşünülen sektörlerde daha az ücret ödenmesi. Genel olarak kabul gördüğü varsayılan bu koşullar, deregülasyona daha fazla ihtiyaç duyulduğu iddiasıyla teşvik ediliyor. Gayet açıkça deniliyor ki, özellikle genç insanlar ve kadınlar, standardın altındaki ücretleri kabul etmeye hazır olmalıdırlar.

Böylece, "mikro elektronik devrim" beraberinde kitlesel bir yoksulluk getiriyor ve bize şunu hatırlatıyor: Eğer böyle bir devrime ihtiyaç varsa, bu ihtiyaç, kadınlar tarafından üretilen "mucize"lere güvenip, proleter yeniden üretimi baskılayarak eski ahlaksızlığını devam ettiren bildiğimiz kapitalist üretim tarzının çocuğudur.

Ama mucizelerin ortaya çıkması ihtimal dâhilinde değil. Çalışan erkek ve kadın kitlesi, yaşlı insanlar, göçmenler ve geri

10 ISTAT (1984) verilerine göre 1983'te 2.278.000 işsiz insan varken, 1984'te bu sayı 2.391.000 idi (ISTAT 1985). İkincisi yüzde 10,4 işsizlik oranına tekabül ediyor.

dönen göçmenler ile beraber, tamamen güvencesiz koşullarda hayatta kalmak için zorlu bir arayışa girmek zorunda kalacaklar. Çalışma saatlerinde ve ücretlerde genel bir düşüş ile birlikte, birçok insan için uzun zamandır ortadan kaybolmuş olan refahın yanı sıra çocuk yapma imkânını da azaltacak; o zaman bireyler-arası yeniden üretim için isteklilik kalacak mı acaba?

Yeniden üretimin değer kaybetmesiyle birlikte, ev içi emeğin "mucizesi" gözler önüne serildi ve ay tutulmasındaki aşıkların... sevginin geleceği ne olacak?

1988

Çeviren: Sumru Tamer

Kaynakça

- Berti, L. vd. 1981. *Crisi dele politiche e politiche nella crisi* (Politikanın Krizi ve Kriz Politikası), Napoli: Pironti.
- Biermann, P. 1980. *Wir sind Frauen "wie andere auch"! Prostituierte und ihre Kämpfe* ("Diğer" Kadınlar gibi Kadınız! Fahişeler ve onların Mücadelesi), Reinbek: Rowohlt.
- Bock, G. 1977. "Frauenbewegung und Frauenuniversität: Die politische Bedeutung" (Kadın Hareketleri ve Kadın Üniversitesi: Politik Önemi), Gruppe Berliner Dozentinnen (yay. hz.), *Frauen und Wissenschaft*, Berlin: Courage Verlag.
- Bock, G. ve Duden, B. 1977, "Arbeit aus Liebe - Liebe als Arbeit: Zur Entstehung der Hausarbeit im Kapitalismus" (Sevgi İşi -İş olarak Sevgi: Kapitalizmde Ev İşinin Ortaya Çıkışı), Gruppe Berliner Dozentinnen (yay. hz.), *Frauen und Wissenschaft*, Berlin: Courage Verlag.
- Cox, N. ve Federici, S. 1975. *Wages for Housework: A Perspective on Capital and the Left*. Bristol: Falling Wall Press.
- Dalla Costa, M. ve James, S. 1975 [1972]. *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Bristol: Falling Well Press.
- Dalla Costa, M. 1977 [1974]. "Reproduzione e emigrazione" (Yeniden Üretim ve Göçmenlik), Serafini, A. ve diğerleri (yay. hz.), *L'operaio multinazionale in Europa* (Avrupa'da Çokuluslu İşçi), Milan: Feltrinelli.
- Dalla Costa, G. F. 1978. *Un Lavaro d'amore* (Sevgi Emegi). Roma: Edizioni dele Donne.
- Dalla Costa, M. 1981. "Emigrazione, immigrazione e composizione di classe in Italia negli anni '70" (Yetmişlerde İtalya'da Göç, Göçmenlik ve Sınıf Bileşimi). *Economia e lavaro* 4: 121-31.

- Dalla Costa, M. 1982. "Percorsi femminili e politica della riproduzione della forza lavoro negli anni '70" (1970'lerde Kadın Hareketleri ve Emek Gücünün Yeniden Üretimine Dair Politikalar). *La Critica Sociologica* 61: 50-73.
- Federici, S. 1975. *Wages Against Housework*. Bristol: Falling Wall Press.
- Federici, S. ve Fortunati, L. 1984. *Il Grande Calibano: Storia del corpo sociale ribelle nella prima fase del Capitale*, Milan: Franco Angeli ["Büyük Caliban: Asi Bedene Karşı Mücadele" çev. Öznur Karakaş, *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim* içinde, Otonom Yayıncılık, 2012].
- Fortunati, L. 1981. *L'arcano della riproduzione: Casalinghe, prostitute, operai e capitale*. Venedik: Marsilio.
- ISTAT (Istituto Centrale di Statistica) 1972-1985. *Annuario Statistico Italiano*. Roma: Italian National Statistical Institute.

BU KADININ BEDENİ KİME AİT?¹

Bugün üstünde durmak istediğim fikirleri, kadınların otonomisine dair diğer tüm söylemlerin temeli olduğunu düşündüğüm bir gerçek üzerinden geliştirdim: *Dünyanın her yerinde, kadınlar için otonominin inşası, her şeyden önce bedenlerini tekrar kendilerinin kılmaları demektir*; bu, cinsiyetler arası ilişkide daima riskli bir konumda olan kadın bedeninin, kadınlar tarafından yeniden ele geçirilmesi anlamına gelir. Bu durum, bizim için İtalya'da 1970'lerin başında böyleydi, 1990'ların başında Chiapas'ta kendi yasalarını hazırlayan Maya kadınları için de böyle. O halde, bu alandaki mücadelelerimizin ve sorunsallaştırmalarımızın bazı yönlerinden bahsetmek ve onları karşılaştırmak, önemli amaçlara ulaşmış, fakat sonuçlanmaktan henüz uzak olan bu savaşımızda bizim için, onlar için, diğer birçok ülkedeki birçok kadın için faydalı olacaktır.

1 Bu metin, *Universidad Autonoma de la Ciudad de Mexico*'da 24-25-26 Ekim 2006'da düzenlenen Uluslararası "Mümkün Otonomi" Konferansı'nda sunulmuştur. İtalyanca aslından İngilizceye Silvia Federici tarafından çevrilmiştir.

Maya kadınlarının “Maya Kadınlarının Devrimci Yasası”nı okuduğumda, hem orada sunulan talepler hem de uzun uzun detaylandırılmış diğer talepler ile bizim 1970’lerin şafağında yükselttiğimiz taleplerimiz arasındaki *inanılmaz uyum* karşısında sarsıldım. Biz de tıpkı onlar gibi, kadınlar olarak kendimizi *acıdan ve kudretsizlikten* kurtarmak için birlik olmalıydık. Kudretsizlik, annelerimizin hayatlarında tanık olduğumuz en büyük problemdi. Parasızlığın getirdiği bir kudret azalışıydı bu, öyle ki herhangi bir tercihi, şiddet uygulayan kocadan ya da babadan kaçmayı bile imkânsız hale getiriyordu. Cinselliğimizi tanımamamızdan kaynaklı, evlilikleri başarısızlığa sürükleyen, ama zaten eşlerimiz olan erkekler de kadın cinselliği hakkında bir şey bilmediği için çözülemeyecek olan bir kudretsizlikti bu.² Aynı zamanda başka bir kadınla çok özel şeyleri konuşmak bir tabu olduğu için, iletişim kuramamanın getirdiği, evlilik dışındaki bir hayatın damgalanmasından kaynaklı, annelerimizi çok genç yaşta, daha kim olduğunu ve ne istediğini anlamaya fırsat bulamadan baba evinden koca evine taşınmaya zorlayan bir kudretsizlikti. Daha kendilerini kadın olarak tanımadan -evlilik öncesi “bekâret”in bir toplumsal koşul olmasıyla- evlendikten dokuz ay sonra kendilerini anne olarak bulmanın getirdiği bir kudretsizlikti; aile içinde ya da dışında şiddete maruz kalmaktan doğan, ama aileye bir skandalı yansıtmamak amacıyla, yargıçlar ve polislerden başlayarak başka erkekler tarafından suçlu hissettirilmemek için bu şiddet hakkında konuşamamaktan kaynaklanan kudretsizlikti; iş yerinde cinsel tacize maruz kalmanın, ama işini kaybetme lüksüne sahip olmamanın getirdiği kudretsizlikti. Tüm bunlar, toplumsal ortam ve yaşam koşullarındaki büyük farklılıklarına rağmen, Maya kadınlarının da geliştirdiği talep ve tartışmalarda açıkça dikkat çekiyor.

2 Bu konu hakkında önemli bir kitap; Lieta Harrison, *La dona sposata. Mille mogli accusano*, Feltrinelli, Milano, 1972.

Kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolüyle ilgili konulara öncelik veren kadınlar, cinsellik hakkı için savaşıyorlar, ama yalnız erkek tatminiyle sonuçlanan cinsellik için değil.³ Kadınlar, evlenmeme hakkı için savaşıyorlar; evlenmek zorunda kalmadan bir partnerle birlikte yaşama şansına sahip olmak için, ailenin seçtiği kocayı kabul etmek yerine bir eş ya da partner seçebilme hakkı için, istedikleri ve büyütebilecekleri çocuk sayısını belirleme hakkı için, beslenme ve sağlıklı alakalı olarak kendilerine ve çocuklarına ayırabilecekleri özel ilgi hakkı için, eğitime ulaşma hakkı için -ki bu kişinin kendi bedenini öğrenme hakkıyla ve yeniden üretim sağlığıyla ilişkili konularla başlar-, temel hizmetlere ulaşma hakkı için, aile içinde ya da dışında şiddete maruz kalmama hakkı için mücadele ediyorlar. Dahası, amaçlarına daha çok zaman ve enerji ayırabilmenin bir şartı olarak, bütün gün kadın bedenini masseden ev işinin erkeklerle eşit olarak paylaşılmasını talep ediyorlar. Bu son talep de bizim talebimize karşılık gelenlerden. Biz de ev işinin daha eşit dağılımını asla mücadelemizin temel amacı olarak görmedik, bunu sadece bizim ve diğerleri için mücadele edebilmenin, daha iyi yaşam ve iş koşulları elde edebilmenin bir koşulu olarak gördük. Kadınların, yeniden üretim işi üzerine yürüttükleri mücadele, daima onlara bel bağlayan insanlar için, özellikle de çocuklar ve yaşlar için daha çok refah ve bağımsızlık üreten bir kuvvet olmuştur. Çok iyi bilindiği üzere, bizler ayrıca bu

3 G.Rovira'nın söylediği gibi "erkekler 'kadınları' sadece kullanıyor." Şu çok çarpıcıdır ki, aynı cümle geçmişte, İtalya'daki kırsal hareketlerde de kullanılmıştı. Rovira, kadının cinsel hazzının bilinmeyen bir şey olduğunu söyler. Aynı şey, hareketten önce bizim için de geçerliydi. Sebastiana 1995'in sonlarında hükümetle yaptığı görüşmelerde kadının cinsel hazzının yok sayıldığını ve bunun bir alışkanlık olduğunu sinirli bir şekilde alenen duyurdu (*Donne di mais*, Manifestolibri, Roma, 1997, s.76). Daha sonra Sebastiana görüşme masasında şunu söyledi: "Cinsel ilişkilerimizde biz ne zaman haz alabildik? Hiçbir zaman, çünkü bunu bize hiç öğretmediler ve ne acıdır ki bizim toplumumuzda da bu öğretilmedi; dediler ki gelenek budur ve kadınlar için bu her yerde böyledir." (s.174)

işin uygun hizmet kanalları tarafından karşılanmasını, azaltılmasını ve desteklenmesini de talep ettik, fakat bu talebin sonuçlarını sonra tartışacağım.

Hareketimizin başlarında kadın bedenini resmeden bir posterin altına şu yazıyı yazarak hazırladık: "Bu kadının bedeni kime ait? Kiliseye? Devlete? Doktorlara? Patronlara? Hayır, bu beden onun." Bu sorunun yanıtı doğal karşılanamazdı; aksine bu cevabı olumlama ihtiyacı tam da babaların, kocaların, doktorların, dini otoritelerin *kadının cinselliğini ve üretici kapasitelerini kontrol etme hakkı için çekişiyor olmalarından* kaynaklanıyordu. Bunların hepsi, kadınların cinsel yaşamına, doğum kontrol hapı kullanmalarına, evlenmeden çocuk sahibi olmalarına ve kürtaj olmaya karar verme hakkına sahip olduklarını iddia ederler. Bu "otoritelerin" karşısında otonomi elde etmek, bedenimizi kendimize ait kılmak bizi bir başka düzeye geçmeye, her şeyden önce, kadınların sahip olmadığı bilgiyi inşa etmeye, kendi bedenimizin bilgisini inşa etmeye zorlar.

Bu amaçla her şeyden önce *küçük bildiriler* hazırlamak ve dağıtmak gerekliydi. Kimi çizimleri, çoğunlukla elle çizdiğimiz resimleri ve temel bilgileri içeren bildiriler. Kadın ve erkeğin cinsel organlarının nasıl olduğu, kadının biyolojik yaşamındaki temel olayların ve değişimlerin (menstruasyon, doğum kontrolü, hamilelik, çocuk doğurma, çocuk bakımı, kürtaj, menopoz) ortaya koyduğu ihtiyaçları, en yaygın hastalıkların neler olduğu, bu hastalıkların nasıl teşhis edileceği, nasıl tedavi edileceği, *cinsellik* alanında nasıl bilgi ve deneyim kazanılacağı gibi. 1974'te ünlü *Our Bodies, Ourselves*⁴ İtalyancaya çevrildi. Bir kadın kolektifi tarafından Boston'da üretilen bu çalışma, kadın sağlığı ve cinselliğine odaklanıyordu. Aslında kadın sağlığı ve cinselliğine yoğunlaşma, 19. yüzyıldan beri Amerika'da-

4 The Boston Women's Health Collective, *Noi e il nostro corpo. Scitto dalle donne per le donne*, Feltrinelli, Milano, 1974 (*Our Bodies Ourselves*, y. haz. Shimon and Schuster, New York, 1971)

ki feminist hareketi karakterize etmiştir.⁵ Bu konu, 1970'lerde uluslararası feminist hareket içinde önde gelen konulardan biri olarak tekrar ortaya çıktı ve "karşı-bilgi" hareketini tetikledi. Tıp biliminin saptırmalarını ve sessizliğin ortaya çıkarmayı, tıp biliminin doğmasından bu yana kadından vahşice alınmış olan bilgiyi ve cinsellikte, üremede karar alma gücünü kadına geri vermeyi amaçlayan bir hareketti bu.⁶

Hastanelerde isteğe bağlı ve ücretsiz olarak hamileliğin durdurulmasının yasallaşması kampanyasını başlatmak (bu amaca 1978 yılında 194 sayılı yasayla ulaştık) ve kürtaj duruşmaları etrafında bir hareketlilik yaratmak özellikle acil ve önemliydi. Tüm feminist hareketlerle beraber başlattığımız bir dizi girişimle birlikte, 5 Haziran 1973'te Padova'da ortaya çıkan hareket, bu alandaki mücadeleyi ateşledi. Kürtaj olan kadınların çoğunun zaten çocuk sahibi olan ve daha fazla çocuğu geçindiremeyecek durumdaki evli anneler olduğunun bilinmesini sağlamak, aciliyeti olan bir konuydu. Birçok kadının yasadışı kürtaj yüzünden öldüğünün ya da ciddi şekilde sakatlandığı-

5 Bu hareketin başlangıcı oldukça popüler olan bir başka hareketin zirveye ulaştığı zamana denk gelir (1830-1850), The Popular Health Movement (Halk Sağlığı Hareketi), bu hareket üniversitelerden mezun olan "normal" doktorların uyguladığı yöntemler ve verdikleri ilaçlardan çok daha farklı bir tıp anlayışıyla hareket ediyordu. Sınıfsal ve feminist bir perspektife sahip olan bu hareket her şeyden önce, hangi etnik kökenden olursa olsun alt sınıf için tıbbi tedavi sunmayı ve tıp fakültelerinde öğretilen bilimsel bilgiden çok daha geçerliliği olan bir bilgiyi korumayı ve zenginleştirmeyi dert ediniyordu.

6 Ehrenreich B. ve D. English, *Le streghe siamo noi. Il ruolo della medicina nella repressione della donna*, Celuc Libri, Milano, 1975 (*Witches, Midwives, and Nurses: A History of Women Healers*, The Feminist Press, Old Westbury (N.Y.), 1973; Federici Silvia ve Fortunati Leopoldina, *Il grande Calibano. Storia del corpo sociale ribelle nella prima fase del capitale*, Franco Angeli, Milano, 1984. Ayrıca Bakınız: Federici Silvia, *Caliban and the Witch. Women, the Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia, New York, 2004 [*Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlkel Birikim*. Çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık. 2012]. Bu kitabın *Avrupa'da Büyük Cadı Avı* bölümü özellikle önemlidir.

nın ve daha fazla ölüme ve acıya izin vermeyeceğimizin bilinmesini istiyorduk. 7 Nisan 1976'da, Padova'da 27 yaşında iki çocuklu bir anne kürtaj sırasında öldü. Bu olay jinekoloji çalışmaları yapılan ve öğretilen üniversitelerde işgal hareketlerini ateşledi. Bizler birçok doktorun, kürtaj yapmayı Katolik inançları yüzünden reddetmelerinin, genellikle tehlikeli yöntemler içeren, anestezi kullanılmayan bu yüzden de kadına korkunç acılar veren yasadışı kürtaj ticaretini yarattığını⁷ kamuoyuna duyurduk. Öğrendiğim kadarıyla, Meksika'nın kırsal kesimlerinde her 5 kadından biri çoğunlukla aile içi cinsel şiddetin sonucu olarak aynı deneyimi paylaşıyor.⁸ Umarım ki Meksika'daki kadınlar, feminist hareketin yükselişinden önce İtalya'daki kadınların da yaşamış olduğu bu gibi acıları daha fazla çekmez, tehlike ve acıyla yüz yüze gelmezler. Ve umuyorum ki, çok geçmeden kimi doğum kontrol yöntemlerine⁹ ve cinsel ilişki sonrasında belirsizlik durumu olması halinde hamileliği engellemesi için "ertesi gün hapı" gibi araçlara ulaşabilirler.

Kadınların doğum sırasında sebepsiz yere öldüğü hastanelerde -Padova Devlet Hastanesinin kadın doğum bölümünde son birkaç ayda 3 kişi öldü- *Çocuk doğurma*¹⁰ konusu da büyük hareketlilik ve mücadele alanlarından biri oldu. Bizler olayın (doğurmanın) aşırı tıbbileştirilmesine karşı çıktık; kadının tümünden pasifsize edilip hastaya dönüştürülmesine, doğum sırasın-

7 Collettivo internazionale femminista (yay. hz.), *Aborto di Stato: Strage delle innocenti*, (Devlet kürtajı: Masum kadınların katliamı), Marsilio Editori, Venedik, 1976.

8 G. Rovira, a.g.e.

9 Burada söylemem gerekir ki kullanılabilir yöntemler yalnızca hap, kondom yahut diyaframla sınırlı değil. Şimdilerde kadının kendi kontrol edebildiği, tükürükle etkileşime girdiğinde o günün doğurucu gün olup olmadığına göre renk değiştiren küçük aletler var.

10 Gruppo femminista per il Salario al lavoro domestico di Ferrara (yay. hz.), *Dietro la normalità del parto. Lotta all'Ospedale di Ferrara* (Ferrara'da Ev İşi için Ücret Feminist Grup, Ferrara Hastanesi'nde Normal Çocuk Doğum Mücadelesinin Arkaplanı), Marsilio Editori, Venedik, 1978.

daki sadizme (örneğin anestezi kullanılmadan kesik açılması) ve doktorların otoriter ve kibirli tavırlarına karşı isyan ettik. Tüm bu sorunlara cevaben yaygın bir hareketlilik ve aktif doğum denilen hareket yayıldı. Aktif doğum, kadınların doğum sırasındaki rolünü olayın öncüsü haline getiren ve kadınların doğumu doğal bir şey olarak deneyimlemesinin önünü açan, huzurlu bir ortamda, etrafında güvendiği insanların olduğu bir doğumdur. Bu hareketle birlikte kocanın ya da bir başkasının doğum odasında bulunması kabul görmeye başladı. Bu bizim için zor bir zaferdi, fakat daha sonra öğrendim ki Maya Kadınlarının kocaları da doğum sırasında orda bulunup doğuma eşlik ediyorlarmış. Sonraki yıllarda, İtalya'da kimi "doğumhaneler" açılmaya başlandı; bunlar ihtiyaç halinde hastanede olduğu gibi yardım yapabilecek kapasitedeydi fakat hepsinden öte ev ortamı sağlamak için tasarlanmışlardı. Buralarda çocuk doğurmaya bir hastalık gibi değil, doğal bir olay olarak yaklaşılabilecekti. Bu fikir, kadınların *evlerinde* çocuk doğurabilecekleri fikrinin tekrar gözden geçirilmesiydi aslında, fakat ihtiyaç durumunda hastaneyle derhal irtibata geçilmesi garantisi ile. Kadınların ortaçağda ve antik dönemde uyguladıkları doğurma *pozisyonları* yeniden keşfedildi; elbette bunlar hastanelerde dayatılan ve yalnız doktorlar için en uygun olan yöntemlerden çok daha doğal ve rahattı. Şimdi, sayıları az da olsa kimi hastaneler bunları uyguluyor. Çocuk doğumuyla alakalı olarak, Guiomar Rovira'nın¹¹ kitabında anlattıkları beni çok etkilemişti: Köydeki ebeler ters doğum durumunda *çocuğu rahim içinde döndürebiliyorlarmış*, gerçekten takdire şayan bir iş. İtalya'da da eski ebeler bunu yapabiliyorlardı. Şimdi ise hemen hemen kimse yapamıyor, ne doktorlar ne de ebeler yapabiliyor ki bu durum sezaryenle doğumun mazereti oldu. Tıp mesleği açıkça bu bilgileri ve yetenekleri korunmaya değer bulmuyor. Onun yerine sezaryen doğumlar katlanarak büyüyor; bazı hastaneler-

11 G. Rovira a.g.e.

de gerçekleştirilen doğumların %40 ya da fazlasının sezaryen olduğu görülüyor. Fakat sezaryen bir ameliyattır, doğurmanın alternatif bir yöntemi değil. Çocuk doğumuyla alakalı olarak, bunların yanı sıra, kötü uygulamalar ya da yetersiz malzeme kullanımı sebebiyle *kimi hastanelerde spastik ya da yaralı çocuk*¹² doğumlarının fazlalığı da kamuoyuna duyurduğumuz gerçeklerden bir diğeri oldu. Oysa Chiapas'ta bir bebek kötü hijyen koşullarından ya da yaşaması için gerekenleri alamadığından ölmekte. Her iki durumda da, kadının yoğun bakım emeği ve çalışmasının ve de kadın ile yeni doğan bebeğin temel haklarının yıkımını görüyoruz.

Hareketten önce evli olmayan, örneğin hamile olup da evli olmayan kadınların durumu cezalandırılması gereken bir durum olarak görülüyordu. Çoğu zaman kadın evden atılıyor, nereye gideceğini, hamileliğini sürdürmek için ne yapması gerektiğini, çocuğuna bakmak için nasıl bir iş bulacağını bilmiyordu, tıpkı Maya kadınları gibi. Çoğu zaman doğurduğu çocuğunu yetimhaneye bırakmak zorunda kalıyordu. *Evlilik dışı hamile kalan kadınlar için bazı kurumlar vardı, fakat bunlar yetersizdi ve kadını suçlu hissettiren kurumlardı. Buralarda misafir edilen kadınlarla ilgili bazı örgütsel çalışmalar yapmıştık.*¹³ Ev işi için ücret temelinde yürüttüğümüz uluslararası kampanyamızda, kendi geçimini sağlayan çocuklu anne

12 Gruppo femminista per il Salario al lavoro domestico di Ferrara (yay. hz.), *a.g.e.*

13 Comitato di Lotta delle Ragazze Madri, Ragazze madri in lotta. Documenti e testimonianze delle ragazze madri della Casa della Madre e del Fanciullo di via Pusiano, n.22, Milano. (Mücadele içindeki Evli Olmayan Anneler Komitesi. Milan'daki Pusiano Caddesi, no:22'deki Anne-Çocuk Evi'ndeki Evli Olmayan Annelerle İlgili Belgeler ve İfadeler) (Yürütülen eylem üzerine ifadelerin yer aldığı teksirle çoğaltılmış belgelerin derlemesi), Milan Ekim-Aralık1973. Ayrıca bkz. Lotta Femminista of Modena, Madri in azione, ırk veya ulus ayrımı gözetmeksizin, bağımlı çocuğu olan yalnız anneleri destekleyen bir kolektif olan "Eylemdeki Anneler"in tarihi ve etkinliği hakkında ifadelerin yer aldığı belgeler, 1967'den beri Londra'da.

temel figürlerimizden biriydi zira tüm gelişmiş devletler bu kadınlar için bir miktar ödenek ve imkân tahsis etmişlerdi. Fakat bu açıdan İtalya tam tersi bir örnekti. Büyük Britanya'da devlet tarafında verilen *Aile Yardımı* ve Amerika'da "refah annelerine" (welfare mothers) verilen "Bağımlı Çocuklara Yardım" (Aid to Dependent Children)¹⁴ *çocuk doğurma ve büyütme işini yapan kadınlara ödenen ilk somut ücretti*. Bizler, harekette kadının bu durumuna odaklandık ve İtalyan devletini yokluk yüzünden çocuklarını bırakmak zorunda kalan kadınların çocuklarını alan kurumlara büyük finansal destekler veremeye bu denli gönüllü olduğu için kınadık. "Kayırmacılığın" labirentlerinde dağıtılmaya yöneltilmiş finansal destekle politik ilişkiler sürdürülüyordu. Oysa bu paranın -hatta daha azı bile yeterli olacaktır- çocuğunu büyütebilmesi için kadına verilmesi çok daha mantıklı olacaktı.

Daha geniş bir perspektiften söylersek, kadınlar kendi bedenlerini yeniden kendilerinin kılmak için sorgulamaya başladılar ve *jinekolojinin her bir yanıyla farklı bir ilişki* kurmaya çalıştılar. O zamanlar, hemen hemen tüm jinekologlar erkekti; bu alanda uzmanlaşan bir kısım feminist kadın henüz mezun olmaya başlamıştı ve onlar önemli bir referans noktası oldular. Aynı şekilde, jinekolog olan bir kısım aktivist erkek de kadın hareketinin yarattığı farkındalığa cevap verip kadınların yanında yer aldılar ve cömertçe ciddi yardımlarda bulundular. Mücadelemizi yürüttüğümüz diğer alanlarda olduğu gibi özellikle tıp alanında da tanıklıklar topladık.¹⁵ Milan'da bazı feministler, şehirdeki halk sağlığı sisteminin işleyişine dair bir

14 Mariarosa Dalla Costa, "A proposito del welfare" ("Refahı Düşünmek") *Primo Maggio*, 9/10, Kış, 1977/78 içinde.

15 Movimento di Lotta Femminista di Ferrara, *Basta tacere. Testimonianze di donne*. Parto,

aborto, gravidanza, naternità (tarihi yok, kişisel yayın). (Lotta Femminista of Ferrara Hareketi, "Artık sessiz kalmayacağız. Kadınların İfadeleri. Doğum, kürtaj, hamilelik, annelik")

araştırma yaptı,¹⁶ bunun için bazı kadınlar hasta rolünü üstlenmeyi kabul etmişti. Ortaya çıktı ki kısacası ne saygı vardı ne de önemseme. Doktorların otoritesi bu dalda çok daha denetimsizdi. Halk kliniklerinde bulduklarımız önemliydi: Kadınlar, çok erken saatte hep beraber kliniğe gidiyorlardı -ki bu, şehirden şafak vakti çıkmaları anlamına geliyordu- daha sonra sabah uzun süre orada bekliyorlardı (bireysel randevu almak o kadar kolay değildi); ayrıca *duvara asılı tabelaya göre* kadınların *kendi aralarında konuşması da yasaktı*. İletişim kurmak yasaktı. Bugün bunlar saçma görünebilir. Fakat aynı zamanda bunlar tıp mesleğinin despotluğu hakkında bilgi veriyor. Zaten kadınların hareketi çok geçmeden bu zorunlu sessizliği bozdu.

1974'te Padova'da kadın ve doktor arasında farklı bir ilişkinin örneğini yaratmak adına ilk öz-yönetimli topluluk temelli jinekoloji danışma kliniğini inşa ettik; bahsettiğim gibi burada kadınların yanında doktorlar da "danışmanlık" desteği veriyordu. Çok geçmeden başka şehirlerde başka klinikler de açıldı.¹⁷ Bu "danışma" kliniklerinde kadınlara *kendi kontrolle-rini* nasıl yapabilecekleri, spekulumu nasıl kullanacakları, *en yaygın hastalıkları* nasıl fark edebilecekleri ve onları nasıl *teda-vi edebilecekleri* öğretildi. Kadınlara doktorlara danışmaksızın, herhangi bir ücret ödemededen kullanabilecekleri *diyaframın* (bir doğum kontrol aleti) nasıl kullanılacağı öğretildi. Diyafram, belki tam da bu yüzden, yani nasıl kullanılacağı bilinmediği için İtalya'da bir doğum kontrol yöntemi olarak hiç yayılmamıştı. Kadın öğrenciler bu yöntemi İngiltere'ye yaptıkları yolculukla keşfetmişlerdi. Oysa İngiltere'de aile planlama kliniklerinde çok yaygın kullanılan bir yöntemdi bu. Kadın öğrenciler bu yöntemle bir bağımsızlık hissi ve tabii bir de bu yöntemin ne kadar da ucuz olduğunu keşfettiler. Sonra çok değil, 1975'te,

16 Poggio, L.C., *Avanti un'altra. Donne e ginecologi a confronto*, La Salamandra, Milano, 1976.

17 Jourdan Clara, *Insieme contro. Esperienze dei consultori femministi*, La Salamandra, Milano, 1976.

405 sayılı yasa kabul edildi ve *aile danışmanlığı klinikleri* açıldı, fakat bu klinikler yasada belirtilenden sayıca azdı ve bilgi ve önleyici tedbirler sağlama konusunda -ki asıl görevleri buydu- hep yetersiz kaldı. Bunlar tabii ki bizim inşa etmeye çalıştığımız örnek yapıdan çok uzaktılar. Açıkçası bu yetersizlikler, hastalığı tedavi etmekten kaçınan kamusal ve özel şirketlerin işine geliyordu. Sağladığımız bilgiler arasında, daha o zamanlar bile, kadını çocuk doğurmanın acısından kurtaracak *epidural enjeksiyona* dair bilgi de vardı. Fakat epidural enjeksiyonun yapılması neredeyse imkânsızdı. Hastaneler bu yöntemin bir israf olduğunu ve kadının istemesi halinde enjeksiyon yapacak bir anestezi uzmanı tutmanın gereksiz bir masrafa yol açtığını düşünüyordu. Hepsinden öte, kadının doğum sırasında acı çekmemesi kabul edilemiyordu. Kadının doğum sırasında acı çekmekten başka bir alternatifinin olamayacağı, tıp biliminde yerleşmiş bir inançtı. Bildirilerimizde şunun altını çizdik: “Bir diş dolgusu için bile anestezi veriliyor, neden doğum sancısı için almayalım ki?” Tıbbi itaatkârlığın “acı içinde doğuracaksınız” kuralı şüphesiz ki pratikte devam ediyordu.

Ancak *son yıllarda*, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmeye dönük karakterinin bir tür rekabet korkusu yaratmasıyla birlikte, bu tip anestezi yöntemleri hastanelerde daha çok kullanılmaya başlandı. *Bu yıl* da, en nihayetinde, yeni atanan sağlık bakanı Livia Turco tüm hastanelerin çocuk doğuran kadınlara bu prosedürü sunmasını zorunlu tuttu. Bu, kadınların acı çekme tarihinde bir dönüm noktasıdır. Aynı bakan, hamilelik riski bulunan bir cinsel ilişkiden sonra kürtaj olmayı önleyebilecek bir hap olan “*ertesi gün hapının*” tüm eczanelerde bulundurulmasına ve reçetesiz olarak satılmasına karar verdi. Bu da, sonunda, kadının cinselliğini yaşama hakkını -erkeklere her zaman tanınmış olan bir hak- ve ayrıca cinsel ilişkinin, bazı durumlarda, belirsiz sonuçları olabileceğinin ve bu durumda kadınların kürtaj acısını (her anlamda) yaşamaması için bugü-

nün biliminde var olan araçların kadınlar tarafından ulaşılabilir olmasının bir görev olduğu kabul eden bir adımdı. Aynı şekilde, hamileliğin ikinci ayında alınması durumunda kadını kanlı bir kürtajdan kurtaracak olan *düşük hapı RU486*'nın, aynı bakan tarafından tüm ülke hastanelerinde denenmesine karar verildi. Fakat bu hap zaten satışta olduğu diğer Avrupa ülkelerinde çoktan denendiğinden, bu düşük yapma prosedürünün resmi olarak tanındığı anlamına gelir. Burada da *kadının acı çekmesi gerektiği fikrinin yıkılması*, hiç değilse daha az acıya neden olacak bir yöntemin ulaşılabilir olması -bir tercih bağlamında yine de dramatik olsa da- gerçekleşmiş oldu. Bu arada, ameliyat yöntemiyle yapılan kürtajdan çok daha az kanlı olan ve 1970'lerdeki feminist hareketin revize ettiği *Karman yönteminin* (vakum tekniğiyle yapılan kürtaj) artık kullanılmıyor olması da önemlidir.

Doğum ve hamileliği sonlandırma birçoğumuzun deneyimlediği ve bunlara dair koşulları değiştirmek için farkındalık ve kararlılığımızı inşa ettiğimiz olaylardı; fakat kadın bedeninin ileri yaşlarda yeni istismarlara nasıl maruz kalacağını deneyimleme şansımız yoktu. Kadın bedeni iyi bir gerekçe gösterilmeksizin, yalnızca sağlık hizmeti veren kurumların ve tıp mesleğinin işine geldiği için, kadın bedenini karakterize eden organların genelde ameliyatla alındığını ve kadınların bu organlardan nasıl yoksun bırakıldığını biliyorduk. Burada *rahim ameliyatının (histerektomi)*¹⁸ *kötüye kullanımına*, patoloji sonucuna göre gerekli olmayan hatta bazen patolojik ince-

18 "Histerektomi" (rahim ameliyatı) rahmin ameliyatla alınması, ooferektomi yumurtalığın ameliyatla alınması anlamına gelir. Kendimi rahim ameliyatının kötüye kullanılmasına dair bir kitap yazmaya adanmış, bu kitap birçok kadın ve doktorun tanıklıklarından oluşan bir çalışma: Maria-rosa Dalla Costa (yay. hz.), *Isterektomia. Il problema sociale di un abuso contro le donne*, Franco Angeli, Milano, 1998, genişletilmiş 3. basım. 2002 (Japonca çevirisi, Impact Shuppankai, Tokyo, 2002; İngilizce Çevirisi: *Gynocide. Hysterectomy, Capitalist Patriarchy, and the Medical Abuse of Women*, Autonomedia, New York, 2007)

lemeye bile gerek görmeden yapılan ameliyatlara gönderme yapıyorum (bu ameliyatların yarısında sağlıklı yumurtalık ameliyatla alınıyor). Bu ameliyat cinsel açıdan, kalp ve damar hastalıkları açısından ve pelvik statik açıdan birçok olumsuz sonuç doğuruyor. Ama ne yazık ki rahim ameliyatının kötüye kullanımı, son on yıldır, birçok gelişmiş ülkede tıbbi uygulamaları karakterize ediyor. İtalya'da her 5 kadından birinin bu prosedürle karşılaşma ihtimali var, benim yaşadığım yer olan Veneto gibi bazı bölgelerde, her 4 kadından biri bu uygulamaya maruz kalıyor.¹⁹ Bu, dünyanın birçok bölgesinde (gelişmiş ya da gelişmemiş), kadın bedeninin çocuk doğurma ve kürtajdan sonra karşılaşmak zorunda kaldığı *üçüncü büyük savaşım; kendi beden bütünlüğünü ve ileri yaşlardaki yaşam kalitesini savunmak için*, tıp biliminin şiddet ve istismarına karşı bir savaşım. İstismarı sürdüren bu *tıbbi yaklaşım*, kadını bir yeniden üretim makinesi gibi gören anlayışın ifşasıdır. Kadın istediği kadar çocuğu doğurduktan sonra ya da menopoza girdiğinde (ve ne yazık ki çoğu zaman daha menopoza bile girmeden) artık işe yaramayan ve ileride bazı ciddi hastalıklara yol açabilecek bu organları almanın daha çok tercih edildiği, birçok doktor tarafından dile getiriliyor. Fakat bu organlar, yani yumurtalık ve rahim, menopozdan önce de sonra da kadınların sağlığı ve hormonal dengesi için çok önemli. Oysa birçok jinekologun gözünde kadın, bir birey olarak algılanmıyor; beden bütünlüğü göz ardı ediliyor ve bu operasyonun cinselliği tehlikeye attığı görmezden geliniyor. Hepsinden öte, daha çok operasyon gerçekleştirmek hastane şirketi için çok daha kârlı. Ayrıca tıp uzmanlarının, jinekolojide en önemli ameliyat türünü temsil eden bu ameliyatları gerçekleştirdiklerine dair kayıtlara sahip olma-

19 Hangi patolojilerde uygulandığına dayanarak komşu Fransa ile karşılaştırdığımızda, yapılan operasyonların %80'i gereksize benziyor. Amerika'da, ne yazık ki bu operasyonlarda başı çekmekte olan bu ülkede, 60 yaşından önce bir kadının bu prosedürle karşılaşma olasılığı 3'te bir ve 64 yaşından öncesi için bu oran %40.

rı, onlara büyük yarar sağlıyor. Bu koşullarda, *kendi bedenine dair bilginin*, kendi bedenini koruma kararlılığının ve kadınlar arasındaki geniş iletişimin çok önemli olduğu bir mücadele söz konusu. Artık çeşitli kadın grupları tarafından, internette bu konu hakkında bilgi veren, bu uygulamaya maruz kalan hastaların yaşadıklarını, tanıklıklarını anlattıkları birçok web sitesi açılmış durumda.

1974 yılı özellikle önemliydi. Bizler, diğer tüm kadınlarla beraber birkaç yıl önce kanun tarafından kabul edilen ve yürürlükten kaldırılması mümkün olmayan, *boşanma referandumu*²⁰ kazandık; oysa bu referandumun öncesinde, evlilikte ne yaşandığı ya da neyin değiştiği önemli olmaksızın kadınlar ve erkekler geri dönülemez tercihlere mahkûm kılınıyordu. Bu, çaresizce acı çekilen bir hayata despotça mahkûm edilmeye karşı hareketin kazandığı bir zaferdi.

Kadın bedenine dair bir diğer önemli konu da *şiddetti*; yetişkin ya da çocuk yaştaki kadınlara yönelik şiddet. Maya köylerinde kadınların gerek aile içinde gerekse dışında nasıl da sıklıkla şiddete maruz kaldıklarını okuduğumda, 1970'lerde İtalya'da ilkokula giden küçük kızların aile içi şiddete nasıl maruz kaldıklarını yazdıkları kompozisyonlar sayesinde keşfettiğimizi hatırladım. Hareketin içindeki öğretmen kadınlar bu kızlara özel ilgi göstermeye başlamışlardı. Fakat çok geçmeden bu öğretmenler annelerin karşı karşıya kaldığı durumun vahametini ve kaygılarını da fark ettiler: Şiddete maruz kalan bu kadınlar, eğer eşlerini şikâyet ederlerse ve eşleri hapse girerse aileye kim bakacaktı? Ailelerin çoğunlukla yaşadığı yer olan taşrada nasıl tepkilerle karşılaşacaklardı? Eş eve döndüğünde nasıl bir tepki verecekti? Bu sorunlar Maya kadınlarının karşılaştıklarıyla o kadar aynıydı ki. Yetişkin kadına yönelik şiddete karşı birçok alanda seferberlik başlattık, en çok da mağdur ve

20 Lotta Femminista, *Vogliamo Decidere Noi. Donne, referendum, divorzio* (Karar vermesi gereken biziz. Kadın, referandum, boşanma), Mimeograph, Mart 1974.

davacı olan kadının şiddet uygulayanın karşısında, yargıçlar, avukatlar ve kısacası diğer tüm erkekler tarafından davalıya dönüştürülmesini önlemek için, bu *davalarda mücadeleci bir müdahillik* geliştirdik. Ceza yasasında, cinsel şiddetin kişiye yönelik suç olarak değil de *toplum ahlak ve anlayışına* karşı suçlar altında değerlendirilmesi, kadının bir birey olarak görülmediğinin kabul edilemez bir işaretiydi bizim için; bizler de olayın geçmişinin ve verilecek cezaların daha iyi belirlenmesini garanti altına almaya çalıştık. Çokça yasa tasarısı önerildi fakat yirmi yılda hiçbirini geçemedi. 66 sayılı yasa tasarısının geçmesi için, kadına yönelik şiddetin toplum ahlak ve anlayışına karşı olarak değil, kişiye yönelik suçlar altında değerlendirildiğini görmek için 1996'ya dek beklememiz gerekti. Bu yasayla beraber cezalar artık daha sert veriliyor ve olay geçmişini araştırmaları daha dikkatli yapılıyordu. Bu arada uzun soluklu hareketimiz ve tartışmalarımız *kadın örgütlenmelerinin*²¹ doğmasına imkân tanıdı. Bu örgütlenmeler kadının şiddet gördüğünü beyan etmesi durumunda başvuracağı çeşitli alanlardaki (hastaneler, polis merkezleri, mahkemeler) kadın ve erkek operatörler arasında yeni bir farkındalık uyandırdı ve daha farklı ve saygılı bir tavır benimsenmesinin önünü açtı. Bugün bazı yerellerin, Padova dâhil, telefon defterleri "Anti-şiddet Hattı"nı kamu hizmetleri numaraları arasında sunuyor. Köylerdeki bazı topluluklarsa kadınların şiddet karşıtı merkezler inşa etmelerine karşı çıkıyor, çünkü hikâyelerin evden dışarı çıkmasının uygun olmadığını düşünüyorlar. Kendi deyişlerince "kirli çamaşırlarını evinde yıkarsın (ya da kol kırılır yen içinde kalır)."

21 Padova'da "Centro Veneto Progetti Donna" şiddete uğramış kadınlarla dayanışma kurmanın yanında bu tarz bir adım da attı. Bu girişim Padova'daki ev işine ücret kampanyasında oldukça aktif bir feminist olan Lucia Basso inisiyatifiyle başlatıldı. Ayrıca, diğer kadınlarla beraber Basso, hastanelerde kadın sağlığıyla ilgili yürüttüğümüz mücadelelerimizde önemli bir yeri olan Hastanede Çalışan Kadınlar Grubu'nu (Gruppo Donne Ospedaliene) kurdu.

Neden *bu tahakküm*, kadın bedeninin başkaları tarafından kontrol edilmesi neden? Ve neden kadının kendi bedenini tanıması imkânsız ya da en azından çok zor? Kadın hareketinin kırmak için geliştirdiği onca girişime karşın neden bazı yerlerdeki kurumlarda atalet bu denli fazla?

Bunların cevabı *bir diğer posterimizde*, kadın bedeninin bir evin duvarları arasında sıkıştırılmasını resmeden ve “ev işi dünyanın dönmesini sağlar fakat kadını boğar ve sınırlar” dediğimiz bir posterde saklı. Kadın bedeni hapsedilmek zorunda ki kadının ücretsiz emeği, dünyanın işleyişini ya da bir diğer deyişle bu dünyadaki erkeklerin düzenini devam ettirsin. Fakat cevap her şeyden önce 16. ve 17. yüzyıllarda tüm Avrupa’da kadınların *cadılıkla suçlandığı ve kazıklarda yakıldığı temsillerde*, yüz binlerce kadının vahşice öldürülmesinde, ebe ve şifacı olan birçok kadının çocuk doğurmayı, kürtajı, doğum kontrolünü bildikleri için suçlu ilan edilmelerinde²² aranmalı. *Kadınların kendi bedenleri üzerindeki tasarruf hakkından mahrum bırakılması ve bu bedenin emek gücünü yeniden üreten bir makineye dönüştürülmesi*, beş yüzyıl önce, kapitalizmin şafağında, emek gücü en değerli meta haline geldiğinde ve kadın cinselliği, çarpıtılıp, doğurma ve yeniden üretim işlevini gerçekleştirmeye zorlandığında başladı. *Kazıklara oturtulan* cadılarla birlikte yok edilen şey, sadece ebelerin elinde olan ve diğer kadınlarla eşitlikçi bir ilişki kuran jinekoloji bilgisi değildi, aynı zamanda gelişmekte olan kapitalist ailenin ihtiyaç duyduğu bir kadın modeli de yaratıldı: yalıtılmış, cinselliği bastırılmış, eş otoritesi altında, çocuk doğuran, ekonomik bağımsızlığı olmayan, cinselliğe ve çocuk doğurmaya dair herhangi bir bilgisi ya da karar-verme gücü olmayan bir kadın. Hepsinden önemlisi de, bu ölümcül yoksun bırakılmayla beraber, devlet, *emek gücünün yeniden üretiminin kontrolünü* kadının bilgisinden ayırarak, bu bilgiyi *kendinin ilan etti* ve bunu da devlet ve kilise kontrolündeki tıp bi-

22 S.Federici ve L.Fortunati, a.g.e.; Silvia Federici, a.g.e.

limi aracılığıyla destekledi. Kazığa oturtmayla birlikte yaratılan kadın modeli, İtalya'da kadın hareketi başlayıp bunu reddedinceye dek vardı. Daha 1970'lerde ortaya koyduğumuz gibi, kadının bedeni üzerindeki erkek egemenliği kadın bedenine maksimum işi yüklemeye yarıyordu, özellikle de ev işini ve erkeğin ihtiyaçlarını tatmin etmeyi. Fakat erkeğin kadının ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir zorunluluğu yoktu (kadınların cinselliğe dair bilgisizliği sebebiyle). Ücretin disipline edici gücünün eksik olduğu ev içi ilişkide şiddet, bir disiplin aracı olarak ortaya çıkar.²³ Evlilik sözleşmesinde, kadının yaptığı bu işlerin karşılığında erkek tarafından "geçiminin" sağlanması hükmü, kadının erkeğe belli bir kalite ve miktarda hizmet sunmasını garanti etmediği durumda, şiddeti devreye sokar. Onlarca durumda, özellikle de, bir kısım da olsa kadınların kendi bedenlerini ve arzularını yeniden kendilerinin kıldıkları durumlarda, şiddetin nasıl patlak verdiğini anlamak için tabi ki ev işini karmaşık yapısıyla, bir yeniden-üretim işi olarak, maddi ve maddi olmayan aktivitelerin bir birleşimi olarak değerlendirmeliyiz. Fakat İtalya'daki *Anti-şiddet Merkezleri'nin*²⁴ raporlarına göre, bu raporlarda ifade edilenler bugün bile *hâlâ çok önemli*, erkek şiddeti çoğunlukla kadının ev işi yapmayı reddetmesi ya da ev işini erkeğin istediği şekilde yapmaması durumunda ortaya çıkı-

23 Bu konu en ince ayrıntısına kadar Giovanna F. Dalla Costa tarafından incelendi: *Un lavoro d'amore. La violenza fisica componente essenziale del "trattamento" maschile nei confronti delle donne*, Edizioni delle donne, Roma, 1978. (Japonca Çevirisi, *Ai no rodou, Impact Shppankai*, Tokyo, 1991; İngilizce Çevirisi, *The Work of Love. Unpaid Housework, Poverty & Sexual Violence at the Dawn of the 21st Century*. Autonomedia, New York, 2008)

24 Avrupa'da şiddetle mücadele merkezleri ya da kadın evleri (şiddete uğramış kadınlar için) ilk olarak 70'lerin sonlarına doğru ortaya çıkmaya başladı. İtalya'daysa feministlerin 70'lerde organize ettiklerinin dışında olanlar, 90'ların başında başladı. Bunlar kamu desteği ve gönüllülük esasıyla yürütülüyordu. Bugün 80'den fazla sayıda merkez var ve bunların dörtte biri adresi gizli tutulan apartmanlarda sığınma evi olarak hizmet vermekte. Şiddete uğramış kadınlar için 1990-1991 arası açılan kadın evlerinin ilk dört tanesi Bologna, Milan, Modena ve Roma'da açıldı.

yor. Ev işi yapmaya “gönlü olmayan” ya da bu konuda iyi eğitilmemiş kadın (kesinlikle önceki kuşaklara göre çok daha gönülsüz ve eğitilmemiş) şiddete çok daha fazla maruz kalma riski doğuruyor. Bir de şunu eklememe izin verin, bugün bir erkek maaşının kadın ve çocukların geçimini sağlaması çok daha zor. Onun yerine bugün, iki maaş, kadın ve erkeğin ikisi de güvencesiz olan maaşı, bu geçimi ancak sağlayabiliyor. Bu koşullarda, yani kadının da ücretli bir işte çalışmaya başlamasıyla birlikte, kadın kendini çok daha az ev işi yapmak zorunda hissediyor.

Dünya çapında bir durum olan *kurumsal atalet* (kadına yönelik şiddetle alakalı olarak) mevzusuna dönersek, İtalya’nın birçok bölgesinde hâlâ yoğun olarak yaşanan ve bizim 1970’lerde çoktan belirttiğimiz gibi, bu ataletin motivasyonunun, çoğunlukla erkeklerin iş yerindeki ve yaşamlarındaki düş kırıklıklarını dengelemek için, kadınlar üzerinde iktidarlarını sağlayabilecekleri bir tür emniyet vanası olarak sunulmasıdır. Şunu da eklemeliyiz ki hastanelerde, emniyet müdürlüklerinde, mahkemelerde çalışanların *erkek suç ortaklığı* her zaman vardı ve var olmaya da devam ediyor, özellikle de duyarlılığı artırma ve mesleki formasyon çalışmalarının yetersiz olduğu durumlarda. Bugün, tekrar ediyorum, birçok yerdeki durumda iyileşme söz konusu, daha çok yeterlilik ve duyarlılık söz konusu ve elbette tüm bunlar önemli ölçüde kadınların, buralarda daha önce hiç olmayan ya da çok az sayıda kendine yer bulabilen kadınların varlığı sayesinde de mümkün oldu. Fakat yine belirtmeliyim ki bu duyarlılaşma ve formasyon çalışmalarının erkek personel üzerinde de olumlu etkileri oldu.

Şu hâlâ var olan bir gerçek ki, şiddet mağduru kadınlara, ilk nereden yardım alabileceklerine dair bilgiyi sağlamaya yönelik *girişimler arttı* ve bir yandan çalışanlara yönelik duyarlılık ve formasyon çalışmaları yapılırken, diğer yandan da kadına yönelik şiddet davaları da *arttı*. Şiddet, çoğunlukla bir grup, bir çete tarafından grup şiddeti olarak *çok daha sadistçe ve acıma-*

sızca uygulanan ölümcül işkencelere dönüştü. Son zamanlarda çıkan bir televizyon haberine göre²⁵ bizim ülkemizde 2000 ila 2002 arasında 405 dava, kadın cinayetiyle sonuçlandı. Üstelik şiddet gören kadınların çok büyük bir kısmı bunu rapor etmedi ve bu sayı giderek artmakta.

Neoliberal politikaların insan hayatını hiçe saydığı ve fiziksel ve toplumsal bedenin meta olarak içerildiği bir toplumsal bağlamda, kadın cinselliği, cinselliği kadının bireysel hakkı olarak görmeyen ve bu hakkın başkalarınca ihlal edilmesini cezadan muaf tutan eski anlayışa dayandırılarak bir meta halinde görülmeye devam ediyor. Nihayetinde hâlâ birçok erkeğin görüşüne göre kadın bedeni kadına değil, onu alacak erkeğe ait. Bu yüzden kadın hareketi bir yandan savunma ağları kurmak zorundayken bir yandan da gitgide sertleşen saldırılara karşı koymak zorunda.

Son aylarda, kadın bedeni üzerindeki çekişme, kadın bedenin kime ait olduğuna dair olan çekişme, İtalya'da iki kadının ölümüyle sonuçlanan iki dramatik olayda görüldü. İlk olayda, hayatını gördüğü diğer İtalyan kadınların hayatı gibi yaşamaya, çalışmaya ve partneriyle birlikte yaşamaya karar veren genç bir Pakistanlı göçmen kadın, ailesinin uygun gördüğü bir erkekle evlenmeyi kabul etmeyip bu hayatı tercih ettiği için babasının kararı doğrultusunda öldürüldü. Diğerinde ise Hindistanlı genç bir dul kadın, kocasının kardeşiyle evlendirilmeyi kabul etmediği ve iki çocuğunun okula gittikleri, ilk formasyon aldıkları ve ilk arkadaşlıklarını kurdukları İtalya'da yaşamaya devam etmelerini istediği için, belediye meclisine çocuklarının durumuyla ilgilenmeleri için yalvaran bir not bırakarak bedenini tren raylarının üzerine bıraktı ve yaşamına son verdi. Bunlar, küreselleşmenin yarattığı iç ve dış göç dalgalarıyla, bir yandan da kadınların haklarını ve yaşam koşullarını nasıl da tüm gezegende geçerli bir detaylandırma ve karşılaştırma sürecine

25 Channel 5, September 29, 2006, saat: 13.30.

bağlı olarak değerlendirdiğini gösteren iki önemli örnektir. Küreselleşme, kadınların ne pahasına olursa olsun kendi bedenlerini yeniden sahiplenmek için, artık başkalarının emrindeki bir yeniden üretim makinesi olarak değil, fakat arzulayan ve karar veren bedenler olarak yeniden sahiplenme kararlılıklarının arttığı gerçeğinin farkında. Çeyrek yüzyıl önce, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan hareketler, kadınlar kendi bedenlerini ele geçirdiği ölçüde başarılı oldu ve aynı zamanda bugün bu hareketler bu zorlu savaşımında mücadele eden diğer kadınlar için bir mukayese ve kudret noktasını temsil ediyorlar. En temel hak olarak, kendi bedenimizi ve onun yarattığı duygular ve hisleri ele geçirme hakkı, seçmediğimiz erkeklerle olan evliliklere bir defa ve tümüyle mahkûm olmama hakkı, sahip olacağımız çocuğun sayısını kontrol edebilme hakkı, çocuk sahibi olmamayı seçebilme hakkı, evlenmeme fakat yine de toplumda saygın bir yer edinme hakkı, *yalnız kalmayı seçtiğinde de saygı görme hakkı*... Bunların hepsi gitgide daha da tartışılmaz şartlar haline geliyor.

Şu doğru: Kendi parasının sahibi olma, toprağa sahip olma ve toprak mirasçısı olma, eğitime ve temel hizmetlere ulaşabilme kadınların otonomisinin inşasında çok önemli araçlar. Yine de kendi bedenini yeniden sahiplenme savaşımı ne ötelenebilir ne de başka zamanlara ertelenabilir ve kazanmak için bu savaşımın kendi araçlarını üretmesi gerekli. İşte bu sebeptendir ki, bedenimizi keşfetmeye ve özgürleştirmeye başlamak için, konuşmama 1970'lerdeki küçük bildirilerimizle ve o zamanlar aldığımız inisiyatiflerimizden bahsederek başladım.

2006

Çeviren: Dilan Eren

Kaynakça

(The) Boston Women's Health Collective, *Noi e il nostro corpo. Scritto dalle donne per le donne*, Feltrinelli, Milano, 1974 (yay. hz. *Our Bodies Our-*

- selves*, Shimon and Schuster, New York, 1971).
- Collettivo internazionale femminista, (yay. hz.), *Aborto di Stato : Strage delle innocenti*, Marsilio Editori, Venedik, 1976.
- Comitato di Lotta delle Ragazze Madri, *Ragazze madri in lotta. Documenti e testimonianze delle ragazze madri della Casa della Madre e del Fanciullo di via Pusiano, no.22, Milano, Milano, Ekim-Aralık 1973.*
- Dalla Costa Giovanna Franca, *The Work of Love. Unpaid Housework, Poverty & Sexual Violence at the Dawn of the 21st Century*, Autonomedia, New York, 2008 (*Un lavoro d'amore. La violenza fisica componente essenziale del "trattamento" maschile nei confronti delle donne*, Edizioni delle donne, Roma, 1978). (Japonca çevirisi: *Ai no rodou*, Impact Shuppankai, Tokyo, 1991).
- Dalla Costa Mariarosa, "A proposito del welfare" *Primo aggio*, n.9/10, kıs 1977/78 içinde.
- Dalla Costa Mariarosa yay. hz., *Gynocide. Hysterectomy, Capitalist Patriarchy, and the Medical Abuse of Women*, Autonomedia, New York, 2007 (*Isterektomia. Il problema sociale di un abuso contro le donne*, FrancoAngeli, Milano, 1998, genişletilmiş 3.baskı. 2002). (Japonca çevirisi: Impact Shuppankai, Tokyo, 2002).
- Eherenreich B. Ve English D., *Le streghe siamo noi. Il ruolo della medicina nella repressione della donna*, Celuc Libri, Milano, 1975 (yay. hz. *Witches, Midwives, and Nurses: A History of Women Healers*, The Feminist Press, Old Westbury, N.Y., 1973).
- Federici Silvia ve Lepoldina Fortunati, *Il grande Calibano. Storia del corpo sociale ribelle nella prima fase del capitale*, Franco Angeli, Milano, 1984.
- Federici Silvia, *Caliban and the Witch. Women, the Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia, New York, 2004 [*Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. Çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık, 2012].
- Federici Silvia, *Avrupa'da Büyük Cadı Avı. Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*. Çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık, 2012 içinde.
- Gruppo femminista per il Salario al lavoro domestico di Ferrara (yay. hz.), *Dietro la normalità del parto. Lotta all'Ospedale di Ferrara* (Ferrara'da Ev İşi için Ücret Feminist Grup, *Ferrara Hastanesi'nde Normal Çocuk Doğum Mücadelesinin Arkaplanı*), Marsilio Editori, Venedik, 1978.
- Harrison Lieta, *La donna sposata. Mille mogli accusano* (Evli Kadınlar. Suçlanan Binlerce Kadın), Feltrinelli, Milano, 1972.
- Jourdan Clara, *Insieme contro. Esperienze dei consultori femministi* (Birlikte karşı çıkmak. *Feminist Danışmanlı Deneyimleri*), La Salamandra, Milano, 1976.
- Lotta Femminista, *Vogliamo decidere noi. Donne, referendum, divorzio* (Karrar vermesi gereken biziz. *Kadın, referandum, boşanma*), tanıklıklar, Mart, 1974.

- Movimento di Lotta Femminista di Ferrara, *Basta tacere. Testimonianze di donne. Parto, aborto, gravidanza, maternità* (Lotta Femminista of Ferrara Hareketi, "Artık sessiz kalmayacağız. Kadınların İfadeleri. Doğum, kürtaj, hamilelik, annelik") (tarihi yok, kişisel yayın).
- Piaggio L. C., *Avanti un'altra. Donne e ginecologi a confronto*, La Salamandra, Milano, 1976.
- Rovira Guiomar, *Donne di mais. Voci di donne dal Chiapas* (Maya Kadınları: Chiapashı Kadınların Sesi), Manifestolibri, Roma, 1997.

YENİ KOŞULLARDA KADINLARIN OTONOMİSİ VE BAKIM İŞİNİN HİZMET BEDELİ

Otonominin her kuruluşunun, özel bağlamında evrim geçiren kendine özgü bir tarihi vardır, belirli engeller ve mücadelelere göğüs germek zorundadır. Dün, feminist hareket içinde kadınların kendi bedenlerini yeniden ele geçirmeleri için gerekli olan ve doğrudan içinde yer aldığım inisiyatifleri anlatarak, bu tarihin ilk aşamalarından bahsettim. Ayrıca, dünya çapında gerçekleşen bu mücadelenin sonuçlanmaktan bir o kadar da uzak olduğunu hatırladım. Burada, bu tarihin başka yönlerini değerlendirmek, bu politik deneyimin ilk anlarından başlayıp, bugün yeni ortaya çıkan bazı sorunlar açısından kadın ve otonomi arasındaki ilişkinin ne olduğunu değerlendirmek ve ayrıca, otonomi ile ilgili olarak, kadınların ekonomik otonomisine ve ev işinin (ya da bakım işinin) ücretlendirilmesi talebinin başına ne geldiğini sormak istiyorum.

Birinci Sahne. Bugün farklılıkları kutsuyoruz. Ama farktan söz ederken, farkı bir sorun olarak kuran, farktan yararlanan ya da dezavantajını yaşayan kişilerin bakış açısından

hangi noktada ayrıldığımızı özellikle belirtme ihtiyacı hissediyorum. Meseleye odaklanmanın ve bazı çözümler bulmanın tek yolu budur.

Hareket döneminde, *önemli bir hiyerarşi ürettiği sürece farkı tanımlamanın yeterli olacağını* düşündük: cinsiyete dayalı kapitalist işbölümü gereği, metaların üreticileri olarak erkeklerin ücretli işçi olmaya yazgılı oldukları bir ücret ekonomisinde, kadınların, emek gücünün yeniden üreticileri olarak ücretsiz işçi olması arasındaki fark. Bu mesele üzerinde çalıştık ve on yıl boyunca bu meseleyle uğraştık. Geriye kalan tüm meseleler, bu temel gerçeğin ardından geldi. *Ev işi için ücret talep ederken, kapitalist emek gücü sınıflandırmasına en derinden bölündüğü yerden*, metaları üreten erkek işi ile emek gücünü üreten ve yeniden üreten kadın işi arasındaki ayrıma saldırmak istedik. Ama kapitalizmin en değerli metasını, yani emek gücünün kendisini üreten bu iş, *kapitalizm için bu kadar hayati* ise, o zaman bizim de elimizde *üretmeyi reddetmek* gibi *muazzam bir güç* vardı. Bu gerçekten yola çıkarak, *kadınların ekonomik otonomisi* ve bakım işinin erkeklerle daha eşit paylaşımından başlayarak, tüm insanların bakımı için farklı koşullara odaklanan yeni bir gelişme tarzı talep edebiliydik. Bu nedenle, ev dışındaki çalışma saatlerinde ciddi bir düşüş istedik, böylece hem erkekler hem de kadınlar yeniden üretimin sadece yükünü değil keyfini de paylaşabileceklerdi. Dolayısıyla, o yıllardaki taleplerimizin temel bileşenleri, *zaman, para ve hizmetler* idi.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, İtalya'da *hareketin doruk noktası*, çoğumuzun bu sapkın kapitalist gelişimi analiz etmeyi ve onunla mücadele etmeyi öğrendiği alan, *militanlığımızın eğitim sahası*ydı. Ben de, üniversitedeki işimin başlangıcında (orada çalışmaya 1967'de başladım), öğrenciler için *Kapital* üzerine seminerler düzenliyordum, ama önce bir broşürü takip ederek, sivrisinekle dolu solgun şafaklarda, Porto Marghera'da, bir fabrikanın ne olduğunu, ritmini,

sağlık tehlikelerini, tarihini keşfediyordum. Kavramı açıklamaya çalışırken bir sayfaya şunları yazdığımı hatırlıyorum: çünkü fabrikalar, her zaman var olan ağaçlar gibi değildir... Diğerlerinin hatırladıklarını söyledikleri gibi, bu dönemi hiç de şenlikli biraraya gelmeler olarak hatırlamıyorum. Daha çok muazzam bir öğrenme, sade yaşama, feda etme-bağlanma ve kararlılık dönemiydi. Belki de en güzel tarafı ilişkilerin dolaysızlığı, kendimizi aynı neden için etkin bir şekilde çalışırken bulmak ve ait olduğumuz harika topluluğun serpilip gelişmesiydi. Buluşmak için randevu ayarlamaya gerek yoktu, diğerlerinin nerede olacağını biliyorduk, müşterek bir hayat vardı. Bir kadının bakış açısından, bu deneyim şüphesiz ki geldiğimiz *aileden ve onun beklentilerinden kesin bir kurtuluşu ifade ediyordu*; bir an önce evlenmeye zorlanmadığımız, iyi bir eş olmak için öğrenmemiz gerekenlerden *farklı şeyler* öğrenebileceğimiz bir yer, dünyayı keşfetmeye başlayabileceğimiz *özgür ve dostça* bir yer bulduğumuz anlamına geliyordu. Evet, tıpkı EZLN *direnişçileri* gibi, “Ne zaman evleniyorsun?” sorusu gittikçe daha çok cevapsız kaldı.

Tam da bir sorunun farkında olmak ve onu analiz etmek için üzerinde durduğumuz bu kapasite, belli bir noktada, yukarıda söz edilen ilişkilerin kadınlar açısından *hâlâ acı verici ve kaygılandırıcı* olduğunu keşfetmemizi sağladı. Gerçekleşen *cinsel devrimde* bile, bütün ilişkiler *iktidar ilişkisiydi* ve kadın olarak ifade ettiğimiz ve yaptığımız her şeye çok az değer verilmeye ve bunların görmezden gelinmesine devam edildi. Erkekler gibi olmamızı, onlar gibi var olma ve hareket etmeyi başarmamızı isteyen zorunluluk ile her halükarda erkeklerin de bizden farklı şeyler bekleyeceği ve isteyeceği başka bir dünyaya ait olduğumuz hissi arasında bölünmüştük. Ama sonra, isimsiz kalan o dünyanın üzerine tekrar pencere kapanacaktı. O dünya *kadınlığın gizli bir tarafı* gibiydi. Ancak çok geçmeden bu gizli taraftan çıktık ve direnişten saldırı aşamasına geçtik.

1970’de, üstleneceğim feminist analizi ve bunun yolunu çizmeye başlamıştım. Yine de genellikle dönüm noktası olarak 1971’i vurgularım, çünkü o yıl haziran ayında, Padova’da, daha önce yazdığım bir metni tartışmak için bazı kadın eylemcileri çağırarak ilk feminist buluşmayı gerçekleştirdim. *Lotta Femminista* (Feminist Mücadele) olarak anılacak örgütü bir araya getirdim ve bu örgüt daha sonra hem ulusal hem uluslararası düzeyde etkin olan Committees and Groups for Wages For Housework (Ev İşİ için Ücret Mücadelesinin Grup ve Komiteleri) ağına dönüştü. Erkek yoldaşlardan *ayrılmak* acısız olmadı. Yeni mücadele alanları açarak, anti-kapitalist cepheyi genişlettiğimiz için mutlu olmaları gerektiğini düşünüyorduk ama bunu hiçbir zaman onaylamadılar. Aksine, bazı mücadelelerin çok önemli olduğunu düşündükleri için, başka mücadeleleri ayrıcalıklı kılmamız, onlar için militan gücün azaltılması anlamına geliyordu. Artık gözlerinin önünde olup, aynı yönde hareket etmediğimiz için de payımıza düşeni aldık, onlara göre “hiçbir şey yapmıyorduk.” Benzer şekilde, yaptığımız ev işlerindeki emeğimizi nasıl görmüyorlarsa, otonom politik çalışmadaki emeğimizi de görmediler. Özellikle ilk başlarda, bütün kadınları ilgilendiren kürtaj ve şiddet gibi, bir sınıf bakış açısını öne çıkarmayan, sınıflararası konularda kolları sıvama riskini aldığımız için suçlandık. Dahası, “hareket içinde” kadınlar olarak, değiştik ve sonuç olarak ilişkiler, kişisel olanlar bile parçalandı. Ev işinden konuşmaya başladığımız anda, erkek cephesinin ilk tepkisi alaycı bir gülümseme idi. Neyi bu kadar dert ediyorduk? Sonuçta ev işi çok da büyük bir mesele değildi, hatta kesinlikle gerçek bir iş bile değildi ve gündüz bakım merkezleri ile bütün sorunlar çözülecekti. Gündüz bakım merkezleri, yani birkaç saatlik çocuk bakımı ile ev işlerine dair bütün meselelerin hallolacağına dair bu garip fikir, uzun bir süre var olmaya devam etti. Ev işinin, tahmin edilebilir ve beklenmedik, maddi ve manevi ne kadar çok görev barındırdığına dair en ufak bir fikirleri

bile yoktu. Biz de hareketi bölmek isteyen ayrılıkçılar olmakla suçlandık. Ama ücretin aslında artık, başta kadınların emeği olmak üzere, ne kadar çok ücretsiz emeğe komuta ettiğini ve dolayısıyla kadınların “isyanını” dikkate almadan, antikapitalist bir mücadeleden bahsetmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. 7 Haziran 1972’de Roma’da üniversitede, kadın istihdamı konulu bir atölye örgütledik. Sadece kadınlara açık olması gerektiğine karar verdik. Bu, kesinlikle yeni bir şeydi ve daha önce üniversitede benzeri bir durum hiç yaşanmamıştı. Kendini yoldaş olarak tanımlayan erkek gruplarının tepkisi, içi su dolu kondomları dışarıdan salona atıp pencereleri kırarak toplantıyı engellemeye çalışmak oldu. Bu olaylardan sonra, *Il Manifesto* ve *Lotta Continua*’nın¹ sayfalarında, o zamanlar hakkında bize fikir veren derin bir tartışma başladı. Kadınların kendi kendilerine de buluşabileceği gerçeği, tek başına bile şiddet içerikli bir tepkiyi kışkırtabiliyordu. Böylesi tepkileri mutlaklaştırmak doğru olmaz. Söylemimizin merkeziliğini, yürüttüğümüz işin önemini anlayan ve buna göre davranan yoldaşlar da vardı. Yine de o dönemde yaşananlar, şu yeni gerçekle yüzleştikleri zaman erkeklerin tepkilerinin ne kadar histerik olabileceğinin göstergesidir: erkekler olmadan analiz yapan ve otonom bir şekilde tartışan kadınlar. Ayrılıkçılık suçlamasıyla ilgili olarak bir noktayı netleştirmek istiyorum: Biz ayrılıkçılığı değil otonomiye kuramlaştırdık. Ancak, birçok grup gibi ayrı çalışma zorunluluğumuzun, en az üç iyi sebebi vardı. İlk olarak, tam da kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisinden dolayı erkeklerin varlığı, ortaya çıkıp doğrudan en çok bizi ilgilendiren meseleler hakkında konuşma, onları açığa çıkarma ve analiz etme yeteneğimizi kısıtlayacaktı ve bu meselelerin

1 *Il Manifesto*, (Manifesto) 14 ve 20 Temmuz ve 4 Ağustos, *Lotta Continua* (Süregelen Mücadele) 15 ve 21 Temmuz 1972. Ayrıca bkz. *L’Offensiva, Quaderni di Lotta Femminista* n.1 (Saldırgan. Feminist Mücadele üzerine Defterler n.1) Musolini Editore, Torino 1972; bu metin, seminere yönelik raporları ve bu yüzleşme anı ile ilgili militan materyalleri bir araya getirir.

bazılarıyla ilgili olarak şüphesiz bir miktar zorluk yaratacaktı. İkinci olarak, tartıştığımız konular o kadar genişti ki bütün enerjimizi alıyordu, dolayısıyla başka vesilelerle söylediğim gibi, (feminizmde ve parlamento dışındaki grupta) çifte militanlık fikrinin üzerinde hiç durmadık, çünkü çifte militanlık yapmak için zamanımız yoktu. Son olarak, eğer yoldaşlarımızın davranışları ayrılmamız için bir sebepse, onlar da bunun nasıl değişeceğine dair sorunla yüzleşmek zorundaydı. Suçlamayı tersine çevirirsek, hareketi bölen şeyin, onların erkek şovenist davranışları olduğunu söyleyebiliriz.

Öğrendiğim kadarıyla, aynı suçlama şimdi de Mayalı kadınlara yapılıyor. Ancak inanıyorum ki, sadece belirli bir durumu deneyimleyen kadınlar, mücadele çemberini ne kadar ayrı ya da birlikte yürüteceklerine karar verebilir. Yine de, kadınlar tarafından gündeme getirilen meselelerde, ne kadar “birlikte” mücadele edebileceğimiz sorusu, erkekler tarafından da yüzleşilmesi gereken bir sorudur, çünkü mücadeleye verilen destek genellikle tek taraftan yani kadınlardan gelir.

Bugün İtalya’da, çoğunlukla güvencesiz çalışma ve üniversitede gerçekleşen dönüşümler gibi belli konularda etkin olan genç kadınlar, erkek yoldaşlarından ayrı çalışmanın kabul edilemez olduğunu düşünüyor ve buna ihtiyaç duymuyor. Ama açıkçası anneleri ve feminist hareket tarafından 1970’lerde kazanılan zaferlerin faydasını görüyorlar. Erkek partnerleriyle ilişkileri daha eşitlikçi; bedenimizin kontrolünü geri kazanmak için verilen zorlu mücadele, onlardan öncekiler tarafından kazanıldı. Kadınların kazandığı özgürlüğü almaya çalışan politik güçler hâlâ var olsa da², bugün kadınlar

2 Son yıllarda, gebeliğin isteğe bağlı sonlandırılmasını yasallaştıran 197/78 sayılı kanunun iptal edilmesi için, Katolik kilisesinin güçlü bir girişimi vardı. Veneto Bölgesi, hastanelerde ve aile danışmanlığı kliniklerinde (*consultori*), Katolik kuruluşların üyelerinin bulunmasına yetki veren bölgesel bir tasarı önerdi. Buna cevap olarak, kadınlar seslerini duyurmaya karar verdi ve CGIL (İtalya Genel İş Konfederasyonu) yardımıyla, “Hadi

cinselliklerini çeyrek yüzyıl önceye göre daha az riskle yaşayabilecekleri araçlara sahipler. Bir şekilde kadın hamile kalsa bile, evden kapı dışarı edilmesi pek muhtemel değildir. Aksine, birçok kadın bir erkekle ilişki yaşamaksızın bağımsız bir şekilde hamile kalmaya karar veriyor. Çocuk sahibi olmaya kararlılar, ama kendi seçimlerini günbegün bir partnerinkiyile uzlaştırmamanın gerekli olduğu yaşam biçiminin yükü altına girmeye daha az gönüllüler. Tatmin edici değilse, evlilik bile olsa, bir ilişkiyi bitirmeye kararlılar. Öte yandan, başka meselelerle ilgili olarak, tümü ya da çoğu kadınlardan oluşan farklı dernekler kuruldu, örneğin bunların başında *Anti-Violence Centers* (Şiddet Karşıtı Merkezler)³ sayılabilir. Dolayısıyla konuya bağlı olarak, 1970'lerdeki hareketle kıyaslanamayacak bir bağlamda, birinin nerede sadece kadınlarla çalışmaya ihtiyaç duyup duymayacağına dair karmaşık bir durum var. Bugün, kurumlarla ilişkisi olan derneklerde örgütlenmek, *o zamanların kendiliğinden olan grup hareketlerinin yerini aldı. O zamanki gruplar, kadın haklarının kapatıldığı birçok hapis-hanenin kapılarını yıkan koçbaşları gibiydi. Günümüzdeki dernekler ise, hak ihlallerinin kurbanı olmaya devam edenlerin durumunu izlemeye, bu durumlarda ilk başvurulacak yer olmaya ve onlara yardım etmeye çalışıyor.*

sessizliği bozalım" sloganını kullanarak, 7 Ekim 2006'da Venedik'da bir isyan başlattı. Aslında bu isyan, kadınların seslerini bu kadar güçlü duyuramadığı, 1970'lerdeki feminist hareket döneminden kalma bir olaydı. Bu kez erkekler, gösterilere katılarak kadınları destekledi.

3 Avrupa'da, ilk Şiddet Karşıtı Merkezler ya da (şiddete maruz kalan kadınlar için) Kadın Evleri, 1970'lerin sonunda oluşturulmuş olmasına rağmen, biz İtalya'da, feminist hareketin kurduklarının dışında, bu merkez ve evlerin kurulması için 1990'lara kadar beklemek zorunda kaldık. Şiddet Karşıtı Merkezler'in oluşturulmasından önce, on yıllık bir baskı ve normalleşme sürecinin geçmesi gerekmişti. Bugün, dörtte biri sığınma evi adıyla gizli bir başka binada konaklama imkânı sunan seksenden fazla merkez mevcuttur. Şiddete maruz kalan kadınlar için ilk dört ev, 1990-91 arasında, Bologna, Milano, Modena ve Roma'da kuruldu.

Otonomimizi kurmanın büyük bir savaş gerektirdiğini hemen fark ettik. Kendimizi donatmak zorunda kaldık. Kadının hayatının devamını koşullandıran, tersine çevrilemez bir tercih olduğu için, *çözülmesi zor bir düğüm* olarak annelik meselesi ortaya çıktı ve bu mesele çocuğu günlük bakım merkezine götürmekle çözülmüyordu. Ancak her şeyin ötesinde, hâlâ onayladığımız bir yöntem olarak *"işin reddi"* stratejisinin, yeniden üretim ve bakım işleri söz konusu olunca, *her duruma uygun olmadığı* bizim için açıklık kazandı. Erkeklerin beklentilerine cevap verme zorunda olmak gerçeği tarafından enerjimizin emildiğini görmemek için (evde bir kadın her zaman beklemede, kullanıma hazırdır, dedik), işi reddimizi, evliliğin ve erkeklerle birlikte yaşamanın reddine kadar genişlettik. Ama bir çocuk sahibi olduktan sonra, ona bakmayı asla reddetmedik. İnsanlığı ilgilendiren bir iş olduğu ölçüde bakım işi, eylemimize net sınırlar koydu, reddetme stratejisinin uygulanamaz bir ütopya gibi görüldüğü bir durum oluşturdu. Yüreğimizle karar vermek zorunda kaldık. Örgütsel işlerle daha çok ilişkili olanlarımız, çocuk sahibi olmaktan feragat etti; çocuk sahibi olup ona bakmak, sadece dünyayı "ay gibi"⁴ yapmak (o yarı ay yarı güneş Maya tanrısını hatırlamak) için tasarladığımız politik işlerin çokluğundan değil, her şeyin ötesinde, program içinde *zihinsel olarak var olmamız* ve etkinliğimizin beklenmedik olaylarıyla, zaman sınırlamalarıyla uğraşmaktan dolayı da uygun olmayacaktı. Annelik ile politik kadınlarınki gibi bir militanlığın birleştirilmesinin imkânsızlığı düşünüldüğünde, bu durum birçok Chiapas asisinin kararıyla da benzerlik taşıyordu. Yine de annelik, söylemimizin ana temalarından biriydi: Eğer kapitalist ailenin ve kadın bedeninin *üretkenliği* çocukların üretimini temel alıyorsa, o zaman kadınların

4 Doğurganlık, ıslık, gökkuşağı, iyileştirme güçleri, ay ve suya ilişkilendirilen antik Maya Tanrıcısı Ixchel'e gönderme yapılıyor. (y.n.)

özgürleşmesi için bu haksız talepten, tek bir işleve mahkûm edilmekten, bu rolün saplantısından kurtulmalıydık. Sloganımız ise şuydu: “Kadınlar, sadece çocukları, değil fikirleri de doğuralım!” Bu, biyolojik determinizmden kurtulma isteğini ifade eden bir haykırış, farklı bir yaratma sürecine, artık annelik-eşlik işlevlerinin tek mümkün kimliğimiz olmayacağı ya da bu kadar didinme, yalıtılma, tabi olma ve ekonomik bağımsızlığımızdan yoksun olmanın karşılığını alacağımız başka bir dünya yaratmaya yönelik bir çağrıydı. İşte bu yüzden *ev işi için ücret talebini* ortaya attık; ev işinin özellikle kadınlar için karşılıksız olma niteliğini reddedip böylece kadınların ekonomik otonomisinin, bu ilk işin farkına varılmasından başlayarak yapılandırılabilceğini düşündüğümüz için bu talebi dillendirdik. Anneliğin reddinde, diğer gelişmiş ülkelerde ve gittikçe artan biçimde az gelişmiş ülkelerde⁵ olduğu gibi, İtalya’da da giderek yaygınlaşabilecek bir tavır gördük. Bizim ülkemizde doğum oranı 1,2’ydi ve bu oran politikacılar tarafından düşük bir oran olarak değerlendiriliyordu.⁶ Sadece, *yeniden üretim işinin ücretlendirilmesi talebi değil, aynı zamanda bu talebe dair bir bakış açısının da oluşturulması*, yeniden üretim işinin yapıldığı bütün alanlarda, mücadelelerimizi -daha önce sürdürülenlerden çok farklı bir mücadele biçimini- mahallelere, okullara, üniversitelere, fabrikalara ve hastanelere taşıdı. Burada hepsine değinmek imkânsız, ama bu mücadelelerin hepsi, militan cephemizde kullandığımız materyallerde bir şekilde

5 “*Ecco la generazione No figli*” (İşte, Çocuk Yok Kuşağı) adlı makale bu konuya ayrılmıştır ve 28 Ağustos 2006’da günlük *La Repubblica*’da yayımlanmıştır. Makale, çok düşük doğum oranlarının sadece İtalya’da değil, güney, kuzey, doğu Avrupa’da, Singapur ve Güney Kore gibi bu olgunun yeni olduğu Uzak Doğu’da da görüldüğünü belirtir.

6 Aile Politikaları Bakanı Rosy Bindi, televizyonda şunları söyledi: “İtalya’da en çok kaygı veren şey, düşük doğum oranlarıdır.” (Rai 3, Ballaro programının akşam yayını, 3 Ekim 2003, Salı)

belgelendi: broşürler, el ilanları, bültenler, küçük kitaplar.⁷

Peki tüm bunlara, kadınların kendi bedenlerini yeniden ele geçirerek başlattıkları, ama yine de ilk işlerinin kabul edilmesinden yola çıkıp ekonomik bağımsızlık içinde kök salması gereken bu otonomiye *devlet nasıl bir yanıt verdi?* Devletin ilk yanıtı, temelde *bir miktar serbestlik tanıma* oldu. Bunu, 1970'lerin sonunda, *bütün hareketlerin baskılanması* takip etti. 1972'den 1979'a kadar, kadın istihdamı bir buçuk milyon arttı. Yeni Aile Kanunu⁸, eşlerin denkliliğini merkeze alarak onaylandı (bu yine kadın eşin iş aramak ve bulmak olan tercihlerinin, erkek eşin isteklerinden üstün olmaması gerektiği ile örtüşmektedir). Ama gerçek ücretler düştü ve 1970'ler boyunca, üretimin merkezleştirilmesinin sunduğu yeni emek piyasası koşullarında, ailenin alım gücü, genellikle kayıt dışı işlerle, ailedeki diğer üyelerinin de çalışmasıyla garanti altına alındı.⁹ O dönemden sonra, fordizmden post-fordizme, oradan da neo-liberal küreselleşmeye geçiş sürecinin gittikçe

7 Burada, her şeyden önce, "*Le operaie della casa*" (Ev İşçileri) adlı broşürden (Marsilio Editore, Venedik) ve aynı yayınevinin çıkardığı, editörlüğü Collettivo Internazionale Femminista (Uluslararası Feminist Kolektif) tarafından yapılan ve militanlara hitap eden broşür dizisinden bahsediyorum. Bu seriden şu kitaplar yayımlandı: *Le operaie della casa*, (Ev İşçileri), 1975; 8 Mart 1974. *Giornata internazionale di lotta delle donne*, (Toronto Ev İşleri için Ücret Komitesi), 1975; *Aborto di Stato: Strage delle innocenti* (Devlet Kürtajı: Masum kadınların katliamı), 1976; *Dietro la normalità del parto. Lotta all'ospedale di Ferrara* (Ferrara Hastanesi'nde Normal Çocuk Doğum Mücadelesinin Arkaplanı), 1978; Silvia Federici ve Nicole Cox, *Contropiano dalle cucine*, 1978 (Mutfaktan başlayan karşı plan). Ayrıca bkz. *L'Offensiva ve Il Personale è Politico. Quaderni di Lotta Femminista* n.2 (Kişisel olan politiktir. Feminist mücadele Defterleri no 2), Musolini Editore, Torino, 1973.

8 1942'de görüşülen Aile Kanunu reformu 151 no'lu beyanname ile tasdik edilmiş, 19 Mayıs 1975'te onaylanmıştır. Bu metin evlilik bağıyla bağlanmış çiftlerin denkliliği şartını koyan ilk metindir. Yasanın diğer yönlerinin düzenlemesini değiştiren diğer beyannameler daha sonra onaylandı.

9 M. Dalla Costa, "Emigrazione, immigrazione e composizione di classe in Italia negli anni '70" ('70'ler İtalya'sında, Dış Göç, İç Göç ve Sınıf Bileşimi), *Economia e lavoro*, n.4, Ekim-Aralık, 1981.

daha çok istikrarsızlaştırdığı koşullarda, aile, en az iki maaşın varlığıyla ayakta kalacaktı.

Devlet, kadın hareketinin ekonomik düzeyde öne çıkardığı taleplerden kaçmayı başardı ve kadınlar önerilen tek otonomi türünü, yani biraz daha serbest bırakılmayı kabul ettiler, ama *iki iş mucizesini*, yani aile içinde çocuk bakımı dâhil ücretsiz işler ile ev dışındaki işlerini bir arada yapmayı gerçekleştirmediler. Çoğu hiç evlenmedi, çoğu yalnız yaşamaya karar verdi. Ayrılma ve boşanma sayıları arttı¹⁰ ve doğum oranlarındaki düşüş devam etti. Kadınların doğurmayı reddetmesi, daha sonra genç ve yaşlılar arasındaki dengesizliğe yansıyan *toplumsal yeniden üretim krizini* tetikledi, ama henüz telaşlanmak için büyük bir sebep yoktu.

Dönemin hâkim *sosyoloji literatürü*, kadınların aile içi ve dışındaki iki işi birleştirme kapasitesinden bahsetti ve kadınların bunu yaparken kullandığı birçok stratejiyi tarif etti. Bana göre, gerçekte *sadece iki strateji vardı*: birincisi, çocuk sayısındaki etkili düşüş; ikincisi, akraba kadınların ücretsiz işçi olarak kullanılması ya da saat bazında başka kadınların ev işçisi olarak istihdam edilmesi. Oysa sosyoloji literatürü, hikâyenin bu yönünü anlatmaya alışık değildi. İtalya'da yatılı ev işçileri yok olmaya yüz tutarken, saat bazlı ev işçiliği, kadınların ev dışında istihdam edilmesinin en büyük temeli oldu. Sonuç olarak, *ev işinin ücretlendirilmesi dolaylı yollardan gerçekleşti*. Kadınlar, ev işinin koşullarını değiştirerek, onu uç noktada "rasyonelleştirerek," azaltarak ve ayrıca annelerinin hayat seçimlerinden farklı seçimler yaparak ücretsiz ev işini giderek daha çok reddetti. Ekonomik bağımsızlıklarını oluşturmayı kendi öncelikleri olarak tercih ettiler, oysa devlet politikaları onlara sadece ev dışı iş yoluyla ekonomik bağımsızlık tanıyor-

10 9 Kasım 2006'da, *La Repubblica*, 1995-2000 yılları arasında yaşanan ayrılıkların %59 oranında, boşanmaların % 66,8 oranında arttığını ve en belirgin artışın Güney'de kaydedildiğini belirtiyor (s. 38).

du. Ellerinde, hareketten önceki günlerde olduğundan daha çok para vardı. Bu parayla, ev işlerinin önemli bir kısmını yapması için diğer kadınlara ödeme yaptılar; bazı ev işi türleri de, piyasa tarafından sunulan mal ve hizmetlere dönüştürülmek üzere, evin dışına çıktı. Örnek vermek gerekirse, restoran ve yemek hizmeti veren sektörleri düşünmek yeterlidir. Böylece, ücretsiz ev işi azaldı, ücretli işler aile içinde ve dışına arttı. Ev işçisi ve/veya bebek bakıcısını işe almak, kadınların ücretinin büyük bir kısmını tüketse de, kadınlar para üretmeyen işleri daha fazla reddettiler. Ayrıca, 1970'lerde İtalya'da, ülkeye yüz binlerce insanı geçirmiş olan göçmen akını büyüyordu. Bu süre içinde, 1977'de 3-400.000 olarak hesaplanan toplam göçmen emek gücü içinde, beyaz ırktan olmayan 100.000 ev işçisi vardı. Buradaki kadın emek gücü, İtalyan kadınların artık istemediği yatılı ev işçiliği işlerini almaya meyletti. Bu, ağırlıklı Afrika ve Asya'dan gelen ve çoğu ev işçiliğine mecbur olan kadın ve erkeklerin göçünün başlangıcıydı. Öyle ki, sonraki on yıllarda daha da güçlendi ve daha geniş yelpazede insanların geldiği bir göç dalgasına dönüştü. *Göçmen kadınlar ve bakım işi arasındaki ilişki sorunu*, yani *bakım işinin küreselleşmesi* denilen sorun, zaman içinde gittikçe önemli hale geldi. Dolayısıyla 1970'lerin sonunda kadınların otonomisi, en azından bedenini ve kişi olarak kendini yeniden sahiplenme bakımından, İtalya ve diğer gelişmiş ülkelerde büyük adımlar attı. Gebeliğin istemli olarak sonlandırılması ve aile danışmanlığı kliniklerini (*consultori*) kurumsallaştırma gibi temel konular onaylandı. Boşanma hakkındaki referandum kazanıldı ve yeni bir aile kanunu yapıldı. Buna karşılık, bu otonomi, ev işi ya da bakım işi söz konusu olduğunda istikrarsız kaldı ve ayrıca kadınlar annelikten feragat etmek gibi çok büyük fedakârlıklar gerektiren "işin reddi" ile özgürlüğüne kavuşma arasında bir tercih yapmaya mecbur edildi. Ama tam da özgürleşme yoluyla, iş daha görünür kılınacak ve ücretlendirilecekti. 1970'ler, feminist hareket dalga-

sıyla birlikte Birleşmiş Milletler'in, kadınların durumu üzerine küresel konferanslarının başladığı yıllardı. Bu konferansların ilki, 1975'te Mexico City'de düzenlendi ve Uluslararası Kadın Yılı kutlandı. 18 Aralık 1979'da, BM Genel Kurulu, 1981'de yürürlüğe giren Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) kabul etti. Buna karşın, kadınların temel haklarının insan haklarının bir parçası olarak kabul edildiğini ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin ilanını görmek için, BM İnsan Hakları Konferansı'nın yapıldığı 1993 yılına kadar bekledik. Bu mesele bütün ciddiyetiyle zaten ortaya konmuştu ve BM'nin ilan ettiği ilk Kadın On Yılı'nın sonunda gerçekleştirilen 1985 Nairobi Konferansı'nda, çeşitli biçimleriyle dünya çapında ele alındı. Aynı konferansın sonuç bildirgesinde¹¹, kadınların, ücretlendirilmiş olsun olmasın, gelişmenin bütün yönlerine ve sektörlerine yaptıkları katkının tanınması ve bu katkının, ölçülerek, ekonomik istatistikler ile gayri safi milli hâsılaya dâhil edilmesi şartı kondu.

Bu sözleşmelerin etkililiğine dair her zaman şüpheler vardı, ama şurası kesin ki politik tartışmanın küresel boyutu, gelenek ve yasalarda neyin adil olup olmadığına karar verme ve yeni ilkeler ve normları onaylamak üzere hem geleneksel hem de yasal kısıtlamaların ötesine geçme gücünü arttırdı.

İkinci Sahne. 1980'li yıllar, 1990'larda neoliberal küreselleşme ile tam anlamıyla gözler önüne serilecek liberalizmin sıçramasına işaret etti. Çeşitli ülkelerde, 1970'lerdeki büyük mücadelelerin ardından gelen normalleşme ve baskı yılları oldu. Bu yıllar, derinleşen uluslararası borcun ve borçlu ülke-

11 Bu bildirme, "Kadınların Gelişimi için İleriye Dönük Stratejiler" metninin 120. paragrafının (Diyalogdaki Ev Kadınları tarafından önerilen) yasa değişikliğinin kabulü ile gerçekleşti.

lerin en azından beyan ettikleri borçları ödeyebilmesini sağlamak için, resmi olarak benimsenen yapısal uyum politikalarının¹² hayata geçirildiği yıllardı. Bu politikalar aslında, yaşam standartlarını ve beklentileri düşürmeyi hedefliyordu, böylece emek gücünün ucuzlaştırılması ve güvencesizleştirilmesine dayalı yeni üretim biçimleri her yerde uygulanabilecek, yani şirketlerin, gezegenin farklı bölgelerinde rekabetçi bir avantaja sahip olması sağlanacaktı. Oysa hepsinin ötesinde, ciddi biçimde ihracata yönelik olan ve yapısal uyum politikalarıyla dayatılan gelişme biçimi, borcu sadece artırabilirdi. Bu dönemde, toprak ve su gibi müşterek malların özelleştirilmesi, tamamı ya da bir kısmı devlete ait kamu mallarının özelleştirilmesi, paranın devalüasyonu, temel ürünlere verilen desteklerin kaldırılması, modernleştirilmiş, tek bir ürün yetiştirmeye dayalı tarımın desteklenmesi, ücret düşüşleri, istihdamın güvencesizleştirilmesi ve azaltılması, emeklilik başta olmak üzere sosyal hizmet ve haklara yapılan harcamalarda kesintiye gidilmesi, eğitim ve sağlığın özelleştirilmesiyle kamusal gider-

12 Uluslararası borç konusunda oldukça geniş bir literatür vardır. Susan George'un çalışmalarını en başta saymalıyım: *Il debito del Terzo Mondo*, Edizioni Lavoro, Roma, 1989 (Orijinal metin: *A fate worse than debt*, Penguin Group, England, 1988); *Il boomerang del debito*, Edizioni Lavoro, Roma, 1992 (Orijinal metin: *The Debt Boomerang*, Westview Press, 1992); ayrıca bkz. Mariarosa Dalla Costa, *L'indigeno che é in noi, la terra cui apparteniamo*, A. Marucci (yay. hz.), *Camminando domandando*, DeriveApprodi, Roma, 1999, (İngilizce çeviri: "The Native in Us, the Land We Belong to" *Common Sense* içinde, n. 28, 1998 ve *The Commoner* içinde, n.6, 2002, in www.the-commoner.org); M. Dalla Costa ve G.F. Dalla Costa (yay. hz.), *Donne e politiche del debito*, FrancoAngeli, Milano, 1993, (İngilizce çeviris: *Paying the Price. Women and the Politics of International Economic Strategy*, Zed Books, Londra, 1995); M. Dalla Costa ve G.F. Dalla Costa (yay. hz.), *Donne, sviluppo e lavoro di riproduzione. Questione delle lotte e dei movimenti*, FrancoAngeli, Milano, 1996

(İngilizce çeviri: *Women, Development and Labor of Reproduction. Struggles and Movements*, Africa World Press, Trenton, N.J., EE.UU., ve Asmara, Eritrea, 1999).

lerdeki kesinti ve yeniden yapılandırma, tüketici vergilerinin artırılması, ithalat ve ihracatı destekleme amacıyla ticaretin özelleştirilmesi, tüm bunlar, küresel düzeyde *yeniden üretimin gelişmemişliğinin*, yeni bir birikim aşamasının başlatılmasında işlevsel olan *güçlü araçlarını* ifade ediyordu. Bu durum, kadınların sadece ailelerin iyiliği adına ve yaşam koşullarının geliştirilmesi için değil, *daha geniş bir otonomi seviyesine ulaşmak amacıyla* verdikleri mücadelelere karşı eşi görülmemiş bir saldırıya da işaret etti. Gelişmiş bölgelerde, bu durum “*iyi bir işin*” *kaybedilmesi*, dolayısıyla, bu işin güvence altına aldığı özgürlük biçiminin kaybedilmesi, yani *güvencesizlik, yoksulluk ve bağımlılığın içine gömülme* demektir. Daha az gelişmiş bölgelerde ise, her şeyin ötesinde, tarımsal modernleşme denilen süreçler için ya da Dünya Bankası tarafından finanse edilen ve en iyi bilinen örneği su kanalları inşaatı olan, büyük ve genellikle yıkıcı projeler için giderek daha fazla toprağın bozulması anlamına geliyordu. Borç politikalarının sebep olduğu ve sonra kısmen 1990’larda, askeri operasyonlar ve bunlardan kalan atıkların artması ile birlikte, toprağı gittikçe kullanılamaz hale getiren kalıcı savaş politikalarından kaynaklanan bu yoksulluk, *yeniden üretim işinin büyük kısmını* yapacak ve *önemli bir kısmı kadınlardan oluşan göçmenleri*, her yerden, Avrupa başta olmak üzere, gelişmiş ülkelere taşıdı. Savaş üreten bu neo-liberal politikalar, gelişmekte olan ülkelerden veya “geçiş sürecinde” (Doğu Avrupa ülkelerinde “demokrasiye geçiş”) olduğu söylenen diğer ülkelerden daha fazla kadının gelişmiş ülkelerde bu işi yapmak için gelmesi sayesinde, dünya çapında *yeniden üretim emeğinin yeni işbölümünün* kaynağı olacak. Başta aileler olmak üzere, yeniden üretimini sağlamakta büyük zorluklar yaşayacak kesimleri arkalarında bırakmak zorunda kaldılar, ama sonunda göç eden kadınların gönderdiği paralarla bu zorluk telafi edildi. Çalışan toplumsal bedenin katmanlaşmasını dünya çapında yeniden tanımlamak ve derinleştirmek için “*daha çevresel*”

olarak değerlendirilen alanların yeniden üretimi tahrip edilmişti. Plan, gelişmiş bölgelerin yeniden üretim sektöründe istihdam edilmek üzere ucuz iş gücü yaratmaktı. Böylece devlet, bu bağlamda ortaya çıkan sorunlarla yüzleşmekten ve üstlenmesi gereken mali yükleri üstlenmekten kaçınılabildi.

Peki, bu sorunlar neydi? Gittikçe daha az çocuk dünyaya geldiği düşünülünce, her zaman daha açık hale gelen acil ihtiyaçlar neydi? Bu yeni iş gücü ihtiyacını genişleten şey neydi? Tek olmasa da ortaya çıkan sorun, kendilerine yetemeyen yaşlıların bakımıydı ve bu mesele ele aldığımız kadın otonomisi söyleminin kısmen önemli bir konusu haline geldi.

Üçüncü Sahne: Neo-liberal küreselleşmenin yayıldığı ve borç politikalarının genel olarak uygulandığı on yılın ardından, 1990'dan beri, BM'nin hesaplamalarına göre¹³ dünya çapında 175 milyondan fazla göçmenin olması, göçün tüm dünyanın gerçek bir olgusu haline geldiğini gösterir. Genel anlamda emek gücü ihraç eden İtalya, 1980'ler ve 1990'larda, Asya ve Afrika'dan ve son yıllarda da Doğu Avrupa'dan gelen işçileri kendine çeken, bir emek gücü ithalatçısına dönüştü. Son on-yirmi yıl içinde, gittikçe artan sayıdaki kadın, Avrupa'ya göç etti. 1990'ların sonunda, Avrupa'ya gelen göçmenlerin %45'i kadındı. Bu durum, Güney Avrupa'da ev işçisi talebindeki artışla da örtüşür.¹⁴

Çoğunlukla göçmen kadınlarda somutlaşan, yeni bir işçi figürünün daha belirgin bir hal almaya başlaması, tam olarak 1990'larda gerçekleşti: *bakıcı*. Bu bakıcı kadın (bazen erkek)¹⁵

13 BM Sayımı, 2000.

14 İtalya'da 2002'de, yasal olarak oturma iznine sahip, %45,8'i kadın, toplam 1.512.324 göçmen vardı. Caritas, *Dossier statistico immigrazione 2003*, Edizioni Nuova Anterem, Roma, 2003.

15 İtalya'da, *bakım işiyle uğraşan erkeklerin oranı %25'tir ve bu işi yapanların %73'ü de 30-40 yaşları arasındadır. (La Repubblica, Ekim 16, 2006, s.16. Veriler şu kaynaklardan alınmıştır: Inps, Caritas Ambrosiana ve the CGIL, Lombardia)*

çoğunlukla, kendine yetememe sorunundan daha az ya da çok ciddi sorunları olan, günlük işlerini yapamayan kadın ya da erkek yaşlılara bakan kişidir. Bu çeşit bir ev işçisine olan ihtiyaç, bu belirli bakım işi türüne olan talep; hem yaşam süresindeki hem de yaşlı nüfus oranındaki artıştan ve ayrıca kadınların anneliği reddetmelerinin genç nüfusu belirgin bir şekilde düşürmesinden kaynaklanır. Bu sadece İtalya'yı değil, tüm Avrupa ülkelerini etkileyen bir eğilimdir. Asıl mesele toplumsal yeniden üretim kriziydi çünkü genç ve yaşlılar arasındaki denge bozulmuş ve eskinin yerine geçecek genç bir kuşak yetişmemiştir. Kadınların anneliği reddetmesinden dolayı, İtalya'daki beklenti (ISTAT hesaplarına göre, yukarıda da bahsedildiği gibi, 1,2 doğum oranıyla dünyadaki en düşük doğum oranlarından birine sahip. Son dönemde bu oran göçme kadınların yaptıkları yeni doğumlarla birlikte ancak 1,3'e yükseldi), 30 yıllık bir süre içinde, üç insandan birinin 65 yaşın üzerinde olacağı yönündedir.

Avrupa'da (90 yaşın üstündekiler hariç) 65 yaşın üzerinde olan bireylerin çoğunun, özel ya da kamusal kurumlarda değil evde yaşaması, doğru bir şekilde yorumlanması gereken önemli bir olgudur. Bu durum, sadece kendilerini hâlâ ifade edebilen yaşlıların değil, yaşlıların evde yaşamasının daha insani olduğunu düşünen genç bir akrabanın, genellikle de kız evladın verdiği kararın sonucudur. Bu karar, gereken iş ve görevlerin miktarına, her mümkün olduğunda başka bir kadının ücretli emeğinin katkısını gerektirmesine ve genç akrabanın hayatını ağırlaştırması ve bağımsızlığını kısıtlamasına rağmen verilir. Feministlerin ücretsiz yeniden üretim emeğinin reddi bağlamında anneliğin reddetmeleri, çocuk büyütmek için gereken dönem dışında, aslında kadınları özgürleştirmedir. Varese'deki Ev İşİ için Ücret Grubu¹⁶ tarafından düzenlenen sergilerden birinin adı, "Anne dışarı gitti" idi. Ama bugün, eğer o sergiyi tekrar yapmak is-

16 Bu konu *Le operie della casa* (Ev İşçileri) dergisinde tartışıldı, Kasım-Aralık 1975 / Ocak-Şubat 1976, s.21

tesek, bu sefer serginin adı "Anne geri dönmek zorunda kaldı" olurdu. Anne, dışarıda kısa bir süre geçirdi. Bakım işi sorunu, çoğunlukla kendine yetemeyen yaşlılarla, daha ağır ve karmaşık şekilde geri döndü. 50-60 yaşında, belki daha da yaşlı, feminist hareketin mücadelelerine katılmış, dinlenmeye ihtiyacı olan ve eğer emekli olursa çalışma hayatında sahip olamadığı şeylerin tadını çıkarma ihtiyacında olan bir kadın, *yaşlılığın bütün tipik hastalıklarıyla, muhtemelen 80'in üstünde anne-babasının bakımını üstlenme sorumluluğuyla yüzleşmek zorundadır. Bütün yük, en azından ona bu konuda katkıda bulunabilecek yetişkin kız veya erkek çocuğu olmayan bu kadının omuzlarındadır. Kendi otonomisini kurmak için bu kadar çalıştıktan sonra, daha zayıf olan ve ona bağımlı olan başkalarının bakımı sorunuyla kısıtlanır. İşte, bakım işi sorununu ebedi bir döngüde yeniden sunan ve bölünemez olan toplumsal beden budur.*

Ülkelerinde yapısal uyum politikaları, savaşlar ve "demokratikleştirme müdahalelerinin" yarattığı felaketlerin ardından İtalya'ya göç eden kadınlar tarafından yapılan *bakıcılık işini*¹⁷ bu bağlamda değerlendirmeliyiz. Bu göçmen kadınlar, devlet politikalarının cevap vermekten hâlâ çok uzakta olduğu bir ihtiyacı karşılıyorlar. Bu kadınların işe alınması, öncelikle, bu tür bakım işinin daha önce bahsettiğim ev işinin *ücretlendirilmesi süreci* kapsamında değerlendirildiğini ve *bakım işi*

17 İtalya'da bu işçilerin yarısının yasal olmadığı tespit edilmiştir. Bu işi yapan kadınların çoğu Doğu Avrupa, Romanya, Moldova ve Ukrayna'dan gelmektedir. Yine daha önce bahsi geçen ve *La Repubblica*'da yayınlanan makalede (16 Ekim 2006, s.16-7), yabancı işçi sayısında, 1994 yılında 51.110'dan 2000 yılında 142.196'ya; 2003 yılında 490.678'den 2006 yılında 619.000'e çıkan düzenli bir artış rapor edilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak bkz., Rossana Mungio, "Segregation of Migrants in the Labour Market in Italy: The Case of Female Migrants from Eastern European Countries Working in the Sector of Care and Assistance for the Elderly. First Results of an Empirical Study Carried Out in Padova," *Zu Wessen Diensten? Frauenarbeit zwischen are-Drain und Outsourcing* içinde, Zurich, Frauenrat für Aussenpolitik, 2005, s.72-77.

probleminin tam zamanlı birini işe almayı gerektirecek kadar büyük olduğunu gösteriyor. Ama bazı noktaları açıklığa kavuşturmak gerekiyor. İlk olarak *bakıcı*, akrabayı yaşlıya bakmaktan kurtarır. Buna karşın, bakıcının işi kadın akrabasının sürekli rehberliği, işbirliği ve onayı olmadan verimli olarak yapılmaz. Bakım işi, durumun anlatımıyla başlar ki bakım gerektiren vaka her zaman farklıdır, değişkendir ve kadın akraba ile ücretli kadın arasında sürekli bir yardımlaşma ve iş bölümü gerektirir. Bakımı yapılan kişiyle yapılması zor olacağı için, alışverişi ve bürokratik işleri yapan, evin yönetimini ve maddi idareyi sağlayan hep akraba kadındır. Yaşlı kişiyi doktora götürür ve her acil durumda, onun yanında bulunacağını garantisini vermek zorundadır. Çoğunlukla zihinsel olarak da güçsüzleşmiş yaşlıyla, her gün birlikte yaşamak yalnızlaştırıcı bir şey olduğundan, bakıcının kendisi yeniden üretilmelidir. Dolayısıyla “sevgi işi”¹⁸ denilen şey, sadece, gerçekten iyi olup olmadığı konusunda endişelenen kimse olmazsa yeterince yardım alamayacak olan yaşlıların değil, aynı zamanda işveren (genellikle yaşlı bireyin kızı) ve *bakıcı* arasındaki ilişkinin de ihtiyacı olarak geri gelir. Yaşlı bireyin akrabası, sorunlar sürdürülemeyecek noktaya geldiği anlarda, durumun üstesinden gelmek için zamanında müdahale etmek ve bakım işini daha hafif bir yük haline getirmek için gerekli tüm kaynak ve kolaylaştırmayı sunmak zorundadır. Sıklıkla, çok gerektiğinde bakıcı dinlensin diye bazen onun yerine geçmek ve hepsinin ötesinde, durum kötüleşirse bakıcıya daha fazla para vermek durumundadır. Aile bütçesine kıyasla, bakım işinin pahalı olduğu¹⁹ düşünülürse, cumartesi ve pazarları ikinci bir bakıcı

18 G.F. Dalla Costa, *Un lavoro d'amore*, Edizioni delle donne, Roma, 1978 (İngilizce çeviri: *The Work of Love*, Autonomedia, New York, 2008).

19 Düzenli bir sözleşmeye sahip bakıcılar, 750 – 900 euro net, artı 200 euroluk işveren katkısı, bir aylık ücretli izin ve bir aylık miktarı kadar ek ödeme ve kıdem tazminatına hak kazanırlar. Yiyecek ve oda işveren tarafından karşılanır, bunun için de evdeki odalardan birinin kullanım amacı

için fazladan para yoktur. Bu durumda hafta sonları yaşlıya kızı ve damadı bakacaktır ve bu da hâlâ bir işte çalışıyorlarsa, haftalık dinlenme, alışveriş vb. için zamanları kalmayacak demektir. Birçok çift, hafta sonlarını böyle geçiriyor ve bakıcının aylık izni söz konusu olduğunda, sorunlar ortaya çıkıyor. Çünkü herhangi bir temizlik bekleyebilir ya da farklı bir çözüm bulunabilirken, kendine yetemeyen yaşlılar bir an bile yalnız bırakılamazlar. Ayrıca, onları tanımayan, onlarla nasıl ilişki kuracağını bilmeyen ya da hangi görevleri yapması gerektiğini bilmeyen insanların eline de bırakılamazlar. Bakım işi genellikle güvencesiz bir iş değildir, çünkü işverenin işin nasıl yapılacağına dair bütün öğrenme sürecini tamamladıktan ve bakımı yapılan kişi ile bakıcı arasında iyi bir ilişki kurulduktan sonra, bakıcının değiştirilmesi uygun değildir.

Güvencesizlik, düzensiz iş koşullarının olduğu yerlerde gerçekleşir ve bu durum, devletin düzenli iş sözleşmeleri yapabilmeleri için, ailelere somut ekonomik destek vermesinin ne kadar hayati olduğunun göstergesidir.

Daha önce bahsettiğim görev karmaşasının yaşanmaması için, bakıcının ve akrabasının görevlerinin detaylı bir şekilde yapılandırılması gerektiğini düşünüyorum. 1970'lerdeki feminist hareket sona erdikten sonra, kadınların ev dışındaki bir işle özgürleştikleri fikrinin, saat bazında çalışan ev işçilerinin rolünün göz ardı edilmesine sebep olduğu bir dönem yaşandı; bugün ise bakıcıların işi üzerine düşünürken, kadın akraba tarafından yapılan işlerin görmezden gelinerek bakım işinin "tek kişilik" iş olarak değerlendirilmesi risklidir.

değiştirilir. Günlük 8-9 saat için sözleşme yapan yatılı bakıcılar, günde iki ya da üç saat boş zaman ya da genellikle cumartesi-pazar günleri için yarım boş güne hak kazanırlar. Yatılılarına benzemeyen, bakılacak kişinin durumuna ve bakıcının en çok yaptığı işe göre değişen yarı zamanlı sözleşmeler de vardır. Yiyecek ve kira giderinden kaçınmak ve maaşının hemen hepsini eve gönderebilmek için, bakıcıların çoğu birkaç yıl için yatılı olarak çalışmayı tercih eder.

Göçmen kadınların istihdamı, sorunun büyüklüğünü ortaya çıkardı. Kadın akraba eğer başka işler yapıyorsa bakım işini tek başına yapamaz. Hayatlarını mahveden politik koşullardan dolayı bugün göçmenler bu işleri yapmak zorunda kalıyorsa, gelecekte aynı işin İtalyan kadınlar tarafından da yapılan normal bir “iyi bir iş” olması için devletin elle tutulur bir destek vermesi ve işin koşullarını iyileştirmesi istenmelidir. Bu işin masraflarının, birçok aile için hâlihazırda sürdürülemez olduğu ve bunun da düzensiz istihdam koşullarına yol açtığı düşünülünce, devletin bu işe daha çok fon ayırması gerektiği şüphesizdir. Yine de, bakım işi ya da ev işleri alanına, merkezi hükümet ya da yerel yönetimlerden bazı ekonomik desteklerin geldiğini unutmamalıyız. Bu destek sayesinde birçok aile bir istihdam sözleşmesi düzenleyebiliyor. Zihinsel ya da fiziksel olarak kendine yetemeyen bakıma muhtaç kişinin gelirinden bağımsız olarak, Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumu (L'Istituto nazionale della previdenza sociale) tarafından ödenen aylık 450 euroluk *assegno di accompagnamento* (refakatçi ödeneği) var. Ancak bu ödeneği alabilmek zordur. Ulusal Sağlık Servisi bir beyanname ile tam ya da kalıcı sakatlık şartı koştı. Zihinselden çok fiziksel sakatlık bulunduran çoğu vaka, bu ödeneye hak kazanacak kadar ciddi olarak değerlendirilmiyor. Bölgesel hükümetlerin elinde, yukarıda bahsettiğim bakım desteğine alternatif olmayacak ve çok düşük gelir seviyesi koşulu olan fonlar da var. Bunların arasında, *haftalık en az 20 saat* için bakıcı işe alanlara, Veneto Bölgesi tarafından verilen, aylık maksimum 250 euroluk *Contributo badante* (bakıcı ödeneği) var. Ayrıca, 1991 tarihli ve 28 sayılı²⁰ bölgesel kanunda uygun görülenlere, Alzheimer ödeneği (aylık 516 euro) verilir. Bazı durumlarda özel destek hizmetleri de mevcuttur. Birçok bakıcının gizliliğini sağlamak

20 2007'den beri bu bölgesel politikalar, tek bir uygulama altında birleştirildi: Veneto Bölgesi'nin öncülük ettiği aylık maksimum 520 euroluk bakıcı ödemesi.

ve suç örgütlerinin bu sektöre sızmasını önlemek amacıyla, Bergamo gibi eyaletlerde bazı girişimlerde bulunuldu. Bergamo, hali hazırda bakıcısı olan ya da bir bakıcıya ihtiyaç duyan ailelere aylık 450 euro destek verdi.

Sosyal refah harcamalarını kesmeye yönelik neo-liberal eğilime rağmen, tam da bu tarz politikalardan başlayarak, bakım işinin az da olsa “ücretlendirildiği” refah alanının, daraltılamaz bir pazarlık alanı olduğunu düşünmemeliyiz. Toplumsal yeniden üretim krizi, devlet için de pek çok sorun yaratıyor. Şu anda, Aile Politikaları Bakanı olan Rosy Bindi, bankaların ve diğer kurumların, yaşlılara ayrılacak fonların genişletilmesine katılmalarını sağlamaya çalışıyor ve aynı zamanda, doğum oranlarının düşmesi konusunda da uyarıyor. Yeni doğanlara, yetişkinlik dönemlerine kadar yıllık 2500 euro vermeyi öneriyor. Hareketin en güçlü döneminde kurumsal güçler tarafından şiddetle karşı çıkılan *Ev İşi için Ücret* fikri, farklı biçimlerde yeniden üretilerek önüne geçilemeyen bir ihtiyaç olarak geri dönüyor. Bu parayı, yaşlılara bakacak kurumlar için kullanmayı tercih edenler, yanlış yaptı. Klinikler, evde bakılması mümkün olmayan uç vakalar için uygundur. Bunlar, sadece farklı bir kalitede bakım sundukları için değil, aynı zamanda yaşlılar böyle yerlere gitmektense evde kalmayı tercih ettikleri için de bütün yaşlılara uygun değildir. Vaka ya da koşullar ne olursa olsun, ücretsiz yeniden üretim işinden sorumlu tek kişi olmayı *reddetmesiyle* kadınlar, bu özel alanın da “görünür” kılınmasına ve “ücretlendirilmesine” sebep oldular. Ayrıca *görelî bir otonomiye, yani kısmî bir özgürlüğü kabul etmekle, bu görelî otonominin ve kendisine bağımlı olan zayıf durumdakilerin, hem fiziksel hem de zihinsel olarak korunmasını garantiye aldılar*. Bakım işini sadece reddetmenin bir ütopya olduğunu gösterdiler. Ayrıca, ailelerin masraflarla başa çıkabilmeleri için, özel yaşlı bakımının devlet tarafından fonlarla desteklenmesi gerektiğini de ortaya koydular. Bu

işin düzenli sözleşme koşullarında icra edilmesi gerektiğinin anlaşılmasıyla birlikte, devletin nüfusun bu zayıf sektörüne tahsis ettiği hizmetleri genişletmesi gerektiği de anlaşıldı. Kadınlar, ayrıca, yaşlı birini kendi evinde ya da bir akrabanın evinde bakmanın önündeki asıl engelin, emlak fiyatlarının ve ev kiralarının yüksekliği yüzünden, yaşlılara veya bakıcısına bir oda ayırmanın mümkün olmadığı küçük evlerde oturma zorunluluğu olduğunu ortaya koydular. Bu, insanların zaten uzun yıllardır çocuk sahibi olma durumunda yaşadıkları bir sorundur. Apartman daireleri ziyaretçilere izin vermeyen ve hatta anne-babanın kalıcı varlığı ya da çocukların gelmesine yeterli olmayan deliklere dönüşüyor. Bununla birlikte, kendine yetemeyen yaşlıların varlığının getirdiği sorunlar, insanların çocuk sahibi olmayı istemeye başlaması ve bunu bir seçenek olarak değerlendirebilmesi için, onları büyütürken farklı yaşam koşullarına ek olarak, ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları gerçeğini yeniden gündeme getiriyor. Aslında, istisnaları az olsa da, kişinin çocukları dışında hiç kimse, ne kendine yetemeyen yaşlıyı evde tutmayı umursar ne de onların yeniden üretimini örgütleyip takibini yapar. Yaşlı bakımı sorunu farklı yollar ve durumlarla da olsa tüm dünyada mevcuttur. Bu sebeple, inanıyorum ki, bu işe devlet tarafından ekonomik destek verilmesi meselesi, acil olarak politik gündeme girmek zorundadır.

Eğer bunlar bakım işinin meydana çıkan sorunları ise, o zaman ev işinin, örneğin yeniden üretimin, daha gayri maddi bir iş olmaya meylettiğini ya da gayri maddi işlerin alanına dâhil edilebileceğini söylemek, bu işe dair bilgi eksikliğini gösterir. Birçok farklı bileşenle ifade edilen yeniden üretim işi, ki burada sadece birinden bahsettik, her zaman psikolojik, duygular vb. gayri maddi yeniden üretim üzerinden aktarılan, çok miktarda maddi emeğin bileşiminden meydana gelir. Bu yüzden, değişen hiçbir şey yok. Ama bugün gayri

maddi iş kategorisinin, en iyi, yeniliği üzerinden anlaşılabilirliğini söylemek, yukarıda bahsedildiği gibi ağır ve maddi işlerle dolu olduğu örneklerdeki gibi, bu işi çapraz kesen yeni gerçekliklere ve işin kendisine haksızlıktır. Bu görevlerin şefkatle yerine getirilmesi gerektiği gerçeği, onları gayri maddi yapmaz. Eğer yaşlı olma ve kendine yetememe durumu önemli bir farklılık, “kadınların bu farklılık akışını omuzlarına yüklediklerini”²¹ ve bu işin gayri maddi olduğunu iddia etmek, bu işin, farklılık ve sorunlarla yüklü olduğunu görmediğimizi ima eder.

Yaşlı bakımı alanı (ya da benzer şekilde çocuk bakımı) düşünüldüğünde, bu yeniden üretim işinin *iletişimle çözülemeyeceği*²² de aynı şekilde açık ve nettir. Bunun sebebi, sorunların partnerler arasında daha iyi bir anlaşma arayışından dolayı henüz tam olarak bitirilmemiş olmasıdır, ancak, bu sorunlar kadınlar için, ağır çalışma saatleri, parasızlık, yoksulluk riski ve otonominin yokluğu anlamına gelir. Bütün bu sorunlar *iletişimle çözülemezler*.²³

Ya da gerekli olan şey, daha gelişmiş teknolojik yenilikler değildir. Politik programı, tam da gayri maddi alana dayandığı için bana pek umut vaat edici gelmeyen güler yüzlü “enformasyon işçisi” fikrine de ihtiyacımız yok.²⁴ İhtiyacımız olan şey, güler yüzlü fikirler değil.

İhtiyaç duyduğumuz şey, daha yeterli ücretlendirilmiş iş ve hem erkek hem kadın herkes için daha çok boş zaman.

*İhtiyaç duyduğumuz şey, evde ve çalışma alanında*²⁵ *haya-*

21 A. Negri, *Movimenti Nell'Impero (İmparatorluktaki Hareketler)*, Raffaello Cortina Editore, Milano, 2006, s. 241, 215, 184.

22 A. Negri, a.g.e., s.193

23 Bkz, C. Marazzi, *Il posto dei calzini (Çorapların Yeri)*, Edizioni Casagrande, Bellinzona, 1994.

24 A. Negri, a.g.e., s. 184

25 Kuzey ve güneyde ortaya çıkan köylü ağları, onlara dayatılan diğer metotlar yerine, genellikle daha geleneksel olan ve toprak, su ve doğal tohumlar gibi materyal kaynaklarının varlığına geniş çaplı bir iş gücüne (geniş

tın ve onu koruyan işlerin maddiliğini, aynı zamanda bunların insan ilişkileri ve dünyaya bağlantılarını fark etmektir. Bu durum, köylülerin işi için olduğu kadar kadınların işi için de geçerlidir.²⁶ Kadınlar, herkesin peşinde koştuğu ve arzuladığı otonominin, indirgenemeyecek şekilde çocuklar ya da yaşlılar tarafından koşullandığını gösterdi ve eğer bugün, bu işi omuzlarında taşıyanlarla taşımayanlar arasında bir fark varsa, bu farkın kutsanması değil, bakım meselesine yönelik daha ortak bir sorumluluk geliştirerek ve ("ortak" olan "kamusal" olanı dışlamadığı için) devletten daha temel, genel bir para ile hizmet tahsisi talep ederek ortadan kaldırılması gerekir.

Ekim 2006
Ciudad, Mexico
Çeviren: Bilge Tanrısever

çaplı iş imkanı anlamına gelir) dayanan sürdürülebilir metotlarla düzenlenen bir tarıma sahip olabilecekleri gerçeğini savunuyor. Kuzeyde bile, teknolojiyi tamamen reddetmeyip, geniş anlamda makinelere bağlı olmayı tercih etmeyen ve bunun yerine daha mantıklı bir şekilde var olan iş gücünü kullanmayı isteyen köylülerin söyledikleri çok önemlidir. Bu konuda bkz. J. Bové and F. Dufour, *Il mondo non é in vendita*, Feltrinelli, Milano 2001 (İngilizce Metin, *The world is not for sale*, Verso, London, New York, 2001). Politik açıdan önemli olan yeni öznelliklerin, başı çeken kapitalist metotlardan değil bu gibi bağlamlardan ortaya çıktığına inanıyorum.

26 M. Dalla Costa, *L'Indigeno che é in noi, la terra cui apparteniamo*, önceki alıntıya bkz, ve "Rustic and Ethical" *Ephemera* içinde, *Theory and Politics in Organization*, Vol. 7(1) Mart 2007, ed. Emma Dowling, Rodrigo Nunes ve Ben Trott, www.ephemeraweb.org. Ve yine aynı yazardan *La sostenibilidad de la reproducción: de la luchas por la renta a la salvaguardia de la vida*, Laboratorio feminista içinde, *Trasformaciones de trabajo desde una perspectiva feminista. Produccion, reproduccion, deseo, consumo*, (Yeniden Üretimin Sürdürülebilirliği. Ücret için Mücadeleden Yaşamın Korunmasına, Feminist Laboratory içinde, *Feminist perspektiften bir işin dönüşümü. Üretim, yeniden üretim, arzu, tüketim*., Tierradenadie Ediciones, Madrid 2006.

Kaynakça

- Bové J. ve Dufour F., *Il mondo non è in vendita*, Feltrinelli, Milano, 2001 (İngilizce çeviri: *The world is not for sale*, Verso, Londra, New York, 2001).
- Caritas, *Dossier statistico immigrazione 2003*, Edizioni Nuova Anterem, Roma, 2003.
- Collettivo internazionale femminista (yay.hz.), *Le operaie della casa*, (Uluslararası Feminist Kolektif, *Evişçileri*), Marsilio Editori, Venedik, 1975.
- Collettivo internazionale femminista (yay.hz.), *8 Mart 1974. Giornata internazionale di lotta delle donne*, Marsilio Editori, Venedik, 1975; (İngilizce çeviri: *Wages for Housework Committees of Toronto, Women in Struggle. Italy Now*, n. 3, bireysel yayın).
- Collettivo internazionale femminista (yay.hz.), *Aborto di Stato. Strage delle innocenti*, (Uluslararası Feminist Kolektif, *Devlet Kürtajı: Masum kadınların katliamı*, Marsilio Editori, Venedik, 1976.
- Collettivo internazionale femminista (yay.hz.), Ferrara'da Ev içi için Ücret Feminist Grubu, *Ferrara Hastanesi'nde Normal Çocuk Doğum Mücadelesinin Arkaplanı*, Marsilio Editori, Venedik, 1978.
- Collettivo internazionale femminista (yay.hz.), Silvia Federici ve Nicole Cox, *Contropiano dalle cucine*, Marsilio Editori, Venedik, 1978 ["Mutfaktan Başlayan Karşı Plan" çev. D. Meral, H. Mertoglu, Ö. Avcı, *Sıfır Noktasında Devrim*, Otonom Yayıncılık, 2014].
- Dalla Costa Mariarosa, "Emigrazione, immigrazione e composizione di classe in Italia negli anni '70" *Economia e lavoro* (NT: *Economy and work*), n. 4, Ekim-Kasım, 1981.
- Dalla Costa Mariarosa, *Potere femminile e sovversione sociale*, con *Il posto della donna* di Selma James, Marsilio Editori, Padova 1972, 4. Baskı, Venedik, 1977, (İngilizce çeviri: Dalla Costa Mariarosa ve James Selma, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Fal-ling Wall Press, 1972).
- Dalla Costa Mariarosa, *L'Indigeno che è in noi, la terra cui apparteniamo*, Marucci Alessandro (yay.hz.) *Camminare domandando*, DeriveApprodi, Roma, 1999 (İngilizce çeviri: *The Native in Us the Land we Be-long to*, in *Common Sense* n. 28, 1998 ve *The Commoner*, n. 6, 2002, www.thecommoner.org).
- Dalla Costa Mariarosa, "Rustic and Ethical," *Ephemera. Theory and Politics in Organization*, vol.7(1), 2007, Dowling Emma, Nunes Rodrigo ve Trott Ben (yay. haz.), www.ephemeraweb.org.
- Dalla Costa Mariarosa, *La sostenibilidad de la reproducción: de la luchas por la renta a la salvaguardia de la vida*, in Laboratorio feminista, *Transformaciones del trabajo desde una perspectiva feminista. Producción, reproducción, deseo, consumo*, Terradenadie, Madrid, 2006.
- Dalla Costa Mariarosa ve Dalla Costa Giovanna Franca (yay.hz.), *Donne*

- e politiche del debito. Condizione e lavoro femminile nella crisi del debito internazionale*, FrancoAngeli, Milano, 1993 (İngilizce çeviri: *Paying the Price. Women and the Politics of International Economic Strategy*, Zed Books, Londra, 1995). (Japonca çeviri: *Yakusokusareta hatten?*, Impact Shuppankai, Tokyo, 1995).
- Dalla Costa Mariarosa ve Dalla Costa Giovanna Franca (yay.hz.) *Donne, sviluppo e lavoro di riproduzione. Questioni delle lotte e dei movimenti*, FrancoAngeli, Milano, 1996 (İngilizce çeviri: *Women, Development and Labour of Reproduction. Struggles and Movements*, Africa World Press, Trenton. N. J., EE.UU. Asmara, Eritrea, 1999).
- Dowling Emma, Nunes Rodrigo ve Trott Ben (yay.hz.), *Ephemera. Theory and Politics in Organization*, vol.7(1), 2007 www.ephemeraweb.org.
- "Ecco la generazione 'No figli' ", *Repubblica (La)*, 28 Ağustos 2006.
- George Susan, *Il debito del Terzo Mondo*, Edizioni Lavoro, Roma, 1989. (İngilizce çeviri: *A fate worse than debt*, Penguin Group, İngiltere, 1988).
- George Susan, *Il boomerang del debito*, Edizioni Lavoro, Roma, 1992. (İngilizce çeviri: *The Debt Boomerang*, Westview Press, 1992).
- Il personale è politico, Quaderni di Lotta femminista n. 2*, (Kişisel olan politiktir. Feminist mücadele Defterleri no 2). Musolini Editore, Torino, 1973.
- Laboratorio feminista, *Transformaciones del trabajo desde una perspectiva feminista. Producción, reproducción, deseo, consumo*, Terradenadie diciones, Madrid, 2006.
- Le operaie della casa*, giornale dell'autonomia femminista, bimestrale edito negli anni '70.(Ev İşçileri, 1970'lerde aylık olarak yayımlanan feminist otonomi dergisi).
- Le operaie della casa*, n. doppio 0 bis, novembre-dicembre 1975/Ocak- Şubat 1976. (Ev İşçileri, sayı 0, Kasım-Aralık 1975).
- L'Offensiva. Quaderni di Lotta femminista n.1*, (Saldırgan. Feminist Mücadele üzerine Defterler n.1), Musolini Editore, Torino, 1972.
- Lotta Continua*, (Sürekli Mücadele), 15 Temmuz 1972.
- Lotta Continua*, 21 Temmuz 1972.
- Lotta Continua*, 1 Ağustos 1972.
- Manifesto (II)*, (Manifesto) 14 Temmuz 1972.
- Manifesto (II)*, 20 Temmuz 1972.
- Manifesto(II)*, 4 Ağustos 1972.
- Marazzi Christian, *Il posto dei calzini*, (Çorapların Yeri), Edizioni Casagrande, Bellinzona, 1994.
- Mungiello Rossana, "Segregation of Migrants in the Labour Market in Italy: the Case of Female Migrants from Eastern European Countries Working in the Sector of Care and Assistance for the Elderly. First Results of an Empirical Study Carried Out in Padova" *Zu Wesen Diensten? Frauenarbeit zwischen Care-Drain und Outsourcing*,

Zurich, Frauenrat für Aussenpolitik, 2005.

Negri A., *Movimenti nell'Impero*, Raffaello Cortina, Editore, Milano, 2006 [İmparatorluktaki Hareketler, çev. Kemal Atakay, Otonom Yayıncılık, 2006].

Repubblica (La), 28 Ağustos 2006.

Repubblica (La), 16 Ekim 2006.

Repubblica (La), 9 Kasım 2006.

United Nations Census, 2000 (Birleşmiş Milletler Sayımları).

United Nations (Birleşmiş Milletler), *Nairobi Forward Looking Strategies for the Advancement of Women, Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985, United Nations Publications.

United Nations (Birleşmiş Milletler), *Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace*, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985, United Nations Publications.

İŞÇİCİLİK, FEMİNİZM VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN BAZI TEŞEBBÜSLERİ

Bu konuşma için gönderilen daveti kabul ettiğimde,¹ 1970'ler feminizminin, özellikle bu feminizmin belli bir aşamasını bilgilendirici ve öyküsel bir anlatı tarzıyla sunmak istedim; çünkü kürtaj meselesine ve bu mesele söz konusu olduğunda kadınların öz belirlenimlerinin tanınmasını geriye çekecek bazı pozisyonların olabileceğine dair bir tartışmanın yeniden açılması, bana, kürtajla ilgili mücadelenin başlangıç noktasını insanlara açıklamanın yararlı olacağını düşündürttü. Bu mücadele, 5 Haziran 1973'te kürtajla ilgili bir davanın politik bir hareketlenme sürecine dönüştürülmesiyle birlikte, kadınların koşullarında önemli

1 Bu metin çeşitli konferanslarda sunulan materyallerin tekrar düzenlenmesidir. 2008'in Ocak ayında Calabria Üniversitesi'nin Ekonomi Fakültesi'nde aynı yılın Nisan ayında Brezilya, Rio Grande do Sul'daki Caxias do Sul Üniversitesi'nde; Buenos Aires Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi'nde ve Arjantin'de Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Enstitüsü ve General Sarmiento Ulusal Üniversitesi'nde, yine aynı ülkede Libreria de Mujeres'de "feminizm tartışmaları" üzerine düzenlenen Feminist Felsefe Semineri'nde bu makalede analiz edilen konular hakkında konuşmuştum.

değişikliklerin belirlenmesi için önemli olan bir mücadeleler ortamı yarattı.

1970'lerin İtalya'sındaki feminist hareket, temelde iki farklı eylem tarzıyla özdeşleşen iki ruha sahipti. Biri, kendi deneyimlerinden yola çıkarak kadın olmanın ve onun zorluklarının analiz edildiği küçük grupların oluşumuna dayanan öz-bilinçlilikti. Bu, Kuzey Amerika'daki "bilinç yükseltme" pratiğine benziyordu, Milan'da yaygın olarak benimsenmişti ve Parisli bir grup olan "Psikanaliz ve Politika" (Antoinette Fouque ile) ile ilişki halindeydi. Daha hâkim olan ikincisi ise "politik müdahale" gerçekleştiren ve daha sonra Movimento Per il salario al lavoro domestico (sld) [Ev İşi için Ücret Hareketi] olarak adlandırılan Lotta Femminista [Feminist Mücadele] idi ve bu hareket, kadınların koşullarını kapitalist gelişmenin analizi ile başlatıp mücadelelerle değiştirmek üzerinden yorumlamıştı. Dolayısıyla bu hareket, kadının statüsünde, üretim ve yeniden üretimin örgütlenmesinde kendine özgü modellere sahip bir gelişme tarzında büyük bir değişikliği amaçlayan son derece militan bir pratiğin içine daldı. Bu ikinci ruhun kaderini, yani feminist hareket de dâhil olmak üzere çok sıkı mücadeleler vermiş olan hareketlerin 1970'lerin sonunda şiddetli bir baskı hareketiyle ve 1980'ler sonrasında ise kültürel düzeyde ortaya çıkan bir yok edilme hareketiyle karşı karşıya kalmasını ele alacağım. Ama bu mücadeleler olmasaydı, İtalya'da ve diğer ülkelerde kadının statüsünü derinden değiştiren kazanımlar elde edilemezdi, çünkü bu hareketin uluslararası boyutu son derece canlı ve önemliydi. Beklenmiş olsun ya da olmasın, bugün bu kazanımlar açıkça görülüyorsa, o zaman bu kazanımların geri çekilmesi riski de her zaman vardır. Bu hareketi daha iyi açıklamak için 1960'lara geri dönüp düşünmek ve bu döneme ait birkaç noktaya dikkat çekmek gerekiyor.

1950'ler ve 1960'lar *iş yoluyla*, özellikle ilk kez kırsalın yoksulluğundan ve belirsizliğinden kurtulabileceklerini ve

dış ülkelere değil ama ülke içinde kentlere ve endüstri merkezlerine göç edebileceklerini düşünen çiftçilere, tarım işçilerine çobanlara ve balıkçılara vb. öznelerle oldukça güvence-
li bir ücret veren endüstriyel iş *yoluyla özgürleşme* yıllarıydı. Şehir, köyün aşırı derecede sıkı kontrolünden kaçanlara olanak sağlıyordu ve bu durum erkekler ve kadınlar tarafından memnuniyetle karşılanıyordu. 1960'lar aynı zamanda gençliğin bir özne olarak ortaya çıktığı yıllardı. Ama 1960'ların sonuna doğru, modernleşme, kendi gizli maliyetlerine ve geri kalmışlığının boyutlarına karşı bir tahammülsüzlüğü de su yüzüne çıkardı. İşçiler fabrikadaki zorlu koşullara karşı, gençler üniversitedeki, ailedeki ve toplumdaki otoriterliğe ve eğitim masraflarına karşı (yemekhaneler, ulaşım ve konaklama üzerine mücadeleler) ayaklandılar. Bunların hepsi 1968 ve 1969'da oldu. Bu yıllarda öğrenci hareketi fabrikayı keşfetti ve işçi hareketleri ile öğrenci hareketleri kesişti; bu durum özellikle İtalya için geçerliydi.

Dediğim gibi, kadınlar bile kendilerine gelir bulma arayışıyla şehirlere göç etti ve her şeyden önce onları şehre götürmeyecek erkeklerle evlenmemeye başladılar.² Ama kadınlar ev dışında iş bulsa ve çalışsa bile, "kadınlık karakteri" ve öncelikle aile yükümlülüklerini yerine getirme, yani ailenin yeniden üretimini güvence altına alma zorunluluğu hâlâ tartışılmıyordu. Kadının yeri eviydi ve eğer evlenmediyse, "uyumsuz" biri olarak görülüyordu. Diğer yandan eşit ücreti kabul eden ama çalışma koşulları kadınların evdeki temel rolünü yerine getirmesine, diğer bir deyişle ev işini tamamlamasına olanak sağlamalıdır diyen İtalyan Anayasası'nın 37. maddesi, o zamanlarda bile acımasız ve açık bir şekilde tartışılmadı. 1960 ve 1963'te, eşit ücret üzerine ilk yasalar uygu-

2 Bu hareketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kadınların kendi özerkliklerini inşa edebilmek için başlattığı süreç üzerine bir okuma ile analiz ediyorum. Bkz. Dalla Costa, M., *Yeniden Üretim ve Göç*, bu kitap içinde.

lamaya kondu.³ Ama daha önce söylediğim gibi, genç kadınlar ve erkekler bu son on yılda ortaya çıkan öznelardı; kadının bir birey olarak var olma hakkına çok önyargıyla bakılıyordu ve bu önyargı sadece kadının öncelikle aileden sorumlu olarak görölmesinden değil, aynı zamanda kadınların durumuy-la ilgili hukuktan da kaynaklanıyordu. Aile içinde kadının statüsü ise, Laura Remeddi'nin gözlemlediği gibi şöyle ifade edildi: "Eski zamanlara bakılmaksızın, sadece yeni reformun (1975) hemen öncesinde bile evli kadın, ailenin direği olan kocasının otoritesine tabiydi, kadın kocasının soy ismini alırdı ve kocası yerleşmek için nereyi seçerse ona eşlik etmeye mecbur kalırdı. Hatta erkek, karısını 'düzeltme', onun hareketlerini kontrol etme, onun başarısızlıklarını cezalandırma hakkına sahipti; kısaca kadın, gerçekten kendi haklarını ciddi oranda sınırlayan kocasına gerçekten bağlıydı ve evli bir kadınla evli olmayan bir kadının statüsü arasında büyük bir hukuki fark kurulmuştu. Evli bir kadının mektuplarının kocası tarafından alınabilmesi ve davranışlarını izlemek için telefon konuşmalarının dinlenebilmesi, anayasalar, yasalar ve uluslararası anlaşmalar tarafından bütün yurttaşlar için garanti altına alınan konuşma ve yazışma özgürlüğü ve gizliliği hakkının bile pek çok kez sorgulatmıştır (Milan Temyiz Mahkemesi, 9 Haziran 1971)."⁴ Ayrıca, 1960'lı yılların, kadın cinselliğinin henüz yeni "keşfedildiği" ve kabul edildiği bir dönemi temsil ettiğini de dikkate alalım. Ev işi ve şiddet de henüz yeni keşfedilmişti. Kadının ailedeki statüsünü tanım-

3 1960 tarihli endüstriyel işte eşit ücret anlaşmasının ardından 1963'te diğer ekonomik sektörlerle ilgili yasalar geldi. Bu anlaşma, artık erkeklerle kadınların ayrı ayrı sınıflandırılmasına değil, beceri kriterine göre farklılaştırılan ücretlendirme parametrelerine dayalı bir çerçeve sözleşme sistemi getirdi. Kadın emek gücünün erkek emek gücüne göre sistematik olarak yarı ücret almasını sürdüren çerçeve sözleşmenin nedenleri, ne açıklandı ne de tartışıldı (Ballestrero,1973).

4 Dalla Costa, G. F. (2008, 46 not 3)'da alıntılanan bu pasaj, Remididi tarafından yazıldı.

layan kurallar, her zaman kadının davranışını kontrol etmeyi amaçlayan diğer kurallarla ilişkiliydi ve erkeğin davranışıyla karşılaştırıldığında kadının davranışına son derece ayrımcı bir tarzla yaklaşılıyordu. Tüm bunlarla ilişkili olarak zina, Ceza Hukuku'nun 559. maddesi uyarınca, ancak kadın tarafından işlendiğinde, bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılması gereken bir suç olarak tanımlandı. Bu madde, Anayasa Mahkemesi'nin 19 Aralık 1968 tarihli 126 sayılı hükmü dayanak gösterilerek aynı yıl feshedildi. Dahası, kadın istemediği halde onunla evlenmek isteyen herhangi biri, Güney İtalya'nın bazı bölgelerinde uygulanan vahşi bir yöntemle kadını evlenmeye nasıl zorlayacağını biliyordu. Bir kadını zorla kaçırıp tecavüz ediyor ve bu namussuzluktan sonra hiçbir erkeğin bu kadını karısı olarak istemeyeceği gerçeğine güvenerek, kızı istemek için ailesine gidiyordu. Bu tam da, Ceza Hukuku'nun, ailenin namusunun temizlenmesinin yanı sıra şiddet suçunu da temize çıkaran 544. maddesine dayanarak yapılan zorunlu bir evlilikti. Bu madde, 5 Ağustos 1981 tarihli 442 sayılı yasayla yürürlükten kaldırıldı. Zorunlu evliliği fesheden yasa, böyle bir şiddeti kabul etmek zorunda kalmanın kaçınılmazlığına son veren Alcomalı (Trapani) Franca Viola'nın kahramanca isyanı sonucunda kabul edildi. 26 Aralık 1965'te kaçırıldı, tecavüze uğradı ve terk edilmiş bir köy evinde günlerce yalnız bırakıldı ama Franca, zorunlu evliliği reddetti. Bu, kadınların bir birey ve eşini seçme hakkına sahip olduğunun olumlanması anlamında tarihsel bir dönüm noktasıydı. Bu olay, 1970'ler feminizminin ana teması olacak olan öz-belirlenim sürecinin bir provasıydı. Başka bir nedenle işlenen cinayetler için verilen 21 yıllık ceza ile karşılaştırıldığında "namus cinayetleri"ne 3 yıldan 7 yıla kadar çok az hapis cezası verilmesini öngören Ceza Kanunu'nun 587. maddesi, "namus cinayetlerini" güçlendirdi ve pratikte koca, baba veya abiye, başka birisiyle ilişkisi olduğunu fark ettiği eşini,

kızını ya da kız kardeşini öldürme⁵ kolaylığı sağladı. Bu yasa her iki eş için de geçerliydi, ama bu suçların kurbanı esasen kadındı. Ceza Kanunu'nun 587. maddesi, 5 Ağustos 1981'de 442. madde ile birlikte aynı yıl yürürlükten kaldırıldı. Kürtaj yasaklandı (sadece tedavi amaçlı kürtaja izin veriliyordu) ve bu yüzden, her zaman olduğu gibi kadınlar başka yollarla kürtaj yaptırdılar ve bedelini genellikle ölüm ya da sakatlıkla ödediler. 10 Mart 1971'deki Anayasa Mahkemesi'nin 49. Sayılı Kararı ile yürürlükten kaldırılan doğum kontrol haplarının reklamı, o dönemde yasaktı. Enstest ancak kamusal bir skandal (Ceza Kanunu'nun 564. maddesi) olursa cezalandırılıyor ve eğer enstesten doğan bir ilişki biçimi gerçekleşiyorsa ceza artırılıyordu.⁶ 1965'te yolu açılan boşanma 1970'te 898. madde ile İtalyan Yasal sistemine girmesine rağmen bu madde 1974'te yapılan referandumla kabul edildi ve bu sonuç feminist hareketin bir zaferi oldu. Kadına karşı cinsel şiddetin mahkemede kadının lehine sonuçlanma şansı ya azdı ya da hiç yoktu ve eşine şiddet uygulayan erkeğe ya da fahişeye şiddet uygulayan pezevenge karşı kesinlikle dava açılamıyordu.⁷ Yine de kadına karşı cinsel şiddet, kişiye karşı değil kamusal ahlaka karşı suçlar kapsamında değerlendiriliyordu.

Az önce belirttiğimiz yazılı ve yazılı olmayan kurallar modernleşmenin geri kalmış yanlarını temsil ediyordu ama onları değiştirmeye kararlı kadınlar hiç hesaba katılmıyordu. 1968-69'daki işçi ve öğrenci hareketinin başlangıcına birçok kadın katıldı. Kadının ne istediğini ve kim olduğunu anlama olanağı ve zamanı bulamadığı baba evinden koca evine geçişle tanım-

5 Remeddi tarafından tanımlandı. (1976), Ceza Kanunu 587. madde üzerine yorum.

6 Bu tuhaf yasanın sebeplerine dair bazı hipotezler için bkz. Dalla Costa, G. F. (2008).

7 Haziran 1977'de, bir fahişeye pezevengi tarafından şiddet uygulandığı haberi radyoda "İtalya'da sanki ilk kez olan bir kaza" gibi veriliyordu (Dalla Costa, G. F. 2008, 101, not 21).

lanmış bir rol ve ön-belirlenmişlik düşünüldüğünde, altmışlı yıllarda kadınların üniversiteye gitme şansı elde etmesi ve öğrenci hareketinde ya da parlamento dışı gruplar içindeki militan olanaklar, bizzat kadınların kurtuluşu için olanak oldu. En önemlisi, genç kadın militanlar, dünyayı keşfetme ve yorumlama, dünyayla kurdukları ilişkiyi sorgulama imkanı elde ettikleri özgür ve dostane bir alan açtılar. Anneleri ile aralarındaki en büyük fark şuydu: Başka insanlarla görüşebildikleri, mücadele içindeki yaşlılarıyla, sınıf arkadaşlarıyla ve yoldaşlarıyla daha eşit ve daha özgür ilişkilere sahip olabildikleri, evlilik statüsüne bağlı olmadan toplumsal yaşamı hatta cinsel yaşamı deneyimleyebildikleri kendilerine ait yere ve zamana sahiplerdi. Hatta bir önceki kuşağa ait kadınların, sadece evlenmeden önce bakire olma zorunluluğu yüzünden değil, evlilikle beraber dokuz aylık hamilelikten sonra doğan çocuğun bütün sorumluluğunu üstlenmeleri nedeniyle de, evlilikte cinsel hayatı reddetmiş olmaları bakımından da yeni kuşakla arasında büyük bir fark vardı. Üstelik bir önceki kuşağın kadınları, insanlarla görüşmek ve yaptığı şeyleri kime söyleyeceğine karar vermek için çok az imkâna sahiplerdi.

Bu hareketin içeriğinde Marx okumasının özel bir yeri vardı. Toplumsal konulara daha duyarlı olan öğretmenler *Kapital* üzerinde dersler veriyor, birçok kararlı öğrenci *Kapital*'in en azından ilk cildinin 8., 24. ve 25. bölümlerini biliyordu. Böylece, dünyayı anlamak için işin örgütlenmesinden başlamak gerektiği öğrenciler için açık hale geldi. Dediğim gibi öğrenci militanlığı, fabrikayı keşfetti. Porto Marghera'da büyük kimya tesislerinin bulunduğu Veneto bölgesi, nihayet bu bölgedeki diğer mücadelelerle bağlantı kuran işçi mücadelelerinin esas yeri idi. Öğrenciler için sorun, eğitim masrafları ve otoriterlik iken; işçiler için sorun, despotizm, adaletsizlik ve acımasız çalışma koşullarıydı. Masaya yatırılan tek mesele, ücret artışı ve kısa çalışma saatleri değildi. Ustabaşına veya takım liderine

bağlı olan keyfi ücretin doğasını ortadan kaldırmak da belirleyiciydi (iş ile ödenen ücretin büyük bir kısmı); fabrikada daha çok eşitlik ve demokrasi talebinin yanı sıra, aynı zamanda, herkes için ayda 5.000 liralık üretim ikramiyesi; işçiler için sadece 15 gün izin yerine ofis çalışanları gibi bir aylık izin; sadece %60 değil ofis çalışanları gibi %100 hastalık maaşı; fabrika birimlerinde işçilerin isteklerini iletecek ve işyerindeki sorunları gerçekten bilen seçilmiş birim temsilcisi gibi talepler de açıkça dile getiriliyordu. İşçiler kayıt dışı işe alımları ortaya çıkarıyor ve buna karşı mücadele ediyor; işçilerin çocuklarına tatil ve eğitim konusunda imkanlar sağlayarak işçilerin mücadelesini kırmaya çalışan kurumsal paternalizmi reddediyorlardı. Gerektiği önlemler alınmadan kanserojen maddelere temas eden ve maruz kalan işçileri ve onların acımasız çalışma koşullarını ifşa ediyorlardı.⁸ Militan öğrenciler bunların hepsini biliyor ve ilgileniyorlardı; bu onların politik eğitimiydi. Dediğim gibi, mücadele çok kısa zamanda tek bir fabrikanın sınırlarını aştı, bölgedeki diğer işçilerin⁹ ve öznelerin politik yeniden bileşimi ile sonuçlandı ve fabrika dışında, toplumsal fabrikanın içindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesini amaçlar hale geldi: Sağlıksız konutlara ve yüksek kiralara karşı barınma mücadelesi, parklar için mücadele, yüksek maliyetli yaşama karşı, elektrik faturasına kendiliğinden indirim, spor alanları inşaatı için öz örgütlülük (zemin seviyesi için dozerler getiren Marghera li-man işçilerinin yardımı ile meydana getirildi) okul olarak kullanılmak üzere değiştirilen binaların işgali. Yaşam koşullarını iyileştirme işlevini yerine getirecek mahalle komiteleri oluşturuldu ve bu komiteler daha sonra asıl rolü kadınların üstlendiği toplum merkezlerine dönüştü. Gözlemlendiği üzere, aslında

8 O dönemdeki işçi mücadelelerinin önderleriyle yapılan röportajlar için bkz. (Wildcat ve Friends, 2006).

9 Porto Marghera'daki mücadelelerin temel amaçları ve aşamaları, Calabria'daki Montedison işçilerine dikkat çekti. Bu fabrikanın tarihi ve işçi sınıfı üzerine bir çalışma için bkz. Campenni (2002).

işçi toplumu, fabrika işçileri ve ev kadınları, zaten bir toplum merkezi olarak işlev görüyordu (Wildcat ve Friends, 2006). Henüz çağrıda bulunulmasa ve mücadelenin asıl öznesi olan kadınlar kendi sorunlarının bütün özgünlüğünü ve önemini daha ortaya çıkartmamış olsa bile, yeniden üretim üzerine büyük bir mücadele başlatıldı.

Ama bu "politik çalışma"ya katılmak, bazı noktalarda, kendi militanlıkları üzerinden kendilerini sorgulama eylemine girişen kadınları harekete geçirdi. Bu böyleydi, çünkü bu ilişkiler içinde kadınlar kendilerini giderek daha da zorlanmış hissediyorlardı. Bu zorlanma, kadınların kendi sorunları olmasına rağmen bunlara odaklanamamalarından, kendileri için değil herkes için mücadele etmelerinden kaynaklanıyordu.

İtalya'da feminist hareket oluşum halindeydi. Franca Viola örneğinde olduğu gibi 1960'ların ikinci yarısındaki birkaç çatışmadan ve 1970'lerin başındaki dağınık bazı feminist grup oluşumlarından sonra (Calabro ve Grasso 1985; Zumaglino 1996), feminist hareket içinde, psikanalitik ve politik olarak nitelenebilecek iki büyük yönelim ortaya çıkmaya başladı. İlk yönelim, mitinglerden ve dışsal olarak belirlenen gündemlerden pek hoşlanmıyordu bu yüzden önemli inisiyatiflere mesela kürtaj için eylemliliklere bile bazen katılmamayı tercih ediyordu, ikinci eğilim ise yüzünü dışarı dönen inisiyatiflerin durmaksızın çalışan motoru olacaktı. Marx okumaları ile güçlenen, öğrenci hareketi ve Yeni Sol gruplarla birlikte fabrikada ve mahallede müdahil olma deneyimleri elde eden politik yönelim, aynı türde militanlığı ifade ederek kadın olma durumu üzerinde politik çalışma yapmayı istiyordu. Yine de bu iki yönelim, kurtuluş perspektifinden koparak, erkeklerin durumuyla onaylanan bir taşıyıcı olarak görülen eşitlikle ilgilenmeyerek, kurumlarla yapılacak her şey reddedilerek birleştirildi.

Bir önceki kuşağın bir şekilde sınırlı ve zor elde ettiği, kadınları yeni bir bayrak altında toplayan ve kadınlar kendi yo-

lunda ilerledikçe insan hakları, temel özgürlükler ve yurttaşlık hakları talep ettikleri bir kurtuluş değil ama “özgürlük”, sürekli yeni anlamlar kazandı. Erkek otoritesinden özgürleşmek, ekonomik olarak erkeğe bağımlı olmaktan özgürleşmek, şiddete uğrama zorunluluğundan özgürleşmek, üreme ve cinsellik hakkında özgür karar vermek ve yaşamın her alanında kendi kendini belirlemede özgür olmak. Eşitlik tartışmasına karşı “fark” tartışması bir diğer önemli olumlamaydı. Kadın durumunun özgünlüğü olarak farkın, açığa çıkarılmaya ve özgün cevaplara ihtiyacı vardı.

İşçi gelenekten gelen ve Porto Marghera’da politik çalışma deneyimi elde etmiş olan kadınların oluşturduğu Padova’daki mücadelenin ilk çekirdeği olan ve daha sonra Ev İşi için Ücret Grupları ve Komiteleri (WHF/sld) ağına dönüşen *Lotta Femminista* (Feminist Mücadele), hızla büyüyen bir örgütü temsil ediyordu. Ev İşi için Ücret Grupları ve Komiteleri kısa zamanda Trentino bölgesinden Sicilya’ya kadar her yerde örgütlendiler. Daha 1972’de, çeşitli ülkelerde tartışma başlatmak ve koordineli eylemliliği teşvik etmek için Uluslararası Feminist Kolektif oluşturuldu. Almanya, İsviçre, İngiltere ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde ve aynı zamanda Atlantik’in ötesinde Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Kanada’da Ev işi için Ücret Grupları kuruldu. Bu gruplar, düzenli uluslararası konferanslar örgütlediler.

Lotta Femminista, cinsiyete dayalı kapitalist iş bölümünde ifade bulan farkı gördü. Erkeğin meta üreten emeği ücretlendirilirken, kadının üretim ve yeniden üretim emeği ücretlendirilmiyordu. Bir ücret ekonomisi içinde kadın emeğinin ücretlendirilmemesi, katlanılmaz bir çelişkiydi. Bu, kadın ile erkek arasında hiyerarşi yaratan bir farktı. Kendisinden sürekli bütün ailenin yeniden üretimini sağlaması talep edilirken, yaşamdaki bütün tercihlerini engelleyen bir erkeğe bağımlı olan ev kadını (İtalya’da o dönemde ev kadınlarının sayısı çok fazlaydı) için bu dayanılmaz bir durumdu.

Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak, her yerde ev işi için ücret mücadelesi başlatmak demektir. Ama bu aynı zamanda büyük bir kültürel uyanış söz konusuydu. Ev işi meselesi, ev dışında çalışmaya dayalı kurtuluş fikrinin yerine geçerek bütün feminist harekette, hatta ev işinin ücretlendirilmesi talebini paylaşmayan çevrelerde bile hakim hale geldi. Kadınlar, başkalarının özgürlüğü için sonsuz gönüllü olmaya dayalı bir kadınlığı reddettiler.

Meselenin köşe taşları şunlardı: Aileyi sadece kullanım değerlerinin üretildiği bir yer, bir emek gücü deposu veya salt tüketim yeri olarak görenlerin aksine, aile, ilk ve en başta gelen üretim yeri idi, burada her gün emek gücü üretiliyor ve yeniden üretiliyordu; cinsiyete dayalı kapitalist işbölümünün öznesi, yeniden üretim işini bedavaya yapmak zorunda bırakılan kadındı, dolayısıyla kadının durumu yeniden üretim işiyle tanımlanıyor ve diğer her türlü yaşam seçeneği bununla uyumlu hale getiriliyordu; kadın ve onun evdeki işi, fabrikadaki ve toplumsal fabrika denilen yerdeki üretimin diğer kutbunu oluşturuyordu; kadının işi, sermaye birikiminin gizli aşamasını oluşturuyor ve sermaye için en değerli metayı, yani emek gücünü ürettiği için çok önemliydi. Sonuç itibarıyla kadınlar, toplumsal gücün temel kaldırıcısını elinde tutuyordu. Üretmeyi reddedebilirdi, ama çoğu durumda bunun aşılabilir bir yol ya da ütopya olduğu kanıtlanacaktı. Aslında patronların, tek ücret karşılığında iki işçi, yani işçinin kendisini ve evdeki ev kadını aldığını vurgulanarak, sınıf kavramı, ev kadınlarını, işçiye yaklaşıma göre *ev işçilerini* kapsayacak şekilde genişletildi.¹⁰

Ücretlerin, aslında sadece ücretli işe değil aynı zamanda ücretsiz işe de nasıl komuta ettiğinin ortaya konulması, birinci ve üçüncü dünya arasındaki ilişkiyi anlamak, hatta mevcut

10 Bu analizi tanımlayan ve birçok dile çevrilen "Kadınların Gücü ve Toplumun Altüst Edilmesi" (Dalla Costa, M. & James, 1972) kitabı, ev işi için ücret üzerine uluslararası tartışmayı teşvik etmektedir.

ekonominin küreselleşme sürecinde tıpkı “gelişmekte olan ülkeler”in kentsel ve kırsal kesimlerindeki gibi gelişmiş kapitalist bölgelerde de komuta edilen eski ve yeni özneler tarafından ne kadar çok yeniden üretim işi yapıldığını analiz etmek için temel bir anahtar sağlar.

Sol, kadınlara her zaman ev dışında çalışma sayesinde kurtuluş önerisi yapmıştır, ama gerçekte ev dışında çalışma kadınları ev içindeki ilk işlerinden özgürleştirmemiştir. Oysa *Lotta Femminista*’nın meseleyi ele alış tarzındaki yenilik, kadın ve erkek herkes için yeterli hizmet ağlarının oluşturulması ve iş saatlerinin azaltılması talebi ile birlikte ev işinin karşılığının ödenmesi iddiasını barındırır. Böylece, ev işi için ücret talebi sadece etkinlikler ve gösteriler düzenlemek değil, aynı zamanda gönüllü yükümlülük gibi düşünülen ev işlerini yapmaya karşı direnmek ve her işyerinde bedelini istemeye yönelik eylemleri yaygınlaştırmak anlamına geliyordu. Bunların başında, çocuk bakımıyla ilgili kota uygulaması bulunur. Bu bakımdan, neredeyse bütün Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde, özellikle tek başına yaşayan ve çocuk bakan annelere bazı yardım biçimleri vardı (Amerika’da refah annelerinin refahı, İngiltere’de aile yardımları ve Fransa’daki çocuklu ama evli olmayan kadınlara yapılan yardımlar). Olumsuz tek istisna İtalya’ydı. Terk edilmiş çocuklar için kurumlara bir geçim ödeneği sağlama konusunda istekliydi, ama ödenekler genellikle siyasi kayırma ile dağıtılıyordu. Zor durumda olan anneye doğrudan bir destek yoktu.

Mücadele eden diğer özneler tarafından, sadece işçiler değil ön ücret talep eden öğrenciler tarafından da ücretler üzerine baskı uygulanması, ev işi için ücret talep etme kararına başka bir güç kattı. Maddi ve maddi olmayan psiko-duygulanımsal yeniden üretim işinin karmaşıklığı ve genişliği ortaya çıkarılsa da, sadece ailenin yükünü üstlenmekle kalmayıp yorgun argın emek piyasasına girip çalışmak istediğinde ayrımcı-

lığa maruz kalan ve aynı zamanda kendine de ayrımcılık yapan kadının yaşamını büyük oranda ekonomik terimlerle koşulladığı için yeniden üretim işinin ücretlendirilmesini talep etmek ve ekonomik tanınmayı istemek zorunluydu. Diğer bir yandan, fabrikada deneyimlenmiş militanlığın müdahaleci boyutu devam edecekti ve bu, hareketin feminist eyleminin karakterini oluşturacaktı. Diğer bir önemli öge ise, kadın eylemcilerin, Piazza Eremiteni'de 26 numaralı tuhaf bir binanın ilk katındaki ofislerinin kirası dahil bütün etkinliklerini kendi kendilerine finanse etmesiydi; bu ofis Mantegna'nın freskleri ile bezeli eski kiliseye bakan bir tür kaleydi. Çok zaman kaybedeceklerini ve her zaman güvencesiz bir durumda olacaklarını düşündükleri için binayı işgal etmemişlerdi; o zamanlar akla gelebilecek bir şey olmadığı için belediyeden bir yer istemeyi de düşünmemişlerdi. Daha ziyade bir araya gelebilecekleri ve eylemlerini planlayabilecekleri düzenli bir yer bulmakla ilgileniyorlardı. *Lotta Femminista*, *Le Operaie Della Casa* (Ev İşçileri) adlı bir gazete yayımladı ve militanların kullanması için birçok küçük broşür üretti. Bu materyallerin yanı sıra, temel konular üzerine, zamanla geliştirilmeye devam edilecek kuramsal bir gövde oluşturarak daha analitik çalışmalar yaptı.

Pratiğin şeklini düşününce, İtalya'yı esas alarak ilk önce belirtmek gerekir ki, Ev İşçi için Ücret Komiteleri ve Gruplarının en yaygın olduğu alanlar, Triveneto ve Emilia Romagna'dır. Ama Napoli ve Gela'da da bir çok grup ve komite vardır. Buna ek olarak, kendiliğinden ve adres listesinde bile kayıtlı olmayan gruplar ortaya çıktı, örneğin San Dona di Piave şubesi yaptığı diğer şeyler arasında "İyi Hissetmenin Gücü" adlı, sağlıkla ilgili ilginç bir broşür yayımladı. Feminizmin bu aşaması mücadelede yaklaşık dört alanda kendinin gösterdi¹¹: iş, cinsellik, sağlık ve şiddet. Ama daha yakından incelenip, kadın cinselliğinin,

11 Bu mücadele hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Dalla Costa, M. 2009a; 2009b.

diğer insanları üreten bir yeniden üretim işine nasıl dönüştürüldüğü anlaşıldığında, bu alanların birbiriyle ilişkili olduğu görülür. Kadın cinselliği ev işinin merkezi göreviydi ve bu tür bir işi ücretsiz emek olarak görmek için şiddet mükemmel bir disiplin edici araçtı.¹²

Cinsellik, çocuk doğurma ve kürtaj çok önemli bir sektördü. Hastanelerde muazzam mücadeleler yürütüldü. Ama bu alanlar aynı zamanda dikkate değer bir analitik mutabakat zemini oluşturdu. Sadece, büyük çaplı ilksel birikim süreçlerindeki cadı avları üzerine düşünüldüğünde (Federici ve Fortunati 1984; Federici 2004), ebelerin cadı avlarının ilk kurbanları haline gelmelerinin hiç de tesadüfi olmadığı ve o zamandan beri, ebeliğin bir erkek mesleğine nasıl dönüştüğü anlaşılır. Aslında devlet, doğum üzerine bilgiyi kadınların elinden alıp bizzat devletin ve kilisenin kontrolü altındaki tıbbi uzmanlığa dayandırarak, emek gücünün yeniden üretimi üzerindeki kontrolü ele geçirir. Bu durum cadı avlarının, kocasının otoritesine tabi, cinsel olarak bastırılmış, ekonomik bağımsızlıktan mahrum ve hepsinden önce cinsellik ve doğum hakkında karar verme yetkisinden ve bilgisinden yoksun olan kadının kapitalist ailedeki toplumsal rolünün tanımlanmasına nasıl hizmet ettiğini göstermektedir. Kadın bedeninin, emek gücünü üreten bir makineye dönüşmesinden beri, bu bilgiyi ve gücü tekrar geri almak yönünde bir kararlılık vardı. Öte yandan, kadınların kendi bedenlerini tanıma ihtiyacı, sadece İtalya’da değil her yerde feminist hareketin başlangıç noktasını oluşturan özelliklerden biridir.

Dediğim gibi, kürtaj yasaklanmıştı. Sakatlık ve ölüm, resmi olarak kürtaj yapmayı reddeden ama yasadışı yollardan kürtaj yapan doktorlara kürtaj yaptıran kadınların ödediği bedeldi. Bu doktorlar, anestezi kullanmadan ve kadınlara ce-

12 Bu “Sevgi İş (The Work of Love)”’nde ileri sürülen ve geliştirilen temel tezdır, (Dalla Costa, G.F. 2008).

hennemi bir acı yaşatarak kürtaj yapıyor ve büyük miktarlarda yasadışı kazanç elde ediyorlardı. Ebeler, örgü şişi ve maydanoz kullanıyorlardı. Padova'da bir kadın kürtaj yaptırdığı için suçlanmıştı. 5 Haziran 1973'te yapılan mahkemesi tüm hareketin katıldığı politik bir seferberliğe dönüştü. Bu dava, hamileliği isteyerek sona erdirmenin yasallaşmasını sağlayan hareketin hem başlangıcıydı hem de motoruydu. Trieste'deki Burlo Garofalo Çocuk Hastanesi'nde, hamileliğinin üçüncü ayında tedavi amaçlı kürtajı (zamanında tek yasal uygulamaydı) reddedilmiş üç çocuklu bir kadının davası vardı. Bu durumda onun tek seçeneği merdiven altında kürtaj yaptırmaktı. Kadın hareketi, hastaneyi kürtaj yapması ve vakayı kabul etmesi için zorladı (Ev İşi için Ücret Gruplarının ve Komitelerinin Ulusal Koordinasyonu, 1978). Sık sık kürtaj yaptıran kadınların çoğunun genç kızlar değil, evli ve çocuk bakan ve bir çocuğa daha bakmaya hali kalmayan kadınlar olduğunun ortaya çıkması önemliydi. Bildiğimiz gibi, mücadeleden ve hareketlilikten sonra, 194 sayılı yasa 1978'de kabul edildi.

Çocuk doğurmanın hastanede gerçekleştirilmesi ve tıbbileştirilmesi, çok önemli bir dönüşümden geçti. Bu dönüşümde, kadınlar tümüyle edilgenleştiriliyor ve sadist, kaba doktorlar tarafından tedavi edilen hasta muamelesi görüyorlardı (anestezi olmadan dikiş atmak ya da hiçbir yardım olmadan doğumdan sonra kadını çalışma hayatına geri döndürme). Ferrara'daki St. Anna Hastanesi'ne karşı yürütülen mücadele, ünlü bir mücadele olarak kaldı. Burada kadınlar, yetersiz pratik bilgi ve özellikle doğum kaşığının uygunsuz kullanımı nedeniyle doğumda zarar gören bebekler olduğunu ifşa ettiler. Kadınlar tarafından yürütülen eylem, *Dietro la Normalita del Porto* adlı kitapta gerektiği gibi belgelendi: *Lotta all'ospedale di Ferrara* (Ferrari hastanesi mücadelesi, Ev İşi için Ücret hareketi Ferrara Feminist Grubu 1978). Kadınlar genellikle, doğal, patolojik olmayan, kadınların öncülük ettiği doğum uygulamasına geri

dönmek istiyor. Kadın, doğumunu güvendiği birinin, eşinin ya da başka birisinin yanında yaşayabilmelidir. Böylece, çocuk doğumu sırasında refakatçi tartışması başladı ve aktif doğum hareketi ortaya çıktı, ki hâlâ bu bakış açısı için çok çalışan jinekologlardan oluşan ANDRIA¹³ ağını bunun içinde sayabiliriz. Bu ağın bir parçası olanlar, kadın bedenine karşı yapılan başka tıbbi tacizlerin, mesela rahim ameliyatı tacizinin duyulmasıyla birlikte, yıllar sonra sesini duyuracaktı (Dalla Costa, M. 2002). Ayrıca diğer hastanelerde yürütülen çok çeşitli eylem biçimleri vardı. Bunlar arasında önemli ve kazanım elde edilen eylemlerden biri Padova hastanesine karşı yürütüldü. Bu hastanede Marlis adındaki bir hemşirelik öğrencisi, mesleğini kötüye kullandığı gerekçesiyle kendisine yöneltilen suçlamaya karşı savunuluyordu, çünkü aslında bizzat sistemin eksikliklerini gösteren suç, hastane hiyerarşisinin en zayıf halkasına, yani hemşirelik öğrencisinin üzerine kalmıştı.

Hastanedeki mücadelelere ek olarak, kamu kliniklerinde de soruşturmalar vardı. Kadın hareketi tarafından hedef alınan ve soruşturulması istenen meseleler, sağlık kurumlarındaki otoriterlik ve tıbbi kibirdi. Kadınların, muayenelerin nasıl yapıldığını denetlemek için en çok kullandıkları yöntem, hasta gibi yapıp kliniklere gitmekti. Diğer yaygın yöntem de, kadınların tanıklıklarını toplamaktı. Bu anlamda en güzel broşür, bu tanıklıkları belgeleyen “Basta tacere” (Sessiz kalmayı bırak) adlı çalışmaydı (Movimento di Lotta Femminista di Ferrara-Ferrara Feminist Mücadele Hareketi).

Bir diğer müdahale alanı, ev dışı çalışma alanıydı ve burada kadınlar, çocuklarını ofise getirmekten ofiste sırf kadın oldukları için onlardan beklenen geleneksel işleri yerine getirmeyi reddetmeye kadar uzanan mücadele biçimleri kullanarak yeniden üretim işini görünür kılmak istiyorlardı.

13 ANDRIA jinekologların ve doğum uzmanlarının ulusal koordinasyonudur. *Istar* dergisi sözcüleridir.

1974 yılı özellikle önemliydi. Bir yandan, hareket boşanma referandumunu kazandı, böylece boşanma İtalyan yasal sistemine girmiş oldu. Öte yandan, cinsellik ve kadın sağlığı üzerine önemli bir inisiyatif hareketi oluştu: Kendi kendini yöneten kadın kliniği açıldı ve diğer büyük şehirlerde de benzer klinikler açılmaya başladı.¹⁴ Birçok doktor bu kliniklerde ücretsiz hizmeti vermeye gönüllü oldu. En önemlisi, kadınlar arasında ve erkek doktorlarla kadın hastalar arasında hiyerarşinin olmadığı eşit bir ilişki içinde birçok kadın kendi bedenlerini, onun biyolojik sınırlarını ve sağlıklı bir cinsellik ve annelik için gerekli olan potansiyellerini tanımaya, öğrenmeye başladı. Bir sonraki yıl, yani 1975'te, kliniklerle ilgili 405 sayılı yasa geçecekti. Ama yasanın sağladıklarıyla karşılaştırdınca, klinikler her zaman yetersiz kaldı ve onların yerine getirmesi beklenen bilgilendirici ve koruyucu tıbbi yardım işlevlerini etkili bir şekilde sunamadı.

1975'te yeni aile yasası da kabul edildi. Yasa eşler arasında eşitliğe dayanıyordu ve bu eşitlik, kadının emek piyasasında daha fazla ve daha hareketli olmasıyla uyumlu bir unsurdur. 1975 yılı, aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in önümüzdeki on yılı kadınlara adama çağrısı yapmak için Meksika'da bir konferans düzenlediği yıldır. Bu konferansta, Kuzey'deki kadınların öncelikleriyle Güney'deki kadınların ön planda tuttuğu yoksulluk problemi arasında hâlâ bazı zorlukların olduğu kaydedilmiştir.

Şiddet, kadın hareketini her zaman birleştiren ve belirleyen diğer bir önemli alandı ve bu yüzden şiddet meselesinde bütün kadın grupları aynı çizgide yer alıyordu. Kadın hareketi, 4-8 Mart 1976'da Brüksel'de toplanan Uluslararası Kadına Yönelik İşlenen Suçlar Mahkemesi hakkında bir konferansta bir araya geldi. Dünyanın farklı alanlarından gelen yaklaşık 2.000

14 Bkz. Jourdan (1976). Tıp ve kadın arasındaki ilişkinin önemli tarihsel analizi için bkz. Ehrenreich, English (1973a; 1973b).

kadın maruz kaldığı şiddetin her türlü biçimini ifşa etmek için toplandı. Bu konferansın kapanış oturumunda, İtalya'dan, Kanada'dan, Amerika Birleşik Devletleri'nden, Britanya'dan "Ev İşi için Ücret" açısından eylemciler kapalı oylamayla oylanacak bir önerge verildi. Bu önergeye göre, "ücretsiz ev işi şiddet yoluyla yapılan hırsızlıktır; bu iş ve bunun ücretsiz yapılması diğer tüm suçlar gibi suçtur; bu bizi yaşam boyu zayıf cinsiyet olarak damgalıyor ve iş verenlere, hükümetlere, doktorlara, polisler, hapsehanelere, akıl hastanelerine ve erkeklere yaşam boyu kulluk ve tutukluk içinde bizi güçsüz bırakıyor. Dünyanın tüm hükümetlerinden bütün kadınlar adına ev işi için ücret talep ediyoruz. Bütün ülkelerde bizden çalınmış olan zenginliği geri almak için ve bize karşı işlenen suçları sona erdirmek için uluslararası düzeyde örgütleneceğiz." (01467 Sayılı Belge, Mayıs, 1976).

Şiddet konusuna gelince, dönüm noktası olan bazı önemli davalar vardı ve bu davalarda kadının aşağılanması ve suçlu durumuna düşürülmesi, şiddete maruz kalan kadınların bunu açıklamasını engelliyor ve cesaretlerini kırıyordu. Bunlardan ikisi, 16 yaşında tecavüze uğrayan Cristena Simeoni'ye karşı işlenen şiddet suçunun Verona mahkemesinde görülen davası ve işkence gördükten sonra öldürülen Rosaria Lopez'in ve aynı olayda ölü taklidi yaparak kendini kurtaran Donatelle Colasanti'nin Circeo mahkemesinde görülen davasıydı. Kadın hareketi, sadece davaların görüşüldüğü duruşmalara katılmakla kalmadı, aynı zamanda mağduru suçlu durumuna getiren sapkın mantığı da reddetti. Hareket daha sonra, kadına yönelik şiddet suçlarını kamu ahlakını zedeleyen suçlar kapsamında değil bireyi zedeleyen suçlar kapsamında değerlendiren yeni bir yasa tasarısı gündeme getirdi. Tasarı cinsel şiddete yönelik cezaları arttırdı ve ayrıntılarıyla tanımladı. Her şeyden önemlisi, aşağılayıcı ve alakasız sorgulamaları engelledi. Cinsel şiddet üzerine yaklaşık yirmi yıl sonra 1996 tarihli ve 66 sayılı yeni bir yasa çıkarıldı.

Bu sırada, Birleşmiş Milletler Genel Meclisi 18 Aralık 1979'da Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW)¹⁵ kabul etti. Bu sözleşme, İtalya'nın da içinde bulunduğu tüm imzacı ülkeler tarafından 1981'de yürürlüğe konuldu. Sözleşmenin uygulanmasını ve yorumlanmasını gözlemleyen CEDAW Komitesi, 1989 tarihli 12 sayılı ve 1992 tarihli 19 sayılı iki Genel Tavsiye Kararı yayımlayarak, şiddeti kesin olarak ayrımcılık türleri arasına dâhil etti ve devletleri şiddete karşı her türlü inisiyatif geliştirmekle sorumlu kıldı ve böylece Sözleşmeyi pekiştirdi. Sözleşmeyi imzalayan devletler, bütün şiddet biçimlerini, kendi yasalarında içermek zorundaydı (1992 tarihli 19 sayılı Tavsiye Kararı'nda, silahlı çatışma kapsamında olanlar da dâhil toplam 15 şiddet biçimi tanımlanmıştı). Bir sonraki CEDAW, 1985'te Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Nairobi Konferansı oldu ve bu konferansta dünyada şiddetin aldığı bütün şiddet biçimleri ifşa edildi. Ardından 1993'te Kadına Yönelik Şiddeti Ortadan Kaldırma Deklarasyonu ve yine aynı yıl kadın haklarının insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul eden Viyana İnsan Hakları Konferansı düzenlendi. 1992 tarihli Tavsiye Kararı'na ve bu kararı temel alarak 1993 tarihli Deklarasyon'da yapılan tanıma göre, bir şiddet tehdidi bile şiddet anlamına geliyordu.¹⁶

Dikkat çekilen ve kararlı olunan bir diğer önemli alan ise fahişelikti. 1970'lerin ortasında birçok ülkede, fahişeler polis saldırısına maruz kalıyordu ve çocuklarından ayrı bırakılıyordu. 10 Haziran 1976 tarihli Aylaklık Yasası'na göre Ameri-

15 CEDAW (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women).

16 1993 Deklarasyonu'na göre, toplumsal cinsiyet sebebiyle maruz kalınan ya da kalınması muhtemel şiddet, zarar ya da kadına karşı fiziksel, cinsel veya psikolojik eziyet ve bu tür tehditleri içeren zorlama veya keyfi kısıtlamalar kamusal ya da özel olması gözetilmeksizin kadına yönelik şiddet anlamına gelmektedir. Bu tanım, Pekin Platformu'nda kadına yönelik şiddet ile ilgili eylemleri ve stratejileri içeren 113. madde'nin D paragrafında tekrar edilmiştir.

ka Birleşik Devletleri'nde fahişeler çoğu zaman gözaltına alınıyordu. Fransa, Lyon'da 1975'te fahişeler öldürülmüştü. Bu olay fahişeleri bir hareket içinde örgütledi. Haklarını almakta kararlı bir tutum sergileyerek, ilk önce, şiddete maruz kalmamak için kiliseleri işgal etmeye karar verdiler.¹⁷ O zamanlar, fahişelere toplumsal düzeyde uygulanan şiddet, saygın bir yaşamı değil fahişeliği seçmiş olmalarından kaynaklanan doğal bir risk olarak görülüyordu. İtalya'da 1958'de¹⁸ genelevleri yürürlükten kaldıran Merlin Yasası ile kadınların onuru geri verilip devlet tarafından sömürülmesi engellenmiş olmasına rağmen, yine de yüzü ve sesi olmayan ve gölgede kalan bir fahişe figürü vardı.

Ama, genelev sistemi aracılığıyla fahişeliğin düzenlenmesini sonlandırmak için Senator Line Merlin'in inisiyatif almasından sonra, Birleşmiş Milletler'den Roma'ya gelen ve İtalya Parlamento'sunun üyeleri ile iletişime giren kadın delegasyonunun önemli bir rol oynadığı belirtilmelidir. Eğer İtalya, Birleşmiş Milletler'e katılmak istiyorsa, bu sistemi yürürlükten kaldırması gerektiğini söylediler (İspanya ile birlikte bu düzenlemeyi devam ettiren iki Avrupa ülkesi kalmıştı.) Böylece İtalya, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ve ardından 1949'da imzacı ülkelerden insan ticareti ve fahişelerin sömürülmesiyle ilgili önlemleri uygulamasını isteyen "İnsan Ticaretini ve Fahişelik Yoluyla İnsanların Sömürülmesini Durdurma Sözleşmesi"ne bağlı kalmış olacaktı.¹⁹

1970'lerin feminist hareketinde, fahişelik konusunda alınan iki pozisyon vardı. Biri, fahişeliğin yapılabilecek bir iş olduğunu reddediyor; diğeri, mümkün birkaç tercih arasından

17 Fahişelerin Hareketi üzerine bilgi için bkz. Dalla Costa, G. F. (2008, VI. Bölüm)

18 75 Sayılı bu yasa, on yıllık meclis prosedüründen sonra, 20 Ocak 1958'de kabul edildi.

19 Zanetti, (2006). Fransa'da, aktivist ve eskiden fahişe olan Marthe Richard'ın düşünceleri, 1946'da genelevlerin ele alınmasında işlevseldir.

en kabul edilebilir olan işi seçme yönünde kadının tek başına karar verebileceğini öngören öz-belirlenim hakkının kabul edilmesi gerektiğini iddia ediyordu. Fahişelik tartışmasını, bir ahlak tartışması olmaktan çıkarıp bir iş tartışmasına dönüştürmenin önemli olduğu düşünülüyordu. Fahişeler için seks işçileri adı kullanılmaya başlandıktan sonra, kadının seçme özgürlüğü tekrar olumlandı ve fahişelerin vatandaşlık hakları için mücadeleye devam edildi. 16 Haziran 1976'da Paris'in Mutualité tiyatrosunda fahişeler Fransa'daki ilk toplantılarını yaptılar. İtalya'da Fahişelerin Vatandaşlık Hakları Komitesi, 1983'te Pardenone şehrinde kâr amacı gütmeyen bir örgütlenme olarak oluşturuldu ve yine aynı şehirde 19-20 Şubat'ta "1980'lerde Fahişelik: Marjinalleştirme mi yoksa toplumsal bir mesele mi?" adında bir konferans düzenlendi. Bu konferans İtalya'da fahişeler tarafından düzenlenen ilk konferanstı. Aynı komite Teatro Comunale Treviso'da 16 Mart 1985'te "Fahişelik: Koşullar ve Kısıtlamalar, Kurallar ve Özgürlükler" adlı başka bir konferans daha düzenledi. Atlantik'in ötesinde, Birleşik Devletler'de, Puma ve Coyote fahişelik ağı, zaten 1970'lerdeki ev işi için ücret mücadelesinin bakış açısını benimsiyordu. Fahişeler gölgelerin dışına çıkmıştı. Yüzlerine ve seslerine kavuşmuşlar; sorunlarını, düşüncelerini ve iradelerini kamusal alanda dile getirmeye başlamışlardı. 1970'ler, seks işçilerinin haklarının anlaşıldığı ve olumlandığı yıllardı.²⁰

Ama 1970'lerden sonra, fahişeliğin resmi tekrar değişecekti. 1980'lerde küresel çapta yapısal uyum politikalarının uygulanması, ardından neo-liberal küreselleşme temelinde bir proleterleştirme sürecinin başlatılması ve yayılan savaş politikaları, insanın yeniden üretim olanaklarına, kadınların bir miktar gelir elde ettikleri ve bir miktar özerklik kazandıkla-

20 Bu yıllarda yayımlanan metinleri arasında şunlar sayılabilir: *Prostitution. A Quartet for Female Voices* (Millet, 1971), *Folles Femmes de leur corps (La prostitution)* (Belladonna 1977); *Ulla par Ulla* (1977).

rı işlere karşı ölümcül bir saldırı anlamına gelecekti. Hayatta kalmak için başka şansı olmayan, başka ülkelere göç eden ya da doğduğu yerde kalan daha fazla kadın, kendi istekleriyle bedenlerini satacaklardı ya da suç örgütleri tarafından satmaya zorlanacaktı. Bu zorlu rekabette, aldıkları ücret düşecek, hakları rafa kaldırılacak, daha savunmasız hale gelecek ve başkaları tarafından yeniden sömürüleceklerdi.

Yine de 1970'lerde fahişeler tarafından başlatılan mücadele sayesinde, bazı ülkelerin yasalarında fahişeliğin bir meslek olarak tanınması sağlandı. İsviçre'de, fahişeliği yasal bir etkinlik olarak tanıyan bir yasa yürürlüğe kondu. Buna göre reşit yaşa gelenler, kanton ve şehir kurallarını gözeterek serbest bir şekilde fahişelik yapabiliyordu. Yabancıların Yerleşme ve İkamet Etme kurallarını düzenleyen Federal Yasa'da fahişelik ile ilgili konular düzenlendi. Bu düzenlemeye göre, fahişelik, İsviçre sosyal yardımından yararlanma hakkı kazandıran katkı payını ödemeye ve vergiye tabi kılındı. Fahişeliğe yasal olarak ev sahipliği yapan "bar-otel"ler var. Bu yerler, fahişelik ile uğraşan kadınlara, çalıştıktan sonra evlerine gidebilecekleri güvenli bir ortam sağlıyordu. Bar-oteller, bulundukları bölgede çatışmaya yol açmayacak biçimde konumlandırılıyor ve yönetiliyordu. Fahişeliğin yasal olarak örgütlendiği başka biçimler de vardır, tıpkı yeni yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yasal olmayan fahişeliğin yaygınlaşması ve pek çok kadının fahişelikten para kazanmaya çalışması gibi.

Fahişelerin sayısının, ki bunların yarısı yabancıdır, en çok olduğu ülkelerden biri olan Almanya, 1 Ocak 2002'de bütün yanlarıyla fahişeliği yasal bir etkinlik olarak tanıyan, vergiye tabi kılan ve katkı payını ödeme koşuluyla emeklilik sigortası, işsizlik ödeneği, hastalık ödeneği ve sosyal yardım gibi refah uygulamalarından yararlanma hakkı veren bir yasa yürürlüğe soktu. Almanya'da, fahişelerin mesleklerini icra ettikleri birçok farklı yer bulunuyordu. Bu yerlerde mes-

leklerini icra ettikten sonra eve gidebiliyorlardı ve böylece mesleki yaşamları ile özel hayatları birbirinden ayrı kalabiliyordu. Hamburg'da yabancı kadınlara yardım eden bir grubun başında olan Veronica Munk, eğer fahişelik yasal bir iş olarak tanınırsa, ülkeye gelmek ve bu işi icra etmek isteyen yabancılara ülkeye giriş vizesi verilmesi gerektiğini iddia etmektedir.

1970'lerden bugüne yürütülen mücadelede önemli pek çok değişim olmasına rağmen seks işçileri tarafından son yıllarda dikkat çekilen iki tanesini örnek vermek isterim: görünmez olmayı, mağdurlaştırmayı ya da gettolaştırmayı reddetmekten; açıkça konuşan ilk insan olma, vatandaşlık haklarını savunmak için öz örgütlenme, kişinin yaptığı işin meslek olarak tanınmasını talep etme kararlılığına geçiş. Gördüğümüz gibi devletler için, bazı durumlarda, yasal olarak fahişeliğe izin veren politik formülasyon yetersiz kalmış, neo-liberal politikaların dayattığı yoksulluk ve çaresizlik ortamında giderek artan sayıda kadın, şantaj yoluyla suç örgütlerine bağımlı hale gelmek durumunda bırakılmıştır. Bağımlılığın ve yoksulluğun bedelini ödemek zorunda kalmayacağımız diğer yaşam biçimlerini nasıl keşfedebileceğimiz sorusu, kadınların yaşamını zorlaştıran bir problem olarak önümüzde durmaktadır.

2012

Çeviren: Ece Durmuş

Kaynakça

- Ballestrero Maria Vittoria (1979) *Dalla tutela alla parità. La legislazione italiana sul lavoro delle donne*, Il Mulino, Bologna.
- Belladonna Judith (1977) *Folles Femmes de leur corps (La prostitution)*, Recherches, Fontenay sous Bois.
- Calabro Anna Rita ve Grasso Laura (yay. hz.) (1985) *Dal movimento femminista al femminismo diffuso*, FrancoAngeli, Milan.
- Campenni Antonino (2002) *L'egemonia breve. La parabola del salariato in fabbrica a Crotone*, Rubbettino, Soveria Mannelli (Catanzaro).

- Coordinamento Nazionale dei Gruppi e Comitati per il Sld (1978), *Lotta delle donne per la salute* Ulusal Feminist Konferansı'na sunulan rapor, 29 Nisan – 1 Mayıs 1978, Institute of Psychology, Roma.
- Dalla Costa Giovanna Franca (2008) *The Work of Love*, Autonomedia, New York.
- Dalla Costa Mariarosa ve James Selma (1972) *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Falling Wall Press, Bristol, İngiltere.
- Dalla Costa Mariarosa (2012, Kış) "Reproduction and Emigration", *The Commoner*, n. 15, Archive [Yeniden Üretim ve Göç, bu kitap içinde].
- Dalla Costa Mariarosa (yay. hz.) (2007) *Gynocide. Hysterectomy, Capitalist Patriarchy and the Medical Abuse of Women*, Autonomedia, New York.
- Dalla Costa Mariarosa (2009a) "To Whom Does the Body of This Woman Belong?" *The Commoner*, n. 13 [Bu Kadının Bedeni Kime Ait?, bu kitap içinde].
- Dalla Costa Mariarosa (2009b) "Women's Autonomy and Remuneration of Care Work in the New Emergencies", *The Commoner*, n. 13 [Yeni Koşullarda Kadınların Otonomisi ve Bakım İşinin Hizmet Bedeli, bu kitap içinde].
- Document 01467 (1976, Mayıs) Isis, Women's International Information and Communication Service, International Bulletin, *International Tribunal on Crimes against Women*, Brüksel, 4-8 Mart 1976, Contributions, Roma.
- Ehrenreich Barbara, English Deirdre (1973a) *Complaints and Disorders: The Sexual Politics of Sickness*, The Feminist Press, New York.
- Ehrenreich Barbara, English Deirdre (1973b) *Witches, Midwives, and Nurses: A History of Women Healers*, The Feminist Press, New York.
- Federici Silvia (2004) *Caliban and the Witch*, Autonomedia, New York [Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim, çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık, 2012].
- Federici Silvia and Fortunati Leopoldina (1984) *Il grande Calibano. Storia del corpo sociale ribelle nella prima fase del capitale* FrancoAngeli, Milan. ["Büyük Caliban: Asi Bedene Karşı Mücadele" çev. Öznur Karakaş, *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim* içinde, Otonom Yayıncılık, 2012].
- Gornick Vivian, Moran Barbara K. (yay. hz.) (1971) *Women in Sexist Society*, Basic Books, New York-Londra.
- Gruppo Femminista per il Sld di Ferrara (yay. hz.) (1978) [Feminist Group for WFH of Ferrara] *Dietro la normalità del parto. Lotta all'ospedale di Ferrara* (Ferrara'da Ev İş i için Ücret Feminist Grup, Ferrara Hastanesi'nde Normal Çocuk Doğum Mücadelesinin Arkaplanı) Marsilio Editori, Venedik.
- Jourdan Clara (1976) *Insieme contro: esperienze dei consultori femministi*, La Salamandra, Milan.

- Millett Kate (1971) *Prostitution. A Quartet for Female Voices*, Gornick Vivian, Moran Barbara K. (yay. hz.) *Women in Sexist Society*, Basic Books, New York-Londra (The Prostitution Papers. A Candid Dialogue adıyla Avon Books tarafından ayrıca yayımlanmıştır, New York, 1973).
- Movimento Di Lotta Femminista di Ferrara (Ferrara Feminist Mücadele Hareketi), Basta Tacere. Testimonianze di donne. Parto, aborto, gravidanza, maternità (Lotta Femminista of Ferrara Hareketi, "Artık sessiz kalmayacağız. Kadınların İfadeleri. Doğum, kürtaj, hamilelik, annelik") (Ferrara Grubu tarafından yayımlanmıştır, tarih yok).
- Remiddi Laura (1976) *I nostri diritti*, Feltrinelli, Milan.
- Ulla par ulla (1977) Editions Sélect, Montreal, Québec, Canada.
- Wildcat ve Friends (yay. hz.) (2006) *Porto Marghera. Gli ultimi fuochi* (DVD).
- Zanetti Anna Maria (yay. hz.) (2006) *La senatrice. Lina Merlin, un "pensiero operante"*, Marsilio, Venedik.
- Zumaglino Piera (1996) *Femminismi a Torino*, FrancoAngeli, Milan.

GENEL GREV

Bu metin, Triveneto Ev İşi İçin Ücret Komitesi'nin, Dünya Kadınlar Günü'nü kutlamak ve İtalya'da Ev İşi İçin Ücret kampanyasını başlatmak için örgütlediği eylemlerle dolu hafta sonunda, 10 Mart 1974'te yapılan konuşmanın sonuç bölümüdür.

Bugün İtalya'daki feminist hareket Ev İşi İçin Ücret kampanyasını başlatıyor. Şarkılarda duyduğunuz gibi, fotoğraf sergisinde gördüğünüz gibi, afişlerde okuduğunuz gibi, bugün gündeme bir sürü sorunumuzu getiriyoruz: kürtaj esnasında karşılaşmak zorunda kaldığımız insanlık dışı koşullar, gebelik ve jinekoloji kliniklerinde maruz kaldığımız sadizm, çalışma koşullarımız (evin dışındaki işlerde koşullarımız her zaman erkeklerinkinden daha kötü ve evde de ücretsiz çalışıyoruz), sosyal hizmetlerin ya olmaması ya da varsa bile, çocuklarımızın bunu kullanmasına izin vermeye korkacağımız kadar kötü olması vs.

Tam bu noktada bazılarınız şunu sorabilirsiniz: Başlatmakta olduğumuz Ev İşi İçin Ücret kampanyasıyla bugün gündeme taşıdığımız, maruz kaldığımız ve mücadele ettiğimiz

tüm bu şeyler arasındaki bağlantı nedir? Üzerine konuştuğumuz, hakkında şarkılar yazdığımız, sergimizde ve filmlerimizde gösterdiğimiz tüm bu şeylerle bağlantısı nedir?

Tüm kadınların zayıflığının (tarihten silinip atılmamızın ardında yatan, evden çıktığımız anda en iğrenç, düşük ücretli ve güvencesiz işlerle karşı karşıya kalmamızın ardına yatan bu zayıflığın) ne yapıyor olursak olalım, biz bütün kadınların, hiç kimsenin asla fark etmediği, hiç kimsenin asla karşılığını ödemediği 13 saatlik ev işinin daha en başından itibaren yorgun ve bitkin halde olmamız gerçeğine dayandığına inanıyoruz.

İşte bu, kadınları “Pagliuca”, “Celestini”, “OMNI”¹ gibi kreşlerden hoşnut olmaya zorlayan temel koşuldur. Bu zayıflık bizi, bir kürtaj için yarım milyon liralık (1000 lira) ödemeye zorluyor ve açık açık söyleyelim, bu, her şehirde ve her ülkede böyledir (üstelik her şeyin ötesinde, ölüm ve hapis cezası riskine giriyoruz).

Hepimiz ev işi yapıyoruz; bütün kadınların ortak olan tek yönü bu; gücümüzü, milyonlarca kadının gücünü bir araya toplayabileceğimiz tek temel bu.

Her tür reformistin, ev işi temelinde örgütlenmemiz fikrinden her zaman dikkatli bir şekilde kaçınması tesadüf değil. Ev işini iş olarak görmeyi hep reddettiler; bunun sebebi tam da bu işin hepimizde ortak olan tek iş olmasıdır. Bir ayakkabı fabrikasındaki iki veya üç yüz kadın işçinin göğüs gerdiği şeyler başka, milyonlarca ev kadının göğüs gerdiği şeylerse bambaşkadır. Bununla birlikte, kadın fabrika işçilerinin hepsi aynı zamanda ev kadını olduğundan dolayı, milyonlarca ev kadınıyla birleşen bu iki veya üç yüz fabrika işçisinin karşı koyacağı şeyler yine başka meseleler olacaktır.

Bugün bu meydana işte bunu gündeme taşıyoruz. Bugün örgütlenmemizin ilk adımını atıyoruz. Milyonlarca kadının

1 “Pagliuca” ve “Celestini” acımasızlıklarıyla kötü şöhret yapmış olan kreşlerdir. “OMNI” yetersiz donanımlı ve kötü işletilen devlet kreşleridir.

gücüne sahip olabilmek için hepimizin yaptığı bu işin etrafında örgütlenmeye karar verdik.

Dolayısıyla bizim için, *Ev İşi İçin Ücret talebi doğrudan güç talebidir, çünkü milyonlarca kadının ortak olanı ev işidir.*

Eğer kendimizi, milyonlarımızı bu talep etrafında örgütlersek, evden dışarı çıktığımızda zayıf bir konumda olmamıza gerek kalmayacak kadar çok güçlenebiliriz (ve bugün bu meydanda halihazırda çok kalabalığız). Ev işinin kendisinde de yeni çalışma koşulları oluşturabiliriz. Eğer cebimde kendi param olursa bulaşık makinesi bile alabilirim, hem de hiç suçlu hissetmeden veya bulaşıkları yıkamadığı için bulaşık makinesini gereksiz gören kocama aylarca hiç durmadan yalvarmak zorunda kalmadan.

Bu yüzden eğer benim ellerime ödenen kendi param olursa, ev işinin kendisinin de koşullarını değiştirebilirim. Dahası, çalışmak için ne zaman evden çıkacağımı da kendim *tercih edebilirim*. Eğer ev işi için 120.000 liretim (420 lira) olursa, bir daha asla 60.000 liret için kendimi bir tekstil fabrikasına ya da birinin sekreteri, bir kasiyer ya da sinemada yer gösterici olmak üzere satmam. Aynı şekilde, eğer kendi elimde belli bir miktar para olursa, tümüyle yeni niteliklerde sosyal hizmetleri, kreşleri, kantinleri ve çalışma saatlerini azaltıp bir toplumsal hayatımızın olmasına olanak sağlayacak diğer tüm gerekli tesisleri zorla kabul ettirebilirim.

Başka bir şey daha söylemek istiyoruz. Uzun zamandır (son 10 yıldır bilhassa güçlü bir biçimde) erkek işçiler, çalışma saatlerine karşı ve daha fazla para için mücadele etmek üzere sokağa çıkıyor ve bu meydanda toplanıyorlar.

Porto Marghera'nın fabrikalarında bir sürü grev, bir sürü mücadele oldu. Porto Marghera'dan başlayıp Mestre köprüsünü geçerek bu meydana ulaşan erkek işçilerin yürüyüşlerini hepimiz hatırlıyoruz.

Fakat bir şeyi açıklığa kavuşturalım. *Şimdiye dek hiçbir grev genel grev olmadı. Çalışan nüfusun yarısı greve giderken diğer yarısı evde mutfaklardaysa bu, genel grev değildir.*

Şimdiye kadar hiç genel grev görmedik. Sadece erkeklerin, genellikle de büyük fabrikalarda çalışan erkeklerin sokaklara döküldüklerini gördük; bu esnada eşleri, kızları, kız kardeşleri, anneleri mutfakta yemek yapmaya devam ettiler.

Bugün bu meydanda, Ev İşi İçin Ücret seferberliğimizin açılışıyla, *kendi çalışma saatlerimizi, kendi tatillerimizi, kendi grevlerimizi ve kendi paramızı* gündeme getiriyoruz.

Günde 13 saat veya daha fazla süren çalışma saatimizi 8 saat veya daha azına indirmemize olanak verecek düzeyde bir güç kazandığımızda ve aynı zamanda, kendi tatillerimizi gündeme getirebildiğimizde (çünkü pazarları ve boş günlerde kadınların hiçbir zaman tatil yapmadığı bir sır değil) ancak o zaman belki de ilk kez işçi sınıfının “genel” grevinden bahsedebiliriz.

Mart 1974, Mestre (İtalya),
Çeviren: Melis İnan

ANNELİK VE KÜRTAJ

Padova'daki Feminist Mücadele Hareketi tarafından 1971'de formüle edilmiş ve yayılmış olan aşağıdaki belge, politikacılar, bir kez daha sömürülenin gerçek problemine olan galaktik uzaklıklarını göstererek, hâlâ boşanma lehinde veya aleyhinde referandumlar hakkında atıp tutarken tekrar yayınlanıyor.

Güncel Haberler

Bu günlerde Fransa, Almanya ve diğer ülkelerde kürtaj olmuş kadınların kendilerini ifşa edişleri, kadın ayaklanmasının dünya çapında deneyimlediği, kürtaj konusunun üstünü örten örtüleri çekip kaldırmak için sürdürülen mücadelenin bir biçimi.

Bizler, Feminist Mücadele Hareketi'nin kadınları, kürtaj için mücadeleye katılımımıza neden olan koşulları bütünüyle açığa kavuşturma ihtiyacı duyduğumuz gibi, kürtaja neden olan koşulların tarihini de bugüne değin anlatıldığı kadarıyla açığa kavuşturma ihtiyacı duyuyoruz.

Hemen şunu ilan ederek başlıyoruz: Kürtajı YASAKLAYAN sistem aynı zamanda, hamilelik, hatta istenen hamilelik ihti-

malini bile tümüyle ortadan kaldıran hayat ve çalışma koşulları nedeniyle, örneğin kadının yeterli gelirinin olmaması ya da eşinin maaşının düşük olması, evde sıkıntı ve rahatsızlık veya fabrikadaki tehlikeli çalışma koşulları yüzünden kürtaji ZORUNLU KILMIŞ ve hâlâ da kılmaya devam etmektedir.

Çalışma koşulları yüzünden çocukları rahimlerinden koparılıp alınmış olan tüm kadınların imzalarını toplamaya başlamak gerekiyor. *Kürtaji zorunlu kılan patronları kitlesel olarak kınıyoruz.*

Ve şimdi, biraz tarihe bakalım.

Daha önceki yazımızda belirttiğimiz gibi,¹ kadın, diğer aile bireylerinin bütün gün uzaklaştırıldığı evde yalıtıldığında, kendisine, “annelik” yaparak “fizyolojik kaderi”ni gerçekleştireceği anlatılmaya başlanıyor.

Annelik, kadın bedeni türün devamını sağlamaya “eğilimli” olduğu için kadının “doğal görevi” deniyor. Ama herkesçe bilindiği gibi, üremeyle ilgili işlevler hiçbir zaman sadece şans ve doğanın emrinde olmamıştır ve kaderin “doğallığı”ndan bahsedilmesi, ilk önce tanımsal bakımdan, ikinci olarak da tüm bu çok doğal kaderin *sic et simpliciter*² *bekâr kadınların* omuzları üzerine yüklendiği farkedildiğinde daha da şüpheli.

İlk yazımızda da dediğimiz gibi, çocuklar çokça güzellik, çoğunlukla erdem ve biraz da bilgelik dolu bir ortamda büyütölmelerine rağmen, bir çocuk yapabilmek için bir erkeğe de ihtiyaç duyulduğu kanısındayız. Çok doğal olarak gerçekleşmesi beklenen şeylerin tarihsel olarak (ve şimdi) nasıl gerçekleştiklerine hızlıca bir bakmak şunları ortaya çıkarıyor:

I. Kadın, ne kadar anne olarak görülürse, kişi ve birey olarak o kadar reddediliyor. Yani anneliği (sadece *hamile kalma* meselesi olarak değil, aynı zamanda *çocukların yetiştirilmesinin*

1 Burada “Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi” makalesinden söz edilmektedir, bkz. bu kitap içinde (ç.n.)

2 Böylece ve basitçe (ç.n.)

sorumluluğu olarak) kadının üzerine yıkmayı başardılar, öyle ki onu *cinsel olarak kısırlaştırmayı* ve *sosyal hayattan dışlamayı* da başardılar.

II. Böylece (kadın) kişiliği ve cinselliği *annelik* ile yapılandırıldıktan ve tüketildikten sonra, aynı umursamazlıkla anne olarak işlevi yüceltilerek ya da yok edilerek, annelik, emek gücü piyasasının ihtiyaçlarına ve politik kontrole göre işler hale gelmeye zorlanıyor.

Örneğin, 1930'da Porto Riko'da doktorların tek doğum kontrol yöntemi olarak kısırlaştırmayı önermesiyle birlikte, kadınlar kitlesel olarak kısırlaştırıldı; 1947-1948 arasında kadınların %7'si kısırlaştırılmıştı. Bu, Amerikan sermayesine çok yüksek kârlar sağlayan çok yoksul bir ülkede yaşanan durumdur ve güya Amerikan cömertliğinin bir örneğidir.

Aynı Porto Rikolular, daha doğum kontrol hapları Amerikan piyasasına girmeden önce yapılan tıbbi deneylerin denekleri olmuşlardı.

Amerika'da siyahî kadınlar kürtaj olmak veya jinekolojik muayene için hastanelere gittiklerinde farkına varmadan kısırlaştırıldılar. Sonuç: Şimdi herhangi bir tıbbi destek almadan doğum yapmayı ve kürtaj yaptırmayı tercih ediyorlar. Bu uygulamaların Asya ve Latin Amerika'daki üçüncü dünya ülkelerinde, demografik büyümeyi düzenlemek için nasıl pervasızca kullanıldığı kimse için sır değil.

Bu, kadınların üreme işlevini ve dolayısıyla emek gücü piyasasını kontrol etmeye yönelik (fark edilmesi her zaman çok kolay olmayan) genel politikanın açığa çıkmasından başka bir şey değildir. "Aşırı nüfus" teriminin kullanılması, sadece, açlık yoluyla gerçekleştirilen soykırımın üstünü örtmekle kalmıyor, aynı zamanda nüfusun büyüklüğünün yalnızca sermaye yatırımıyla ve bunun gerektirdiği emek gücü ihtiyacıyla belirlendiğinin de üstünü örtüyor.

III. *Doğum kontrol yöntemlerine dair bilimsel araştırmaların* çok geç bir dönemde ve ancak *kiliseler* tarafından yok edilen bazı doğum kontrol yöntemlerinin yeniden keşfedilip mükemmelleştirilmesinden sonra ortaya çıkması ile Amerikan mutfagının ortaya çıkması arasında bir benzerlik görüyoruz. Teknolojik gelişmenin şafağında bile değerli olmayacak olanı bize son teknoloji olarak yutturmaya çalışıyorlar. Bu gecikme *bilimin ve üzerimizdeki gücün bir diğer aldatması*.

Eğer bugün hâlâ kürtaja başvurma ihtiyacı duyuyorsak, bu bizi bir kez daha bilimsel araştırmalardaki korkunç yetersizlikleri ve rastlantısal olmayan gecikmeyi suçlamaya götürür.

IV. Sadece kadınlara yönelik sonuçlar sunmaya devam eden deneylerde kadınları ilk denekler olarak kullanan *doğum kontrol araştırmaları*, bir yandan ne zaman cinsellikle ilgili bir konu gündeme gelse “problem”in “kadında” olduğunu ve doğum kontrolünün de “kadının işi” olduğunu söyleyen ayrımcılığı doğrularken, öte yandan bir kez daha *kadın cinselliği üzerindeki kontrolün bir aracı* haline geliyor. Çünkü bu araştırmalar, hangi doğum kontrol yönteminin kullanılacağını belirleyerek, sonuçta kadınlarla erkeklerin ve bir bütün olarak toplumla kadınlar arasındaki *ilişkinin koşullarını* da belirliyor. Ne zaman emek gücü olarak daha fazla kadına ihtiyaç duyulsa, hemen etkili (ama barbarca) pek çok doğum kontrolü yöntemi öneriyorlar.

V. Bu yüzden *kürtaj*, doğum kontrol yöntemlerine dair araştırmalardaki yetersizliklere karşı *tek mümkün alternatif* olmasına rağmen, neredeyse dünya çapında yasaklanmış durumda.

Bazı ülkelerde tedavi amaçlı olarak kürtaja izin veriliyor, ama ancak sağlığınızın tehlikede olduğunu, zihnen zayıf olduğunuzu ve berbat ekonomik koşullarda yaşadığınızı açıklayacak doktorlar, psikologlar ve sosyologlar bulabilirsiniz.

Yani, *hiçbir zaman ve hiçbir yerde*, kadınlara *anne olup olmamaya* ve *ne zaman* anne olacaklarına karar verme hakkı ve dolayısıyla daha önce bahsedilen koşullar da göz önüne alındığında, kendi istekleriyle kürtaj olma hakkı tanınmıyor.

KÜRTAJ ÜSTÜNDEKİ YASAK O KADAR YAYGIN BİR DURUM Kİ, KÜRTAJ KADINLARIN DURUMUNU TEHLİKEYE ATAN RİSKLERDEN BİRİ OLARAK KABUL EDİLMELİ.

Burada kastettiğimiz risk, aslında ceza hukukunda kastedilen “kritik risk” değildir. Çünkü aslında, gerici doktorun bile zorla kabul ettiği gibi, *yeterli tıbbi destek* ve *anestezi* eşliğinde klinikte gerçekleşen bir kürtaj, *doğum yapmaktan daha az risklidir*. Risk aslında kadınların *yasadışı* kürtaja mecbur bırakılmasıdır.

VI. “Ahlaki problem”e gelince, bu kürtaj yasağını desteklemek için Katolik Kilisesi tarafından sağlanan kolaylıklara değinmeye bile değmez. Bunlar, fetüsün ruhunun olup olmadığı ile ne zaman olmaya başladığına ve (daha eskiye dayanan bir konu olarak) dişi fetüslerin ruhunun olup olmadığına dair söylevlerden ibaret. Dolayısıyla eğer rahmin içini, doğacak olanın dişi mi erkek mi olduğunu görmenin bir yolu olsaydı, kilise dişi olanların kürtajına izin verecekti.

Belli dini metinleri gözden geçirirken hissettiğimiz tiksinti, bizi ahlaki sorun konusunu burada kapatmaya sevk ediyor. Daha ayrıntılı tartışmalarla ilgilenenler için, feminist hareketlerin dergileri bu tarzda metinlerin gittikçe genişleyen antolojilerini derlemeye başladı.

VII. Mutlak kürtaj yasağına rağmen *tedavi amaçlı* kürtaja izin verilmesinin, temelde *sınıf ayrımcılığının* sayısız *araçlarından biri* olarak iş gördüğünü iddia ediyoruz. Gerçekte sadece toplumsal düzen içinde belli bir güce sahip kadınlar, tedavi amaçlı kürtaj izni almak gereken beyanatları hızla (daha doğrusu, *zamanında*) bulabildi ve kullanabildi.

Diğer bütün kadınlar için, bu tür beyanatları elde edebilmek neredeyse imkânsız. Dolayısıyla bu kadınlar, onları açıkça köşeye sıkıştıran liberalizmin ve kadınların anne olup olamayacaklarına ve ne zaman olacaklarına karar verme hakkını ne pahasına olursa olsun elinde tutmak isteyen sosyal sadizmin ilk kurbanları haline geliyorlar. Üstelik doktorlar, böyle bir sosyal sadizmin birincil aracı rolünü üstleniyor.

VIII. Ama *ne pahasına olursa olsun çocuğun doğmasını sağlayan* sistem, tam da bu noktada gerçek yüzünü gösteriyor.

Kürtaj olamayanlar çocuğu dünyaya getiriyorlar.

Kürtaj olamayanlar genelde proleter sınıflara aitler.

Çocuk doğduktan sonra ve baskıcı amacına ulaştıktan sonra, kadını anneliğe mecbur bırakan devlet bütün sorumlulukları üstünden atıyor: “Bu senin bebeğin ve onun masraflarını karşılamak için ne yaparsan yap.”

Sana en fazla ilk yılın her ayı için 5000 lîret ve beş yıla kadar 2500 lîret veriyor.

Aylık 5000 lîret ihtiyacı olan birinin, aynı parayla bir başkasının masraflarını daha karşılayamayacağı açık. Sonunda bebek yetimhaneye düşüyor.

Bu noktada devlet tekrar devreye giriyor. Elbette anneye yardım etmek için değil, hatta çocuğa yardım etmek için de değil, daha ziyade bir *girişim* inşa etmek için. Anneye ayrılan 5000 lîret hemen, yetimhaneye terk edilen her bir çocuk için kurumlara verilen 45.000 lîret dönüşüyor. İyi bilindiği gibi, bu kurumlar çoğunlukla kilise tarafından idare ediliyor. Bu tip yerlerde çocukların nasıl yetiştirildiği de -bugünlerde gazeteler bu tip haberlerle dolu- biliniyor. Kötü beslenme, şiddet ve sadizmin her türlü.

Dini kurallarla yetiştirilen bu çocukların kaderi, *ikinci sınıf insan olmak, işsizlik, göç, ıslahevi ve hapishane* oluyor. Burada devletin sağ kolu gibi çalışan Kilise'yi de tanımamalı ve ona karşı mücadele etmeliyiz.

IX. Tanrı'nın kutsamasına ve sistemin onayına sahip olanlar (onların onayından daha fazla konuşmanın yeri değil) çocuğu dünya getiriyor ve hatta onu ellerinde tutmayı başarıyorlar. Bir işi ve *sağlık sigortası* olanlar, anne olma yüceliğinin kokuşmuş halesini oluşturduktan sonra, "hastalık izni" olarak işlem gören "doğum belgesi"ni alabiliyorlar.

Üreme işlevi olarak tasarlanan, sınırlanan ve şiddetlendirilen annelik yolunu bile tamamlayamıyor; işten izin alan kadın ve çocuk doğuran kadın olmak arasında bocalayan kadının işten çıkmasından kaynaklanan gelir kaybı, "annelik izninde" daha "üretken" olmasını engelliyor. Annelik bir tür "hastalık" gibi görülüyor.

Sonuçlar

Bütün kadınlar gibi biz de acilen herkes için *kürtaj* hakkı temelinde bir mücadele örgütleme ihtiyacı duyuyoruz; çünkü tıbbi araştırmaların düzeyi, bize, *ücretsiz ve yaygın* doğum kontrol yöntemleri isteme olanağı vermiyor.

Bununla beraber, taşıdıkları ve bütününüyle farkında olduğumuz riskler yüzünden ne hap ne enjeksiyon ne de diğer kimyasal ve mekanik doğum kontrol yöntemleri bizi kesinlikle tatmin etmiyor. Tıbbın diğer dallarına oranla daha az gelişmiş olan ve az gelişmişliği tesadüfi olmayan jinekoloji, bu riskleri azaltmak için çok az şey yaptı. Bu yüzden, asgari hedef olarak, kendimizi sadece kürtaj için örgütlemek zorunda kalıyoruz, ama "iyileştirici" kürtaj için örgütlenmiyoruz. İyileştirici kürtaj, hâlihazırda varolan sosyal sınıf ayrımlarını sadece geri getirir ve şiddetlendirir. Bunun yerine, herkesin ulaşabileceği *ücretsiz ve anestezi kullanılarak yapılan* kürtaj için örgütleniyoruz.

Aynı zamanda, bizzat kürtaj yasağının, *insan etine müdahale etme girişiminin dayanağı* olma işlevi gördüğünü savunuyoruz, öyle ki kürtaj yasağı, kadınların biyofiziksel sağlıklarını bozmayan doğum kontrol yöntemlerinin bulunmasını *gecik-*

tirme ve hatta bu yöndeki çabaların cesaretini kırmanın yolu haline geldi.

Sadece bu da değil. Kürtaj yasağı, *kürtajın yoğunluklu olarak nerede yapılacağını* ve böylece yasal/yasadışı kürtajın yapılacağı yerlerin, özel klinikleri için müşteri arayan yeni doktorları ya da üniversite baronlarını kollayacak şekilde nasıl seçileceği temelinde oluşturuldu ve düzenlendi.

Tam da kürtaj yasağını her yönüyle anladığımız için, her şeyden önce buna izin veren, bunu bize rağmen isteyen bütün toplumsal yapılara ve iktidara karşı mücadele ediyoruz. Bu nedenle hemen başlangıçtan itibaren diyoruz ki bu mücadelenin anlamını değiştiriyoruz.

Sorun kürtaj olabilmek değil.

Sorun anne olmak istediğimiz her zaman anne olabilme şansına sahip olmak. Sadece istediğimiz zamanda ama istediğimiz her zaman.

Eğer şimdi güneyin proleter kadınları 15 çocuk sahibiyse ve orta sınıf kadınları bir şekilde sadece iki veya üç çocuk sahibi olmayı başarıyorsa, o zaman bizim nihai hedefimiz “*çocuk sahibi olmama ayrıcalığı*” değil.

Sonuçta, bize hormonlu hapları, işe yaramayan iğneleri vermeye başladılar bile ve bize bunlar arasındaki en iyi seçeneği, yani kürtaj olma hakkını da vermek zorunda kalacaklar.

Aslında bu, “Kendini kontrol et! Eğer 100.000 lireden gelirsin varsa bir çocuk yap, eğer 150.000 lireden varsa iki çocuk yapabilirsin” demektir ve başka da bir anlama gelmez. Buna hemen vereceğimiz yanıt, *böyle bir şeyi kabul etmediğimizdir*.

Bunu, şimdi ve burada kabul etmiyoruz, çünkü bu hesaplama, bizim veya eşimizin gelirini temel alıyor ve çocuk yapma planını gelire göre düzenliyor, bu yüzden yeniden gözden geçirilmesi ve yapılması gereken bir hesaplama.

Anneleri, özellikle de Avrupalı anneleri, çocuk yapmayı planlarken toplumsal sorumluluk almaya davet eden bel-

li yayınlara karşı hemen yanıt veriyoruz: Bizim anladığımız *toplumsal sorumluluk* kesinlikle gelir seviyesinin düzeltilmesi değil, bütün ücret düzeylerinin ve ücret mekanizmalarının ortadan kaldırılmasıdır; bunu tam da *hepimiz*, istediğimiz *sayıda* çocuğu *sadece* istediğimiz zamanda yapabilmek için istiyoruz.

Anladığımız tek toplumsal sorumluluğun ölçüsü, tam da her birimizin dünya üzerinde istediği zaman çocuk doğurma hakkını bütünüyle desteklemek ve gerçekleştirmek için mücadele etme kabiliyetidir.

Adem ile Havva'yı çocuklarından ayıran asıl günden sonra, ebeveynlerin çocuklarının önünde seviştiği bir toplum kayıp cennet olsa bile, bu mücadele, çiftler için ayrı bir yer hakkı talep etmek zorunda ve Turin'de Reggio Calabria'da bunun gerçekleştirilmiş olması küçük de olsa bir zaferdir.

Topluma karşı kazanmak istediğimiz şey, kalabalıklar ve gelişigüzelik.

İsteddiğimiz zaman sevişmek, istediğimiz zaman çocuk yapmak, rahat, sıcak ve güzel bir ortamda.

Bunun anlamı, anneliği, bedeli ücretle ya da dışlanmayla ödenmemesi gereken bir durum olarak yaşamamaktır.

Bu hakka ne kadar sahip olduğumuzun ölçüsü, sadece sahip olduğumuz *toplumsal zenginliktir*.

Haziran 1971
Padova Feminist Mücadele Hareketi
Çeviren: Pınar Öz

